

Doktori (PhD) értekezés

Sztankai Krisztián százados

2019

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Sztankai Krisztián százados:

A kulturális antropológia szerepe a haderőben

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Boldizsár Gábor ezredes

.....

Budapest, 2019

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, AKTUALITÁSA ÉS ÚJSZERŰSÉGE....	8
A PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA, HIPOTÉZIS	18
KUTATÁSI CÉLOK	20
AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	21
AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE, SZŰKÍTÉSEK	22
1. A TÉMA HISTORIOGRÁFIAI FELDOLGOZÁSA	26
1.1 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA, MINT TUDOMÁNY MEGJELENÉSE A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN.....	26
1.2 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA ÉS A HADERŐ KAPCSOLATA, FONTOSABB KÜLFÖLDI SZAKIRODALOM BEMUTATÁSA	29
1.2.1 <i>Prof. Dr. Montgomery McFate munkássága</i>	30
1.2.2 <i>Dr. David H. Price munkássága</i>	35
1.2.3 <i>Az Amerikai Antropológia Szövetség bemutatása</i>	37
2. A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA, MINT DISZCIPLÍNA ÉS A KATONAANTROPOLÓGIA, MINT ÚJ TUDOMÁNY-RÉSZTERÜLET BEMUTATÁSA	44
2.1 A KULTÚRA, MINT FOGALOM MEGHATÁROZÁSA	45
2.2 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA BEMUTATÁSA.....	46
2.2.1 <i>A kulturális antropológia módszertana</i>	48
2.2.2 <i>Az Alkalmazott antropológia bemutatása</i>	49
2.2.3 <i>A katonaantropológia, mint lehetséges tudomány-részterület bemutatása</i> 53	
2.3 ETNOCENTRIZMUS	60
3. A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK KATONAI FELHASZNÁLÁSA AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN	64
3.1 AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ AMERIKAI TÁRSADALOMTUDÓSOK SZEREPE.....	67
3.1.1 <i>Az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal, az Office of Naval Intelligence (ONI) szervezete és kapcsolata a társadalomtudományokkal</i>	69
3.2 A NÉMET ANTROPOLÓGIA SZEREPE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN.....	85
3.3 AZ AMERIKAI TÁRSADALOMTUDÓSOK SZEREPE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN.....	87

3.3.1 A Stratégiai Szolgáltatások Hivatala, az Office of Strategic Services (OSS) és az antropológia kapcsolata	90
4. A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK MEGJELENÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI IDŐSZAKBAN	112
4.1 A KOREAI HÁBORÚ ÉS AZ ANTROPOLÓGUSOK.....	112
4.2 A VIETNÁMI HÁBORÚ ÉS ANTROPOLÓGIA.....	115
4.2.1 Gerald C. Hickey munkája a vietnámi háborúban.....	117
4.2.2 RAND és a vietnámi kutatások	119
4.2.3 CORDS	120
4.2.4 A Phoenix program és a társadalomtudományok szerepe	123
4.2.5 A Camelot projekt.....	125
4.2.6 Pat Roberts Intelligence Scholars Program.....	127
4.2.7 Training & Education Command	128
4.2.8 A Minerva Research Initiative.....	128
4.2.9 Cultural Awareness For Marine Operation Program	129
4.2.10 Az AFRICOM és a Scart Program	129
4.2.11 Foreign and Commonwealth Office és az Economic and Social Research Council	131
4.3 AZ IRAKI ÉS AFGANISZTÁNI KONFLIKTUS	131
5. A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA JELEN KATONAI KAPCSOLATÁNAK BEMUTATÁSA.....	140
5.1 AZ AMERIKAI HUMAN TERRAIN SYSTEM.....	141
5.2 A BRIT DEFENCE CULTURAL SPECIALIST UNIT.....	148
5.3 NÉMETORSZÁG ÉS A TÁRSADALOMISMERET- KÉPZÉS	150
5.4 OROSZORSZÁG	154
5.5 AZ INTERNATIONAL SOCIETY OF MILITARY SCIENCES (ISMS).....	155
6. A KULTURÁLIS KÜLÖNBSÉGEK HATÁSA KATONAI MŰVELETEKRE	159
6.1 A KULTURÁLIS KOMPETENCIA HIÁNYÁBÓL EREDŐ KONFLIKTUSOK, AVAGY A GREEN-ON-BLUE TÁMADÁSOK KULTURÁLIS HÁTTERE	162
6.2 A KULTURÁLIS KOMPETENCIÁK STRATÉGIAI FONTOSSÁGA	176
6.3 A PASHTUNWALI, AZ AFGÁN SZOKÁSJOG BEMUTATÁSA.....	178
6.4 AZ ALBÁN SZOKÁSJOG BEMUTATÁSA.....	180

7. A MAGYAR HONVÉDSÉG KULTURÁLIS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSE	183
7.1 A T.O.M.A.V. – RENDSZER	183
7.1.1 Tervezési szakasz	185
7.1.2 Oktatás és kiképzés	186
7.1.3 Megelőzés és együttműködés	191
7.1.4 Alkalmazás a missziós műveletei feladatokban	192
7.1.5 Visszacsatolás, az információk értékelése és elemzése	192
7.2 T.O.M.A.V. ADATBÁZIS	193
ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉS	196
SZAKADÉK A TÁRSADALOMTUDÓSOK ÉS A HADERŐ TAGJAI KÖZÖTT	204
A HIPOTÉZIS EGYBEVETÉSE AZ EREDMÉNYEKKEL	207
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	209
A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK.....	209
JAVASLAT A KUTATÁS TOVÁBBI FOLYTATÁSÁRA	210
FELHASZNÁLT IRODALOM	212
FÜGGELÉKEK	230
KÉPEK, ÁBRÁK JEGYZÉKE	230
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	231
A TÉMÁVAL KAPCSOLATBAN TARTOTT ELŐADÁSOK TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁN	235
A TÉMÁVAL KAPCSOLATBAN MEGJELENT CIKKEIM	235
AZ ALKALMAZOTT FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV KATONAI FELSŐVEZETŐKNEK.....	237
AZ ALKALMAZOTT FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV KATONATISZTEKNEK	241
A MISKOLCI EGYETEM KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA SZAKON 2012-BEN, VALAMINT AZ ELTE ANTROPOLÓGIA SZAKON 2017-BEN LEOKTATOTT KATONAANTROPOLÓGIA TANTÁRGY, TANTÁRGYPROGRAMJA	244

BEVEZETÉS

A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia szakán, kulturális és vizuális antropológus és társadalomismeret középiskolai tanárként szereztem diplomát 2006-ban. A Magyar Honvédséghez 2008-ban csatlakoztam, mint a Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ főelőadója. Dr. Boldizsár Gábor ezredes segítségével, – aki a központ akkori parancsnoka volt – különböző kutatásokat végezhettem és eredményeimet az állomány részére előadás formáiban bemutathattam. Ilyen kutatásaim voltak például a Pashunwali¹ szerepe az afgán mindennapokban, valamint a koszovói albánok körében szokásjogként a mai napig élő Lekë Dukagjini Kanun². Kutatásom eredményeit a központ által szerkesztett ismeretanyagokhoz is felhasználtuk, illetve évente több alkalommal tartottam kulturális felkészítéseket a Koszovóba és Afganisztánba vezényelt állomány számára.

Már a központhoz való csatlakozásom évében – Boldizsár ezredes úrral egyetértésben – hangsúlyosan kiemelt figyelmet kaptak a kulturális ismeretek a központ állománya körében, ugyanis – ahogyan Dr. Boldizsár Gábor megfogalmazta PhD értekezésében – „...a katonai békeműveletek zöme a civil szférában, a civil társadalom jelenlétében, vagy éppen annak „közepében” zajlik. Az egyén és a csoport, közösség, társadalom cselekvéseit, viselkedéseit ismerni kell a reakciók, az együttműködés kiszámíthatósága miatt. Ehhez alapvetően bizonyos társadalomtudományi ismeretekre és azok speciális (műveleti) körülmények közötti alkalmazási képességeire is szükség van.”³ A szociokulturális kutatásaimat és megfigyeléseimet annak érdekében, hogy a központ állománya minél célozottabb felkészítést kapjon a jövőben, a külszolgálatok során folytattam, hiszen 2009-ben Koszovóba vezényeltek, mint a Magyar Honvédség főhadnagya és mint a Pejában állomásozó KFOR-erők lélektani műveletekért⁴ felelős beosztott tisztje. Itt az olasz dandár alárendeltjeként tevékenykedtem és egy olasz Taktikai PSYOPS Csoportot⁵ irányítottam. Mivel az olasz parancsnokom tisztában volt végzettségem potenciáljával, ezért teljes mértékben rám

¹ Az afgán szokásjog

² Az albán szokásjog

³ BOLDIZSÁR Gábor: *A békeműveletekben való részvétel hatása a magyar honvédségre.* – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2008. – p. 85.

⁴ Lélektani Műveletek. Angolul Psychological Operations - PSYOPS.

⁵ Taktikai Lélektani Műveleti Csoport - 7 fő mobil alegység, amelynek feladata a kapcsolatteremtés, információgyűjtés, a szóróanyagok elosztása a helyi lakosság körében

bízta a csapat és a PSYOPS⁶ tevékenységek tervezését és végrehajtását felelősségi területünkön. A hegyvidéken élő törzsi vezetőkkel, lakosokkal napi kapcsolatban álltam, és információkat gyűjtöttem a műveletek további tervezéséhez.

2011-ben kiválasztottak és Afganisztánba vezényeltek, a magyar kontingens egyik beosztott tisztjeként a PRT-10.⁷ váltásába, mint CIMIC⁸ iránytisztt. Fő tevékenységem a Baghlan–e Jadid, Dahana–i– Ghuri és Talawa Barfak kerületeinek CIMIC támogatása volt. A napi feladatok mellett tudományos tevékenységet is végeztem, megfigyeléseket tartottam, kérdőíveket készítettem, melyeket értékeltem és feldolgoztam. Küldetésem kiegészítéseként a magyar PRT által ellenőrzött tartományban tevékenykedő Különleges Erőkkel (továbbiakban SF)⁹ és mint a német lövészszázad összekötője, hetente több alkalommal járőr feladatokat hajtottam végre a tartomány különböző helyszínein.

A számomra leghasznosabb tapasztalatot egy személyes beszélgetés adta, melyet az amerikai SF - erők vezetőjével folytattam, akitől megtudtam, hogy az Északi Parancsnokság német felderítői kötelékében amerikai társadalomtudósok is szolgálnak, mint a Human Terrain System (HTS) egyik csoportja. A 7. fejezetben részletesen bemutatom a kutatás eredményeit. A Magyar Honvédség történetében elsőként dolgoztam együtt a HTS - csoport tagjaival és szerveztem meg napi tevékenységünket a PRT felelősségi területén Baghlan tartományban. Kutattam, elemeztem a megszerzett információkat, melyet a kutatás végén a csoport parancsnoka prezentált a kontingens vezető beosztású tisztjei számára.

Az ezt követő időszak a katonantropológia tudomány-részterület kialakításának és részletei kidolgozásának időszakává vált. 2013 decemberében átvezényeltek a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karára. Az oktatásban töltött idő alatt számos új kutatási anyaggal bővítettem szakmai ismereteimet. Két alkalommal is hallgatókat kísértem el Hágába, ahol részt vettünk a Civil–Military Cooperation Centre of Excellence¹⁰ (CCOE) által rendezett multinacionális gyakorlaton. A rendezvényen a több országból érkezett hallgatók és vezetők részére tartottak képzést a civil–katonai kapcsolatok modern felhasználásáról műveleti kör-

⁶ psychological operations (PSYOPS) - Lélektani műveletek

⁷ Tartományi Újjáépítési Csoport. Angolul Provincial Reconstruction Team - PRT.

⁸ Civil-katonai kapcsolatokkal foglalkozó alegység angol megnevezése Civil-military Cooperation, röviden CIMIC.

⁹ Angolul Special Forces.

¹⁰ a NATO Civil-katonai Együttműködési Kiválósági Központja, ahol a képesség doktrinális fejlesztése, illetve az új irányelvek kidolgozása történik Hágában, Hollandiában.

nyezetben, különös tekintettel a kulturális különbségekből fakadó problémák megoldására és a kommunikációs készség fejlesztésére. Részt vettem továbbá a Joint Special Operation University által meghirdetett Special Operations Combating Terrorism szemináriumon, ahol bepillantást nyertem a különleges műveleti egységek feladataiba. Az elmúlt években jelen voltam több nemzetközi konferencián is, ahol az itt résztvevő különböző nemzetek haderői a társadalomtudományok felhasználásának lehetőségeivel foglalkoztak.¹¹

2016-ban egy évre ismét külszolgálatra vezényeltek a Közép-afrikai Köztársaságba, ahol katonai megfigyelőként voltam jelen az ENSZ által irányított MINUSCA misszióban¹². Ezen időszak alatt több mint 20 nemzet katonáival együtt teljesítettem szolgálatot, a polgári lakosság között élve. Napi feladatomból volt a helyi civilekkel való folyamatos kapcsolattartás, mint első számú „kommunikációs összekötő” az ENSZ erők és a helyiek között.

A mindennapi információszerzések és a multikulturális környezetben elvégzett feladataim során tapasztaltam meg azokat a gyakori fenyegetéseket, melyek – a kulturális különbségekből adódva, de az egyes nemzetek tisztjei azt sérelemként realizálva – napi szinten előjöttek. A csoportom tagja volt például egy kongói és egy ruandai katonatiszt is, akik még a két ország háborújában egymás ellen harcoltak pár évvel korábban. Az ENSZ nem figyelt azokra a mélyen megbúvó kulturális sértettségekre és különbségekre, melyek alapjaiban határozták meg a csoport munkáját és mindennapjait. Egyedüli európaiként a tartományban, mint ENSZ katona, nagy kihívást jelentett számomra az afrikai lakossággal és katonákkal való együttműködés, mert nem kezeltek egyenrangúként sem emberileg, sem katonaként.

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, AKTUALITÁSA ÉS ÚJSZERŰSÉGE

Szeretném kiemelni, hogy nem a kulturális antropológia az első és egyetlen társadalomtudomány, amely a haderővel együttműködve segítette az egyes nemzetek katonai műveleteit a történelem során, mert jóval az antropológia megszületése előtt alkalmaztak más társadalomtudományokat is, így szociológiát, pszichológiát, népraj-

¹¹ bővebben a 7. fejezetben

¹² MINUSCA: az ENSZ közép-afrikai köztársasági többdimenziós integrált stabilizációs missziója, amely 2014. április 14-ben kezdődött meg és napjainkban is tart.

zot, vagy akár a pedagógiát. A disszertációmban azonban terjedelmi okokból nem áll módomban bemutatni az egyes társadalomtudományok katonai alkalmazását, de mindenképp fontos megfogalmazni, hogy az antropológia a már jelen lévő és felhasznált diszciplínák mellett kívánja új területeken, új módszerekkel növelni a katonai műveletek hatékonyságát és csökkenteni a konfliktusok mértékét és hatását.

Tényként kezelendő, hogy a 21. század katonáit egy professzionális hadseregben az aktuális feladat kihívásainak megfelelően kell felkészíteni. A kiképzők feladata, hogy biztosítsák a fiatal tisztjelöltek, altisztek és a missziós feladatvégrehajtásra kijelölt állomány számára a harc megvívásához szükséges információkat és szaktudást. Oktatóként a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán a céltom nekem is egy olyan biztos tudás átadása, amely kapcsolatot teremt a civil társadalomtudományok és a katonák között.

Témaválasztásomban jórészt az motivált, hogy a kutatásaim során bizonyítsam, miszerint az általam kialakított az oktatásban alkalmazható módszertan és tudáskészlet felkészültebbé és hatékonyabbá teheti a felkészítésen résztvevő katonákat. Véleményem szerint a társadalomtudományok ugyanis a jövőben az eddiginél nagyobb szerepet fognak kapni a katonai–politikai döntéshozatalban és ezáltal az altiszt– és tisztképzésben is kimagasló funkcióhoz fognak jutni. Ennek oka, hogy a környezeti és kulturális kihívások egy új típusú megoldás felé kényszerítik a világ haderőit, hiszen ma már tényként kijelenthető és a disszertációmban is többször bizonyítani fogom, hogy a fizikai és technikai fölény nem elegendő egy háború sikeres megvívásához, de még egy békeművelet eredményes végrehajtásához sem.¹³

A téma aktualitását indokolja, hogy – véleményem szerint – a háborúban résztvevők oktatása komplex és széleskörű kell legyen, figyelembe véve, hogy a harcok megvívása társadalmi közegben történik. Ahhoz, hogy a katonai vezető és a beosztott állomány sikeres stratégiai „eszközként” jelenjen meg a műveleti területen, részletesen meg kell ismerniük és érteniük a helyi politikai, vallási és kulturális hátteret. Ennek egyik módja, hogy szélesebb kontextusban kezdünk el gondolkodni, amely a katonai erő szerepét összefüggésében látja át a műveleti területek egyes feladataiban.¹⁴

¹³ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban.* – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz. – p. 187–192.

¹⁴ SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success.* – In. Military Review, 2014. Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140831_art012.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

Ezt a veszélyt felismerve doktori értekezésemben részletesen bemutatom a kulturális antropológia és a haderő kapcsolatának szükségességét, az együttműködés kialakításának történelmi hátterét, illetve azt, hogy hogyan alkalmazták, és a mai napig alkalmazzák az egyes nemzetek a társadalomtudományok eszközeit és módszereit az ellenség megértésére és legyőzésére. Különös figyelmet szentelek továbbá az amerikai Kultúra Elemző Rendszer¹⁵ létrehozásának okaira, elért eredményeire és a bezárásához vezető indokokra.

Bemutatom az általam kifejlesztett T.O.M.A.V. – rendszer¹⁶ működésének és a Magyar Honvédségben való megjelenésének módját, mely a kulturális tudatosság és a szociokulturális kutatások, továbbá a kulturális antropológia módszertanának alkalmazási lehetőségét és szükségszerűségét hivatott integrálni a katonai szakfeladatokba. Az Államtudományi Műhelytanulmányok 2016. évi 16. számában közölt cikkben, melyet Boda József, Boldizsár Gábor, Kovács László, Orosz Zoltán, Padányi József, Resperger István és Szenes Zoltán közösen írtak „*A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök*” címmel fogalmazzák meg az egyes tudományterületek szükségességét. A kulturális antropológia tudományágát is megemlítik¹⁷, mint javasolt diszciplínát, melynek felhasználása szükséges a modern katonai oktatásban és kiképzésben.

Ezen tapasztalatokkal együtt, illetve mint kultúrantropológus kijelenthetem, hogy a kulturális ismeretek stratégiai előnyt jelentenek mindazok számára, akik külszolgálatban vesznek részt. Az a néhány óra kulturális ismeretátadás, melyben ma a magyar katonák részesülnek a missziós felkészítések során, nem tartalmaznak olyan ismereteket, melyekkel a konfliktushelyzetek kezelése megoldható lenne. Ettől sokkal komolyabb és komplexebb információátadás szükséges, amely az oktatási, felkészítési, művelettervezési és tapasztalatfeldolgozói szinten is egyaránt változást igényel. Minél korábban felismerjük a képzésünk hiányosságait, annál jobban csökkenthetjük annak esélyét, hogy az ilyen jellegű konfliktusok áldozatot követeljenek. Az embert saját előítéletei határozzák meg, melyen tanulással és gyakorlással javítani lehet. Ha megértjük más kultúrák mélységeit és az abból fakadó kulturális eltérése-

¹⁵ Angolul Human Terrain System. A 5. fejezetben bővebben kifejtem a rendszer szerepét és funkcióját.

¹⁶ A T.O.M.A.V. - rendszer egy általam kidolgozott Kultúra Elemző Rendszer, amelyet a 7. fejezetben részletesen bemutatok.

¹⁷ BODA József, BOLDIZSÁR Gábor, KOVÁCS László, OROSZ Zoltán, PADÁNYI József, RESPERGER István és SZENES Zoltán: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök*. – In. Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016. évi 16. sz. – p. 8–9.

ket, akkor az nem csak a helyi lakosság vonatkozásában, de nemzetközi szinten is nagy segítséget nyújthat számunkra abban, hogy a jövőbeli konfliktusokat elkerüljük. Mindezek aláhúzzák a téma fontosságát és aktualitását.

Ahogy Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, melyet 2012-ben adott ki a Honvédelmi Minisztérium, kimondja: *„a 21. század második évtizedének kezdetén a kiszámíthatatlan globális folyamatok és az azokból fakadó biztonsági kihívások következtében a haderők, így a Magyar Honvédség szerepe felértékelődik. Az elmúlt két évtized alatt, számos átalakítást követően kialakult struktúra és a megöröklött haditechnika ugyanakkor csak korlátozott mértékben alkalmas a jövő szerteágazó és komplex kihívásainak kezelésére. A hagyományos és az új kihívásoknak is megfelelni képes haderő kialakítása és felkészítése jelentős időt és forrásokat vesz igénybe. A jövő háborúira nem lehet pusztán a jelenkori tapasztalatokra építve felkészülni, így különös jelentősége van annak, hogy időben felismerjük a változások irányait.”*¹⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája kimondja azt is,¹⁹ hogy *„fel kell hagynunk azzal a korábban meghonosodott, kényelmes, ugyanakkor rendkívül veszélyes hozzáállással, amely szerint érdemi önerő nélkül, minimális saját képességekre támaszkodva, csupán a NATO és az Európai Unió tagországainak szolidaritásában bízva is meg lehet oldani a haza védelmét.”*²⁰ A Nemzeti Katonai Stratégia is megfogalmazza a több szintű fejlődés létjogosultságát, viszont a dokumentum nem tér ki a társadalomtudományok támogatásának szükségességére, azonban mindenképpen pozitívumként említhető, hogy nem csak a fizikai állomány, hanem a szervezet komplex átalakítását, valamint a helyi lakossággal való szorosabb együttműködést is szorgalmazza.

Ahogy a stratégia a haderő várható alkalmazásának jellemzésével foglalkozó C bekezdésének 47. és 48. pontja kimondja: *„A nemzetközi műveleti részvétel során a haderőnek nem csupán az újjáépítéshez szükséges biztonsági körülmények megteremtése és a fegyveres ellenállók tevékenységének visszaszorítása a feladata, hanem szükség szerint szerepet vállal az újjáépítésben is a stabilitás megteremtéséig. Amennyiben a civil kormányzati és nem kormányzati szervezetek is a műveleti terüle-*

¹⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012. – p. 1.

Forrás: http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

¹⁹ Kihirdették a 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozattal, közzé téve a Magyar Közlöny 2012. december 20-án megjelent 175. számában.

²⁰ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012. – p. 1.

Forrás: http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

ten tevékenykednek, a siker elengedhetetlen feltétele a velük történő szoros együttműködés az átfogó megközelítés jegyében. A katonai erő alkalmazására jellemzően eltérő kultúrájú, megosztott társadalommal, visszamaradott infrastruktúrával és államszervezettel rendelkező országokban kerül sor. Kiemelt jelentőségű az alkalmazott erő megfelelő felkészítése, kiképzése a várható viszonyokra. A katonák felkészítése során különös figyelmet kell fordítani az adott térség kulturális és politikai viszonyainak megismertetésére.”²¹ A dokumentum 48. pontja rámutat a Magyar Honvédség előtt álló külföldi műveletekben való jelentősebb részvételre és emiatt is szükséges és sürgető az általam kutatott képességfejlesztés. A közelmúltban a háborúk változékonyságát és az ezzel kapcsolatban jelentkező egyre komplikáltabb feladatokat hazánk fegyveres erejének bővülő szerepvállalásaiban már megtapasztalhattuk mind Koszovóban, mind Afganisztánban, és az egyes ENSZ vagy EU missziókban egyaránt. Az eltérő műveleti környezetben zajló események kapcsán a gyors, specifikus feladatokra és kihívásokra való reagálás a modern katona feladatává vált, amely nemcsak az állomány, hanem a civil lakosság életének védelme miatt is nélkülözhetetlen.²²

A kétpólusú világot jellemző konfliktusok megszűnését követően a biztonságot új típusú veszélyek, kockázatok fenyegetik. A világméretű katonai konfliktus helyett számos térségben dúlnak harcok, a terrorizmusnak teljesen új dimenziói nyíltak és jelennek meg újra és újra. A válságok, konfliktusok hatásai nem korlátozódnak kisebb térségekre, közvetve vagy közvetlenül jelen vannak mindenütt. Hazánk euroatlanti integrációja nyomán jelentősen megváltozott a szerepvállalásunk, mert előbb a NATO-hoz, majd az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeinek megfelelően aktív résztvevői vagyunk a béketámogató misszióknak, nemzetközi műveleteknek. A világ folyamatait nem a háttérből szemléljük, így a biztonsághoz kapcsolódó érdekeink, értékeink, feladataink megjelennek a mindennapokban, a politikában csakúgy, mint az egyéni percepciókban.²³

Az utóbbi években végrehajtott katonai műveletek tapasztalatait figyelembe véve a fegyveres küzdelem megvívása jelentős mértékben megváltozott mind formai,

²¹ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012. – p. 124.

Forrás: http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

²² CRONIN, Audrey Kurth: The Changing Face of Warfare In the 21st Century. 2015. Forrás: <https://www.aspistrategist.org.au/the-changing-face-of-warfare-in-the-21st-century/> (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

²³ ZÁN Krisztina: *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája.* – In. Határrendészeti Tanulmányok, 2004. 2. sz. – p. 99.

mind tartalmi szempontból. „Mára már nem csak Magyarországot kell megvédeni annak földrajzi határai mentén a Magyar Honvédség felesküldött tagjainak, hanem a messziről érkező, felismerhetetlen, nehezen azonosítható kihívásokkal, fenyegetésekkel, azok keletkezési helyein kell megbirkózni. A nemzet érdekei és értékrendje megköveteli, hogy a haza védelme távoli területeken kezdődjön, hogy a válságokat már csírájában elfojtsák vagy kezeljék. A 21. század parancsnokának nem elegendő csupán a katonai ismereteit bővíteni, hanem a történelem, pszichológia, szociológia, kultúranropológia, vallás és gazdaság, politológia, közigazgatás területén is olyan használható ismeretekkel kell felvérteznie magát, ami biztosítja a hatékony koordinációt, megértést a komplex konfliktusrendezés valamennyi aktorával. A katonai és társadalomtudományi ismeretek helyes arányának alkalmazásával a parancsnok képes lesz a katonai biztonsági dimenzió megteremtésére és fejlesztésére úgy, hogy megfelelő „civil érzékenységgel” rendelkezik, kivívja a partnerek, a helyiek és a média támogatását.”²⁴

A tapasztalatokat elemezve megállapítottam, hogy a korszerű, technikailag jól felszerelt fegyveres erő nem az egyetlen feltétele a katonai műveletek sikeres végrehajtásának és a győzelemnek. Ugyan a katonai erő továbbra is az ellenség teljes megsemmisítésére készül fel és annak eszköze is marad, de – a tapasztalatok alapján – napjainkban egyre több olyan műveleti helyzet alakul ki, amikor a katonai győzelem érdekében civileket támogató tevékenységre is szükség van,²⁵ ezáltal a velük való kapcsolatteremtés és a kulturális ismeretek létfontosságúak lettek. Az ilyen típusú kihívásokat gyakran a CIMIC feladatává teszik, azonban a magyar CIMIC-képesség nem képes kulturális kompetencia kialakítására, szociokulturális kutatások elvégzésére, azok értékelésére és elemzésére vagy a katonai vezető kulturális támogatását megadni, hiszen más katonai képességgel, személyi állománnyal és eszközrendszerrel rendelkezik.

„A kulturális tudatosság jelentése: *személyes felismerése, tudatosítása, megértése és elfogadása a kulturális másságoknak, sokszínűségnek a társadalomban.* Innen ered a kulturális kompetenciafogalom, amely általános megfogalmazásban:

²⁴ BOLDIZSÁR Gábor: *A békeműveletekben való részvétel hatása a magyar honvédségre.* – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2008. – p. 86.

²⁵ SZENDY István, SZTERNÁK György: *Gondolatok az új Nemzeti Katonai Stratégia elkészítéséhez.* – In. Hadtudományi Szemle, 2017. 10. évf. 3. sz. – pp. 580–591.

képesség és hajlandóság más kultúrákból származó személyekkel és csoportokkal történő kommunikációra.”²⁶

„A katonai műveletek környezetének elemzése a NATO szövetségi doktrínában, többek között az AJP 01–ben²⁷ is kiemelt szerepet kap. A műveleteket befolyásoló körülményeket többféle szempont alapján elemezhetjük. Vizsgálhatjuk a regionális és helyi környezet műveleti tevékenységekre való hatását, elemezhetjük az ellenséget (szemben álló erők eszközei, ereje, képességei és lehetőségei). Elemezhetjük a műveleti körülményeket tartalmi elemei szerint is (terep, műveleti időszak, kiképzettség, alkalmazott pusztító eszközök mennyisége és minősége, részt vevő felek száma stb.). A jó parancsnok és törzs folyamatos elemzést és értékelést végez a műveletek előkészítése, tervezése, valamint végrehajtása során”.²⁸ Komjáthy Lajos József megfogalmazását kiegészítve kijelentem, hogy a műveleti környezet megértése és a helyi lakosokkal való kapcsolattartás minden szinten nélkülözhetetlen, melyre nem csak a speciális beosztásban szolgáló egyéneket kell felkészíteni – mint a parancsnoki vagy a CIMIC és PSYOPS állományt –, hanem az állomány egészét, hiszen a helyi lakosokkal akár a táboron belül, akár egy járőr alkalmával szinte mindenki interakcióba kerül.

Az Egyesült Államok a 2001. szeptember 11–e után indított *humanitárius intervenciók háború*²⁹ követően megváltoztatta stratégiáját: az Irakból, majd Afganisztánból történő kivonulás után a lehető legkisebb szárazföldi erővel („no boots on the ground”),³⁰ és többségében légi hadviseléssel próbálta a nemzetközi válságokat

²⁶ BARÁTH Árpád: *Kulturális kompetencia és szociális munka*. –Forrás:

https://www.researchgate.net/publication/330360547_Kulturalis_kompetencia_es_szocialis_munka

(Letöltés ideje: 2019. 05. 08.)

²⁷ AJP - (Allied Joint Doctrine) - azaz egyes szakterületre, képességre megfogalmazott NATO doktrínák, amelyek felhasználása kötelező érvényű minden NATO tag számára. „A doktrínák alapvető szerepet játszanak az MH feladatainak ellátásában, mert azt az elvrendszert biztosítják, ami összeköti a nemzeti célokat a rendelkezésre álló forrásokkal. Fontos funkciója a doktrínának a stratégiai szemlélet és a hadműveleti-harcászati szint, valamint a magyar és a NATO katonai gondolkodás közötti kapcsolat megteremtése.” olvasható Mező András *Doktrínafejlesztés a magyar honvédségben* címmel megjelent cikkében.

²⁸ KOMJÁTHY Lajos József: *A műveleti környezet és körülményei változásainak hatása napjaink katonai tevékenységére*. – In. *Hadtudományi Szemle*, 2017. 10. évf. 3. sz. – pp. 63–77.

²⁹ Humanitárius intervenciók háború: „morálisan megindokolható a humanitárius célzatú katonai beavatkozás egy állam belső ügyeibe a súlyos emberi jogi jogsértések megakadályozása érdekében.” Forrás: KULCSÁR Attila: *A humanitárius intervenció fogalma, jogi háttere, a líbiai beavatkozás körülményei és következménye*. – In. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014. 2. évf. különszám. – p. 38–65.

³⁰ Egy olyan katonapolitikai törekvés, amely a tárgyalást preferálja a katonai akcióval szemben a két konfliktusban álló fél között. Barack Obama gyakran használta a kifejezést 2015-ben az iraki, afganisztáni és szíriai helyzet megoldására.

katonai eszközökkel megoldani. Azonban még a pilóta nélküli repülőgépekkel végzett „célzott” csapások sem tudták elriasztani a felkelőket. Paradox helyzet alakult ki: a terrorizmus elleni háború következményeként megerősödött a terrorizmus, a részben megsemmisített al-Kaidából még veszélyesebb terrorista szervezetek nőttek ki, új, tartós formák alakultak az aszimmetrikus hadviselésben. A nemzetközi közösség nem tudott megbirkózni az *arab tavasz*³¹ eseményeivel sem, aminek következtében a MENA-térségben³² újabb válságócok keletkeztek: Szíriában proxy háború³³ zajlik, Líbia káoszba sülyedt, Jemenben súlyos harcok folynak. Bár az ázsiai, csendes-óceáni térségben nincsenek jelentős katonai konfliktusok, Észak-Korea „kardcsörtetése”, a szigetviták, a hatalmi verseny miatt emelkednek a katonai kiadások, modernizálódnak a haderők, új feszültségek keletkeznek.

Ahogy a fent leírtak alapján látszik, a műveleti környezet³⁴ a nyugati katonák számára kulturálisan teljesen idegen közeg, ebben a szokatlan kulturális és társadalmi közegben kell feladataikat végrehajtaniuk. A terrorista csoportok legtöbb esetben a helyi lakosság támogatásával tudnak hosszútávon tevékenykedni, mely támogatást a megjelenő katonai egységeknek kell megtörni. Azonban egy ilyen tradicionális, félelmen alapuló együttműködés elleni fellépés igen nehézkes és veszélyes, ha nem ismerjük a társadalom szerkezetét és a kulturális tradíciókat. Emellett a tolerancia és a jó kapcsolat kialakítása is a prioritások között kell legyenek az „idegen” megismeréséhez. Ahogy a felkelő csoportoknak, úgy a koalíciós erők számára is létfontosságú a civil lakosság befolyásolása, hiszen mindkét „a területen jelenlévő csoport” műveleti tevékenysége sokban függ a helyiek támogatásától. Ennek ismeretében kijelen-

Forrás: <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/onpolitics/2015/10/30/16-times-obama-said-there-would-no-boots-ground-syria/74869884/> (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

³¹ Az arab tavasz: „Az észak-afrikai és közel-keleti térségen végigsöprő, mind erőszakosabbá váló tüntetéssorozatok egymásra ható folyamatok eredménye. A kialakuló helyzethez részben gazdasági és szociális okok vezettek. Az egyre elégedetlenebb embereket az arab országok vezetői nem voltak képesek lecsillapítani, így azok az utcára vonultak, majd mikor a hatóság nem megfelelő módon lépett fel ellenük, az erejük tudatára ébredtek. Eleinte főként gazdasági és szociális okok miatt tüntettek az emberek, csak később tüntek fel a jól szervezett muszlim radikálisok, akik más náluknál nagyobb csoportokat is (Egyiptomban például a koptokat) kiszorítva, mára kormányzati tényezőkké váltak.” Forrás: BESENYŐ János: „Arab tavasz” - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. – In. Kül-Világ, 2011. 8. évf. 4. sz. – pp. 51–75.

³² Middle East and North Africa, röviden MENA. A Közel-Kelet és Észak-Afrika térségét a magyar külpolitikai és külgazdasági felfogás az etnikai alapú nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan egy egységként kezeli, melynek összefoglaló elnevezése a MENA.

³³ Proxy háborúnak nevezzük az olyan fegyveres konfliktust, ahol egy nagyhatalom kisebb országok konfliktusaiban saját politikai meggyőződése okán az egyik fél törekvéseit fegyverekkel, katonai erőkkel támogatja a másik fél hátrányára, akit adott esetben szintén egy másik nagyhatalom támogat hasonló kondíciókkal.

³⁴ Műveleti környezetnek nevezzük azt a katonai erők által megszállt területet, ahol katonai akció keretében valamilyen békeművelet zajlik

tem, hogy a műveleti környezet biztonságának garantálásához, illetve a katonai feladatok gyors és pontos végrehajtásához a civil lakosok támogatásának elnyerésén át vezet az út. Ha nem kapjuk meg az adott közösség teljes támogatását, akkor egy elhúzódó, véres és költséges műveletre lehet számítani. A hidegháborúra berendezkedett biztonsági architektúra a bipoláris világrend bukása után korszerűtlenné vált, illetve a nemzetközi rendszer átalakulása általában új problémákat vetett fel. A biztonsági tanulmányoknak magától értetődő módon az új típusú kihívások vizsgálata felé kellett fordulnia. A hidegháború után egyértelművé vált, hogy a biztonsági szektor számos kérdésre nem képes megfelelő választ adni, ezért átalakításra szorul. A problémák ma már sokkal intenzívebben jelennek meg, és a globalizált világban egyre közvetlenebb fenyegetésként manifesztálódnak. A nemzetközi terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, de természetesen a konvencionális fegyverek terjedése és a regionális konfliktusok is direkt módon fenyegetik a világ minden államát.³⁵

A 21. század katonai műveletei soha nem steril, senki által nem lakott területen, hanem minden esetben valamilyen szinten szervezett és működő társadalmi térben, aszimmetrikus viszonyrendszerben zajlik. E körülmények között az ellenség a helyi lakosság között megbújva, annak értékeit és hagyományait alkalmazva várja, hogy kiszemelt áldozata kiszolgáltatottá, sebezhetővé váljon. Sajnos a szembenálló fél megkülönböztetése szinte lehetetlen, hiszen sem ruházatában, sem rassz jegyeiben, sem viselkedésében nem különbözik a helyi lakostól, egyetlen célja viszont, hogy a lehető legnagyobb kárt okozza a célpontjának. Szintén motiválta témaválasztásomat, hogy kutatásom eredményével bizonyítsam, az aszimmetrikus hadviselésben a felkelők elleni küzdelem leghatékonyabb indirekt eszközei a 21. században a társadalomtudományok (például a filozófia, a politikatudomány, a pszichológia és az antropológia) alkalmazásában rejlenek. Ezt hívjuk kulturális tudatosságnak a haderő berkeiben, vagyis megismerni és felhasználni az idegen kultúráról kapott információkat, melyek befolyásolják a katonai műveleteket az olyan idegen környezetekben, mint a Közel–Kelet, Balkán vagy Afrika területei.

Ezen preventív képesség megértésére és a különböző katonai feladatokhoz kapcsolódva az általam kidolgozott T.O.M.A.V. – rendszer biztosíthatja a szociokulturális kutatások professzionális és hatékony alkalmazását a haderőtervezésben, a

³⁵ RADA Péter: *Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói.* – In: Grotius, 2006. 1. sz.
Forrás:

<http://www.grotius.hu/doc/pub/KZQSCF/rada%20p%C3%A9ter%20%C3%A1talakul%C3%B3%20biztons%C3%A1gi%20kih%C3%A1v%C3%A1sok.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

kiképzésben, az oktatásban, a hírszerzésben és a tapasztaltfeldolgozásban egyaránt. E rendszer lényege a helyi viszonyok, a hagyományok, félelmek, mítoszok, egyedi dialektusok, speciális sajátosságok és az ellenségkép minél részletesebb megismerése, naprakész információk begyűjtése, értékelése–elemzése, majd visszaillesztése a már felsorolt szakfeladatokba. A rendszer így egy pontosabb képet biztosít az idegen területről, ahol magyar katonai műveletek zajlanak, legyen az békefenntartás, békekikényszerítés és béketeremtés egyaránt.

Külföldi missziós feladataim során megtapasztaltam azokat a hiányosságokat és azonosítottam azokat a problémákat, amelyek kezelésével a 21. század katonai műveleteiben növelni tudjuk a civil lakosság és a műveletben résztvevő katonák biztonságát.

A hadtudomány – a gyorsan változó környezetnek, az új technológiák, ellenségek és ideológiák megjelenésének köszönhetően – folyamatosan fejlődik, alakul. A harc megvívásához, az ellenség legyőzéséhez, a minél kevesebb veszteséggel történő részvételhez napjainkban elengedhetetlen, hogy a haderő sokkal gyorsabban tudjon reagálni az ad hoc problémákra, nagyobb figyelmet fordítson ismereteinek frissítésére, aktualizálására.

Úgy gondolom, hogy a Magyar Honvédség számára kiemelt fontossággal bír, hogy ne csak a technikai fejlesztésekre fordítson nagyobb figyelmet, hanem a kiképzési– és oktatási rendszerét is megfelelően igazítsa a 21. század katonai kihívásaihoz. A nemzetközi feladatokhoz és megmérettetésekhez ma már más kompetenciákkal rendelkező katonatiszt szükséges. *„Korunk ellenállók és terroristák elleni aszimmetrikus és komplex műveleteiben csökken a nagy tömegű célpontok fizikai pusztításának jelentősége. Helyette megnő a konfliktusok kulturális hátterének megértése, a civil–katonai kapcsolatok fejlesztése, a civil lakosság támogatásának megnyerése és nem utolsósorban a mindenhol megjelenő média szerepe.”*³⁶

*„A háború nem csak az ellenség legyőzéséről szól”*³⁷, hanem egy többdimenziós környezet katonai és politikai irányításáról. Ahhoz, hogy egy békeművelet során annak minden aspektusát ellenőrzés alatt tartsa a katonai vezetés, a fegyveres alaku-

³⁶ RÓZSA Tibor: *Az információs műveletek alkalmazásának lehetőségei a magyar honvédség feladatrendszerében.* – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016. – p. 40. Forrás: http://archiv.hhk.uni-nke.hu/uploads/media_items/rozs-tibor-ezredes-az-informacios-muveletek-alkalmazasanak-lehetosegei-a-magyar-honvedseg-feladatrendszerben.original.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

³⁷ SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success.* – In. *Military Review*, 2014. pp. 50-57 Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140831_art012.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

latok mellett más, speciális háttérrel rendelkező személyek együttműködése is szükséges, akik az adott információkat másképp és máshogy elemzik, mint azt egy katonna, vagy hírszerző teszi. Ezek a kutatási eredmények indokolják a társadalomtudományi kutatások integrálását a katonai műveletekbe, amelynek célja a háború gyors és hatékony lezárása.³⁸

A háború mindig egy társadalmi és politikai rend megteremtéséről szól, amely megköveteli, hogy az ellenséges erők támogatottságát és motivációit nagyobb társadalmi és politikai aspektusokból, összefüggésében vegyék figyelembe a katonai és politikai vezetők. Az ellenséges erők legyőzése nem minden háború stratégiai célja, hiszen a legfontosabb egy stabil rend létrehozása kell legyen, amelyet a szövetséges erőknek, hosszútávú katonai részvétel nélkül fent kell tudnia tartani. Az ellenség legyőzése csak a győzelem előfeltétele, nem pedig annak következménye.³⁹

A PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA, HIPOTÉZIS

1. **A tudományos problémát abban látom, hogy jelenleg a Magyar Honvédség külföldi szerepvállalásainak szakfelkészítése nincs egyensúlyban a kor és a műveleti környezet kihívásaival. A biztonságot jelentő hazai környezetben létfontosságú tervezni az idegen kultúrában rejlő „veszéllyel”, melyhez speciális szemléletmód, módszertan és gondolkodás szükséges, olyan ismeretek együttese, melyeket csak civil társadalomtudományi képzések nyújtanak. Az efféle szakfelkészítésnek a katonai képzésekbe történő beillesztése nem kivitelezhetetlen. Jelen struktúra szerint a katonai képzés során nincs idő és lehetőség társadalomtudósok képzésére, ám szükséges civil egyetemeken végzett társadalomtudósok szakértelmének alkalmazása. A Hearts and Mind⁴⁰ felfogás éppolyan fontos a haderőben, mint a katonna, a fegyver használatának ismerete, a harceszközök működőképessége és a megfelelő stratégia kialakítása.**

³⁸ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. – In: *Hadtudományi Szemle*, 2013. 6. évf. 1. sz. – pp. 187–192.

³⁹ SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success*. – In: *Military Review*, 2014. – pp. 50–57 Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140831_art012.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

⁴⁰ Értelmezésem szerint ez a kifejezés egy olyan háborús és konfliktusokkal teli területen megjelenő új koncepció, ahol az egyik fél az erő alkalmazása mellett arra is törekszik, hogy megismerje a másik fél kultúráját. Maga a kifejezés az 1948 és 1960 közötti Malajziai Szükségállapot idején jelent meg először, mint a helyiek támogatása által megnyert bizalom kiépítésére használt kifejezés.

2. A fő problémát abban látom, hogy a kulturális ismeretek hiánya a Magyar Honvédség kiképzésében és oktatásában, műveleti területre érkezve komoly biztonsági veszélyt és stratégiai hátrányt okoz a beosztott állományoknak, ugyanis ennek hiányában a magyar katonák nincsenek megfelelően felkészítve, sem pedig tájékoztatva a kulturális tudatosság hiányából fakadó kockázatokra.
3. Több alkalommal tapasztaltam azokat az eltérő kulturális szokásokból fakadó konfliktusokat, – legyenek azok vallási, életmódbeli, kommunikációs vagy az élethez való viszonyulásbéli eltérések – melyeket a különbségek megléte okozott. A tolerancia tágítása, a másik nemzetből érkező katona vagy helyi lakos eltérő kultúrájának elfogadására való képesség fejlesztése jelenleg azonban még sem a Magyar Honvédség tisztképzésében, sem a missziókra történő felkészítésekben nincs jelen.
4. A katonai feladatokban, különösképpen a műveleti területen lévő speciális beosztásokban – és ma már a határvédelemben is – fokozott figyelemmel kell lenni a szolgálatban lévő katonának a kulturális különbségekből fakadó veszélyekre. A más kultúrából érkezők attitűdjei igen szélsőséges érzelmeket válthatnak ki. Az emiatt kialakuló konfliktusok száma azonban a tolerancia növelésével és az idegen kulturális ismeretekből fakadó kompetenciák fejlesztésével csökkenthető. Ilyen képesség lehet az interkulturális kommunikáció, vagy a kultúrák közötti kompetencia.⁴¹

Hipotézisem:

1. **A katonai szerepvállalás a többdimenziós térben, multikulturális környezetben azt a követelményt támasztja, hogy ne kizárólag hagyományos eszközöket alkalmazva és csak a múlt tapasztalataira építve akarjuk megnyerni a jövő háborúit, mert ez a saját katonákra komoly veszélyt jelent, azon túl a civil lakosok között is súlyos veszteséget okoz, amely a konfliktussal teli környezet eskalálódását okozza. Feltételezem, hogy mindezen veszélyek elkerüléséhez szükséges a társadalomtudományok integrációja a katonai műveletek mélyebb szintjein.**
2. **Az eltérő kulturális háttérrel rendelkező ellenség felett, idegen kulturális környezetben, a civil lakosság támogatása nélkül csak és kizárólag nagy**

⁴¹ A két kompetenciát bővebben kifejtem az 5. fejezetben, ahol is a Kultúra Elemző Rendszer részeként alkalmazom.

anyagi– és emberveszteség árán lehet győzelmet aratni. Feltételezésem, hogy a műveleti terület civil lakosságának támogatása elnyeréséhez elengedhetetlen az interkulturális kompetenciával való rendelkezés.

- 3. A Green–on–Blue támadások egy része a kulturális információ hiányából, az ellenség és a helyi lakosság motivációinak és hagyományainak meg nem értése következtében, valamint a kulturális félreértésekből adódó sértettség által elkövetett fegyveres támadások.**
- 4. A kulturális antropológia - szerepének növelésével a katonai oktatásban és a kiképzésben – megteremtheti a kulturális tudatosság olyan szintjét, ami csökkentheti az eltérő kulturális különbségekből fakadó konfliktusok számát.**
- 5. A Magyar Honvédség szerződéses- és hivatásos állománya által végzett mindennapi feladatok – különösen a missziós területeken –biztonságosabbá tehető, a katonantropológia és a T.O.M.A.V. – rendszer felhasználásával.**

KUTATÁSI CÉLOK

A kutatási célkitűzéseim az alábbiak:

1. Összefoglalóan, rendszerező módon feldolgozni, egységes keretbe foglalni a haderő és az antropológia kapcsolatának elméleti alapjait;
2. Bemutatni, hogy az egyes katonai feladatokban hogyan, miként válnak nélkülözhetetlen képessége a szociokulturális kutatásokból származó eredmények;
3. Az empirikus kutatásaim eredményeit és az abban fellelhető információk alkalmazásának lehetőségeit bemutatni;
4. Keretbe foglalni a T.O.M.A.V. – rendszer elméleti alapjait;
5. Megismertetni a kulturális kompetenciaképesség hatékonyságát, preventív hatását;
6. Megfogalmazni azokat az etikai dilemmákat, amelyek foglalkoztatják a világ antropológus társadalmát az együttműködés helyességéről és bebizonyítani e kapcsolat pozitív hatásait;
7. Kidolgozni a katonantropológia, mint új társadalomtudományi ágazat alapjait a haderő katonai műveleteinek támogatására;
8. Disszertációmban bizonyítani kívánom, hogy az aszimmetrikus hadviselésben a felkelők elleni küzdelem egyik leghatékonyabb indirekt eszközei a 21. század-

ban a társadalomtudományok (például a filozófia, a politikatudomány, a pszichológia és az antropológia) alkalmazásában rejlik;

9. Az egyes nemzetek haderőinek antropológiai felhasználásának tapasztalataival kívánom bebizonyítani, hogy az együttműködésből származó pozitív eredmények is igazolják, hogy az egyes konfliktuszónák szociokulturális feltérképezése hozzásegíti a szövetséges erőket a háború gyorsabb lezárásához.

AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Hipotézisem igazolásához elsősorban saját tapasztalataimat és kutatásaimat használok fel, melyeket tízéves katonai pályafutásom és összességében több mint két év külszolgálatom alatt gyűjtöttem össze. Továbbá egyetemi oktatóként és korábban az MH CKELMK állományának kulturális szakértőjeként tréningeket és előadásokat tartottam a külszolgálatra – elsősorban Koszovóba és Afganisztánba – felkészülő állomány részére, és nem utolsósorban részt vettem több, a témát feldolgozó és a tapasztalatokat bemutató külföldi konferencián is, amelyek szintén segítették az adatgyűjtést, a szélesebb körű megértést, rálátást az általam vizsgált témában.

Saját tapasztalataimat természetesen másodelemzésekkel is kibővítettem, így a hazai és külföldi szakirodalmak vizsgálatait is elvégeztem, illetve a témában kutató külföldi társadalomtudósokkal tartok fenn kapcsolatot azért, mert a katonantropológia mint új tudomány-részterület nemzetközi elismeréséhez széleskörű összefogás szükséges. A szakirodalom feldolgozásánál elsősorban a téma történelmi hátterének felkutatása volt a célom, illetve azon tapasztalatok és esettanulmányok elemzése, ahol antropológusok mutatták be kutatásaik eredményeit.

A disszertáció vertikális és horizontális összefüggéseinek felépítésére, a célok, a módszerek és a tudományos eredmények kohéziójának megtartására egyaránt nagy hangsúlyt helyeztem. Munkám folyamán főleg az indukció és az analógia eszközét használva a következő módszerekkel dolgoztam:

Elemeztem és feldolgoztam saját NATO és ENSZ missziókban, valamint az egyes szakfelkészítések során szerzett tapasztalataimat.

Vizsgálataimat kvalitatív módszerre alapozom. Lényeges volt az olyan kérdőívek megszerkesztése, amelyek adekvát választ képesek adni az általam megfogalmazott problémákra, ezért elemi követelmény volt, hogy csak egyértelmű, világos, pontosan megfogalmazott kérdéseket fogalmazzak meg. A technikai szerkesztésben

fontos volt a kutatás céljának rögzítése, garantálva az anonimitást, felkeltve az érdeklődést.

Konzultációt folytattam a témában jártas hazai és külföldi szereplőkkel. Aktívan részt vettem a területtel kapcsolatos kutatásokban, előadásokon, konferenciákon, és bedolgoztam az ott szerzett ismereteket, tapasztalatokat.

Számos kérdés vizsgálatánál alkalmaztam összehasonlító módszereket; ez elsősorban a NATO-tagállamok gyakorlatának tanulmányozásánál bizonyult eredményesnek. A megszerzett ismereteimet rendszereztem, vizsgálódásaim részeredményeit publikáltam, oktattam, beépítettem a kiképzésbe.

AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE, SZŰKÍTÉSEK

A dolgozat elkészítése során az alábbi területeket, témaköröket vizsgálom meg és vonok le következtetéseket:

AZ ELSŐ FEJEZET

Ebben a fejezetben mutatom be az általam feldolgozott külföldi és hazai szakirodalmak tapasztalatait és az amerikai antropológiai közösség kettészakadásának okait, valamint annak a két személynek a tudományos munkásságát, akik akarva-akaratlanul is e két csoport példaképei lettek. Amíg Montgomery McFate a támogatók, addig David H. Price az ellenzők táborának idoljaivá léptek elő.

A MÁSODIK FEJEZET

Bemutatom azon társadalomtudományi területeket, amelyek ismerete elengedhetetlen a civil környezet kutatásában, a kultúra fogalmát, a kulturális antropológia tudományágát és az alkalmazott antropológia tudomány-részterületet, amely alapja a katonai antropológia kialakításának, mind módszertanában, mind filozófiájában, de mégis külön tudományos besorolást igényel, köszönhetően feladatának különlegességére, melyet a fejezetben részletesen bemutatok.

A HARMADIK FEJEZET

A társadalomtudományok és a haderő kapcsolatának történelmi aspektusait tárom fel ebben a fejezetben, az első és második világháború tükrében. Részletezem továbbá

azon okokat és igényeket az egyes hírszerző szervezetek részéről, amelyek hozzájárultak a társadalomtudományok felhasználásához. A náci német és az amerikai antropológusok motivációit is bemutatom, valamint az Amerikai Antropológusok Szövetségének kezdeti támogatását.

A NEGYEDIK FEJEZET

Ebben a fejezetben a második világháborút követő időszak nagyobb konfliktusainak társadalomtudományi támogatását és az együttműködés kiszélesedését vizsgálom. A vietnámi háború és a 21. század katonai kihívásait a Közép–Keleten, így az iraki és afganisztáni eseményeket részletesen tárgyalom, melyeket több nemzet tapasztalataival egészítem ki, így egy holisztikusabb képet adva a világ haderőinek társadalomtudományi aspektusairól.

AZ ÖTÖDIK FEJEZET

Ebben a fejezetben bemutatom azokat a nemzetközi programokat, melyek az egyes nemzetek haderőiben működtek, vagy működnek a mai napig és társadalomtudományi kutatásokkal, szakemberekkel segítik a katonai műveleteket. Amerikai, brit, német és orosz példákon keresztül bizonyítom a haderő és az antropológia kapcsolatának szükségességét.

A HATODIK FEJEZET

A disszertáció ezen fejezetében bemutatom azokat a kompetenciafejlesztési programokat, amelyeket az elmúlt időszak tapasztalatai miatt célzottan és tudatosan próbálnak fejleszteni a szövetséges katonai haderők. Így, a kulturális félreértésekből adódó konfliktusok mértékét, az abból következő nagyfokú ellenállást csökkenti a helyi lakosok részéről. Olyan esettanulmányokat is vizsgálok ebben a fejezetben, amely bizonyítja a kulturális kompetenciák kialakításának szükségességét a Magyar Honvédségben is. Az amerikai példák mellett bemutatom a brit, a német, a kanadai, az ausztrál és a francia tapasztalatokat és programokat, melyekkel az egyes haderők elősegítik saját katonai állományuk jobb kulturális felkészítését, továbbá a kulturális antropológia együttműködésével fejlesztik saját értékelő–elemző rendszereiket.

A HETEDIK FEJEZET

Ebben a fejezetben térek ki bővebben az általam jelenleg fejlesztés alatt álló T.O.M.A.V. – rendszerre, annak lehetséges felhasználási területeire a Magyar Honvédségben, továbbá az ezzel a rendszerrel összefüggő, szintén általam vizionált szakirányú továbbképzés kiépítésére is javaslatot teszek. A fejezetben egy adatbázis létrehozásával is foglalkozom, amely maga a rendszer működésének egyik értékelő-elemző része, mely az információk továbbításával, annak gyors értékelésével foglalkozik. Javaslatokat fogalmazok meg a kiképzési és oktatási rendszer megváltoztatására, és bizonyítom a társadalomtudományok magasabb szintű oktatásának fontosságát az Altishti Akadémián tanuló és a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar alap - és mesterszakjain résztvevő hallgatók számára.

A disszertációm végkövetkeztetésében megfogalmazom részeredményeimet, új tudományos eredményeimet, valamint javaslatot teszek a hasznosíthatóságra és a további kutatási feladatokra. Bemutatom azokat a területeket és tennivalókat is, amelyek a jövőben további megfigyeléseket igényelnek.

Az értekezés végén található a legfontosabb rövidítések listája, a függelékek, a felhasznált szakirodalmi művek felsorolása, valamint a témakörből készült tudományos publikációim jegyzéke.

Terjedelmi okokból, vagy mivel más tanulmányok már összefoglalták, illetve az értekezés szempontjából nem tartoznak szorosan az anyaghoz, vagy azok további kutatások tárgyát képezik, munkámban csak részben foglalkozom a következő témákkal:

- a CIMIC/PSYOPS képességet; a COIN és terrorellenes műveletek katonai dimenzióit,
- terjedelmi okokból, valamint az eltérő nyelv ismeretének hiányából nem tudom vizsgálni a Magyarországot körülvevő országok antropológia katonai megjelenését,
- a Magyar Honvédség struktúrájának bemutatását,
- a kultúra mélységeit és annak részeit, a kultúrsokk hatásait a kulturális különbségekből fakadó veszélyekre, a vallás és kultúra szoros kapcsolatának bemutatását.
- szintén terjedelmi okokból részletesen nem kívánom bemutatni más társadalomtudományok, tudományágak szerepét az egyes nemzetek haderőinek tükrében. Ilyen társadalomtudományok; szociológia, pedagógia, pszichológia, melyek stratégiai sze-

repe igen kiemelkedő a múlt és jelen haderő együttműködésében és a háborús időszakban egyaránt.

– a katonai és a hírszerzés által használt stratégiai elemző keretrendszerek bemutatása.

1. A TÉMA HISTORIOGRÁFIAI FELDOLGOZÁSA

A kulturális antropológia és a haderő együttműködésének történelmi áttekintésével foglalkozó szakirodalom feldolgozására ebben a fejezetben kerül sor. Ahhoz, hogy tudományos alapossggal ismertethessem kutatási témám nemzetközi és hazai megítélését, ketté kell bontanom és külön-külön bizonyítanom az együttműködés kialakulásának irodalmi hátterét, melyet a 3., 4. és 5. fejezetben esettanulmányokkal és országokra lebontva is részletezek.

1.1 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA, MINT TUDOMÁNY MEGJELENÉSE A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

Kutatásaim során összegyűjtöttem azon hazai tudományos szakirodalmakat, tudományos tevékenységeket és fórumokat, melyek elsődleges célja a kulturális antropológia és a hadtudomány közötti együttműködés erősítése volt. A két tudomány kapcsolatának időpontja és az együttműködés kezdete 2007-re tehető, mivel ebben az évben szervezte meg elsőként Magyarországon a korábbi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, A Hadtudományi Társaság CIMIC szakköre, Prof. Dr. Padányi József vezérőrnagy támogatásával és a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ Dr. Boldizsár Gábor ezredes a korábbi MH CKELMK központparancsnok vezetésével azt a nemzetközi konferenciát, melyen a Magyar Honvédség történetében első alkalommal mutatták be a kulturális antropológiát, mint diszciplínát a megjelent katonai résztvevőknek és nemzetközi szinten a tudomány katonai felhasználásának történelmi áttekintését. Ettől a pillanattól a magyar tudományos szakirodalom is egyre többet foglalkozik a kulturális antropológia és a haderő együttműködésének szükségességével. Éppen ezért tartom fontosnak a szakirodalom áttekintésén túl a tudományos konferenciák ismertetését is, ahol az antropológia és a hadtudomány kapcsolatáról értekeznek Magyarországon, mert így válik láthatóvá a két tudomány közeledése.

A téma hazai tudományos feldolgozottsága az egyes folyóiratokban közel sem olyan gazdag, mint az amerikai szakirodalomban. Az Egyesült Államok hadereje már az első világháború idején felfedezte az antropológia szerepének fontosságát a katonai és hírszerző feladatokban. Kijelenthetem, hogy Magyarországon saját kutató-

saim az elsők, melyek a kulturális antropológia megjelenésének lehetőségeivel foglalkoznak a Magyar Honvédség katonai struktúrájában, valamint saját tanítványaim azok, akik egy-egy cikk, TDK dolgozat, diplomamunka megírásával járultak hozzá a téma bővüléséhez, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszéken, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Kulturális Antropológia Tanszéken.

Vicze Lajos: *A kultúraközi kommunikáció aktuális kérdései a hadseregben* címmel megjelent munkája⁴² volt habár nem a kulturális antropológia katonai dimenzióit vizsgálja, hanem a kulturális kompetencia fontosságával és annak megjelenésének szükségességével foglalkozik a Magyar Honvédségben, mégis útmutató a témát illetően. Kiss Gabriella PhD disszertációja már részletesebben kutatta az egyes kompetenciák, így a kulturális kompetencia relevanciáját a haderőben. Disszertációjának címe az *Interkulturális kihívások és kommunikációs kompetenciák koordinálása a NATO és egyéb katonai missziók tevékenységében*.⁴³

Alma materemmel a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetével igen jó kapcsolatot ápolok, emiatt ez volt az első olyan intézmény Magyarországon, ahol a **katonaantropológia**, mint tantárgy elindulhatott és sikeresen bemutatta 2 szemeszteren keresztül a kulturális antropológia katonai megjelenésének nemzetközi és hazai tapasztalatait. A tantárgy létrehozásában és megszervezésében, nagy segítség volt számomra Dr. Boldizsár Gábor ezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar docense és egyben témavezetőm, aki nem csak javaslataival segített, hanem mint oktató is szerepet vállalt a kurzus kialakításában, valamint Dr. Jobbágy Zoltán ezredes, egyetemi docens. A nagy érdeklődés bizonyította a téma relevanciáját, hiszen a tantárgy a 2012/2013-as szemeszterben került megtartásra és az Intézet összes hallgatója felvette. 2016-ban szintén két szemeszteren keresztül oktattam ezt a tantárgyat az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar oktatóival. Míg az első félévben csak a kulturális antropológus hallgatóknak volt meghirdetve, addig a második félévben már a Társadalomtudományi Kar összes diákja számára megnyitották a tantárgy látogatásának lehetőségét. A pozitív visszajelzéseknek köszönhetően a

⁴² VINCZE Lajos: A kultúraközi kommunikáció aktuális kérdései a hadseregben. – In. Új Honvédségi Szemle, 1999. 8. sz. – pp. 53–61.

⁴³ KISS Gabriella: Interkulturális kihívások és kommunikációs kompetenciák koordinálása a NATO és egyéb katonai missziók tevékenységében. – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2009

2017 novemberében megrendezett konferencián már a kar dékánja is részt vett. A fentebb felsorolt két egyetem mellett (Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézet és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Kulturális antropológia tanszéke) olyan tudományos műhelyekkel is folyamatos kapcsolatban állok, mint a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia tanszéke, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke és idén sikerült a Debreceni Egyetem Néprajzi tanszékével is felvennem a kapcsolatot. A felsorolt öt egyetemen képeznek jelenleg kulturális antropológia és néprajz szakos hallgatókat és együttműködve kívánjuk az új tudomány-részterületet létrehozni, mely megfelelő módszertannal és a tudományban betöltött szerepének pontosításával új oktatási és képzési dimenziót nyithat. A cél óriási, hiszen Magyarország lehet az első a világon, ahol a kulturális antropológia és a hadtudomány kölcsönhatásából megalakulhat a katonantropológia a legnagyobb társadalomtudományi egyetemek közreműködésével, amely így az akadémia előtt is és világszerte nagyobb támogatást biztosíthat a katonai együttműködés terén.

A kulturális antropológia és a hadtudománnyal összefüggő tudományos konferenciák időrendi megjelenítése:

- 2007. december 10–11-én a korábbi Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nemzetközi konferencián való előadásom volt az első, amely bemutatta nemzetközi tapasztalatok alapján a haderő és az antropológia kapcsolatában rejlő lehetőségeket és annak történelmi hátterét. A konferencia címe *„The experiences and future of the civil–military cooperation and the psychological operations in the Hungarian Defence Forces”*.
- 2010. május 13-án megrendezésre került az első közös konferencia a Miskolci Egyetemen Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetével együttműködve az *„Alkalmazott antropológia szerepe a 21. század katonai műveleteiben”* címmel.
- 2012. május 31-én a 2010-ben megrendezésre kerülő első közös konferencia folytatásaként a Magyar Hadtudományi Társaság Civil–katonai Kapcsolatok Szakosztálya és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar együttműködésével közösen *„A kultúraantropológia lehetőségei a nemzetközi műveletek támogatásában”* című megrendezettük a második konferenciát a témában.

- 2017. november 30. „*Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány*” címmel az ELTE Társadalomtudományi Karral együttműködve megrendezésre került a harmadik konferencia, amely a katonaaantropológia jelenét és múltját mutatta be.
- 2018. november 20. „*Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány 2.0*” címmel az ELTE Társadalomtudományi Karral együttműködve megrendezésre került a negyedik konferencia, ahol a kulturális antropológia katonai alkalmazásának lehetőségeit, történelmi tapasztalatait mutatták be az előadók.

Magyarországon első alkalommal közös modult hozott létre a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar *Katonaantropológia* néven és egy éven keresztül sikeresen oktattam két polgári egyetemen, ahol bemutattam az új tudomány-részterület nemzetközi és hazai tapasztalatait:

- 2012 – *Katonaantropológia* címmel a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetében először Magyarországon sikeresen indult el a tantárgy, melynek szakmai fogadtatása és a hallgatók visszajelzése kiemelkedő volt. (2012–2013. tanév, 2 szemeszter)
- 2017 – Szintén önálló tantárgyként indítottuk el *Katonaantropológia* címmel az Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Karral együttműködve a Kar teljes hallgatóinak bevonásával. (2016–2017. tanév, 2 szemeszter)

1.2 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA ÉS A HADERŐ KAPCSOLATA, FONTOSABB KÜLFÖLDI SZAKIRODALOM BEMUTATÁSA

A külföldi szakirodalom bemutatását és az esettanulmányok feldolgozását az értekezésem szempontjából a két legrelevánsabb személy tudományos munkásságain keresztül végzem. **Prof. Dr. Montgomery McFate** és **Dr. David Price** munkái jelentős helyet foglalnak el a téma külföldi tudományos feldolgozásában, mivel műveiket nagy nemzetközi figyelem övezi, tekintve, hogy az érem két oldalát mutatják be tudományos értekezéseikben, online fórumokon, televíziós interjúikban, mely szerint a

kulturális antropológia katonai felhasználása *szükséges* (McFate), illetve *etikátlan* (Price). Az antropológia és a hadtudomány együttműködésének ezen két oldalának – vagyis a két tudomány közötti partnerségi kapcsolat támogatói és ellenzői – tudományos vizsgálata, valamint a források feldolgozása a téma szélesebb körű megismerését eredményezi, ezáltal a forráskutatás kiterjedtebbé válik. A két antropológus tudományos tevékenységeinek feldolgozása mellett a fejezetben szót kell ejteni arról az amerikai szervezetről is, amely fennállása óta több alkalommal bírálta az antropológia katonai felhasználását. Ez a szervezet az **American Anthropological Association** (AAA)⁴⁴, melynek vezetői és tagjai több szakmai folyóiratban is negatívan elmarasztalta és követelte az együttműködés beszüntetését, mivel az káros hatást gyakorol a szakma jó hírére. A nemzetközi publikációk mindegyike e három tevékenységi kör alapjaira épít és próbálja az egyes szereplők tevékenységét igazolni, kiegészíteni saját gondolataival és tapasztalataival. Más nemzetek hasonló témájú szakmai publikációi csak elvétve fogalmazzak meg tényszerű eseteket és gondolatokat az amerikai példából okulva, nem vállalják fel munkájukat azok az antropológusok, akik a hadsereggel együttműködve közösen tevékenykednek, félve a szakma bírálatától.

Az amerikai tudományos akadémia és egyéb társaságok igen kritikusak az antropológia és a haderő együttműködésével kapcsolatban. Ebben hatalmas szerepet játszottak azok a programok és kutatások, melyeket az amerikai hadsereg finanszírozott és elsősorban antropológiai kutatásokat felhasználva idegen országokról gyűjtöttek hírszerző anyagokat társadalomtudósok bevonásával. Ezeket a programokat és kutatásokat a 4. és 5. fejezetben részletesen bemutatom. Ezek a kormány által finanszírozott tudományos kutatások olyan ellenállást alakítottak ki a szakmai közösség és az amerikai tudományos szervezetek körében, amely a mai napig jelen van és a tudományág nevének megtisztítását szorgalmazzák. Az Egyesült Államokban két táborra: támogatókra és az ellenzőkre osztotta a társadalomtudósokat az antropológia és a haderő kapcsolatában.

1.2.1 Prof. Dr. Montgomery McFate munkássága

A nemzetközi publikációk átolvasása után megállapítható, hogy az antropológia és a hadsereg együttműködésének legnagyobb támogatója és a téma legrelevánsabb és egyben legmegosztóbb személyisége az a Dr. prof. Montgomery McFate, aki a Human Terrain System korábbi vezető társadalomtudósa volt. Tudományos munkássága

⁴⁴ Amerikai Antropológia Szövetség

az egyetemi tanulmányai óta a hadsereg körül folyt. A rendszer működését, létrejöttét és funkcióját a disszertációm 6. fejezetében részletezem, de előljáróként annyit mindenképp érdemes megjegyezni, hogy ez volt az első olyan szervezet, melyet kifejezetten azért hoztak létre az amerikai haderőben, hogy a műveleti területen végzett szociokulturális kutatásokkal a társadalomtudományban dolgozó szakemberek folyamatos támogatást biztosítsanak és információkat gyűjtsenek, mellyel az amerikai katonai műveletek hatékonyságát növelték Irakban és Afganisztánban. McFate sok szempontból a haderő és az antropológia együttműködésének jelképévé vált, annak minden pozitív és negatív következményeivel együtt. Sok hazafias társadalomtudós példaképként tekint rá, de az akadémikusok a tudomány árulójaivá kiáltották ki és mindent megtesznek, hogy megszakadjon az együttműködés az antropológia és az amerikai haderő között.

Személyesen 2017. novemberében találkoztam Dr. prof. Montgomery McFate-el egy Oszlóban megrendezett konferencián, melyet az **International Society of Military Sciences (ISMS)**, vagyis a Nemzetközi Hadtudományi Társaság szervezett. A konferencia témája a békeműveletek erőfeszítéseinek tapasztalatai, a társadalomtudományi eszközrendszer alkalmazásának lehetőségei voltak, valamint hogy ezen tapasztalatokat és lehetőségeket hogyan kell az egyes nemzetek haderőinek kombinálni a tisztek képességeinek fejlesztése és a műveleti környezetben való feladatok támogatásának érdekében. A konferencia alatt sokat beszélgettünk az amerikai és magyarországi helyzetről és a két tudomány kapcsolatának alakulásáról. A mai napig kapcsolatban állok a professzor asszonnyal és kutatásainak eredményeit, publikációit folyamatosan megosztja velem.

McFate egy korábbi interjújában elmondta⁴⁵, hogy a 2001. szeptember 11–ei terrortámadásokat követően az amerikai csapatok afganisztáni megszállásakor Ő személyesen mutatott rá a haderő tehetetlenségére műveleti területen, egy olyan kulturálisan eltérő környezetben, ahol a szokásjogok és a vallás teljes mértékben felülír minden nyugati elképzelést. Ahogy fogalmazott: *„Ha megérted, hogyan lehet megakadályozni vagy kielégíteni a lakosság igényeit, hogy támogassák a felkelők elleni harcokat, akkor nem kell többet ölnöd”*.⁴⁶

⁴⁵ STANNARD, Matthew B.: *Montgomery McFate's Mission / Can one anthropologist possibly steer the course in Iraq?* 2007. Forrás: <https://www.sfgate.com/magazine/article/Montgomery-McFate-s-Mission-Can-one-2562681.php> (Letöltés ideje: 2018. november 20.)

⁴⁶ u.o.

Ez a gondolatmenet végigkíséri tudományos munkásságát, hiszen egyetemi éveitől folyamatosan a társadalomtudományok és a haderő közötti együttműködés lehetőségeit kutatta és kommunikálta elképzelését, miszerint: a 21. század katonai műveleteiben nélkülözhetetlenek a szociokulturális kutatások és a társadalomtudósok bevonása. Ezek a kutatások stratégiai előnyt jelentenek azoknak a katonai vezetőknek, akik képesek felhasználni az antropológia tudományának szakértői vizsgálatait. A koncepció kialakítása 2001. szeptember 11–ei terrortámadást követően váltak még inkább hangsúlyossá számára, hiszen a támadás után saját küldetésének tekintette a háborúban való személyes részvételét és tudatosan próbált egyre közelebb kerülni az Amerikai Hadsereghez és bemutatni számukra azt a fajta preventív eszköztárát, melyet a vietnámi háború óta a tudomány tudatosan elkerült.

Tudományos munkássága és a témához való kötődése egészen egyetemi tanulmányáig vezethető vissza. Egyetemi diplomáját a Berkeley–i Egyetem Társadalomtudományi Karának Antropológia szakán szerezte meg, majd a Yale Egyetem Antropológia Doktori iskoláját is elvégezte. Ezután a Harvard Jogi Iskolában szerzett jogi doktori fokozatot. Doktori értekezésében az Észak–Írország társadalmi és kulturális különbségekre fókuszált, valamint kutatta a brit kormány kihívásait az 1969 és 1982 közötti konfliktus időszakában. Munkáját és tanulmányát egy Nemzeti Tudományos Alapítvány a Graduate Student Fellowship támogatta a Smith Richardson International Security Grant ösztöndíjjal.

McFate, mint a HTS vezető társadalomtudósa segített egy "jó ötletből" kiépíteni egy programot, amely több mint ötszáz alkalmazottat foglalkoztatott Amerikában, Irakban és Afganisztánban, több mint 151 millió dolláros éves költségvetési támogatással. Több kutatócsoportban is dolgozott, köztük a RAND és a Védelmi Elemző Intézetben, továbbá az amerikai haditengerészet Naval Research Office–nál is, ahol elnyerte a Distinguished Public Service Award–ot, amiért erőfeszítéseket tett a haditengerészet és a honvédelmi minisztérium szempontjából releváns szociokulturális ismeretek megszerzéséhez. Montgomery McFate jelenleg a Rhode Island–en működő Amerikai Haditengerészeti Főiskola Stratégiai és Operatív Kutatási Osztályának professzora. McFate széles körben publikált, amely a kultúrával és a nemzetbiztonsággal kapcsolatos kérdések széles körét tárgyalja. Legutóbbi könyvei a *Social Science Goes to War* (Oxford University Press, 2015) és a *Military anthropology* (Oxford University Press, 2018). Ő volt az egyik legfontosabb közreműködője a 2006–os US Army Field Manual 3–24, Counterinsurgency és a Contributor a Joint

Publication 2.0, Intelligence doktrína megírásának. A doktrínáról Jobbágy Zoltán a következőt írta:

„Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje a tengerészgyalogsággal közösen 2006-ban kiadta az FM 3–24 Counterinsurgency tábori kézikönyvet. A felkelők elleni hadviselés mindig partikuláris jellegű, kontextus és korszak függő, megjelenési formáját és egyéb jegyeit nagyban meghatározza a szemben álló felek közötti konkrét társadalmi, gazdasági, kulturális és katonai különbség. Ezen sajátosságok miatt tudományos szempontból a felkelők ellen folytatott műveletek nehezebben kategorizálhatók, kevesebb lehetőséget biztosítanak az általánosításra, ezáltal sokkal szűkebb teret engednek a tudományos rendszerezésre. Az ilyen hadviselés katonai szakmai szempontból nem attraktív, sok esetben nehezen megvívható és megnyerhető. A felkelők elleni hadviselés során a szűk értelemben vett katonai tényezők mellett – esetenként helyett – egyéb, nem katonai tényezők válnak fontossá, meghatározóvá.”⁴⁷

Montgomery McFate tudományos munkájáról a HTS programban több publikáció és cikk is olvasható. Az egyik legnagyobb kritika személyét illetően, hogy militarizálta az antropológia tudományát és ezáltal sosem lesz biztonságban egyetlen antropológus sem, aki idegen környezetben kíván tanulmányozni egy idegen kultúrát a jövőben, köszönhetően személyének, mert ettől az időszaktól kémként fognak tekinteni az antropológusokra.⁴⁸ Az a szervezet, amely a legnagyobb ellenállást fejtette ki McFate törekvése ellen, egy igen tekintélyes szervezet: az American Anthropology Association. A szervezet és a tagok egyfajta boszorkányüldözést folytattak Montgomery McFate és a Human Terrain System ellen és próbálták ellehetetleníteni az együttműködést. A sok befolyásos egyetemi professzor és oktató több ponton rámutatott a program hiányosságaira és nem utolsósorban az antropológusok etikai kódexében fellelhető azon ellentétekre, melyet későbbi fejezeteimben szintén részletesen kifejtek.

A kapcsolat az AAA szervezet és McFate támogatói között éles vitákká fajultak az elmúlt években. A támogatók közül sokan az antropológia ébredéséről és a régi elavult módszertanok frissítéséről írnak, mint hazafias cselekedet szükségességéről, míg az ellenzők tábor a régi értékek és a már említett etikai kódexre hivatkozva a tudomány tisztaságának megőrzését sürgetik. Az ellenzők legnagyobb kritikája,

⁴⁷ JOBBÁGY Zoltán: *David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben.* – In. Hadtudományi Szemle, 2017. 10. évf. 4. sz. – p. 82–97.

⁴⁸ MCCracken, Grant: *Montgomery McFate: anthropologizing the anthropologists.* 2007. Forrás: <https://cultureby.com/2007/10/montgomery-mcfa.html> Letöltés ideje: 2018. 06. 25.

hogy a HTS-nél dolgozó antropológusok nem tudnak informális beleegyezést szerezni kutatóiktól a műveleti területen és, hogy az antropológusok a megkérdezett személyektől a katonaságnak átadott információk miatt veszélyeztethetik a lakosság biztonságát.

McFate a témával foglalkozó cikkeiben és megjelent könyveiben egyaránt ír tapasztalatairól és érzéseiről, valamint próbálja megfogalmazni azokat az okokat és célokat, melyek tisztább képet nyújtanak az olvasónak munkásságáról. A HTS programban tevékenykedő több antropológus is hozzájárult, hogy könyveiben bemutassa az általuk végzett munkák hasznosságát.

Mint fogalmazott a New York Timesnak adott interjújában: „*gyakran vádolnak meg az antropológia militarizálásával, de valójában antropologizáljuk a hadsereget.*”⁴⁹ Tény, hogy együttműködése az amerikai haderővel és tudományos tevékenysége sok vitát gerjesztett a HTS program alatti időszakában. Saját kutatásaim és személyes tapasztalatom is az, hogy a kapcsolat és az együttműködés megkezdődött. A brit és német haderő, valamint az ausztrál hadseregben is már jelen vannak olyan együttműködések és programok, melyeket az Ő tevékenysége és a programban elért eredményei ösztönöztek.

1. kép

Prof. Dr. Montgomery McFate⁵⁰

⁴⁹ ROHDE, David: *Anthropologists help U.S. Army in Afghanistan and Iraq.* – In. The New York Times, 2007. „*I'm frequently accused of militarizing anthropology. but we're really anthropologizing the military*” Forrás: <https://www.nytimes.com/2007/10/04/world/asia/04iht-afghan.4.7755039.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 01.)

⁵⁰ A fényképet elérhető: https://www.dartmouth.edu/~centersforum/past/conflictandreconciliation_past.html (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

1.2.2 Dr. David H. Price munkássága

David H. Price antropológus professzor 1994 óta dolgozik a St. Martin's Egyetemen, Washingtonban. Jelenlegi kutatási területe az Információs Szabadságról szóló törvény⁵¹, amely következtében tanulmányozni kezdte az amerikai antropológusok feladatait a katonai és hírszerző ügynökségeknél. Montgomery McFate-el ellentétben, Price kutatásaiban részletesen vizsgálja az antropológusok különböző kormányzati szervezetekben való részvételét, mint például a CIA,⁵² az FBI,⁵³ az NSA,⁵⁴ vagy korábban az OSS⁵⁵ ügynökségek munkái során. Price kutatási eredményeit cikkekben és könyvekben publikálta, melyek többségében az antropológia katonai felhasználásának hibáira hívja fel a figyelmet. Price munkáiban kiterjedt levéltári kutatásokat végzett, levelezéseket, nyilvános forrásokra, bírósági meghallgatásokra és több mint 30.000 oldalnyi FBI feljegyzésre támaszkodik, amelyeket az információ szabadságáról szóló törvény alapján bocsátottak ki.⁵⁶

Price az *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War* című könyvében adatokkal erősíti meg, hogy amikor az Egyesült Államok hivatalosan is belépett a második világháborúba, az amerikai antropológusok több mint fele felhasználta szakmai tudását és képességeiket a háborús erőfeszítések előmozdítására. A háborúval kapcsolatos munkájuk rendkívüli volt. Segítettek összegyűjteni az ellenséges nemzetek lehetséges társadalmi gyengeségeit és hozzájárultak a hadsereg számára a vizsgált csoportok gyengeségeinek elemzéseivel.

Price több tucat kormányzati ügynökség feladatait elemezte, köztük a Stratégiai Szolgáltatások Hivatal (OSS) és az Office of War Information (OWI) munkáit, továbbá vizsgálta a szervezeteknél dolgozó társadalomtudósok munkáit, hogy miképp vettek részt a második világháborúban. A könyv alapja egy, az OSS szervezetnél dolgozó antropológussal folytatott interjúra helyezi a hangsúlyt, melyet kiterjedt levéltári kutatásaival bővít ki. Így olyan történelmi kontextusba helyezi az antropoló-

⁵¹ Freedom of Information Act (FOIA) amely 1966. július 4-én iktatott törvénybe Lyndon B. Johnson elnök és a következő év elején lépett hatályba.

⁵² Central Intelligence Agency, rövidítve CIA az Amerikai Központi Hírszerző Ügynökség

⁵³ FBI - Federal Bureau of Investigation magyarul Szövetségi Nyomozó Iroda

⁵⁴ NSA - National Security Agency magyarul Nemzetbiztonsági Ügynökség

⁵⁵ Office of Strategic Services, rövidítve OSS az Amerikai Központi Hírszerző Ügynökség elődje

⁵⁶ PRICE, David H.: *Threatening Anthropology: McCarthyism and the FBI's Surveillance of Activist Anthropologists*. Duke University Press Books, 2004. – p. 431.

gia és a haderő kapcsolatát a nagy háború időszakában, amely igen alaposan összefoglalja a résztvevő antropológusok neveit, feladatköreit, kutatási területeiket.

Price megvizsgálja a két amerikai antropológiai szervezet, az **Amerikai Antropológia Szövetség** és az **Alkalmazott Antropológia Szövetség** (1941-ben alakult) szerepét a háborús időszakban. Könyvében részletesen kitér a kormányzati ügynökségek programjaira, például a Camelot projektre, a Phoenix programra, és természetesen a második világháború utáni migráció áradat a társadalomra gyakorolt hatásainak elemzésére. Price tárgyalja az antropológusok munkáját az internáló táborokban Közép- és Dél-Amerikában. A második világháború idején az antropológia etikai következményeinek értékelése alapján Price azt sugallja, hogy a hidegháború kezdete előtt az amerikai antropológusok tudományos közössége veszélyes precedenst teremtett arra vonatkozóan, hogy hogyan szándékozik az amerikai kormány katonai műveleteit támogatni.⁵⁷

A Cold War Anthropology: The CIA, the Pentagon, and the Growth of Dual Use Anthropology című könyvében Price bemutatja az antropológia hozzáállását a kormány programjaihoz a második világháború utáni időszakban. Kutatásaival bizonyítja az akadémia és a hírszerző ügynökségek közötti bonyolult kapcsolatot, valamint az antropológiai kutatások stratégiai alkalmazását az amerikai katonai célok megvalósítása érdekében. A különböző kutatások, programok, melyeket az USA kormánya támogatott, arra ösztönözték az antropológusokat, hogy olyan feladatokban vegyenek részt, amelyek az amerikai hidegháborús célokat támogatták. Könyvében részletesen kitér arra az erkölcsi dilemmára, amely rákényszerítette az Amerikai Antropológia Szövetséget, hogy fogalmazza meg első etikai kódexét. Price a hidegháború-korszak antropológiai munkáit a szeptember 11-ei terrortámadás után létrejött HTS programmal hasonlítja össze.⁵⁸

Harmadik könyvében, melynek címe *Weaponizing Anthropology: Social Science in Service of the Militarized State*, Price az Irakban és Afganisztánban folyó **Hearts and Minds**⁵⁹ műveleteket vizsgálja. A *Weaponizing Anthropology* összefog-

⁵⁷ PRICE, David H.: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 211.

⁵⁸ PRICE, David H.: *Cold War Anthropology: The CIA, the Pentagon, and the Growth of Dual Use Anthropology*. – In. Duke University Press Books, 2016. – p. 19.

⁵⁹ A Hearts and Minds egy olyan program és stratégiai tervek összefoglaló neve volt, amelyet a vietnámi háború idején hozott létre a dél-vietnámi és az Egyesült Államok kormánya azért, hogy elnyerjék helyi lakosok támogatását megnyerve „szívüket és elméjüket”. Ezzel kívánták a vietnámi lakosok maguk mellé állítani, hogy segítsenek legyőzni a vietkong felkelést.

Forrás: <https://quizlet.com/253241425/mil-exam-final-flash-cards/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

lalja az antropológiai és néprajzi kutatásokat és módszereket, melyekben bizonyítottan antropológusok vettek részt. Price vizsgálataiban jól kimutatható az akadémia és a haderő kapcsolata, valamint hogyan és milyen támogatásokkal járult hozzá a kormány az egyes egyetemi kutatásokhoz.

Price vizsgálata bizonyította az antropológusok és a nemzetbiztonsági ügynökségek együttműködését és annak történelmi kapcsolatát. Vizsgálta az egyes ügynökségek által finanszírozott egyetemi ösztöndíjakkal kapcsolatos kérdéseket, melyek fenyegetik az akadémiai szabadságot. A CIA által támogatott ösztöndíjprogramok gyorsan integrálódtak az amerikai egyetemekbe, melyek komoly hatással vannak a hallgatók jövőjére.⁶⁰

2. kép

Dr. David H. Price⁶¹

1.2.3 Az Amerikai Antropológia Szövetség bemutatása

Az American Anthropological Association, vagyis az Amerikai Antropológia Szövetség (továbbiakban AAA) a világ legnagyobb szakmai antropológus szervezete, több mint tízezer taggal. A washingtoni székhelyű szövetséget 1902-ben alapították, amely magába foglalja az antropológia négy fő területét (kulturális antropológia, biológiai / fizikai antropológia, régészet és nyelvi antropológia). A tagok 75% –a felsőoktatásban dolgozik, vagy antropológus hallgató polgári egyetemeken. A szervezet tagjainak 25% –a az állami, magán és nem kormányzati szektorokban dolgozik

⁶⁰ PRICE, David H.: *Weaponizing Anthropology: Social Science in Service of the Militarized State*. – In. AK Press, 2011. – p. 19.

⁶¹ A fényképet elérhető: <https://www.stmartin.edu/directory/david-price-phd> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

az akadémián kívül. A szövetségnek 40 szekciója van, amelyek mindegyike a kulturális antropológia tudományág egyes speciális kutatási feladataival foglalkozik. Huszonkét különböző portfóliót kínál, amely a karriertervezést és szakmai fejlesztést szolgálja a tagok számára. Elsősorban támogatja a főiskolai és egyetemi tanszékeket, számos díjat és ösztöndíjat finanszíroz, fizetett nyári gyakornoki programokat, nyári tábort iskolát hoz létre, valamint folyamatosan konferenciákat szervez. Jelenleg is van egy közoktatási kezdeményezésük, amely kiemeli az antropológia fontos kutatási témáit, például a társadalom viszonyulását az eltérő fajokhoz és a migrációhoz.

A szövetség egyik szolgáltatása az *Anthro Source*, amely összegyűjti a tagok számára a téma releváns publikációit, továbbá olyan internetes adatbázisban kereshetnek az online érdeklődők, amely hozzáférést nyújt a felhasználók részére több mint 250.000 tudományos munkához.⁶²

Az AAA filozófiája

1. *„Az antropológia, mint tudományág fejlődhessen, bővítse a saját látókörét és terjessze az antropológiai tudást, a társadalmi problémák megoldása érdekében,*
2. *Támogatja antropológiai monográfiák és kiadványok kiadását, az antropológiai kutatásokat, és koordinálja azokat az eseményeket, amelyeket más szervezetek nem támogatnak. Fenntartja a hasznos együttműködéseket a kapcsolódó tudományágakkal és azok szervezeteivel,*
3. *A kettes pontban felsoroltakon kívül még felelősséget vállal az egész szakma felett és a professzionális antropológiai kutatás felett,*
4. *Reklámozza az antropológiai tudományág széleskörű elismerését, folyamatos fejlődését.”⁶³*

Franz Boas teljes mértékben ellenezte a kulturális antropológia katonai alkalmazását ezért 1919-ben a szervezetnek írt levelében kifejtette aggodalmait. A levélben feljelentett minden olyan antropológust, aki aktívan tevékenykedett a második világháborúban, továbbá azokat is, akik kémként segítették az USA hadseregét. Fenntartotta azt a nézetét, miszerint az antropológusoknak háttérbe kell szorítaniuk a

⁶² Amerikai Antropológia Szövetség honlapja. Forrás: <https://www.americananthro.org/StayInformed/Content.aspx?ItemNumber=1668> (Letöltés ideje: 2018. április 11.)

⁶³ u.o.

hazafiság érzetét és inkább a társadalomtudományokba vetett hitüket kellene erősíteniük. Az akkori AAA erősen bírálta Boas kijelentéseit, ám azóta ők is elutasítják az antropológusok katonai célokra történő bevetését.

Az együttműködést támogatók részéről olyan érvek születtek, hogy a kulturális antropológusok kutatásaikkal a művelési területeken, együttműködve a hadsereggel nagyban elősegítik a béketárgyalások menetét, munkájukkal pedig egy olyan nemes ügyért harcolnak, mely által életet képesek menteni. A különböző szociokulturális kutatásokkal nem csak a katonák életét, de az adott terület lakosainak az életét is megmenthetik egy-egy olyan – félreértett – katonai döntés meghozatalától, melynek alapja a kulturális és társadalmi különbségek. Ezenkívül az antropológusok bizonyos helyi konfliktusok megoldásában is fontos szerepet játszhatnak, hiszen annak megértésével a katonai vezető olyan döntéseket képes hozni, amelyek stabilizálják a békét és biztonságot az egyes katonai felelősségi területeken.

Az AAA és a Human Terrain System⁶⁴

2005 novemberében, közel egy évvel azelőtt, hogy az első Kultúra Elemző Rendszer társadalomtudósai megjelentek Afganisztánban, létrehozták az AAA egy külön bizottságát, hogy vizsgálja meg azokat az etikai és eljárási aggályokat, amelyek az Egyesült Államok biztonsági és hírszerző közösségeivel való együttműködés révén keletkezhetnek. A Bizottság több mint egy évig kutatta ezt a témát és végleges jelentést adott ki az AAA igazgatótanácsának a szövetség 106. éves közgyűlésén Washington-ban. A jelentés nem támogatta, de nem ellenezte az elkötelezettséget, inkább felvázolta az ilyen közös feladatok etikai veszélyeit és lehetőségeit, valamint ösztönözte a nyilvános párbeszédet e témában.

2007. október 31-én az Amerikai Antropológia Szövetség Igazgatótanácsa nyilatkozatot adott ki az Amerikai Egyesült Államok Human Terrain System projektjéről, amelyben már elítélően nyilatkozik a programról. A nyilatkozat felvázolja, hogy a HTS-program megsérti az AAA etikai kódexét, amely előírja, hogy az antropológusok nem károsíthatják kutatási célcsoportjukat. Még ugyanezen a napon egy blog is elindult, hogy ösztönözze a tagok visszajelzéseit az Igazgatóság nyilatkozatá-

⁶⁴ Amerikai Antropológia Szövetség honlapja. Forrás: <http://www.americanthro.org/ConnectWithAAA/Content.aspx?ItemNumber=1626> (Letöltés ideje: 2018. április 11.)

val kapcsolatban. Az AAA 2007-es, Washingtonban tartott éves közgyűlésén foglalkozott az antropológiával és a katonasággal kapcsolatos kérdésekkel.

2008 decemberében az Amerikai Antropológia Szövetség Igazgatótanácsa létrehozott egy bizottságot (CEAUSSIC⁶⁵), amelynek feladata a Human Terrain System program és az antropológusok feladatainak vizsgálata volt a katonai műveletekben Irakban és Afganisztánban. Az AAA szükségesnek találta a bizottság munkáját ahhoz, hogy hivatalosan is megfogalmazhassa álláspontját a tagok részvételéről és tevékenységéről. Ez a jelentés részletezte a CEAUSSIC elsődleges megállapításait, amelyeket a következő kulcsfontosságú pontok foglalnak össze:

- A HTS és a hasonló programok egyre nagyobb erőfeszítéseket tettek, hogy az amerikai hadsereget támogassa, melyek aggodalomra adtak okot az AAA számára. Kijelenthető, hogy minden társadalomtudományi szervezet elvárhatja tagjaitól, hogy betartsák az emberi értékek kezelésére vonatkozó fegyelmi és szövetségi normákat.
- A HTS működése összeegyeztethetetlen célokat tartalmaz, mert a program egyszerre tölt be kutatói és hírszerző feladatokat, együttműködve a hadsereggel a terroristaellenes háborúban. Tekintettel erre a zavart feladatkörre, minden olyan antropológus, aki a HTS-el együttműködött figyelmen kívül hagyta azokat a kutatói normákat, amelyek komoly etikai dilemmát okoznak.
- A HTS műveleti területen tevékenykedő csoportjai a lakosságra nézve érzékeny szociokulturális adatokat gyűjtöttek össze egy magas kockázatú környezetben, háborús közegben. Mivel a programban nincs jól körül határolt etikai magatartási kódex és a műveleti területen tevékenykedő csoportok kutatói nem voltak képesek megbízhatóan ellenőrizni a begyűjtött adatok katonai felhasználását, ezért a program a társadalomtudósokat a kutatás nem releváns szakértőjeként foglalkoztatta.
- Amikor az etnográfiai vizsgálatot egy olyan katonai vezető határozza meg, akinek elsődleges célja az ellenség legyőzése, akkor az ilyen esetben történő kutatási eredmények nem tekinthetők az antropológia legitim szakmai gyakorlatának.

⁶⁵ Commission on the Engagement of Anthropology with the US Security and Intelligence Communities - Az antropológia és az amerikai biztonsági és hírszerző ügynökségek együttműködésének vizsgálata.

Összefoglalva, bár a bizottság hangsúlyozta, hogy lehetséges az antropológia és a hadsereg közötti konstruktív kapcsolat, azonban a CEAUSSIC azt javasolja, hogy az AAA továbbra is hangsúlyozza a HTS összeférhetetlenségét a programban dolgozó társadalomtudósok szerepével és feladatival, továbbá nyíltan kommunikálja azt a problémát, hogy a HTS hatással van az antropológia megítélésére.⁶⁶

Az AAA Igazgatóság nyilatkozata a HTS projektről (2007. október 31)⁶⁷

2007 októbere óta széles körű médianyilvánosságot kapott az Egyesült Államok hadseregének Kultúra Elemző Rendszere és a szervezet antropológusainak alkalmazása. Később az AAA egyik albizottsága elkötelezettségéről adott számot az Egyesült Államok Nemzetbiztonsági és Hírszerzési Közösségei felé. A jelentést megelőzően az AAA Igazgatósága megerősítette, hogy fontos az antropológia a katonai és az állami hírszerző műveletek együttműködéséhez, másrészt ezt a kapcsolatot gondosan meg kell alapozni és részletesen meg kell vizsgálni. A szövetség azonban arra a következtetésre jutott, hogy a HTS-program zavaró és sürgető etikai problémákat vet fel ahhoz, hogy az Igazgatóság nyilatkozatot indítson.

Az AAA által megfogalmazott etikai problémák a HTS feladatát illetően:

1. A HTS-ben tevékenykedő antropológusok megkülönböztetése műveleti területen nem lehetséges, hiszen katonai egyenruhát viselnek. Ez komoly problémát okozott az etikai kötelezettségeik teljesítésében, mert így az antropológusok kutatásai megkérdőjelezhetők voltak.
2. A HTS programban dolgozó antropológusok megszegték az AAA etikai kódexében megfogalmazott kötelezettséget, hogy ne okozzanak sérelmet az általuk tanulmányozott személyek számára (III. szakasz, A, 1). Az általuk begyűjtött információkat egy harmadik félnek adták át, viszont arra további hatásuk nem volt, hogy a katonai vezetők hogyan és miként használták fel a kapott információkat a helyi lakossággal szemben.

⁶⁶ Amerikai Antropológia Szövetség honlapja. Forrás:

<http://www.americananthro.org/ParticipateAndAdvocate/Content.aspx?ItemNumber=2591>
(Letöltés ideje: 2018. április 11.)

⁶⁷ Amerikai Antropológia Szövetség dokumentuma: *American Anthropological Association's Executive Board Statement on the Human Terrain System Project*. 2007. Forrás:

http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/pdf/EB_Resolution_110807.pdf
(Letöltés ideje: 2018. április 11.)

3. Az AAA etikai kódexe előírja, hogy az antropológiai kutatások résztvevői önkéntes alapon vegyenek részt az egyes kutatásokban és hozzá kell járulniuk a gyűjtött információk feljegyzéséhez is. A HTS antropológusai azonban olyan háborús övezetben dolgoztak, ahol a helyi lakosok nem ismerték a kutatás célját, így nem tudnak dönteni, hogy válaszaikkal mihez járulnak hozzá.
4. A HTS tájékoztatást és tanácsadást nyújtott az amerikai katonai parancsnokok számára, amely azzal a kockázattal járt, hogy a kutatásban résztvevő antropológusok által gyűjtött információkat a katonai vezetők felhasználhatják az egyes katonai műveletek célpontjainak meghatározására és kiválasztására.

A szövetségnek további aggodalmat okoz, hogy a HTS egyet jelentett az antropológia és az amerikai katonai műveletek együttműködésével, mely komoly nehézségeket okozhat a későbbiekben egy civil antropológiai kutatás megszervezésében, ugyanis a helyiek joggal hihetik, hogy a kutató az Amerikai Egyesült Államok haderejének gyűjt információkat, amely komolyan befolyásolja a jövőbeli antropológiai kutatásokat, továbbá veszélybe is kerülhetnek a vádak miatt.⁶⁸

A vizsgálódás után az Amerikai Antropológia Szövetség Igazgatótanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a HTS programban dolgozó társadalomtudósok munkájukkal megsértették az AAA etikai kódexét, és az ilyen típusú szociokulturális kutatások alkalmazása veszélyt jelent az antropológia és más társadalomtudományok számára. Így az Igazgatóság kifejezte a HTS program teljes elutasítását.

Az AAA Igazgatósága megerősítette, hogy az antropológiának valóban kötelessége segíteni az amerikai politika javítását, valamint, hogy az antropológia tudományának megértése a lehető legszélesebb körű bevonásával jelenjen meg a közszférában, járuljon hozzá a diszciplína az amerikai politika fejlődéséhez és végrehajthassa annak demokratikus folyamatait. Az Igazgatóság ezzel azt mondta ki: **hogy az antropológia jogszerűen és hatékonyan segítheti az Egyesült Államok politikáját a globális béke és a társadalmi igazságosság humánus okainak szolgálatában.**

RÉSZKÖVETKEZTETÉS

Ebben a fejezetben igazoltam, hogy a doktori disszertációm több tanulmány, könyv, TDK dolgozat és egyéb forrás összegyűjtése segítette, melyek angol, német,

⁶⁸ WEINBERGER, Sharon: *Anthropology Ass'n Blasts Army's "Human Terrain"*. 2007. Forrás: <https://www.wired.com/2007/11/anthropology-as/> (Letöltés ideje: 2018. április 11.)

francia és orosz nyelven íródtak, így egy nagyon széleskörű és releváns irodalomjegyzéket sikerült megalkotnom a témában. A fejezetben bizonyítom, hogy a kulturális antropológia katonai felhasználásának dilemmája megosztja az antropológusok társadalmát, támogató és ellenző csoportokra tagozódva. Az Amerikai Antropológia Szövetség első és második világháborús támogatása után, mára elítéli a jelen együttműködés minden formáját, melynek lehetőségeit azonban nem zárja ki teljesen, hiszen egy a szövetség által ellenőrzött formában lát lehetőséget a későbbi kooperációra.

2. A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA, MINT DISZCIPLÍNA ÉS A KATONAANTROPOLÓGIA, MINT ÚJ TUDOMÁNY-RÉSZTERÜLET BEMUTATÁSA

„Minél kevésbé konvencionális ellenséggel van dolgunk, annál fontosabb, hogy megértsük társadalmát és az ennek mélyén húzódó kulturális dinamikát. Hogy legyőzhessük az olyan nem nyugati jellegű ellenséget, amely méreteiben nemzeteken átívelő, struktúrájában nem hierarchikus, jellegét tekintve rejtőzködő, és a nemzetállam kontextusán kívül működik, fejlesztenünk kell a társadalmi és kulturális megértést.”⁶⁹

Annak megértéséhez, hogy lássuk, hogyan kapcsolódik a kulturális antropológia a haderő feladataihoz, meg kell ismernünk e tudomány szellemiségét és módszertanát. A kulturális antropológia képviselői, a tudomány művelői úgy gondolják, hogy maga a tudás megszerzése és annak vizsgálata segíthet más emberek életkörülményein.⁷⁰ A mai modern katonai egységeknek műveleti területen a békeműveletek során⁷¹ és a COIN műveletek⁷² végrehajtásához a szociokulturális kutatások eredményeinek átadása és megléte létfontosságú. Ha más nem, ennek az együttműködésnek a bizonyítéka az a sok száz amerikai és brit katona, akik feleslegesen haltak meg Irakban és Afganisztánban, mert a szövetséges haderő sokáig nem értette, hogyan kell megnyerni azt a küzdelmet, melyben a Magyar Honvédség is részt vállalt.

A fejezetben a teljesség igénye nélkül ismertetem a kulturális antropológia tudományágát, annak célját és kialakulását a tudomány világában. A kulturális antropológiát a történelem nagy antropológusai sokszor, sokféleképpen definiálták, ki-ki saját kutatásainak eredményeihez igazítva. Talán a legpraktikusabb, ha maga a kultúra szó bemutatásával kezdem, hiszen az életünk szabályrendszerének és természetének alapja ennek a szónak a meghatározása. Továbbá a kulturális antropológia

⁶⁹ MCFATE, Montgomery: *Anthropology and Counterinsurgency*. – In. *Military Review*, 2005. – pp. 27–38.

⁷⁰ LAJOS Veronika: *Alkalmazott antropológia a moldvai csángóknál?* 2012.

Forrás: http://real.mtak.hu/29931/1/EM_2012_4_009_Lajos_Veronika-Alkalmazott_antropologia_a_moldvai.pdf_sequence%3D3 (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁷¹ RESPERGER István: *A „diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál*. – In. *Hadtudományi Szemle*, 2012. 5. évf. 1-2. sz. – p. 141–165.

A következő béke műveletek léteznek: Preventív diplomácia, Konfliktusmegelőzés, Békekikényszerítés, Béketeremtés, Békeépítés.

⁷² COIN jelentése: Counterinsurgency - felkelés elleni művelet.

mellett bemutatom az alkalmazott antropológiát, amely a legközelebb áll ahhoz a tudományos tevékenységhez, melyet én katona antropológiának neveztem el.

2.1 A KULTÚRA, MINT FOGALOM MEGHATÁROZÁSA

A *kultúra szó* a latin colere (művelni) igéből származik, ami eredetileg a föld megművelését jelentette. A kultúra fogalma a 21.századra igen komplex fogalommá vált. Tágabb értelmezés szerint a kultúra részét képezi minden, amit ember alkotott. Edward Tylor fogalomrendszere szerint a „*kultúra az egy adott komplex egész, amely magában foglalja mindazt a tudást, hiedelemrendszert, szokásokat, művészetet, törvényt, morált, viselkedést, amit az egyén egy közösség tagjaként tanul meg.*”⁷³ A kislexikon definíciója szerint a kultúra, „*Az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége.*”⁷⁴

„*A kultúra fogalmat először Marcus Portius Cato a cultura agri (a föld művelése), majd Marcus Tullius Cicero a cultura animi (a lélek művelése) szóösszetételben használta. (Utry 1997: 55) Ez a mai napig helytálló abban az értelemben, hogy életünk „művelésében”, tehát a társadalmi beilleszkedésben a kultúra ad iránymutatást. 1952-ben Kroeber és Kluckhohn 164 meghatározást gyűjtött össze az antropológiai irodalomból, amelyek mindegyike a „kultúra” kifejezést igyekezett megmagyarázni.*”⁷⁵ Az természetesen elfogadott tény az antropológiában, hogy az ember nem úgy születik, hogy tisztában van az adott társadalom szokásjogaival, azaz, hogy mit és hogyan szabad viselkednie, hogyan kell cselekednie, vagy dolgoznia, vagy éppen hogyan kell közelednie egy másik ember felé, hogyan nyilváníthatja ki érzéseit. Ez minden ember saját kultúrájának révén tanulja meg. Például a világon senki nem születik katolikusnak vagy muszlimnak, hanem kultúrák révén válnak azzá. „*Az embernek azért van kultúrája, hogy tudja, milyen módon kezelje a problémákat, amelyek érintik.*”⁷⁶A kultúra elősegíti az adott személy szocializációját a társadalomba, megkönnyíti egy adott csoporthoz való csatlakozásához, segít megérteni az őt körülvevő eseményeket, környezetet, világot, és embereket. A kultúra továbbá támogat

⁷³ TYLOR, Edward: *Primitive Culture Volume I.* – In. Dover Publications, 2016. – p. 1.

⁷⁴ Forrás: http://www.kislexikon.hu/kultura_a.html (Letöltés ideje: 2018. 07. 21.)

⁷⁵ KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei.* - In Pázmány Péter Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet)
Forrás: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/kisdi_barbara-kulturalis_antropologia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁷⁶ HAVILAND, William A.: *Telecourse Study Guide for Haviland/Prins/McBride/Walrath's Cultural Anthropology: The Human Challenge.* – In. Cengage Learning, 2013. – p. 324.

bennünket abban, hogy egy csoport tagjaként hogyan tanuljuk meg felhasználni és elfogadni a bennünket körülvevő világot.⁷⁷ Azonban a kulturális antropológia meghatározásához ez nem elegendő, hiszen kulturális antropológia tárgya nem más, mint az ember közvetett és közvetlen környezetének vizsgálata. Az antropológia egy empirikus tudomány, tehát igen aprólékos vizsgálatok sokasága és a terepen való megjelenés jellemzi. Ahhoz, hogy teljes képet kapjon egy vizsgált csoport vagy személy kultúrájáról, a kutatást végző személynek el kell mennie a vizsgált közösségbe, és egy-egy esemény, jelenség kapcsán értelmeznie kell magát a kultúrát. Továbbá az antropológia egy összehasonlító tudomány is, így a vizsgálatok befejeztével objektív módon elemezni kell a megszerzett adatokat, majd mikor a vizsgált kultúra prezentálásának időszaka megkezdődik, figyelembe kell vennie az általa vizsgált kultúra gondolkodásmódját, hogy azokban a különbségekben, melyeket feltárt, a lakosság hogyan éli meg ezeket az eltéréseket, ezáltal pontos képet kapva azokról a tényekről, amelyek megmagyarázzák a különbségeket. Más oldalról megközelítve, az emberek többsége valamilyen oknál fogva már volt idegen kulturális környezetben, külföldön, ahol találkozott a helyi lakosság képviselőivel, sajátos nyelvet, szokásokat magáénak tudó személyekkel. A számunkra távoli területeken élő „idegenek” viselkedése és furcsa szokásaik nyomot hagynak bennük, melyek szokatlannak, romantikusnak hathatnak, de ennél sokkal negatívabban és explicit módon is megfogalmazódhatnak a kulturális különbségek. Ezek az érzés alapú tapasztalatok a helyiek viselkedésének érthetlenségéből fakadnak, ám pont ezek vizsgálatával és bemutatásával foglalkozik a kulturális antropológia. Így talán már jobban érthető, hogy maga a bemutatás az összehasonlítás módszerével történik, hiszen a különbségek megértéséhez egy támpont szükséges, ez pedig saját kultúránk, melyet nyilvánvalóan ismerünk és elfogadjunk. Ettől a ponttól tekintve válik igazán érdekessé a dolog, hiszen objektíven úgy bemutatni egy számunkra idegen kultúrát, hogy érzelmeket ne generáljon bennünk, igazán nehéz. Sokszor a megértés és az ismeretek hiánya nehezíti az antropológusok számára az adott kulturális közösséggel a kapcsolatfelvételt és saját maguk elfogadtatását. Ez az a kulturális különbség, a megértés és a tolerancia hiányossága, amely a katonai műveletekben emberéletekben mérhető.

2.2 A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA BEMUTATÁSA

⁷⁷ SAMOVAR, Larry A., PORTER, Richard E., MCDANIEL, Edwin R.: *Communication Between Cultures*. – In. Cengage Learning, 2009. – p. 11.

A kulturális antropológia egy igazán fiatal társadalomtudomány, melynek egyik fontos eleme a tolerancia képessége más, idegen kultúrák iránt, hiszen vizsgálatának tárgya az emberi kultúrák közti különbségek és azok okai. *Az antropológia a Görög „anthróposz (ember) és logosz (tudomány) szavakból ered és tágabb értelemben az ember valamennyi sajátosságát, eredetét, biológiáját, kultúráját vizsgáló tudomány.*⁷⁸

Az antropológia, mint a kulturális sokféleség tudománya, történelmi vizsgálódások alapján egészen az ókori görögökig vezethető vissza. Hérodotosz a nagy görög történetíró már korai munkáiban részletesen tanulmányozta a görög félszigettől távolabb élő barbár népeket (i. e. 5. század), és munkáiban összehasonlító elemzéseket végzett, melynek másik támpontja az athéniak szokásai és hiedelmei voltak. Egy korban hozzánk közelebbi tudós Ibn Khaldun (1332–1406), az al-Mugaddima („Bevezetés a történelembe”) címmel megírt könyvében igen részletes megfigyelések olvashatóak az akkori ismert társadalmak jogairól, oktatásáról, politikájáról és a gazdaságáról. A 18. században számos feljegyzés készült több filozófus által az akkori világ kultúrájának tanulmányozásáról, melynek egyik legmeghatározóbb írása Jean-Jacques Rousseau (1712–78) a „vademberek”-ről szóló értekezésében a társadalmi viszonyokat utópikus ideálnak látta; ám hasonlóan érdekes Montesquieu báró (1689–1755), akinek *Lettres persanes-ja (Perzsa levelek, 1722) egy korai, képzeletbeli kísérlet Európa leírására, nem európaiak szemével.*⁷⁹

A 20. század elejéhez képest a kulturális antropológia már másképp definiálja feladatát és helyét a társadalomtudományban, mint tette azt korábban. A 20. század előtt, mint az emberi kultúra különbségeit vizsgáló és azok összehasonlításával foglalkozó tudományaként határozta meg önmagát, de azóta a diszciplína több jelentős változáson ment keresztül.⁸⁰

Kijelenthető, hogy maga a kulturális antropológia képviselője, a kultúranropológus az idegen megértésében nyújthat igazán nagy segítséget azáltal, hogy a hely-

⁷⁸ ÚJVÁRI Edit: *Bevezetés a kulturális antropológia történetébe.*

Forrás: <https://doksi.hu/get.php?lid=7482&order=DisplayPreview> (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁷⁹ ERIKSEN, Thomas H.: *Az antropológia rövid története.* 2008. – p. 2. Forrás:

https://lib.pte.hu/csomag/FEEK/MA-Lev/01felev/Minorics_T-Kulturalis_Antropologia/anyag_szetbontva/ambrusa/Antropologia%20rovid%20tortenete.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁸⁰ BICZÓ Gábor: *Az alkalmazott antropológia és a gyakorlati értékű tudás: a történelmi előzmények, a kritikai fordulat és az etikai önreflexió társadalomfilozófiai háttéré.* – In. Tabula Online, 2014. 15. évf. 2. sz.

Forrás: http://epa.oszk.hu/03100/03125/00027/pdf/EPA03125_tabula_2014_2_01.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

színen végzett szociokulturális vizsgálataival megismeri azt. Feljegyzi az értelmezhetetlennek tűnő dolgokat, majd azokat bemutatja saját kultúrájának képviselői számára. Egy romantikus gondolat szerint, a kultúranropológus beköltözik az idegenekhez és velük együtt élve ismeri meg a vizsgált nép kultúráját, a közösség belső logikai rendszerét, működési mechanizmusait, szimbólumrendszerét, és magyarázatot ad az eltérő viselkedésbeli megnyilvánulásokra.⁸¹

2.2.1 A kulturális antropológia módszertana

A korai 19. században a kultúranropológusok még nem teheték meg, hogy saját maguk gyűjtsék be a vizsgált társadalomról az adatokat, így utazók történetei alapján, vagy a vallási terjeszkedés időszakában a misszionáriusok jelentéseiből vontak le következtetéseket. Azonban az ilyen jellegű megbízhatatlan források olykor igen elfogultak voltak, egy modern kifejezéssel élve az **etnocentrizmus**⁸² jeleit mutatták. Korunk antropológusainak már szigorúbb etikai követelményeknek is meg kell megfelelniük. A 21. század antropológusainak széles tudományos eszköztár áll rendelkezésükre az adatok begyűjtéséhez. A kvantitatív módszerekkel⁸³ begyűjtött adatok származhatnak személyes interjúkból vagy nyílt forrásokból is. Ahogy fentebb már megfogalmaztam, a kultúranropológus sokkal inkább elsőkézből, a helyiekkel folytatott interjúból, a terepen végzett kutatásaival gyűjti be az információkat, melyekhez kvalitatív kutatási módszerekre van szükség. *Az antropológus adatgyűjtésének egyik megkülönböztetett módja az ún. résztvevő megfigyelés. Ennek a módszernek az úttörője Bronislaw Malinowski, egy lengyel tudós volt, aki pályája nagy részében a London School of Economics-on tanított. A Csendes-óceán déli részén, a Trobriand-szigeteken végzett terepmunkája (1915–18) során hosszan belemerült a sziget őslakóinak mindennapi életébe. A Bronislaw Malinowski által kifejlesztett kvalitatív kutatási módszer feltárja az antropológus számára a helyi nyelv specifikumait és ezáltal jobban megismerheti az adott kultúra különbségeit, azonban ehhez a kutatáshoz részt kell vennie a helyi közösség mindennapjaiban. Ezt a típusú kutatási módszert kiválóan lehet alkalmazni más társadalmi különbségek megfigyelésére is és*

⁸¹ KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei.* - In Pázmány Péter Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet)
Forrás: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/kisdi_barbara-kulturalis_antropologia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁸² A disszertáció 3.3. alfejezete pontos meghatározást nyújt a fogalomról.

⁸³ Kvantitatív módszer mindig számszerű adatokat takar. Lényege a mennyiségi mérés.

bármilyen strukturált és folyamatban lévő kölcsönhatások tanulmányozására.⁸⁴

A résztvevő megfigyelésen túl a kultúrantropológust sok más módszer is hozzásegíti a kutatás részletesebb lefolytatására. Ahogy Earl Babbie bemutatja „*A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*” című könyvében, a kutatás mindig a kutatási cél megfogalmazásával kezdődik, majd a kutatási terv megszerkesztésével, a célcsoportok megjelölésével folytatódik. A tervek elkészülte után *konceptualizálunk*⁸⁵ és *operacionalizálunk*⁸⁶, melyet a különböző megfigyelések követnek. Ezek a megfigyelési technikák sokban különbözhetnek, hiszen lehet kérdőíves vizsgálódás, lehet kvalitatív terepkutatás, beavatkozás-mentes vizsgálódás vagy értékelő kutatás. A kutatási módszerek megválasztásakor figyelni kell a célhoz vezető utat, melyet az adatelemzések követnek. Ezen elemzések után fogalmazódnak meg azok a tudományos következtetések, melyek választ adnak a kutatási célok kitűzésére.

2.2.2 Az Alkalmazott antropológia bemutatása

Az alkalmazott antropológia látásmódjában és módszertanában eltér a klasszikus kulturális antropológiától, hiszen holisztikusan vizsgálja a társadalmat és annak környezetét, együttműködve a helyiekkel. A hétköznapi kutatásokban a már korábban emlegetett kulturális antropológia mindig kívülről figyelte a vizsgált csoportot, hogy minél kisebb hatása legyen a helyiekre és azok önmaguk kultúráját tudják prezentálni a kutató felé. Azonban az alkalmazott és akcióantropológia ebben eltér. Mindkettőben az a közös, hogy „*az antropológus vállalja: az adott közösséggel együtt élve fog asszisztálni egy probléma megoldásában, illetve egy változás/aktuális átalakulás elősegítésében*”.⁸⁷ Az antropológus társadalomban igen nagy dilemmát okoz, hogy a kutatás által megszerzett információt és tudást, milyen módon lehet és kell felhasználni. Ezért az alkalmazott és akcióantropológusok az antropológia közösségében

⁸⁴ A. GERGELY András: *Kulturális antropológia Tantárgyi forrásanyag az Ember-, erkölcs- és vallásismeret tantárgyhoz*. – In. Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2003. – p. 12.

⁸⁵ Azt a folyamatot, melynek során pontosan meghatározzuk, hogy az egyes kifejezéseken mit értünk, konceptualizálásnak nevezzük. A pontos jelentés meghatározásának folyamatába beletartozik a fogalom mérésére használandó indikátorok és dimenziók leírása is.

Forrás:

<http://komm.ektf.hu/segedanyag/Bal%E1zs/Kutat%E1sm%F3dszertan%20I/3.%20%F3ra%20Babbie104-171.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁸⁶ Az operacionalizálás a kutatásnak azt a szakaszát jelenti, amikor mérési eljárásokat rendelünk egy kutatandó kérdéshez. A kvantitatív kutatások az operacionalizálás során arra törekednek, hogy a legtöbb adat szám jellegű, tehát mérhető és összehasonlítható legyen. A kvantifikálható kutatási eredmények jobbra indikátor szerepűek, azaz nem magára a vizsgálat tárgyára vonatkoznak, viszont árulkodnak róla. Forrás: II. kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtési technikák ötvözése.

Forrás: <http://tettconsult.eu/books/TelkutHTM/konyvpdf/2qq.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁸⁷ HARASZTI Anna: *Alkalmazott és akcióantropológia*. – In. Világosság, 2005. – p. 216.

egy kegyvesztett státuszban lévő társadalomtudósok, akik az etikai kódex határait súrolgatva végzik kutatásaikat.

*„1969 körül történt, hogy az alkalmazott antropológia szerepét és feladatait Sol Tax és Allan Holmberg sajátos módon átértelmezték. Sol Taxnak az Iowa állami Fox indián rezervátumban végzett, több éven át tartó kutatása során kidolgozott sajátos módszertana önmagában kapta meg az **akcióantropológia** nevet. Tax mindenél jobban hangsúlyozta azt a felelősséget, mely szerepéhez, mint antropológushoz, fűzte: ő – mint mondotta – csupán megpróbált eleget tenni kötelességének a terepen, mely kötelességtudat aztán arra vezérelte, hogy megpróbáljon tenni (is) valamit indiánjaiért.... 1964-ben, a *Horizons of Anthropology*-ban Tax végül megfogalmazta azt a kérdést, hogy miért is nem vált külön diszciplínává az antropológia szakterületén belül a tudomány gyakorlati alkalmazása („practising anthropology”), ahol nem csupán a dokumentáció, hanem a tenni akarás, az akció a cél (Tax 1964, 248–258). Tax azt vallotta: egy antropológus alapvető felelőssége hozzásegíteni az adott közösséget ahhoz, hogy tegyenek is valamit már felismert problémáik megoldásáért.”⁸⁸*

Az akcióantropológia egy igen speciális tudomány-részterület a kulturális antropológián belül, hiszen mint látjuk, egy olyan etikai dilemmát próbál meghaladni, amely igen jelentősen határozza meg az antropológia eszmeiségét és e szerint a vizsgált kultúrába nem avatkozhatnak be az antropológusok, annak természetességét kell leírni, a lehető legkisebb intervenció nélkül, hiszen az adott kultúra pontos megfigyelését, csak úgy lehet végrehajtani, ha nem zavarjuk meg a helyi lakosság mindennapjait. Ez a fajta etikai dilemma sokszor okoz az antropológián belül szakmai korlátozást, ha a kutatások során érzelmi alapon beavatkoznak egy adott kultúra életébe, amely ezáltal változást generál. Tegyük fel, hogy egy társadalomtudós egy borneói kis törzs megfigyelését végzi és habár próbál távol maradni a lakosságtól, egyszer eljön az a helyzet, amikor a helyiek civilizációjukból adódóan nem képesek megmenteni egy gyermek életét, aki maláriás lett és olyan súlyos állapotba kerül, hogy csak gyógyszeres kezeléssel lehet megmenteni. A kutató jól felkészült és rendelkezik megfelelő gyógyszerekkel. Mit tegyen a társadalomtudós? Hagyja meghalni a gyermeket, amely egy kiváló kutatási anyagot eredményezhet a törzs temetkezéséről, a helyi sámán tevékenységéről, vagy hallgasson lelkiismeretére és segítsen? Ki tudja megmondani, mi a helyes? Hozzunk egy döntést, mint a diszciplína képviselő-

⁸⁸ u.o.

je, vagy válasszunk mint ember, aki érző lény és valahol kötelessége a segítségnyújtás, az élet védelme, amely kódolva van bennünk.

Az alkalmazott antropológia ezért nagyon fontos a katonantropológia kialakításában, hiszen ugyanaz a dilemma kerül előtérbe, amellyel az alkalmazott és az akcióantropológusok találkoznak kutatásaik során. Ha képes vagyok változást hozni, mellyel a túlélést biztosíthatom, nem emberi kötelességem azt megtenni? Ha a tudomány segítségével hozzájárulhatok civil és katonai életek megmentéséhez, nem erkölcsi kötelességem segíteni?

Az előző fejezetben tárgyaltam az Amerikai Antropológusok Szövetségének etikai kérdéskörét, melyek néhány szempontból helytállóak, azonban a 21. században ma már nem kerülhető el a beavatkozás, hiszen valahol a társadalomtudós megjelenése is egyfajta intervenció, mert ahol megjelenik, a helyi lakosság látja, értelmezi a kutató tevékenységét és sokszor ők kezdeményezik a kapcsolatfelvételt. Ez ellen azonban nem lehet mit tenni. Attól a ponttól kezdve, hogy a kutatás megkezdődik a terepen, beavatkozás történt.

Az alkalmazott antropológia története

Az angolszász országokban az alkalmazás kérdése gyakorlatilag visszavezethető a diszciplína kialakulásának kezdetéig, vagyis az 1860–1880-as évekig. Egyes szerzők szerint a brit Lane Fox Pitt–Rivers volt az első, aki már 1881-ben használta az alkalmazott antropológia kifejezést.⁸⁹

Az afrikai gyarmati politika része volt, hogy Nagy–Britanniában kulturális antropológusokat alkalmaztak, hogy megkönnyítsék a gyarmatosító birodalom akaratát a helyszínen, míg az USA-ban többek között az észak–amerikai bennszülött rezervátumok közigazgatásában vállaltak igen kimagasló munkát.⁹⁰ *George M. Foster amerikai antropológus 1969-ben megjelent könyvében szereplő definíciója szerint az alkalmazott antropológia olyan szakanropológiai tevékenység, aminek elsődleges célja nem a társadalom- és kultúraelméletek fejlesztése, hanem az emberi viselkedés megváltoztatása a kortárs társadalmi, gazdasági és technológiai*

⁸⁹ LAJOS Veronika: *Alkalmazott szemléletű társadalomtudomány: társadalmi részvétel, kollaboratív etnográfia és akciókutatás.* – In. TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, 2013. – p. 4.

⁹⁰ LAJOS Veronika: *Alkalmazott antropológia a moldvai csángóknál?* – In. Erdélyi Múzeum, 2015. 74. évf. 4. sz. – p. 177.

problémák megoldása érdekében.⁹¹

A 21. században a globalizáció az antropológiára is hatással volt, így ma már az alkalmazott antropológia sokkal inkább olyan szociokulturális kutatások összessége, amely kézzelfogható és komplex módszertannal rendelkezik, ami a helyi társadalom leképezését sokkal aprólékosabban be tudja mutatni és a fejlődés képességét elősegíteni. Az ilyen típusú kutatásokhoz azonban nélkülözhetetlen az adott kormány beleegyezése és támogatása.⁹² Ez a lényegi különbség az alkalmazott antropológia és az akcióantropológia között. Az akcióantropológia nem kívülről érkező, a kormány, vagy valamilyen más fejlesztési ügynökségek által megrendelt beavatkozásokhoz kapcsolódó kutatás, amelyet politikai igényként is hívhatunk, hanem ezek az akcióantropológiai kutatások saját motivációból erednek, mivel a változtatási igény az antropológus által kutatott közösség felől érkezik. *A közösség felé elkötelezett antropológus nem tesz mást, mint erre az igényre rezonál, és ennek érdekében mozgósítja saját erőforrásait, adott esetben más szakterületek képviselőit is bevonva.*⁹³

Az alkalmazott antropológia és a hadsereg szorosabb kapcsolata a második világháború idején alakult ki azért, hogy az idegen szokások és kultúrák jobb megértésével hatékonyabban fel tudják venni a harcot a szövetséges katonák. *A második világháború alatt az Amerikai Egyesült Államokban antropológusok működtek közre a nemzeti öntudat erősítéséért, antropológusok segítettek a nép háború alatti közérkölcének megalapozásában, vettek részt az étkezési szokások statisztikájának készítésében, adtak tanácsokat jegyrendszerek kidolgozásában stb. Leginkább mégis az vált szolgálatára az államnak, amikor kulturális adatokkal és magyarázatokkal látták el az amerikai hadsereget az aktuális ellenség szokásai, viselkedési mechanizmusaival kapcsolatban (reakciók, testbeszéd stb.), illetve amikor nyelvet tanítottak.*⁹⁴

Az alkalmazott antropológia modernebb felfogás szerint egy olyan tapasztalati eredménnyel szolgáló, komplex módszertannal rendelkező tudomány-részterület, amely a helyi kulturális környezetben nemcsak a változást képes elősegíteni, hanem a stabilitás fenntartását is támogatja.⁹⁵

⁹¹ FOSTER, George M: *Applied Anthropology*. – In. Little, 1969. – p. 54.

⁹² LAJOS Veronika: *Alkalmazott antropológia a moldvai csángóknál?* – In. Erdélyi Múzeum, 2015. 74. évf. 4. sz. – p. 176.

⁹³ Forrás: <http://www.sajatszinhaz.org/glossary/akcio-antropologia/> (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

⁹⁴ HARASZTI Anna: *Alkalmazott és akcióantropológia*. – In. Világosság, 2005. – p. 218.

⁹⁵ WILLIGEN, van John: *Applied Anthropology*. – In. Praeger, 2002. – p. 32.

2.2.3 A katonantropológia, mint lehetséges tudomány-részterület bemutatása

Az alkalmazott antropológia, mint fentebb olvasható, egy, a helyiekkel együttműködő, valamilyen szinten a helyiekért, de a kormány által megbízott antropológiai kutatásokként megfogalmazható tudomány-részterület, ahol az antropológus együtt él a helyiekkel és folyamatos a kapcsolat a vizsgált csoport és a vizsgáló között. Az ilyen mély együttműködés kialakítása sajnos nem megoldott az olyan speciális „terepen”, mint egy háborús környezet, de a helyi lakosság kulturális különbségeinek vizsgálata éppúgy létfontosságú a külszolgálatok során a helyi lakosságról, mint ahogyan az alkalmazott antropológiai projektek esetében.

A katonantropológia a kulturális antropológia egy olyan speciális tudomány-részterülete, amely a haderő partnereként, műveleti környezetben:

- a katonai jelenléttel egyidőben antropológiai kutatásokat végez, információkat gyűjt és elemez,
- hozzásegíti a katonai vezetőket a helyi viszonyok és a lakosság jobb megértéséhez,
- csökkentheti a kulturális félreértésekből adódó konfliktusok számát és elősegítheti a békefolyamatok felgyorsítását,
- együttműködik más katonai alakulatokkal és személyekkel a civil helyzet jobb megértéséért és a jobb kommunikáció kialakításáért.

A Magyar Tudományos Akadémia 2018. májusban kiadott Doktori Szabályzatának 24. § (5). bekezdése,⁹⁶ továbbá Gőcze István: *Lehet és kell-e rendszerezni a tudományokat?*⁹⁷ tudományos közleménye, valamint a vele való személyes konzultációim alapján a katonantropológiát – mint új multidiszciplináris ismeretrendszert – tudományrendszertani aspektusból tudomány-részterületként határozom meg, illetve sorolom be, és a továbbiakban ezt a klasszifikációs kategóriát használom.

⁹⁶ Magyar Tudományos Akadémia Doktori Szabályzata: Forrás: https://mta.hu/data/dokumentumok/doktori_tanacs/Szabalyzatok/Doktori%20Szabalyzat_vegleges20180507.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 15.)

⁹⁷ GŐCZE István: *Lehet és kell-e rendszerezni a tudományokat?* – In. Hadtudományi Szemle, 2014. 7. évf. 3. sz. – pp. 232–250.

A katonantropológia tudomány-részterület létrehozását azért tartom fontosnak és nélkülözhetetlennek, mert a jelen kor katonai műveleteiben nagyban megnövelheti a haderő hatékonyságát a katonai alakulatok és a civil lakosság közötti együttműködésben. A katonantropológia megjelenése a kiképzési– és oktatási rendszerben elősegítheti a civil lakosság jobb megértését, a problémák gyorsabb megoldását, amely csökkentheti a konfliktusok számát a kijelölt állomány és a civil lakosság között. A katonantropológia segíthet a háborús környezetben élő civil lakosság problémáit és szükségait jobban felismerni, azokat saját társadalmukhoz igazítva enyhíteni. Az új tudomány-részterület mind szemléletmódjában, mind metodikájában is jobban illeszkedik a katonai feladatokhoz pontosan annak érdekében, hogy a lehető legjobban támogathassa tudásaival azt a speciális munkaterületet, ahol a katonák feladatukat végzik.

Összegezve a katonantropológia létrehozásának okai:

1. ***A speciális kutatási terület/környezet:*** háborús környezetben és együttműködve katonai erőkkel katonai irányítás alatt. Önmagában a katona antropológus nem tevékenykedhet, mert kutatásának célja és esetleges eredménye a mindenkori katonai vezetést kell, hogy támogassa.
2. ***Az eltérő körülmény:*** az alkalmazott antropológussal szemben a katona antropológus nem költözhet oda és élhet a helyiekkel együtt, hogy minél részletesebben kiismerje a vizsgált csoport társadalmi berendezkedését és kultúráját, és ezáltal jobban integrálja a változásokat. A katona antropológusnak szűk időmetszetben kell hatékonyan és gyorsan információt gyűjtenie a biztonsági kockázat miatt. Ez a gyors kutatás új típusú értékelésekkel és elemzésekkel kell bővüljön, illetve olyan szemléletek megléte szükséges, amely hozzásegíti a kutatót a gyorsabb reagálásra és a kapott információk felvételére.
3. ***A kutatási módszertan:*** ilyen szempontból is eltér a katonantropológia, mert a résztvevő megfigyelés helyett a hatékonyabb elemzésre kell koncentrálnia és a biztonságosabb hazai környezetben kell a megszerzett információkat értékelni és elemezni. Továbbá segítséget nyújthat megkeresni azokat a személyeket is, akik a művelési környezethez hasonló kulturális környezetből érkeztek hazánkba, de akiknél még az akkulturációs folyamat nem zárult le, tehát saját kulturális különbségeiket és hagyományaikat tartják, azokat interjú során átadni képesek a katona antropológusnak. Itt a legfontosabb cél az apróbb kulturális különbségek

feltérképezése és begyűjtése. A PRT 10. váltásában tapasztaltam, hogy a magyar katonák által használt „*köszí*” és „*kérem*” szavak, melyet a helyi lakosság felé kommunikáltak, dari nyelven a férfi hímtagjának egy gúnyosabb megnevezése. Az ilyen fajta akaratlan sértéseknek is hosszútávú és komolyabb következményei lehetnek, akár egy tárgyalás során, akár egy járőr idején a helyeik között. Ennek kiküszöbölésére azonban a katona antropológus előzetes vizsgálatokkal fel tud készülni és a kapott információkat át tudja adni.

4. *A célcsoportok meghatározása és kiválasztása* is sokkal érzékenyebb módon kell, hogy megtörténjen, hiszen pontosan meg kell határozni az adott csoport hátterét és csak azután megkezdeni a kutatást. Nem mindegy ugyanis, hogy egy Afganisztánból érkező menekült az 1980-as, vagy a 2000-es években hagyta el az országot. Be kell azonosítani a vizsgált személyek kulturális kötődéseit, etnikumát, valamint azt, hogy az adott ország mely régiójából érkezett és mi volt az oka hazája elhagyásának. Ezek mind olyan érzékeny kutatási kérdések, melyet csak az antropológus képes szenzitíven és irányítottan feltenni, mert így válik rendezetté a kérdőív kitöltése. A nemzeti karaktertanulmányozás ilyen szinten történő lekérdezéséhez új kérdezési módszertan megalakítása válik szükségessé, amely a nemzeti érzetet, a helyi problémák megfogalmazásán át, saját tapasztalataihoz kapcsolódóan az eltérő kulturális különbségek és kommunikációs technikák feltérképezésén keresztül válik elsődlegessé és amelyet képes a közlő lefordítani és összehasonlítani a mi kultúránkkal.
5. *Az elemzés és értékelés* időszakában együtt kell működni más katonai szervezetekkel, úgy mint a felderítés HUMINT, OSINT, valamint a CIMIC, PSYOPS képesség tagjaival, hiszen a kapott információkat a katonák számára érthető módon azt prezentálni és tudni kell beilleszteni a kiképzési és oktatási rendszerbe. Az együttműködés azért is fontos, mert a „katonai tapasztalatok” vizsgálata, azok összehasonlítása és pontosítása is része kell legyen a tapasztalatok elemzéséhez. A különbségek eltérő értelmezése is nagyfokú biztonsági kockázattal járhat katonáink részére. A kiemelt képességek mellett azonban a katona antropológus által szerzett és elemzett információknak mind stratégiai mind harcászati szinten meg kell jelennie, hiszen a katonai műveletek megtervezése idején ezen ismeretekkel a vezető döntéshozóknak már birtokában kell lenniük, hogy stratégiaileg hatékonyabban meg tudják tervezni a kimenő állomány helyét és szerepét egy idegen országban békeműveletek során.

6. **A T.O.M.A.V. – rendszer alkalmazása:** Az antropológia és a haderő együttműködése egy új típusú képesség megalkotását kell, hogy eredményezze, a már említett információk hatékonyabb és gyorsabb integrálása miatt. Az adatok begyűjtéséhez, értékeléséhez és elemzéséhez, annak feldolgozásához, továbbá annak a katonai rendszerbe való integrálásához nagyobb együttműködés szükséges, melyet e rendszer hivatott koordinálni. A későbbiekben bemutatásra kerülő (7. fejezetben részletezem) T.O.M.A.V. – rendszer egy olyan komplex adatkezelő és információgyűjtő képesség, amely a szükséges adatokat képes eljuttatni az egyes katonai szervezetekhez.
7. **A kiképzési– és oktatási rendszer** jelenlegi struktúrája jelenleg nem alkalmas arra, hogy a katonantropológia létrejöjjön, mivel a katonák számára semmilyen oktatási tananyag nem áll rendelkezésre a kulturális antropológia, a kulturális kompetencia és az interkulturális kommunikáció alapjairól. Ezen ismeretek átadására szintén speciálisan felkészített, pedagógiai ismeretekkel rendelkező személy képes, akinek szakmai tudása mélyen strukturált és amely tudás olyan előre megtervezett módon átadható, hogy annak hatása minél gyorsabban megjelenhet az egyénben, ezért is kimagaslóan fontos az együttműködés a civil egyetemekkel és azok oktatóival, akik az alap kompetenciák átadásával foglalkoznak az egyes társadalomtudományi képzéseken.
8. **Az új ismereteket a katonai tapasztalatokkal kiegészítve szükséges átadni** az oktatás és a felkészítés különböző szintjein. Az egyes katonai gyakorlatokon, a katonai szakfelkészítéseken és missziós felkészítések során, a katona antropológusnak szükséges megjelennie, tekintettel arra, hogy a társadalomtudós a begyűjtött információkkal tisztább képet tud nyújtani és relevánsan bemutatni a magyar katonák számára a kulturális különbségeket. Ezeken a gyakorlatokon és képzéseken fogják tudni elmélyíteni a tudást a katonák, mert a gyakorlati alapon történő ismeretátadás sokkal mélyebben rögzül, ha saját példáján keresztül érzékeli a hibákat, melyek a helyszínen azonnal kijavíthatók. Ehhez is több tapasztalt oktató segítsége szükséges, vagy társadalomtudományokat tanuló hallgató, akik az egyes gyakorlatokon való alájátszás idején érzékeltetik a várható konfliktusokat, melyeket a katonáknak helyben meg kell oldaniuk. Ezek a személyek sokkal befogadóbbak a különbségekre, így hatékonyabban tudnak segítséget nyújtani a katonai felkészítések, vagy a későbbi feladatok során.
9. A katonantropológia tudomány-részterületének megalkotását továbbá azért is

tartom szükségesnek, mert az antropológusokat meg kell tanítani a katonai hierarchikus rendszerben való tevékenységre, a parancsnoki lánc betartásával és a szerteágazó katonai képességekkel való együttműködésre. Ezen ismereteket egy civil tudományos életből érkező alkalmazott antropológus nem képes elfogadni, így pedig a közös munkához alkalmazkodni sem. Ennek felkészítése is része kell legyen a katonantropológia megjelenésének.

2.2.3.1 A katonantropológia, mint tudomány-részterület feladata

A katonantropológia tudomány-részterület feladata és célja tehát a katonai feladatok támogatása, elsősorban a jobb együttműködés kialakítása a helyi lakosság körében és az idegen kultúra jobb megismerése, amely kutatási eredmények később megjelennek a kiképzésben. Ezt a tevékenységet egy katonai vezetői kontroll végzi, mert a kutatási területek és az adott biztonsági helyzet befolyással van az adott felmérések objektivitására. Meg kell jegyezni, hogy hivatalosan nincs katonantropológia tudomány-részterület, azonban már 2012 óta oktattam az általam összegyűjtött információkat egy tantárgy keretében a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetében, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kulturális Antropológia Tanszékén. Az a fajta támogatás, melyet a két oktatási intézmény vezető kutatói biztosítanak számomra, azon cél elérését segíti elő, hogy megalakulhasson és önálló tudomány-részterületként létrejöhessen a katonantropológia. Ennek kialakításában részt vesz még a Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, valamint a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, melyek vezetői biztosítottak a további együttműködésükről. A katonantropológia jelenléte a civil egyetemekkel felhívja a figyelmet a polgári hallgatók és oktatók körében a Magyar Honvédség külszolgálatában rejlő veszélyeire és feladataira, amely az együttműködést szorgalmazza.

A haderő és az antropológia együttműködésének kialakítása és annak katonai integrációja igen nehéz folyamatnak bizonyul. Egy új civil társadalomtudományág, mint amilyen a kulturális antropológia megjelenése a katonai működési rendszerben, nem egyszerű. Mint minden katonai szervezet, így a Magyar Honvédség szervezete és működése is erősen szabályozott, azok kismértékű alakítása is időigényes folyamat. Ahhoz, hogy a katonai gondolkodásmód alapjaiban megváltozzon a társadalom-

tudományok jobb felhasználása iránt, nagyfokú nyitottság és tapasztalat szükséges. A Magyar Honvédség kiképzési– és oktatási struktúrájában olyan változásokat kellene eszközölni, amelyek lehetőséget biztosítanak új tudományok megjelenésére.

Kutatásom során, melyet a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar alap– és mesterszakos hallgatói, valamint a felsőfokú vezetőképző tanfolyamra vezényelt főtiszti állomány között végeztem, egyértelműen tapasztaltam, hogy a kulturális antropológia megjelenésének igénye releváns. A megkérdezettek 97%-a válaszolta, hogy az idegen kultúra jobb megismerése stratégiákáig meghatározó. Továbbá arra a kérdésre, hogy „*a Magyar Honvédség állományának szüksége van-e a kulturális kompetencia képesség kifejlesztésére?*” a megkérdezettek mindegyike igennel válaszolt. Abban azonban már egyértelműen eltértek a vélemények, hogy ezt milyen módon, milyen együttműködési formában, milyen katonai intézményekkel együttműködve, vagy milyen oktatási rendszerben kell megtanulni, felhasználni. A kutatás sikere volt, mert számszerűen kimutatta, hogy a megkérdezettek 95%–a látja szükségesnek a kulturális kompetencia fejlesztését, a kulturális antropológia megjelenését, a szociokulturális kutatások stratégiai előnyeit.

Harai Dénes fogalmazza meg *Az alkalmazott antropológia kérdőjelei és katonáink biztonsága* című cikkében⁹⁸, hogy „*a kemény gondolkodás központi eleme a változás–átalakulás kiküzdése, amelyre közvetetten a hadseregben is alkalmazott (egyébként a tradicionalista vallásokból átvett) „misszió” kifejezés is utal. A még érvényben lévő amerikai paradigmát úgy lehet interpretálni, hogy:*

- (a) nem elég felismerni és megnevezni az ellenséget, hanem*
- (b) háborút kell indítani és fel kell számolni az érintett vagy valószínűsített hatalmi csoportokat, azok kiépített hatalmi berendezkedését; továbbá*
- (c) segítséget kell nyújtani a társadalmi, gazdasági, politikai változáshoz, rekonstrukcióhoz; és*
- (d) a veszélyeztetett országokban komplex védelmi rendszereket kell működtetni.*

Ezt a részletesen leíró katonai feladatot saját tapasztalataim alapján azzal egészíteném ki, hogy az adott konfliktus megvizsgálásakor fokozott figyelmet kell szentelni az adott ország jobb kulturális és társadalmi háttérvizsgálataira, információk

⁹⁸ HARAI Dénes: *Az alkalmazott antropológia kérdőjelei és katonáink biztonsága*. – In. Hadtudomány, 2011. (E-szám) – pp. 1–8.

begyűjtésére és azok tudományos megfogalmazásán keresztüli strukturálására.

Harai Dénes továbbá azt is megfogalmazza, hogy *„az adott területen élők megváltoztatása pusztán az antropológia eszközével nyilván nem érhető el, de a hadseregek önálló közreműködésével sem.”*⁹⁹ Azt a változást, melyről a szerző cikkében ír egy olyan együttműködés generálhatja, amely a haderő és az antropológia közös akaratán múlik. A civil oldalról a már korábban felsorolt egyetemek látják az együttműködés lehetőségeit a képzésekben és a kutatásokban. Már csak a Magyar Honvédség részéről kell az a fajta nyitottság, amely megnyithatja az utat egy új és hatékony képesség kialakításához az altiszti- és tiszti képzésekben, valamint hogy megjelenhessen a műveleti területen is akár fizikailag a tudományos szakemberek útján, akár a képzés megváltoztatásával a katonákon keresztül.

A műveleti terület vizsgálatakor egy katona antropológus számtalan olyan kutatási módszert alkalmazhat, melyeket az antropológusok mindennap felhasználnak kutatásaik során, ilyen lehet:

- *a közvetett megfigyelés, amely egyfajta „tartózkodó felmérés”, melynek során a kutató különösebb feltűnés nélkül hasznosíthatja a kézenfekvő eszközöket és lehetőségeket. Számtalan – a nem szakember számára sokszor érdektelen – dolog észrevétele (!), megfigyelése és rendszerezése hasznosan egészítheti ki a később más úton–módon szerzett ismereteket, de gyakran olyasmire is felhívja a figyelmet, amire korábban nem gondolt a kutató.*
- *a külsőségek vizsgálata sok mindenről árulkodhat a tetoválások (beavatás, társadalmi hovatartozás, értékrendszerek, művészet, divat), a hegek (oroszlánvadász a maszájoknál, amelynek a társadalmi státuszban van jelentősége) vagy az öltözködés (lokalitás, társadalmi helyzet, alkalom).*
- *az interkulturális kommunikáció az egyik legfontosabb vizsgálódás lehet a mimika és metakommunikáció terén, amely azok a mozdulatok és gesztusok, melyek fontos kommunikációs szerepét nem kell ecsetelni. Ezeket az „árulkodó jeleket” az antropológus is előszeretettel figyeli meg: az egyénekre jellemző taglejtésekből, testmozgásokból, illetve a társadalmilag egységesen értelmezhető mozdulatokból, metakommunikációs jelekből sok minden megtudható. Vannak olyan mozdulatok, gesztusok vagy reakciók, amelyek a valláshoz vagy valamilyen szokáshoz kötődnek. Ezek megfigyelése és lejegyzése igazolhat koráb-*

⁹⁹ u.o.

bi állításokat, vagy újabb kérdések kiindulópontja lehet.

- **a szociolingvisztika**, vagyis a nyelvhasználat általában feltűnés nélkül figyelhető meg, hogy az emberek hogyan beszélgetnek egymással a mindennapi életben. De az is vizsgálható, hogy miként nyilvánulnak meg élőszóban ilyen vagy olyan közösségi megmozduláskor (önreprezentáció). Tükrözhetik a beszélő társadalmi hovatartozását (iskolázottságát, műveltségét, az adott társadalmon belüli csoport–hovatartozását, szakmáját stb.) a meghatározott szókapcsolatok, egyes szavak előfordulásának gyakorisága, ezek tartalma, érzelmi töltete, illetve ezek állandósága vagy változatossága, stb.
- Az antropológia kedvelt kutatási módszere **a résztvevő megfigyelés**, ahol a fent vázolt előzetes vizsgálódások nemcsak információkkal és tapasztalatokkal látnak el minket, hanem segítenek abban is, hogy állandó jelenlétünkkel elfogadjassuk magunkat, hogy megismerkedjünk az emberekkel, és egyengessük a befogadásunkhoz vezető utat. 1922-ben Malinowski is beszámolt már erről a közeledésről, amikor leírta, hogy az etnográfiai gyűjtőmunka hogyan ágyazódik be az antropológus napirendjébe: *miközben megérti (és bizonyos szinten talán át is veszi) a helybeliek gondolkodásmódját és szokásainak nagy részét, az érvényes viselkedésformákat „beépíti” saját magatartásába (részben azért is, hogy meg tudjon felelni a helyi elvárásoknak).*¹⁰⁰

Az antropológiai megfigyelések interjúkkal összekötve az egyik legeredményesebb kutatásmódszertani eszközök: csakúgy egy célzott empirikus kutatásnál, mint akár katonai műveleti területen. A kombinált módszerek alkalmazásával igen részletesen és nagy információtartalommal gyűjthetők be olyan adatok, melyek később audiovizuális eszközök alkalmazásával vagy egyéb elemzésekkel egy minden tekintetben holisztikus képet adhatnak az adott területről és annak lakóiról.

2.3 ETNOCENTRIZMUS

Az etnocentrizmus fogalmát tudományos cikkeim során már többször bemutattam, mert e fogalom mögött álló viszonyrendszer és gondolkodásmód nagy hatással bír a

¹⁰⁰ KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei.* - In Pázmány Péter Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet) – p. 42.
Forrás: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/kisdi_barbara-kulturalis_antropologia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

katonai gondolkodásmódra és kultúrák megítélésében a katonai műveletek során. Ezek valós veszélyt jelentenek olyan műveleti területen, mint amilyenell Afganisztánban találkoztunk, ráadásul képesek későbbi együttműködést negatívan befolyásolni. A történelem során számos olyan eset rögzítésre került, mikor az egyes katonai vezetők saját kultúrájukból származó normából kiindulva próbálták értelmezni az ellenség cselekedeteit, motivációt, azonban azok tévesnek bizonyultak és emberéleteket követeltek. Meglátásom szerint a helyes ismeretanyag átadásával ezek a halálesetek elkerülhetők lettek volna.

*„Az **etnocentrizmus** azt jelenti, hogy a miénktől eltérő értékrendeket (szokásokat, világszemléletet, életmódokat) a saját szemüvegünkön át, a saját értékeink alapján ítéljük meg. Ennek egyenes következménye, hogy ez alapján sorolunk jobb vagy rosszabb kategóriába mindent, ami szokatlan számunkra. Gyakori – de persze nem szükségszerű –, hogy ez a viszonyítás azon az előfeltételezésen nyugszik, hogy saját kategóriáink és értékeink jobbak, magasabb rendűek, mint más népcsoportok kategóriái és értékei. Az etnocentrizmus valamilyen formában minden nép sajátja, s bizonyos mértékig szükséges is, hiszen egészséges nemzeti és etnikai tudat nélkül elképzelhetetlen. Túlzott jelenléte azonban hatalmas károkat okozhat.”¹⁰¹*

Kijelenthető, hogy az etnocentrizmus egy olyan szemlélet, amely a saját kultúrát helyezi a középpontba, így a **saját kultúra értékrendszere alapján határozza meg a többi kultúrát**. Egy olyan természetes, de negatív tulajdonság, amely egy ellenséges irányultság a többi kultúrával szemben. Minden emberre igaz, hogy úgy gondolkodik, úgy osztályozza az őt körülvevő világot, hogy a viszonyítás középpontjába önmagát helyezi. *Ezt bizonyítja, hogy számtalan törzsi nyelvben az etnikai csoport saját önelnevezésében szerepel az ember szó, míg a szomszéd, vagy a többi csoport nevében valamilyen – gyakran lekicsinylő – jelző található, vagy egyszerűen csak fizikai tulajdonságaira, kulturális sajátosságaira, vagy földrajzi elhelyezkedésére utalnak. Például „erdei emberek”, „hosszúfülűek”, „hosszúorrúak”, vagy „akik a földön alszanak”¹⁰²*

Az erószak kiteljesedésének okaira N. Kovács Tímea elsősorban arra mutat rá

¹⁰¹ KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei*. - In Pázmány Péter Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet) – p. 11.

¹⁰² u.o. – p. 10.

könyvében¹⁰³, hogy ez a kulturális idegenség, vagy ahogy ő fogalmaz: konfliktus, inkább a kultúrák közötti kommunikáció sikertelenségében keresendő, illetve abban a politikai és kulturális gyakorlatban, amelyen keresztül az európai kultúra az idegen világokra reagál. „Az ilyen fajta kommunikáció pedig eleve sikertelenségre volt kárhoztatva, mert az európaiak nem törekedtek arra, hogy az idegen szokásokat megértésük, és magukat is csak a saját kategóriáikon keresztül tették megismerhetővé – ehhez azonban a bennszülöttek számára nem kínáltak hozzáférést.”¹⁰⁴

A hadtudományban az etnocentrizmus veszélyére 1962-ben Roberta Wohlstetter¹⁰⁵ hívta fel a figyelmet, kutatásában bizonyítékokat talált arra, hogy az amerikai kormány észlelte a japán flotta közeledését a Csendes-óceánon és rögzítették is a rádióforgalmat, mégis elképzelhetetlennek tartották azt az „irracionális” támadást, amit a Pearl Harbor-ben horgonyzó amerikai flotta ellen hajtottak végre 1941. december 7-én.¹⁰⁶ Saját döntéseik elméleti következtetését manifestálták és próbáltak hibás konklúziót levonni a flotta szándékáról. Ez a példa jól mutatja, hogy egy másik kultúra nem ismerése és az ebből fakadó hírszerzői hiányosságok hozzájárulhatnak olyan katasztrófához is, mint ami Pearl Harbor-ben történt. Az értékrend különbség és a másik kultúra értékeinek nem ismerete igazán veszélyes lehet egy katonai vezetőnél: torzíthatja stratégiai gondolkodásmódját és olyan feltételezéseket, következtetéseket vonhat le az ellenség viselkedéséről, melyek nem valósak, és így katonái életét teheti kockára. A jelen tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyi kultúra megismerésével nyerhető el a helyi lakosság támogatása, ami elősegítheti a háború teljes lezárását.

Összességében kijelenthető, hogy a kulturális antropológia tudományág és annak katonai felhasználása a jelenkor kihívásainak egyik legnagyobb eredménye lehet. A közös feladat és munka olyan pozitív hatásokat generálhat a katonai feladat végrehajtásban egy kulturálisan idegen országban, amely felgyorsítja a békeműveletek folyamatát és azzal, hogy a helyi lakosság körében a kulturális tolerancia és meg-

¹⁰³ N. KOVÁCS Tímea: *Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról*. – In. Csokonai Kiadó Kft., 2007. – p. 172.

¹⁰⁴ KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei*. – In Pázmány Péter Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet) p. 12.

¹⁰⁵ Roberta Wohlstetter az Amerikai Katonai Hírszerzés legfontosabb történésze. A legbefolyásosabb munkája a *Pearl Harbor: Warning and Decision* című könyve, melyről azt írják, hogy Donald Rumsfeld korábbi védelmi miniszter tanácsadóinak, illetve magának a védelmi miniszternek el kellett volna olvasniuk, mert olyan hírszerzői problémákról ír a könyvben, melyek hozzá segítettek volna az al-Kaida terrorszervezet Világkereskedelmi Központ és Pentagon elleni sikeres akciójának megelőzését.

¹⁰⁶ WOHLSTETTER, Roberta: *Pearl Harbor: Warning and Decision*. – In. Stanford, 1962. – p. 382–388.

értés kiépítésével elfogadhatóbbá válik a katonai jelenlét, biztonságosabb a műveletek megtervezése és végrehajtása. A Magyar Honvédség haderejét és létszámát tekintve létfontosságú, hogy e képesség kialakítása minél előbb megtörténjen, mert sem technikában, sem eszközökben nem fogjuk tudni beérni a nyugati országok haderőit, azonban egy tudatosabb és jobb felkészítéssel nélkülözhetetlenné válunk a szövetségesek számára és hatékonyságát tekintve is eredményesebb munkát tud végezni az a haderő kulturálisan eltérő környezetben, amely képes megnyerni a civil lakosok támogatását. Az amerikai haderőnek ez a képessége soha nem fog eredményesen megjelenni, mert ők azok, akik első „csapásmérő eszközként” a NATO-val elidegenítik a civileket a katonai jelenléttől. A folyamatos dróntámadásokkal, valamint a felsőbbrendűség érzetét közvetítve az amerikai katonák nem képesek a pozitív kapcsolat olyan szintű kiépítésére, amelyre a Magyar Honvédség képes lehet, amennyiben a kiképzési– és oktatási rendszer fókuszja sokkal inkább a társadalom megismerésére koncentrálna. Ezen képességnöveléssel kimagasló eredményeket érhetnénk el szövetségi és világszinten, amennyiben ilyen fejlesztési irányban gondolkodnánk és amelyhez nem szükséges nagy pénzügyi befektetés.

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A fejezetben a kultúra és a kulturális antropológia bemutatása mellett definiáltam a katonaantropológia fogalmát, annak felhasználási területeit és a létrehozás szükségességének elemeit. Az új társadalomtudományi-ágazat létrehozása és annak felhasználása a Magyar Honvédség kiképzési– és oktatási rendszerébe hozzájárulhat az egyes műveleti környezetekben jelenlévő konfliktusok meghatározásához és kezeléséhez. A katonaantropológia kialakítása segítheti a magyar katonák feladatait, melyet így hatékonyabban és biztonságosabban tudnak elvégezni kulturálisan eltérő műveleti környezetben. A kulturális félreértések esélyei ezáltal csökkenthető lenne és a katonai szerepvállalás civil elfogadtatása is növekedhet. A helyi lakosság támogatásának elnyerésével csökkenthető az ellenség tevékenysége csapataink ellen és megnő az együttműködés mértéke.

3. A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK KATONAI FELHASZNÁLÁSA AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

„A háború megívása a hatékonyság függvénye”¹⁰⁷

Prof. Dr. Montgomery McFate

A doktori disszertációm ezen fejezetében a teljesség igénye nélkül a társadalomtudományok, legfőképp a kulturális antropológia katonai felhasználását mutatom be, az első világháború időszakától a második világháború végéig. Elsősorban az amerikai haderő képességfejlesztésére, illetve a nemzetbiztonsági szervezetek működésére koncentrálok, hiszen a kulturális antropológiát leginkább a hírszerző tevékenységek megerősítésére használta fel az amerikai kormány az együttműködés korai szakaszában, nem pedig a szociokulturális információk értékelésére és elemzésére, ahogy tette azt már az afganisztáni műveletekben. Számos angol, ausztrál, német, francia és orosz szakirodalmat feldolgozva gyűjtöttem össze a fejezetben leírtakat, amely teljes képet ad a kulturális antropológia katonai alkalmazásának lehetőségeiről és jelenlegi nemzetközi megítéléséről. Tény, hogy az amerikaiak által felhasznált információk, melyet az antropológusok gyűjtöttek össze, szinte egytől–egyig nemzetbiztonsági célokat szolgálnak, így az AAA joggal tiltakozik a mai napig az együttműködés ellen. Az egyes nemzetek haderőinek antropológiai felhasználásának tapasztalataival kívánom bebizonyítani, hogy az együttműködésből származó pozitív eredmények is igazolják, hogy az egyes konfliktuszónák szociokulturális feltérképezése hozzásegíti a szövetséges erőket a háború gyorsabb lezárásához. Továbbá a térség geopolitikai helyzetének, az egyedi társadalmi szerkezet és a helyi nyelv vizsgálatával, valamint a lakosok egyedi kultúrájának jobb megismerésével hatékonyabban és biztonságosabban képesek a szövetséges erők katonái műveleteket végrehajtani az olyan kulturálisan eltérő környezetben, mint akár Afganisztán, Szíria vagy Irak. Tapasztalataim összessége meghatározó képet nyújt arról, hogy mind Vietnámban, mind Irakban és Afganisztánban a kulturális kompetenciákat és a szociokulturális kutatásokat mellőz-

¹⁰⁷ SIMS, Christopher: *Academics in Foxholes*. – In. Snapshot, 2016.

Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2016-02-04/academics-foxholes>
(Letöltés ideje: 2018. 10. 01.)

ve, milyen elhúzódó, nagy civil és katonai áldozattal járó konfliktusok alakultak ki. Ma már nemzetközi szinten több ország foglalkozik az egyes konfliktuszónák társadalmi megítélésével és a helyi viszonyok jobb megismerésével. Ez a későbbiekben a Magyar Honvédség számára is új fejlesztési cél kell legyen tekintve, hogy a jövő katonai műveleteinek döntő többségét csupán fegyveres katonai műveletekkel nem lehet megvívni. A helyi társadalom és kultúra tanulmányozása létfontosságú, ha a helybéliekkel szoros együttműködésben kívánunk békeműveleteket folytatni.

A fejezetben több pozitív és negatív példát bemutatok a kulturális antropológia katonai felhasználására, mert a tudományág etikai dilemmával is küzd a mai napig, hogy milyen kapcsolatot alakíthat ki a hadsereggel és a nemzetbiztonsággal egyaránt. Azonban a pozitív eredmények eltörpülnek az amerikai tudományvilág negatív megítélésében, melyet az AAA fogalmazott meg és amely mögé a szervezet összes tagja csatlakozott.

Kutatásaim eredményeinek összefoglalásaként egy komplex történelmi áttekintést kívánok nyújtani a kulturális antropológia katonai felhasználásáról és olyan esettanulmányok feldolgozásával bizonyítom az együttműködés szükségességét, melyeket nemzetekre lebontva, egy átfogó áttekintésen keresztül mutatom be. Az általam bemutatásra kerülő amerikai, valamint más nemzetek katonai és hírszerző szervezetek és programok felkutatását elsősorban külföldi szakirodalmak segítették, mivel a kulturális antropológia és a haderő kapcsolatával eddig nem foglalkozott a magyar hadtudomány. A jelen fejezetben bemutatott források összegyűjtéséhez számos külföldi társadalomtudós nyújtott segítséget, hogy teljesebb képet kapjak a társadalomtudományok alkalmazásának történelmi háttéréről, melyek ezáltal hozzásegítettek engem a disszertáció átfogó, pontos elkészítéséhez, a kulturális antropológia katonai felhasználásának megértéséhez és a tudomány megjelenésének szükségességéhez a katonai feladatokban. Mivel az angol nyelvű szakirodalom az amerikai programokkal és kezdeményezésekkel nyilvánosan elérhetőek, ezért az USA hadseregének társadalomtudományi alkalmazásai kerülnek kutatásom középpontjába, azonban kitérek majd az angol, az ausztrál, az új-zélandi, kanadai, német, francia és orosz nemzetspecifikus felhasználásra is.

A történelem folyamán számos tudomány került a haderővel kapcsolatba. Ahogy Nagy Sándor, Caesar vagy Napóleon hódító hadjárataiban, úgy az első és második világháborúban is felhasználták az újabb és újabb tudományterületek kutatásait és eredményeit.

Robert H. Scales nyugállományú vezérőrnagy fogalmazta meg, hogy **az első világháború** a kémikusok háborúja volt abban a tekintetben, hogy a csatatéren a stratégiai előnyt nagymértékben a kémiai és vegyésztechnológia új alkalmazásai határozták meg. 1915-ben a németek számára a háborúnak már be kellett volna fejeződnie, amikor a puskapor-nitrát tartalékaik kimerültek.¹⁰⁸ Azonban a német tudósok mesterséges úton létrehoztak egy, a nitráthoz hasonló vegyületet, így lehetővé tették a háború folytatását további három borzalmas évre. **A második világháború** egy igazán nagy fizikai háború volt, melynek az atombomba vetett véget, de az elektromágneses spektrum fejlesztése és annak katonai felhasználása, valamint a radar alkalmazása nyerte meg igazán a szövetségesek számára a háborút. Ezen technológiai újításokkal már olyan előnyre tettek szert a szövetségesek, hogy az atombomba bevetése nélkül is megnyerték volna a háborút, azonban ahhoz még több idő és sokkal több emberi áldozatra lett volna szükség. **A hidegháború** az "információszerzés" háborúja volt, egy olyan háború, amelyben az ellenség, valamint a „tudás” teljes körű kiaknázása lehetővé tette az Egyesült Államok számára, hogy viszonylag kevés embervesztéssel legyőzze a Szovjetuniót. Végül ahogy Scales nevezi a **IV. világháború a társadalomtudományok háborúja lesz**, ahogy annak első tapasztalatait 2003 óta a Magyar Honvédség is közelről érezhette Irakban és Afganisztánban.¹⁰⁹

A nagy intenzitással folyó katonai műveletek kiegészítéseként az amerikai és más nemzetek hadseregei folyamatosan integrálják az egyes társadalomtudományi szakértők képességeit és szaktudását a katonai eljárásokba (kiképzésbe, oktatásba, felkészítésbe), műveletekben való megjelenésekkel és a megszerzett információk begyűjtésével és azok elemzésével. Akár civil tanácsadókként vagy társadalomtudományi kutatásokkal, de még hírszerző tisztként is nagy kockázatot vállaltak társadalomtudósok a történelem során, hogy az egyes konfliktusok emberáldozatainak számát csökkentve hozzájáruljanak annak gyorsabb lezárásához. A társadalomtudósok katonai szolgálatait az emberi kötelességtudat, a tenni akarás és nem anyagi célok vezérelték, kockáztatva saját testi épségüket és tudományos karrierjüket, hiszen legtöbbször a tudomány ítélte el a háborúban nyújtott munkájukat, ha az kiderült. Furcsa

¹⁰⁸ Az első világháború nyugati hadszínterének mozgó időszakáról alapos elemzést nyújt KALÓ József: *Az első háborús év a nyugati hadszíntéren*. - In: PÜSKI Levente, KEREPESZKI Róbert (szerk.): *A "Nagy Háború" és emlékezete. Speculum Historiae Debreceniense 22*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen. 2015. – pp. 105–124. old.

¹⁰⁹ SCALES, Robert H. nyugállományú vezérőrnagy a U.S. Army War College korábbi vezetője és volt helyettes vezérkarfőnök. Forrás: <http://armedforcesjournal.com/clausewitz-and-world-war-iv/> (Letöltés ideje: 2017. december 24.)

ellentmondás, hogy pont a társadalomtudományok által hangoztatott megértés és tolerancia hiányzott sokszor az ilyen személyek megítélésekor, mert többször személyeskedésbe és fenyegetésbe torkollott az akadémia és az ellenzők üzenetei. Azon személyek, akik nem élték át a háború szörnyűségeit, csupán médián keresztül kaphatnak részleges betekintést az eseményekbe, milyen eszközök megjelenése szükséges egy adott konfliktus lezárásához; egyáltalán szabad-e korlátozni az eszközök felhasználásának módjait, ha **a cél az életmentés és a további fájdalmak elkerülése.**

3.1 AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS AZ AMERIKAI TÁRSADALOMTUDÓSOK SZEREPE

Thuküdidész¹¹⁰, A peloponnészoszi háború¹¹¹ című művében fogalmazta meg, *“és amikor az emberek háborúba lépnek, akkor rossz dolgokat tesznek. A harc az első, és amikor már rossz dolgokat tettek, azután kezdenek el gondolkodni.”*¹¹². Thuküdidész megfogalmazása aktuális abban a tekintetben, hogy habár az Egyesült Államok hadereje igen nagy tapasztalattal rendelkezik, mégis a vietnámi háborúban és napjainkban Közép–Ázsiában elsődlegesen a harc megvívására koncentráltak a háború korai szakaszaiban és nem fektettek kellő hangsúlyt a civil lakosság megnyerésére a műveletek megtervezésénél. Éppen emiatt tartom Thuküdidész megfogalmazását időszerűnek, mert Afganisztánban és Irakban is a harc megindítását követően megannyi civil áldozattal járó első bombázások idején sem foglalkoztak a helyi veszteséggel, amely komolyan befolyásolta a szövetségesek későbbi katonai szerepvállalását a két országban.

Ebben a fejezetben részletesen bemutatom, hogy az egyes vezető nemzetek a múltban alkalmazott módszereik és a különböző programjaik kudarcaiból sokat tanultak, mégis a mai napig nem sikerült megfelelő megoldást találniuk a kulturális antropológia és a haderő együttműködésére, köszönhetően az amerikai hadsereg rossz kapcsolatának az Amerikai Antropológia Szövetségével. Azonban mindenképp

¹¹⁰ Thuküdidész (i. e. 460 körül -i. e. 395 körül) görög történetíró. Fő műve A peloponnészoszi háború, melyet a kiadók nyolc könyvben adták ki. Thuküdidész i.e. 411-ig örökölte meg a háború eseményeit igen nagy részletességgel, ám a háború utolsó 7 évét már nem sikerült könyvében rögzíteni.

¹¹¹ A peloponnészoszi háborút a görög Athén szövetséges haderői vívták a Spárta által vezetett Peloponnészoszi Szövetség államaival szemben az ókori Görögország feletti uralomért Kr. e. 431-404 között.

¹¹² ARCURI, Anthony P.: *The Importance of Cross-Cultural Awareness for today's Operational Environment.* – In. U.S. Army War College, 2007. – p. 5. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a469379.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

ki kell emelnem, hogy már az első világháború óta célzottan alkalmazzák a társadalomtudományok felhasználását a katonai műveletek során, amely a kezdeti időszakban csupán a nemzetbiztonsági érdekeket szolgálta és kizárólag információ gyűjtésre korlátozódott.

Anthony P. Arcuri ezredes írta, hogy *„az Egyesült Államok történelme során sajnálatos módon sokszor úgy kezdett bele egy katonai műveletbe, hogy nem a civil lakosság megnyerése volt az elsődleges cél, hogy megértsék a lakosság motivációit, akik megsegítésére elvileg az országba érkeztek, hanem az ellenség elpusztítása, minél gyorsabban és minél nagyobb erővel. Az amerikai katonai és politikai vezetőknek fel kell ismerniük, hogy mennyire fontos az ellenfél kultúrájának megértése és a környezetben való működése a mai globális világban”*.¹¹³

Az antropológia és a haderő kapcsolatának fontosságára Bronislaw Malinowski¹¹⁴ hívta fel a figyelmet az 1920-as években. Mint fogalmazott: *„az antropológiai tudás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyarmati tisztviselők meg tudják oldani napi problémáikat, beleértve az idegen hagyományok megértését, az eltérő társadalmi intézményeket, a gazdaságot és nem mellékesen „az eltérő kulturális” szokásokat. Az antropológia hasznos tudomány, különösen ahhoz, hogy megértsék a hatalom dinamikáját az eltérő társadalmakban”*. Az ő személyét azért tartom fontosnak kiemelni, mert az antropológia egyik meghatározó alakja volt, aki széles körben elismert alapítója a társadalmi antropológiának.¹¹⁵ Az ő meglátása szerint az állam beavatkozása egy másik ország belügyeibe nem működhet „egyetlen mozdulattal”, vagyis ez a folyamat hosszú és sok tanulással és odafigyeléssel jár. Az az idegen „kolonizáló” hatalom, vagy személy, aki a helyi politikai, vallási és közigazgatási szinten beavatkozik egy számára ismeretlen kultúra belügyeibe, annak a helyi viszonyok ismerete elengedhetetlen, hogy hatékonyan fenn is tartsa befolyásoló erejét, melynek kulcsa a helyi vezetők és a lakosság megnyerése.¹¹⁶

¹¹³ ARCURI, Anthony P.: *The Importance of Cross-Cultural Awareness for today's Operational Environment*. – In. U.S. Army War College, 2007. – p. 5. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a469379.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

¹¹⁴ MALINOWSKI, Bronislaw: *Afrika*. – In. A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata, 1929. 2. évf. 1. sz. – pp. 22–38.

¹¹⁵ FIRTH, Raymond William: *Bronislaw Malinowski*. Forrás: <https://www.britannica.com/biography/Bronislaw-Malinowski> (Letöltés ideje: 2018. január 16.)

¹¹⁶ Magyar vonatkozásban érdekes kitekintést nyújt: KALÓ József: *Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás*. – In. Magyar Napló, 2008. 20. évf. 8. sz. – p. 27–32.

3.1.1 Az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal, az Office of Naval Intelligence (ONI) szervezete és kapcsolata a társadalomtudományokkal

Az első világháború a nemzetközi történelemben kiemelkedő eseménynek számít a maga borzalmaival, hiszen negyvenhárom viszonylag békés év után Bismarck¹¹⁷ „hatalmi egyensúly” modellje, – amely fenntartotta Európa hatalmi stratégiai szimmetriáját¹¹⁸ – összeomlott. Az első világháború kitörése a klasszikus realizmushoz való visszatérést jelezte, amelyben a háború a nemzetállamok közötti nemzetközi kapcsolatok alapvető aspektusává vált.¹¹⁹ *A 20. század első évtizedében vált nyilvánvalóvá az a minőségi átalakulás a társadalom, a politika és az egyén szintjén, amely a 19. században megszokott módszerek és gondolkodásmód alkalmazását már nem tette egyértelműen lehetővé. A 19. század nagy, többnyire arisztokrata diplomatái illetve a patinás dinasztiák olykor bensőséges érzelmi töltetű kapcsolatai kezdtek háttérbe szorulni; helyükbe a közvélemény nyomása, a sajtó, a társadalmi érdekcsoportok és a nacionalista ideológiák léptek.*¹²⁰

Amíg Európában a „hatalmi egyensúly” felbomlása utáni egy konfliktusokkal teli időszak kezdődött meg, addig az Amerikai Egyesült Államokban 1916-ban a szavazók elnökké választották Woodrow Wilson-t, annak érdekében, hogy elkerüljék az első világháborúba való csatlakozást. A Wilson-kormányzat erőfeszítéseket tett a közvélemény megváltoztatására, hogy elfogadtassák az állampolgárokkal a háború támogatását.¹²¹

A kulturális antropológia és a haderő között létrejött egy olyan új kapcsolat, amely az első világháborútól egyre erőteljesebb, új szociokulturális és társadalomtu-

¹¹⁷ Otto von Bismarck (1815-1898) porosz államférfi, aki 1862-1871 között Poroszország miniszterelnöke, majd 1871-től a német császárság kancellárja lett.

Forrás: JOÓ András: *Három nagyhatalom diplomáciai háromszöge, 1900-1914: Nagy-Britannia, Németország és Ausztria-Magyarország kapcsolatai és ezek háttere.* – In. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Allamigazgatási Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok, 2001. – p. 29.

¹¹⁸ KISSINGER, Henry: *Otto von Bismarck, Master Statesman.* – In. New York Times, 2011.

Forrás: <https://www.nytimes.com/2011/04/03/books/review/book-review-bismarck-by-jonathan-steinberg.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

¹¹⁹ MATAS, Gonzalo Linares, ROBERTS, Marco, TELFER, Nicholas: *Archaeology and Anthropology of the First World War. A multidisciplinary approach for the study of a global conflict.* – In. Journal of the University of Exeter History Society, 2014. 3. évf. 3. sz. – p. 19.

¹²⁰ JOÓ András: *Három nagyhatalom diplomáciai háromszöge, 1900-1914: Nagy-Britannia, Németország és Ausztria-Magyarország kapcsolatai és ezek háttere.* – In. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Allamigazgatási Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok, 2001. – p. 11.

¹²¹ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 9.

dományi módszereket hozott létre. A műveleti területen tevékenykedő társadalomtudósoknak alkalmazkodniuk kellett olyan kihívásokhoz, amellyel azelőtt nem találkozhattak kutatásaik során. Azon antropológusoknak, akik a haza szolgálatába álltak az egyes háborúk idején, meg kellett ismerkedni a hírszerzés és katonai feladatok egyes módszereivel és integrálni azokat saját kutatásaikba. Ezek a módszerek terület- és egyénspecifikussá váltak, melyekre több példát is felhozok a későbbiekben.

A kolumbiai egyetem antropológia professzora, Franz Boas¹²² nyíltan ellenzte az amerikai beavatkozást a háborúba. Boas úgy vélte, hogy a tudósok legfőbb kötelessége az emberiséget, mint egészet figyelembe venni, nem pedig csak az egyes nemzet érdekeit nézni, ezért ítélte el azokat a társadalomtudósokat, akik hazájuk haderejében szolgáltak és tudásukat háborús célokra használták fel. Az első világháború idején az antropológia világában Franz Boas szerepe kimagasló volt, hiszen Malinowskihoz hasonlóan, szintén kiemelkedő alak volt a kor tudományos világában. Boas meglátása szerint az antropológia soha semmilyen körülmények között nem egyesülhet egy erőszakszervezettel, mert azáltal elveszíti azt az előnyét, amellyel a terepen a kutató biztonságban érezheti magát. Mikor megtudta, hogy néhány antropológus társa az első világháborúban az amerikai hadsereget erősítette kutatásaival, nyílt levelet intézett hozzájuk. Írásában ezeket a kutatókat „kémeknek” nevezte, akik „prostituálják” a tudományt azáltal, hogy kutatásaikat álcaként használják fel, hogy kémkedjenek és információkat gyűjtsenek a kormány hírszerző ügynökségei számára. Ezek az antropológusok véleménye szerint nem csak a tudomány etikájára gyakoroltak negatív hatást, hanem mivel az antropológia tudomány testületének tagjaiként mutatkoztak be az idegen országok képviselőinek, ezáltal magát a diszciplínát bélyegezték meg nemzetközi szinten, aláásva azon kutatók tekintélyét, akik tudományos kutatás céljából érkeznének az adott országba, valódi kutatási szándékkal. Habár nyilvánosan soha nem nevezte meg azokat a kutatókat, akik kutatásukkal segítették az Egyesült Államok haderejét, de könnyű volt a levéltári jegyzetekből¹²³ összeállítani a hírszerző szervezeteknél szolgált antropológusok névsorát.¹²⁴ Boas szerepe

¹²² BOAS, Franz (1858-1942): német születésű amerikai antropológus. A Columbia Egyetemen (1899-1942), ő fejlesztette ki az egyik legelső antropológia tanszékét az Egyesült Államokban. Neve egyet jelent az amerikai antropológia megszületésével.

Forrás: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

¹²³ David Price több levéltári kutatást végzett a témában, melyet a 2. fejezetben részletesen kifejtek.

¹²⁴ Browman, David L.: *Spying by American Archaeologists in World War I.* – In. *Bulletin of the History of Archaeology*, 2011. 21. évf. 2. sz. – pp. 10–17.

Forrás: <https://www.archaeologybulletin.org/articles/10.5334/bha.2123/> (Letöltés 2018. január 16.)

igen fontossá vált ebben a történelmi időszakban, hiszen elkötelezett antropológusként folyamatos harcot vívott az antropológia katonai felhasználása ellen.¹²⁵

Azonban számos társadalomtudós sikerrel hozzájárult a háborús erőfeszítésekhez. Az Amerikai Pszichológiai Szövetség (APA) egy tucat bizottság felállítását felügyelte, akik felhasználták a pszichológiai kutatásokat a háborúban, míg az Amerikai Antropológia Szövetség (AAA) sokkal kevésbé és közvetlenebb módon kötelezte el magát a háború támogatása mellett. Az APA koordinálta azon intelligencia-tesztek megszerkesztését, adminisztrációját és elemzését, amiket a programba kiválasztott lövész katonák és tisztek csoportján végeztek el. Ezeket a pszichológiai tesztekkel örömmel fogadták az eugenetikusok is, akik buzgón bizonyítani akarták álláspontjukat a faji intelligencia különbségekről a hadsereg adatainak felhasználásával. A pszichológusok figyelemmel kísérték ezeket a tesztekkel és tudományos eredményként nyilvánították ki azt, hogy a fekete katonák alacsonyabb rendűek. Ezek a kísérletek elősegítették azt az illúziót, hogy volt tudományos alapja a sorállományú katonák osztályozásának.¹²⁶

3.1.1.1 Az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal megalakulásának története

1882-ben létrehozták az **Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatalt** (Office of Naval Intelligence – ONI), melynek elsődleges feladata olyan katonatisztek kiválasztása volt, akiket később különböző nagykövetségekre vezényeltek, például Londonba, Párizsba, Berlinbe, Bécsbe és Szentpétervárra. Ezt a programot folyamatosan bővítették, és 1900-ra az ONI egy 15 fős hálózatot tudott alkalmazni, akik összegyűjtötték és lefordították a külföldi újságokat. Mára, ahogyan az a honlapjukon olvasható, kibővült feladatkörük, és a politikai döntéshozók számára nyújt időszerű és pontos, tudományos, műszaki, geopolitikai és katonai hírszerzési információkat, melyek begyűjtésére, elemzésére, előállítására és terjesztésére specializálódott.¹²⁷

A korai időszakban a szervezet kiképzései igazán kezdetlegesek voltak, hiszen azon katonatisztek, akiket az ONI alkalmazott az egyes külföldi fővárosokban, csak alap nyelvtudással rendelkeztek, és nem értették a hírszerzés módszereit. A ko-

¹²⁵ Forrás: <https://www.britannica.com/biography/Franz-Boas> (Letöltés ideje: 2018. január 16.)

¹²⁶ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 11.

¹²⁷ Forrás: Office of Naval Intelligence honlapja. <https://www.oni.navy.mil/This-is-ONI/Who-We-Are/Office-of-Naval-Intelligence/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

rai évtizedekben a haditengerészet nagy mennyiségű nyílt forrású információt gyűjtött az új hajók tervezéséről, fegyverzetéről, de nem volt még meg az egységes belső struktúrája az információk elemzéséhez és terjesztéséhez. Az első világháború előtti évtizedben az ONI kiemelkedően fontossá vált, mivel részletes háborús stratégiai tervek kezdett előkészíteni, különös tekintettel Japán növekvő haderejére a csendes-óceáni térségben. Az ONI bebizonyította létfontosságú szerepét, így 1915-ben önálló részleggé alakították. A háború elején az ONI volt a legnagyobb amerikai hírszerző szervezet, amely globális hálózattal és külföldi hírszerző ügynökségekkel való kapcsolatokkal rendelkezett. 1914 után, és különösen miután az Egyesült Államok 1917-ben belépett a háborúba, több amerikai végrehajtó ügynökség működött párhuzamosan, de nem volt egyértelmű politikai irányítás az egyes szervezetek között, így az információáramlás sem lehetett hatékony.

1917 és 1919 között az ONI sokrétű hírszerző szervezetet működtetett, és messze megelőzte a bürokratikus versenytársait: a még ma is működő Szövetségi Nyomozó Irodát (FBI) vagy az Egyesült Államok Titkosszolgálatát (United States Secret Service) a hírszerzési képességek széles körében. Az ONI hírszerzési és elhárító műveleteket irányított az államokban és külföldön egyaránt, és közös műveleteket folytatott más kormányzati szervekkel, mint például a rendőrséggel is a Sperry-üzem esetében Brooklyn városban, ahol a tengeri harcászatban a haditengerészet számára fontos és modern giroszkóp gyártás zajlott a hadihajók számára. Az ONI a helyi rendőri szervekkel együttműködve gyűjtött információkat az ott dolgozókról és tartóztattak le személyeket. Az idegen területen alkalmazható hírszerzési képességek fejlesztésére irányuló erőfeszítések, beleértve a gyűjtést és az elemzést, azonban kevésbé voltak sikeresek. Az ONI volt az első olyan amerikai szervezet, amely kifejezetten a külföldi fenyegetésekkel kapcsolatos információk gyűjtésére fókuszált. A 19. század végén a haditengerészeti hírszerzés kiemelkedő fontosságúvá vált, mivel az ipari forradalom megváltoztatta a globális biztonsági környezet természetét a szárazföldön és a tengeren. Ez utóbbi esetében a hajók gyorsan fejlődtek a meghajtást, a hajószerkezetet és a fegyverzetet is beleértve. Az ONI infrastruktúrájának nagy részét az objektumvédelemre, a hajózás biztonságára, valamint a külföldi hírszerzőkre összpontosító információgyűjtésre fordította.¹²⁸

¹²⁸ SETZEKORN, Eric: *The Office of Naval Intelligence in World War I: Diverse Threats, Divergent Responses*. – In. *Studies in Intelligence*, 2017. 61. évf. 2. sz. – pp. 43–54.

Az ONI kulcsszerepet játszott abban, hogy az amerikai flotta néhány évtized alatt egy világszínvonalú haditengerészetté alakuljon át. 1916-ban a kongresszus engedélyezte az ONI személyi állományának és költségvetésének jelentős bővítését a belföldi biztonsági műveletek támogatására, beleértve az amerikai kikötőket, annak védelmi létesítményeinek bővítését. Az ONI feladata a második világháború idején kibővült. A szervezet kritikus információkat szerzett meg a német rabok kihallgatásakor az U-hajó technológiáról, a német műveletekről, hogy elősegítse az Atlanti-csata megnyerését. Ekkor hozta létre az ONI azt a két hírszerző iskolát, amelyek több száz képzett felderítő tisztet biztosítottak a flotta és a haderőparancsnokok számára. Ekkor már bebizonyosodott, hogy a második világháború idején döntő fontossággal bír a tudományos és technikai felderítés, így az ONI számos szakterületen polgári szakembereket is kezdett beszervezni a különböző ismeretek felhasználására. Az ONI azáltal, hogy a stratégiai, műveleti és taktikai döntéshozók számára értékes információkat adott át, képessé vált az amerikai haditengerészet fölényét fenntartani minden lehetséges ellenféllel szemben.¹²⁹

James L. Gilbert francia történetíró jegyezte meg, hogy az ONI munkáját nagyban segítette az olyan francia katonai társszervezetek, mint a *Service des Renseignements de l'Observation du Terrain* (SROT), *Service des Renseignements de l'Artillerie* (SRA), és a *Section Photo-Aérienne* (SPAe). A francia katonai hírszerzők olyan információkat gyűjtöttek, amelyek támogatták az amerikai gyalogságot és tüzérséget az első világháború idején.¹³⁰

Az európai társadalomtudósok is felhasználták a professzionális képességeket, hogy támogassák a háborút. Angliában W. H. R. Rivers és C. G. Seligman bombatámadásokban megsérült katonákat kezeltek. Crawford felhasználta a régészeti-fotográfia tanulmányait, hogy lefényképezze és feltérképezze a harcokat és a lövészárkokat a fronton mindaddig, míg le nem tartóztatták a németek. Egyes európai társadalomtudósok háborús propagandát készítettek, így L. T. Hobhouse háborús elemzéseket írt a Manchester Guardian számára. Még maga a híres francia szociológus, a modern szociológia és kulturális antropológia atyja, Émile Durkheim is propaganda-kiadványokat fogalmazott meg a francia kormány számára, amelyek célja az volt,

¹²⁹ Forrás: Office of Naval Intelligence honlapja <https://www.oni.navy.mil/This-is-ONI/Proud-History/> (Letöltés ideje: 2018. 09. 25.)

¹³⁰ FINNEGAN, Terrence J. GILBERT, James L.: *World War I and the Origins of U.S. Military Intelligence*. – In. The Scarecrow Press, 2012. – pp. 272. Forrás: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol.-57-no.-1-a/vol.-57-no.-1-a-pdfs/Finnegan-WWI%20Military%20Intelligence%20History.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

hogy meggyőzzék az Egyesült Államokat, hogy csatlakozzanak Franciaország oldalán a németek ellen vívott háborúban. Durkheim azért is csatlakozott a harcokhoz, mert fia, Andre 1915-ben a fronton életét vesztette, melyet sosem tudott feldolgozni. Durkheim egyik legígéretesebb tanulója, Robert Hertz-et is német géppuskatűz ölt meg, amikor francia lövész hadnagyként egy támadást vezetett Marcheville ellen. Az első világháborúban számos Durkheim - tanítvány esett el és ezzel hatalmas generáció veszteséget szenvedett el Európa az egyes társadalomtudományokban, melyet Durkheim haláláig nem tudott feldolgozni.¹³¹

Természetesen Németországban is szolgáltak társadalomtudósok a fronton, **Georg Simmels** szociológus is több diákját elvesztette a háború során, amely komoly hatással volt a német társadalomtudományok fejlődésére. A Német Hadsereg Tartalékos Állomány egyik tisztje, **Max Weber** különböző cikkeket és állásfoglalásokat írt a Frankfurter Zeitung számára, amiben azzal érvelt, hogy a Nagy Háború volt Németország utolsó esélye, hogy visszaszerezze birodalmi nagyságát az előző háborúban ért vesztesége nyomán, melyet az orosz és angolszász egyezményrel pecsételtettek meg.

Az amerikai kollégáikkal ellentétben az európai társadalomtudósoknak nem voltak etikai dilemmáik, hogy nemzetük politikai törekvéseit támogassák. A háború során a német antropológusok kiterjedt kutatásokat és méréseket végeztek a hadifogolytáborokban tartott katonákról. Ezek a tanulmányok kezdetben nyelvészeti kutatások voltak, de hamarosan **Egon von Eickstedt**, **Paul Hambruch**, **Felix von Luschan**, **Rudolf Poch** és **Otto Reche** antropológusok más fajta méréseket kezdtek elvégezni a foglyokon. Belegyezésük nélkül a foglyok testét különböző méréseknek vetették alá, és fotózták félmeztelen és meztelen módon is, hogy azonosítani tudják az emberi rasszok különbözőségeit és egyedi tulajdonságait.¹³²

3.1.1.2 Az ONI szervezeténél tevékenykedő társadalomtudósok és eredményeik

1917-ben Franz Boas tudomására jutott, hogy J. Alden Mason és William H. Mechling visszaéltek Boas hírnevével és hamisítottak leveleket, melyben ő állította

¹³¹ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 6.

¹³² u.o.

gosan támogatja Mason és Mechling kutatásait, és kéri, hogy teremtsenek lehetőséget külföldi kutatásaik folytatására Mexikóban. Boas mikor értesült a két antropológus tevékenységéről, azonnal kérdőre vonta Berthold Laufer-t (a Természettudományi Múzeum kurátorát), Alfred Tozzer-t (a Harvard antropológusát) és Plinny Goddard-t (az Amerikai Természettudományi Múzeum antropológusát), hogy mit tudnak ezekről a kutatásokról, ám azok nem tudtak érdemi részletekkel szolgálni Boas számára. Laufer később engedett a nyomásnak és elmondta, hogy Mason és Mechling Mexikóban és Közép-Amerikában kémkedtek az ONI megbízásából. Boas feldúlt volt amiatt, hogy őt és tudományos hírnevét használták fel a titkos hírszerző művelet érdekében és a háború végét megvárva, nyilvánosság elé tárta a két ember tevékenységeit, mert nem akarta veszélyeztetni életüket. Ezek után Boas folyamatosan kutatott olyan antropológusok után, akik tudományos ismeretüket a kormány szolgálatába helyezték.

Boas írta: *„Véletlenül, vitathatatlan bizonyíték került a kezembe, ami azt igazolja, hogy legalább négy ember, akik miközben antropológiai munkásságukat végezték, kormányügynökként is foglalkoztatva voltak. Az Egyesült Államok tudományos intézményeinek képviselőiként tüntették fel magukat külföldi kormányoknak, és azért küldték ki őket, hogy tudományos munkát hajtsanak végre. Nem csak a tudomány igazságosságába vetet hitet gyengítették, hanem a tudományos vizsgálatok lehetséges legnagyobb árulását követték el. Tetteik következményeként minden nemzet bizalmatlansággal fog nézni a külföldi kutatókra, akik őszinte munkát akarnak végezni. Ezek a tettek egy új gátat emelnek a nemzetközi barátságos együttműködés fejlődése ellen.”*¹³³

Habár Boas sosem azonosította a négy amerikai kémét, 10 nappal későbbi publikációja felkavarta az amerikai antropológiai társadalmát, és indítványozták az AAA éves gyűlését, ahol Boas elhallgattatása volt a fő téma. Néhány megbeszélést követően megszavazták Boas cikkének cenzúrázását, majd tényleges elbocsátását a tanácsból. Az AAA tanácsa azonban Boas elbocsátásakor nem vette figyelembe panaszáinak tényeit és valóságalapját.

David L. Browman az AAA szervezet egyik tagja hozzászólta: *„Legalább tíz amerikai antropológus vett részt ezekben a tevékenységekben, amit Boas kémkedésnek nevez, ebből kettő Boas tanítványa volt. Boas három vagy több éven keresztül*

¹³³ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 10.

tudott ezekről a tevékenységekről és sok antropológusra panaszkodott mindhiába, mert az amerikai antropológiai közösség aktívan részt vállalt a szövetséges katonai műveletek támogatásában.”¹³⁴

Boas cenzúrázása összetűzést eredményezett az amerikai antropológiai közösség tagjai között egy rövid ideig, de kritikájának visszhangja folyamatosan fent áll a mai napig. Noha a cenzúrázás sokkolta Boast, mégis **ez volt az amerikai antropológusok nyilvános vitáinak kezdete arról, hogy etikus-e engedélyezni az antropológia számára a katonai és hírszerzői feladatokban való részvételt. Ezek a viták újra felszínre kerültek a 21. században a későbbi iraki és afganisztáni műveletek során.**

William Hubbs Mechling (1888–1953) 1910-ben szerzett antropológia diplomát a Pennsylvániai Egyetemen. Amerikaiként a Spanyol Társadalmi Társaság tagja volt, a majd fél tucat hallgató kutatóinak egyikeként dolgozott Mexikóvárosban. Mechling doktori fokozatot szerzett a Harvard Egyetemen 1917-ben, majd a Chicagói Természettudományi Múzeumban dolgozott. **Mechling az ONI** tisztjeként engedélyt kapott a hivataltól, hogy további egy főt szervezzen be maga mellé kutatásához, így értesítette barátját, **John Alden Masont** (1885–1967), aki a Kaliforniai Egyetem egyik doktorjelölt hallgatója volt. 1911-ben Mason másodévesként a Mexikóvárosban található Nemzetközi Iskolában tanult, ahol baráti kapcsolatot kötött Manuel Gamio¹³⁵-val, az ott dolgozó egyik mexikói régésszel. Mechling-gel való kapcsolata Pennsylvániában kezdődött, majd együtt dolgoztak a Nemzetközi Iskolában. Mikor Mason 1917-ben a Természettudományi Múzeum kurátora lett, Mechling felkérte Mason-t, hogy menjen Washingtonba és csatlakozzon az ONI szervezetéhez. Mechling és Mason ezután Mexikóba ment és engedélyt kért a helyi kormánytól, Franz Boas ajánlásával, hogy a Yucatán-félszigeten dolgozzon, látszólag adatgyűjtési feladattal a múzeum részére. Az ONI számára így két, tökéletesen fedett ügynök tevékenykedett a területen, de ez az állapot nem tartott sokáig. Mechling ugyanis nem volt kiképezve hírszerzőnek, nem tudta hogyan kell emberekből titkos információkat kinyerni úgy, hogy az ne keltsen gyanút. Szinte azonnal feljelentették, majd letartóztatták és börtönbe zárták. Mason azonnal barátja segítségére sietett és felvette

¹³⁴ u.o.

¹³⁵ GAMIO, Manuel mexikói antropológus, régész és szociológus, aki 1913 és 1916 között a mexikói közoktatási minisztérium régészeti emlékeinek vezérigazgatója, valamint Franz Boas szerint a legjobb tanítványa.

a kapcsolatot régi kollégájával, Manuel Gamio-val, és sikerült elintézni, hogy Mechling-et kiengedjék a börtönből. Azonban ezzel lebuktatták magukat, így az ONI nem tehetett mást, mint visszahívta őket. Mason és Mechling kevesebb mint hat hónapos kutatása így kudarcba fulladt, ezzel felhívva Boas figyelmét a „kettős munkakörre”.¹³⁶ Gamio írta meg Franz Boasnak levélben a letartóztatás körülményeit és megjegyezte, hogy Mason és Mechling általa kért engedélyt régészeti munkákra mexikói területeken. Gamio úgy gondolta, hogy a Chicagói Természettudományi Múzeum és a Harvard Múzeum részére gyűjtenek adatokat. Boas ekkor kereste fel Berthold Laufer-t a Chicagói Természettudományi Múzeumban, hogy rákérdezzen, mit csinált Mason a Yucatán-félszigeten. Laufer elmondta Boasnak, hogy Mason elhagyta a Múzeumot, hogy az amerikai kormány számára kutatásokat végezzen, így vált Boas számára egyértelművé, hogy a régészeti projekt egy hírszerző munka volt. Boas értesítette Gamiot, hogy Mason és Mechling nem a Természettudományi Múzeumnak dolgozik, hanem mindvégig kormányügynökként tevékenykedtek. Mason Boas-nak írt levelében később bocsánatot kért a tudománytól, amelyben elmagyarázta, hogy amit tett, az csupán hazafias kötelességeként tette.

Ez volt az első olyan fedett tevékenysége az ONI-nak, amely burkolt kutatómunkával kívánt információkat kinyerni társadalomtudósok segítségével és azok bevonásával, azonban nem készítették fel a kutatókat a titkos információgyűjtés módszereire.

Az első világháború és az azt követő időszak legkiemelkedőbb társadalomtudósa, az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal égisze alatt tevékenykedő **Sylvanus Griswold Morley** (1883–1948) volt. Édesapja révén került a katonai pályához közel, aki Benjamin F. Morley ezredes volt és a Pennsylvania Katonai Főiskola¹³⁷ (PMC) oktatója. **Morley**-t édesapja íratta be a katonai iskolába, de miután elvégezte a katonai főiskolát, szinte azonnal jelentkezett a Harvard Egyetem régészeti szakára, melyet kitűnő minősítéssel végzett el. Néhány évig a Santa Fe-i Amerikai Régészeti Múzeumban dolgozott, majd a Carnegie Tudományos Intézet¹³⁸ (Carnegie Institution of Washington – CIW) kutatási munkatársa lett, amely lehetővé tette szá-

¹³⁶ HARRIS, Charles H. III, SADLER, Louis R.: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. – In. University of New Mexico Press, 2003. – p. 464.

¹³⁷ Pennsylvania Military College (PMC)

¹³⁸ CARNEGIE, Andrew (1835 - 1919) acélmágnás 1895-ben alapította a Carnegie Institution of Washington, azt a Tudományos Intézetet, amely tudományos kutatás finanszírozásával és önálló kutatásokkal foglalkozik. Andrew Carnegie hatalmas vagyont adományozott, hogy több mint 20 szervezetet hozzon létre világszerte, amelyek nevét viselik és számos tudományos kutatást érintő témákkal foglalkoznak.

mára, hogy több expedíciót vezessen Közép–Amerikába.¹³⁹ 1908–ban régész diplomát szerzett a Harvardon, majd a washingtoni Cosmos Club¹⁴⁰ tagjaként, megismerkedett Charles Alexander Sheldon tábornokkal, a haditengerészeti műveletek főparancsnokával. 1917. márciusában Morley beszélgetést kezdeményezett Sheldon tábornokkal az ONI vezetőjével, és javasolt a Hivatal által támogatott olyan régészeti kutatás finanszírozását, melyben több régész kollégája is hajlandó lenne hírszerző ügynökként a Közép–amerikai térségben információkat gyűjteni. A korábban bemutatott William Hubbs Mechling–el is így került kapcsolatba. Mivel Sheldon tábornokot meggyőzték Morley érvei, így támogatta azon törekvését, hogy állítson össze egy listát azokról az antropológusokról, akiket esetleg ügynökként alkalmazni tudnának.¹⁴¹

Sylvanus G. Morley, akit az 53–as ügynökként tartott számon az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal, leginkább a Chichén Itzá¹⁴² ásatásai, a harcosok templomának felfedezése és a maja civilizáció tanulmányozása miatt volt ismert.¹⁴³ Még ez év áprilisában az ONI Guatemala városába küldte Morley–t mindenféle hírszerző képzettség nélkül.

Régészeti kutatásai, a nagy jelentőséggel bíró felfedezései és a tudományos világban betöltött hírneve segítette hírszerzői munkáját Közép– és Dél–Amerikában. A National Geographic tudományos folyóirat több tudományos cikkét is megjelentette:

- 1913. *Ásatás Quiriguaban, Guatemalában* címmel;
- 1922. *Az ókori Amerika legfőbb szellemi eredménye* címmel;
- 1925. *Chichén Itzá, egy ősi amerikai vallási központ* címmel;
- 1931. *Amerika ókori történetének feltárása* címmel;
- 1936. *Yucatan, a tehetséges maja otthon* címmel;

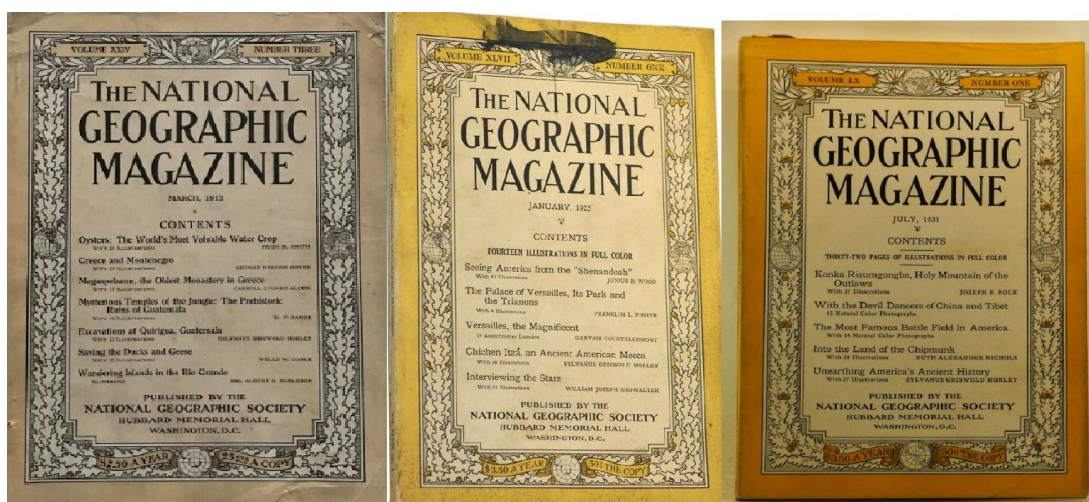
¹³⁹ Forrás: Pennsylvania Military College honlapja. <https://pennsylvaniamilitarycollege.org/agent-53-sylvanus-morley-class-1904/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

¹⁴⁰ A **Cosmos Club**ot 1878. november 16-án alapította meg, John Wesley Powell kiváló geológus és felfedező. Powell olyan privát klubot hozott létre, ami a kor nagy gondolkodóit összehozta és baráti közösséggé formálta. A klub tagjai között volt, három amerikai elnök, két alelnök, 36 Nobel-díjas, 61 Pulitzer-díjnyertes. Forrás: <https://www.cosmosclub.org/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

¹⁴¹ HARRIS, Charles H. III, SADLER, Louis R.: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. – In. University of New Mexico Press, 2003. – p. 48.

¹⁴² A maja-tolték romváros Közép–Amerikában, a Yucatán-félsziget északi részén, mai Mexikóban. A Kr. u. 300 körül épült maja várost a 10. században a Tulából kelet felé menekülő toltékok elfoglalták, majd a maja-tolték birodalom fővárosává nyilvánították ki. Forrás: <http://chichenitza.uw.hu/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

¹⁴³ Forrás: Pennsylvania Military College honlapja. <https://pennsylvaniamilitarycollege.org/agent-53-sylvanus-morley-class-1904/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

3. kép

A National Geographic magazin 1913., 1925. és 1931-es borítói, melyben Morley publikációit és kutatási eredményeit közölték.¹⁴⁴

Az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal ügynököket akart küldeni a közép-amerikai partok átvizsgálására, mert szóbeszéd keringett egy német tengeralattjáró bázis létrehozásáról. Ezt az információt igen komolyan kezelték, még akkor is, amikor később kiderült, hogy álhír volt és ennek ellenére hatalmas erőforrást csoportosított a Hivatal, hogy átkutassák a területet. Így pont kapóra jött Morley ötlete, valamint listája és megbízást kapott, hogy találjon meg egy titkos német tengeralattjáróbázist Dél-Amerikában és építsen ki egy olyan hírszerző hálózatot, amely hivatalosan „régészeti feltárásokat” végez a Carnegie Tudományos Intézet finanszírozásában. Az ONI számára stratégiaileg fontos volt, hogy minden ellenséges tevékenységről tudjanak, éppen emiatt támogatták Morley és a többi régész kutatásait. A régészek tudományos háttere nagy segítséget jelentett a régió feltárásában, hiszen ezek a férfiak könnyedén mozogtak, köszönhetően tudományos háttérüknek. Morley a következő két évben több mint 3220 kilométert utazott Latin-Amerika partjai mentén, miközben Nicaragua, Honduras, Guatemala és Mexikó térségeiben széles körű ismeretekkel rendelkező ügynököket szervezett be, akik figyelemmel kísérték a német állampolgárok tevékenységét és gyűjtöttek fontos információkat a Hivatal számára.

¹⁴⁴ A National Geographic Society támogatta Sylvanus Morley ásatását Chichén Itzában, majd a felfedező egy sor cikket publikált a folyóirat kutatásairól. Forrás: https://www.nationalgeographic.com.es/historia/gRANDes-reportajes/sylvanus-morley-arqueologia-inspiro-indiana-jones_12194 (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

Tíz hónap kutatás után Morley szakképzett hírszerzővé és első osztályú elemzővé nőtte ki magát és a háború alatt az ONI egyik legfontosabb ügynökévé vált. Morley úgy végzett hírszerzési munkát, hogy közben a **Heye Alapítvány**¹⁴⁵ és a **Carnegie Tudományos Intézet** kutatási forrásaival foglalkozó régésze volt. A Carnegie által finanszírozott régészeti program igazgatójaként felügyelte a Chichén Itzá, Amerika egyik leglátogatottabb helyének rekonstrukcióját. Morley régészeti ismereteit és kapcsolatait felhasználta a második világháború idején is. Azért hogy az Amerikai Hadi-tengerészeti Hírszerző Hivatal segítse Morley munkáját ebben a különleges küldetésében, engedélyezte számára más régészek beszervezését is.

Ebben az időszakban mind az amerikai, mind a brit kormány ügynökségeinek is jelentett.¹⁴⁶ Morley karrierje kémként 1919-ben véget ért. Ez idő alatt figyelemreméltó hírszerzőnek bizonyult, hiszen egy tízezer oldalas jelentést adott át a Hivatal részére, miután világossá vált, hogy nincsen német tengeralattjáró-bázis Közép-Amerikában. A jelentésben számos hasznos gazdasági, földrajzi, antropológiai és politikai információt osztott meg az ONI szervezetével, melyeket később a nemzetbiztonság is felhasznált.¹⁴⁷

A háború végére Morley és a többi amerikai régész, akik kémként dolgoztak, akadémiai pozíciókban helyezkedtek el az Egyesült Államokban. Ezek az emberek büszkék voltak tetteikre, amelyeket hazafias szolgálatnak tekintettek országuk megvédése érdekében. Azonban nem minden antropológus látta pozitívnak az antropológia diszciplína és az amerikai nemzetbiztonsági ügynökségek együttműködését. Boas az ilyen együttműködést veszélyesnek találta, mert csökkentik a jövő kutatási területeinek biztonságát azok számára, akik külföldön végeznének vizsgálatokat a jövőben.¹⁴⁸

¹⁴⁵ A Heye Foundation megalapítója **George Gustav Heye** (1874 - 1957) az amerikai indián tárgyak nagy gyűjtője volt, mely gyűjteménye az amerikai indián Nemzeti Múzeum részévé vált.

¹⁴⁶ HARRIS, Charles H. III, SADLER, Louis R.: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. – In. University of New Mexico Press, 2003. – p. 37, 162, 240.

¹⁴⁷ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz. – p. 187–192.

¹⁴⁸ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 32.

4. kép

Sylvanus Morley és filmbéli megformálója, Harrison Ford, mint Indiana Jones

A legendás Hollywoodi karakter, Indiana Jones megformálásában is komoly szerepe volt, hiszen az író George Lucas-t és a rendező Steven Spielberg munkáját nagyban inspirálta Morley munkássága az első világháború időszakában, mint a régész, aki elsőként fejtette meg a világon a maja hieroglifákat.¹⁴⁹

1917. április 6-án az Egyesült Államok Kongresszusa Wilson elnök kérésére jóváhagyta a hivatalos hadüzenetet Németország ellen és ezzel belépett az első világháborúba. Egy héttel később, 1917. április 13-án, az akkor 24 éves **Samuel Kirkland Lothrop** (1892–1965), aki szintén a Harvardon végzett régészként, egy levelet kapott korábbi professzorától, Alfred Marston Tozzer-től (1877–1954), hogy haladéktalanul találkozzon Morley-van Guatemala városban 1917. május 3-án. Amikor találkozott barátjával, Sylvanus Griswold Morley-val, megkérte, hogy csatlakozzon és dolgozzanak együtt az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatalnak, ahol mint a 173.5-ös számú ügynökként tartották számon. **Lothrop-ot** először a nicaraguai Bluefieldsbe irányították, majd 1918 áprilisától a costa ricai San José városában kutatott. **Lothrop** jegyzeteit és megfigyeléseit saját naplójában vezette, melyeket egyedi hieroglifikus írásként kódolta.¹⁵⁰

Herbert Joseph Spinden (1879–1967) régész diplomát, majd 1909-ben doktori fokozatot szerzett a Harvardon. A fokozat megszerzése után az Amerikai Termé-

¹⁴⁹ ROBLES, Melissa: *El verdadero Indiana Jones que se apasionó con la Cultura Maya*. 2018.

Forrás: <http://www.playariviera.com/news/bitacoras/verdadero-indiana-jones-se-enamoro-la-cultura-maya/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

¹⁵⁰ MEYRAT, Pierre: *Hieroglyphs For Your Eyes Only - Samuel K. Lothrop and His Use of Ancient Egyptian as Cipher*. – In. Mesoweb Articles, 2014. – pp. 17.

Forrás: <http://www.mesoweb.com/articles/meyrat/Meyrat2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

szettudományi Múzeumban (American Museum of Natural History – AMNH) helyezkedett el kurátorként. Morley 1917 áprilisában írt a múzeumnak és kérte, hogy engedjék meg Spindennek, hogy együtt dolgozhassanak a már említett ONI kutatásokban; így Spinden is régészeti feltárásokat folytatott, miközben az ONI-nak dolgozott.¹⁵¹

Az ONI Közép–Amerikát 1918. áprilisában öt információgyűjtési területre osztotta fel. Spinden kapta meg a Honduras, El Salvador, Nicaragua és a csendes–óceáni partvidék 3–as számú szakaszát. Novemberben a területet kibővítették Panamára és Kolumbiára is, ami arra utal, hogy Spinden hatékony ügynök és informátor volt.¹⁵² Azok a kutatóintézetek, ahol a fent felsorolt régészek dolgoztak, tudtak és támogatták az ONI-val való együttműködésüket. Sem Morley, sem Spinden nem csinált abból titkot, hogy a haditengerészetnek dolgoznak. A nyilvánosság előtt többször is a haditengerészeti egyenruhájukat viselték.¹⁵³ Az ONI végül Közép–Amerikába körülbelül három tucat ügynököt és alügynököt telepített, és ebből Morley több mint két tucatot szervezett be. Ahogy azt Harris és Sadler fogalmazzák meg könyvükben¹⁵⁴ *"Morley vitathatatlanul az első világháború legjobb amerikai kémje és vitathatatlanul az első világháború legjobb amerikai hírszerző hálózatának vezetője volt"*. Köszönhetően Morley „szervezetének”, amelyet sikerült titokban felépítenie több társadalomtudós bevonásával és kutatási ösztöndíjak létrehozásával, hozzásegítette az amerikai kormányt, hogy nagyobb rálátást kapjon a közép– és dél–amerikai országok gazdasági– és külügyi kapcsolatrendszerére az európai országokkal (legfőképp Németországgal).

John Held (1889–1958) a Salt Lake City Múzeumban dolgozott, aki 1912-ben ment New Yorkba és az Amerikai Természettudományi Múzeum egyik régészeti munkáján keresztül vált Spinden barátjává. 1916-ban találkozott Morley-val, aki felajánlotta, hogy a Carnegie Tudományos Intézet által szervezett expedíciójára magával viszi. Miután Morley beszervezte Held-t, ő is a szervezet egyik civil ügynöke lett.¹⁵⁵ Állítólag a Carnegie Tudományos Intézet részt vett a maja művészeti formák tanulmányozásában, de igazi feladata a csendes–óceáni partvonal katonai felderítése

¹⁵¹ HARRIS, Charles H. III, SADLER, Louis R.: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. – In. University of New Mexico Press, 2003. – p. 109.

¹⁵² u.o. – p. 270.

¹⁵³ u.o. p: – 266.

¹⁵⁴ u.o. – p. 464.

¹⁵⁵ u.o. – p. 51, 62.

volt. Held és Morley kapta meg az ONI 4-es számú területét, amely a Honduras és Karib-tenger térsége volt.¹⁵⁶

Thomas Francis William Gann (1867–1938) 1894-ben körzeti orvosként szolgált a korábbi Brit Honduras gyarmaton (Belize), közel három évtizeden keresztül. 1923-ban visszavonult, majd megkezdte a maja romok felfedezését Közép-Amerikában, mint amatőr régész. Így ismerkedett meg és kezdett együtt dolgozni Morley-val, aki számos expedícióra elkísérte őt és hobbirégészként ONI ügynökké vált.¹⁵⁷

George Amos Dorsey (1868–1931) 1894-ben szerzett antropológus doktori fokozatot a Harvardon. Miután két évtizeden keresztül a Természettudományi Múzeum kurátora volt, 1915-ben felmondott és az ONI hírszerző tisztje lett, akit 1917-től 1921-ig Spanyolországban és Portugáliában vetettek be. Dorsey parancsnoka Edward Breck volt, aki a spanyol-amerikai háború alatt Spanyolországban kémkedett. Az első világháború idején Breck-et utasították, hogy 1917 és 1918 között szivárogon be a brazil és argentin német közösségekbe.¹⁵⁸ Az ezt követő időszakban Breck-et Portugáliába küldték, ahol Dorsey-vel a nagykövetségen dolgozott együtt és gyűjtött információt az ONI számára.

A felsorolást számtalan olyan régésszel lehetne folytatni, akik részt vettek az első világháborúban mint hírszerző tiszték, a hadsereg tagjaként tevékenykedtek, és felhasználták szakmai háttérüket a katonai feladatukhoz. Ilyen régészek voltak William C. Farabee, aki a Pennsylvániai Egyetemen végzett és Marshall H. Saville, aki a Columbia Egyetemen végzett archeológia szakon. Mindketten az amerikai hadsereg hírszerzésénél szolgáltak Európában.

Az Egyesült Államok mellett persze más országok nemzetbiztonsági ügynökségei is megtalálták a különböző társadalomtudományokban az együttműködő partnereket. 1912 és 1914 között két régész, **Thomas Edward Lawrence**, avagy Arábiai Lawrence és **C. Leonard Woolley** a Palesztin Kutatási Alapok által finanszírozott projekten dolgoztak, melynek célja volt, hogy feltérképezze a déli Negev régiót, amit 'Zin puszta'-nak is neveznek, ami a mai Izrael területén helyezkedik el. Ez a projekt elsősorban a helyi terület feltérképezéséről szólt volna, ám két térkép készült. Az

¹⁵⁶ u.o. – p. 180.

¹⁵⁷ WALLACE, Colin: *Private Collecting, Exhibitions, and the Shaping of Art History in London: The Burlington Fine Arts Club.* – In. Routledge, 2017. p.– 23–36.

¹⁵⁸ DORWART, Jeffery M.: *The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865-1918.* – In. Naval Institute Press, 1979. – p. 38–39.

egyik térképben csupán kevés földrajzi adatot tüntettek fel, amit át is adtak a megbízónak, a Palesztin Kutatási Alapnak, míg a másik térkép katonai jelentőségű topográfiai adatokat tartalmazott, amit azonban titokban az angol katonai hírszerzésnek adtak át. A két régész kapcsolata igen ködös, de annyit tudni lehet, hogy ismerték egymást és közösen dolgoztak Karkemis¹⁵⁹ ásatásakor. Egy idő után útjuk ketté vált¹⁶⁰ és Woolley Dél-Törökországon keresztül utazott, hogy feltérképezze a németek építés alatt álló vasútvonalait, ami összekötötte volna Európát a Közép-Kelettel. Tevékenysége azonban gyanakvást ébresztett a németekben és megpróbálták megakadályozni Woolley munkáját. Azonban Woolley egy kis kémhálózatot vezetett, melyben kémek és szabotőrök vettek részt, akiknek feladatuk az volt, hogy informálják a brit katonai vezetést a német és a török csapatok mozgásáról és tevékenységéről. Később emlékirataiban beszámolt a csoport akcióiról is.

T. E. Lawrence négy évig kutatott a szíriai Karkemis területén, és a háború idején az *Arab-félszigetről kibontakozó törökellenes arab lázadás és felkelés legendás vezetőjeként – valamint a brit hírszerzés embereként – felismerte az arabok, illetve a velük szemben álló törökök gyengéit és erényeit, ennek megfelelően a gerillaháború eszközeit alkalmazva, a reguláris brit csapatokkal szorosán együttműködve megdöntötte a törökök uralmát a Közel-Keleten.*¹⁶¹ T. E. Lawrence „1916-ban lett a török uralom ellen fellázadó Fejszál al-Huszein sejk brit összekötője az arabiai sivatagban. Lawrence elérte, hogy a felkelők jelentős török erőket kössenek le, a harcok során maga is többször megsebesült, 1917-ben török fogságba is esett. Küldetése során sok helyi szokást vett át, honfitársai fantáziáját főként állandóan viselt fehér burnusza és sivatagi lovaglászai ragadták meg, de sokan furcsállották külön viselkedését. Az első világháborút követő párizsi béketárgyalásokon az arab, majd a brit delegáció tagjaként hasztalanul érvelt az egységes arab állam létrehozása mellett, ezért fáradtan és csalódottan Oxfordba ment tanítani. Amikor 1921 elején Irakban

¹⁵⁹ Az Eufrátesz felső folyásánál az i. e. 4. évezredben alapított, a török Gazianteptől 60 kilométerre délkeletre és a szíriai Aleppótól 100 kilométerre északkeletre, török területen fekvő **Karkemis** az ókori Mitanni és a Hettita Birodalom jelentős városa volt. Forrás: <https://mult-kor.hu/halalzonaban-dolgoznak-a-karkemist-kutato-regeszek-20141119> (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

¹⁶⁰ Forrás:

http://telstudies.org/discussion/diplomacy_1918-1922/list_carchemish_woolley_and_lawrence.shtml (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

¹⁶¹ FORGÁCS Balázs: *A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák.* – In. Hadelmélet, 2017. – p. 70.

*lázadás tört ki, Winston Churchill gyarmatügyi miniszter őt kérte fel tanácsadónak, és Lawrence javaslatára adott önkormányzatot a területnek.”*¹⁶²

Gertrude L. Bell brit régész is a brit hírszerzésnek tett jelentést a német erők tevékenységeiről, miközben Egyiptomban és Irakban régész munkálatokat végzett a hivatalos dokumentumok szerint. Bell találkozott Lawrence-el is a karkemisi ásatáson a modern Törökország és Szíria határán 1911-ben.¹⁶³

3.2 A NÉMET ANTROPOLÓGIA SZEREPE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

A német antropológusok részvétele és nemzetközi megítélése a második világháborúban igen negatív, köszönhetően a Harmadik Birodalom radikális faji politikájának, valamint a német társadalomtudósok a népirtásban betöltött szerepének. A német tudományos közösség támogatta a náci világképet, és megkönnyítette az erre irányuló tudományos erőfeszítéseket. A német antropológusok a Birodalom támogatásával korlátozás nélküli kutatásokat folytathattak a hitleri Németországában a faji politika kialakításában és végrehajtásában.¹⁶⁴ *A kor német antropológusai közül sokan a náci korszakban szürke eminenciásként, a holokausztért felelős, úttörő rasszista filozófusokká váltak és támogatták a faji felsőbbrendűséggel összefüggő kutatásokat.*¹⁶⁵ Schafft könyvéből világosan kiolvasható, hogy a német antropológiának hatalmas felelőssége volt a náci célokat alátámasztó faji elméletek kialakításában, hiszen a megszállt területeken végzett „faji vizsgálatok” elvégzésével bizonyította és meghatározta az egyének faji besorolását. Kutatásaikat koncentrációs táborokban, egyetemi laboratóriumokban, haláltáborokban, börtönökben végezték, ahol a fogvatartottak beleegyezése nélkül végeztek testükön különböző vizsgálatokat és méréseket.¹⁶⁶ Voltak olyan események is, amelyek a gettók bezárásának hírére a német antropológusok vizsgálódásaikat felgyorsították és törekedtek a legtöbb információ begyűjtésére, mert aggódtak, hogy a zsidók hamarosan eltűnnek és már nem tudják tovább tanulmányozni őket. A rengeteg mérésnek és vizsgálatnak azért volt nagy jelentősége,

¹⁶² *Arabiai Lawrence titkokkal teli élete.* – In. Cultura Magazin, 2013. Forrás: <https://cultura.hu/aktualis/arabiai-lawrence-titkokkal-teli-elete/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

¹⁶³ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 7.

¹⁶⁴ SCHAFFT, Gretchen E.: *From Racism to Genocide: Anthropology in the Third Reich.* – In. Illinois Press, 2004. – p. 37.

¹⁶⁵ u.o.

¹⁶⁶ u.o.

mert olyan módszeren dolgoztak, amely hozzásegíthette volna a német katonákat a zsidók vizuális azonosításának megkönnyítésére.¹⁶⁷

A Schafft által összegyűjtött anyagok, melyeket könyvében közölt, rámutatnak a német antropológusok tudományos erejére, amelyek támogatták a lakosság meggyőzését a náci állam szükségességére. Ezeket Schafft szerint a hitleri politikát támogató antropológusok a náci állam igényeihez igazodó módszerek kialakításával érték el. Schafft öt olyan bizonyítékot említ meg könyvében, amelyek a német antropológiának a felelősségét határozza meg a német „zsidókérdésben”:

1. Bizonyítékokat tárt fel, hogy a német antropológusok tájékoztatták a politikai vezetést és támogatták annak faji nézeteit tudományos vizsgálataikkal;
2. Bebizonyította, hogy a náci antropológusok hogyan segítették az egységes német birodalom homogén állapotnak kialakítását, annak génkészleteinek elemzéseivel és értékelésével;
3. Schafft megmagyarázza, hogy a német antropológusok megtanulták cenzúrázni saját tudományos eredményeiket, hogy azok jobban illeszkedjenek a náci állam szükségleteihez és stabilitásához;
4. Bizonyítékokat tárt fel arra vonatkozóan, hogy a német antropológusok a **Kaiser Wilhelm Antropológiai Intézetben (KWIA)** az emberi genetika, az eugenikai¹⁶⁸, a sterilizálási, a genocídium¹⁶⁹ és az előre programozott „eutánázia” kísérletekben részt vettek;
5. Végül Schafft megállapította, hogy a német antropológusok tudatában voltak tettük következményeivel, hogy a munkájuk eredményeit felhasználják további emberi kísérletekhez, valamint a deportálási és népirtási eljárásokat segítik elő.¹⁷⁰

A leghírhedtebb náci, aki orvos és antropológus doktori fokozattal is rendelkezett, Josef Mengele volt. Oliver Guez, *Josef Mengele eltűnése* című könyvében fogalmazta meg hogy Mengele: „*a faj tisztaságának őrzője, az új ember alkímistája, akit csodás egyetemi előmenetel és a győztes birodalom hálája várta a háború után*”.

¹⁶⁷ u.o.

¹⁶⁸ Fajegészségtan. A magasabb rendű embertípusra és ennek kitenyészthetőségére vonatkozó áltudományos elmélet. Az 1930-40-es években meghatározó befolyással volt Németország tudományos és politikai életére. Forrás: <https://idegen-szavak.hu/eugenika> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹⁶⁹ szervezett népirtás

¹⁷⁰ SCHAFFT, Gretchen E.: *From Racism to Genocide: Anthropology in the Third Reich*. – In. Illinois Press, 2004. – p. 222.

Hitler hatalmat kölcsönzött a rasszista ideológiának és a német antropológusok megadták az ehhez szükséges tekintélyét és hűségét a néptől, hiszen tudományosan bizonyították a német faj erejét és felsőbbrendűségét más népek fel. Ezzel kötelességüké vált az uralkodás, mert ez a génjeikben van. Látható, hogy a német antropológia náci támogatottsága mennyire politika közeli és milyen súlyosan érintette azt az etikai kódexet, melyet az antropológusok komolyan vesznek.

Az amerikai antropológusok katonai együttműködése és támogatása ebből a szempontból inkább értelmezhető a tudomány megvédésének, hiszen a német társadalomtudományok mindent megtettek, hogy bizonyítékokat tárjanak fel a nácizmus életben tartására.

3.3 AZ AMERIKAI TÁRSADALOMTUDÓSOK SZEREPE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

Az 1930-as években Bronislaw Malinowski, az antropológia kiemelkedő személye előadásokat tartott szerte az Egyesült Államokban és próbálta felhívni az amerikai közönség figyelmét a nácizmus által okozott fenyegetésre és az egyre erősödő német antropológia szélsőséges kutatásaira.¹⁷¹ A második világháború igen mély morális elköteleződést hozott a társadalomtudományok világában a haderő felé, így az amerikai antropológia világában is, hiszen nem hagyhatták szó nélkül azt az emberiségellenes náci fenyegetést annak tudatában, amelyet a német antropológusok antropológiai vizsgálatokkal támasztottak alá. Az amerikai antropológusok jóval azelőtt, hogy az Egyesült Államok belépett volna a háborúba, felismerték, hogy a nácik veszélyeztetik a világ népei egyenlőségének antropológiai nézeteit és a tudomány tisztaságát. 1938-ban az AAA éves ülésén határozatot fogadott el a náci faji "tudományt" elítélve. A szervezet visszautasította azt a kijelentést, hogy a fizikai jellemzők a kulturális és pszichológiai tendenciákhoz kapcsolódnak és kijelentették, hogy az antropológia nem biztosít tudományos alapot a faji alapú, vallási hovatartozás vagy nyelvi örökség alapján definiált megkülönböztetésre a különböző nemzetiségű emberek ellen.¹⁷² Az első világháborúban az antropológusok és szociológusok száma eltörpült a második világháborúban résztvevő társadalomtudósok száma mellett, hiába Franz Boas

¹⁷¹ STONE, Dan: Nazism as Modern Magic: *Bronislaw Malinowski's Political Anthropology*. – In: *History and Anthropology*, 2003. 14. évf. 3. sz. – p. 203.

¹⁷² LESSER, Alexander: "Franz Boas" in *Totems and Teachers: Perspectives on the History of Anthropology*. – In: Altamira, 2003. – pp. 1–23.

rosszallása és a pacifista megnyilatkozásai a háború szerepéről.¹⁷³ A második világháború az antropológia széles körű alkalmazását hozta meg a haderőben. A két világháború idején az amerikai nemzet sok tagja hozzájárult a németek legyőzéséhez, köztük jelentős számú amerikai antropológus is, akik így végérvényesen átalakították az antropológia és a haderő kapcsolatát. A háború után az egyes amerikai antropológusok különbözőképpen tekintettek vissza háborús szolgálataikra. Néhányan büszkék voltak háborús tevékenységükre a nemzet szolgálatában, de voltak, akik erkölcsi dilemmákkal küszködtek a háború befejezése után. Talán azon antropológusok, akik együttműködve a haderővel elősegítették a német bukást, azért is vállalták szerepüket a második világháborúban nyíltabban, mert az első világháborúhoz képest az antropológusok ezen generációját patriotizmusuk motiválta, éppen ezért örömmel tekintettek vissza ezek a társadalomtudósok a világháborúban való szerepükre. Ilyen volt **Burt Aginsky** is, aki félretette a pornoi indán kultúra iránti érdeklődését és felhívta a figyelmet a háború szükségleteire¹⁷⁴. Aginsky egyik írásában, melynek címe **Social Science and the World Situation**, felhívást intézett az antropológusok képességeire és egyben buzdította őket a háborúban való részvételre. Fontosnak tartotta, hogy az antropológusok részt vegyenek a harcokban, mert ez a társadalomtudományok érdeke a túlélése szempontjából. Felvetette és elutasította Boas kritikáját, miszerint a tudomány és a hadviselés összekeverése kockáztatta az objektívitas lehetőségét.¹⁷⁵ Ahogy **Aginsky** fogalmazott, „nem szabad összekeverni az objektívitas és a nemrészvételt ebben az egész világra kiható vészhelyzetben. Meg kell érteni a szövetségeink és ellenségeink erőfeszítéseit, hogy sikerrel zárják le ezt a háborút. Ha arra számítunk, hogy meggyőzzük a világot, hogy egy szabad és kölcsönösen megfontolt életmóddért harcolunk, akkor magunknak kell ezt az életmódot gyakorolni. Röpirátokat kell készíteni, amiben tájékoztatást adunk egy adott ország szokásairól, kormányáról, életmódjáról, ugyanakkor meg kell tanítani a világ népeit a konfliktus alapvető okaira. Ehhez ismerni kell az adott kultúrát és ezért kell a társadalomtudomány-

¹⁷³ PRICE, David: *Lessons from Second World War anthropology*. – In. *Anthropology Today*, 2002. 18. évf. 3. sz. – pp. 14–20. Forrás:

<http://web.mnstate.edu/robertsb/445/lessons%20from%20second%20world%20war%20anthropology.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

¹⁷⁴ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. *Duke University Press Books*, 2008. – p. 21.

¹⁷⁵ u.o. – p. 22.

*nak részt vennie a háborúban. Ha az erőforrásokat intelligens módon használjuk fel, úgy mint az emberi erőket, akkor nem kétséges, hogy megnyerjük a háborút.”*¹⁷⁶

Az antropológia katonai alkalmazása teljesen új lehetőséget és új módszerek használatát tette lehetővé a haderő számára. Amíg a háború korai szakaszában Boas ellenezte az amerikaiak részvételét, Pearl Harbor után változott hozzáállása. Habár módszerei a háború támogatására nagyban különböztek a háborúhoz csatlakozó fiatalabb antropológus generációitól, ezért Boas minden náciellenes szövetséghez belépett, ami az Egyesült Államokban volt. Boas gyakran tartott náciellenes előadásokat, amiken melyeken filmeket vetített, hogy bemutassa az antropológiai nézeteket, ezzel hozzájárulva a náciellenes politikai tevékenységekhez. Amikor Amerika belépett a háborúba, Boas már a nyolcvanas éveiben járt és 1942. december 21-én halt meg. Az Amerikai Antropológia Szövetség 1941. december 30-án az ország rendelkezésére bocsátotta erőforrásait és így támogatta a kormány háborús erőfeszítéseit.¹⁷⁷

A második világháború előrehaladtával az AAA szervezete egyre több támogatást nyújtott és megbeszéléseket tartott a már korábban bemutatott Cosmos Clubban, ahol olyan antropológusok is megjelentek, mint például **Nelson Glueck**, aki később az OSS elemzőjévé vált.¹⁷⁸

1943 márciusában **Ralph Beals, F. W. Richardson, Julian Steward** és **Joseph Weckler** összefoglaló jelentést írt az AAA részére, amelyben összegezte az amerikai antropológia hozzájárulásait a háborúhoz. A Beals-jelentés megállapította, hogy az antropológusok felhasználják képességeiket, hogy feltérképezzék a kulcsfontosságú természeti erőforrásokat a térségben (pl. gumi, kőolaj és ásványi anyagok), valamint az adott régió szükségleteit ismerő antropológusok segítenek a ruházat és felszerelés megtervezésében, az élelmiszerek és tartósítási módok alkalmazásában, valamint az őshonos élelmiszerellátás és egyéb erőforrások hasznosításában. A katonai műveletekhez egyes antropológusok a terepen nyújtanak segítséget információk átadásával és olyan kézikönyvet készítettek, amely elmagyarázza a helyi lakosok szokásait, és jelzi, hogy a megszálló erők hogyan viselkedjenek a baráti fogadtatásban és javasolják a helyi lakosokkal való aktív együttműködést.¹⁷⁹

¹⁷⁶ u.o. – p. 22.

¹⁷⁷ u.o. – p. 24.

¹⁷⁸ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 25.

¹⁷⁹ u.o.

3.3.1 A Stratégiai Szolgáltatások Hivatala, az Office of Strategic Services (OSS) és az antropológia kapcsolata

Annak ellenére, hogy morális szempontból minden antropológust dühített a németországi náci politika, mégis sokan maradtak azok, akik ellenezték az együttműködést a haderő és az antropológia között. Természetesen Franz Boas hatása nagyban érződik a kritikusok megfogalmazásaiban, mégis különös az a fajta szakadás, amelyet az antropológia „belépése” okozott a második világháborús műveletekbe. Az OSS volt a legnagyobb támogatója az antropológia felhasználásának a háború kirobbanásakor, amely együttműködés a hivatal utódintézményével, a CIA¹⁸⁰-al a mai napig fennmaradt.

Az OSS története:

1940 előtt az amerikai külügyminisztérium, az FBI és a hadsereg saját nemzetbiztonsági és hírszerző hálózattal és műveletekkel rendelkeztek. A megszerzett információkat nem szívesen osztották meg egymással, hiszen mindenhol ellenséget és kémeket feltételeztek. A második világháború kirobbanásakor Franklin D. Roosevelt, amerikai elnöke nagyobb együttműködést kívánt a hírszerző ügynökségek között, amelyek a stratégiai fontos információk begyűjtését célozta meg.¹⁸¹ A második világháború előtt az Egyesült Államokban a hírszerző tevékenységeket leginkább az Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal (ONI) és a katonai hírszerző osztály (MID) hajtotta végre.¹⁸² 1941. július 11-én Franklin Roosevelttel amerikai elnök, William J. Donovan tábornokot, gúnynevén "Vad Bill-t"¹⁸³ kérte fel, hogy legyen az újonnan létrejött Információs Koordinátori Iroda (*Office of Coordinator of Information* – OI) vezetője.

Donovan, aki az első világháború idején a 165. gyalogezred zászlóaljparancsnokaként szolgált, az egyik legnépszerűbb amerikai háborús hős volt és miután megkezdte az összehangolt hírszerzési hálózatok alapjainak megteremtését, részben a brit

¹⁸⁰ Central Intelligence Agency (CIA) - Központi Hírszerző Ügynökség

¹⁸¹ PRUITT, Sarah: *OSS: The Predecessor of the CIA*. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹⁸² Forrás: <https://www.archives.gov/research/military/ww2/oss> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹⁸³ DONOVAN, William J. becenevét az első világháború idején kapta, amikor 165. hadosztály, 42. gyalogsági ezred tagjaként szolgált Franciaországban. A legenda szerint, miután az ezred Franciaországban partraszállt, öt mérföldet kellett futniuk teljes menett felszerelésben, hogy elérjék a kitűzött célterületet. Amikor az egyik beosztottja kimerülten pihenőt kért, de Donovan csak annyit mondott, hogy tíz évvel idősebben, és ugyanazt az terhet viszi magával mégis bírja az iramot. Mire férfi azt válaszolta: "De mi nem vagyunk olyan **vadak**, mint te, **Bill!**". Így terjedt el ez a becenev személyéről.

titkos hírszerző szolgálat (MI6) példáján keresztül, az új Iroda gyanakvást és ellenségeskedést váltott ki más amerikai ügynökségek részéről, beleértve J. Edgar Hoover FBI-t és a Kommunikációs Hírszerzési osztály¹⁸⁴ szervezetét.¹⁸⁵ A OI elsődleges feladata volt, hogy összegyűjtse, elemezze és hozzáférhetővé tegye az elnök számára azokat az információkat, melyeket beleegyezésével továbbítottak más nemzetbiztonsági ügynökségek számára, amely ezáltal különleges hírszerzési műveletek elvégzéséhez vezetett. Ezek az ügynökségek a hírszerzési funkciók széles skáláját végezték, mint a Kutatás és Elemzési osztály (R&A), a Külföldi Állampolgárokat (FN) felügyelő osztály, valamint a Kommunikációs Hírszerzési osztály (OI).¹⁸⁶ *A második világháború kitörése után Donovan szorosán együttműködött az újonnan kinevezett Vezérkarfőnökkel is, hogy szervezete az új katonai vezető segítségével hozzáférést kapjon a hadsereg támogatásához és erőforrásaihoz.*¹⁸⁷

A Pearl Harbour elleni támadás után Rooseveltt gyorsabban lépett fel az amerikai hírszerzési képességek továbbfejlesztése érdekében. 1942. június 13-án az elnök aláírta az új ügynökséget létrehozó rendeletet és egyben a Fehér Ház Információs Koordinátori Iroda a Stratégiai Szolgáltatások Hivatalává (Office of Strategic Services – OSS) vált, amely az OI osztály helyére lépve átvette annak feladatait a stratégiai hírszerzés összegyűjtésében és elemzésében. Kibővítették az Egyesült Államok hadseregének képességeinek felhasználásával, ezáltal új speciális műveletek végrehajtását is megtervezhette. Az OSS vezetőjét, Donovan-t megrémítette hírszerző társainak ellenkezése az együttműködésre, akik hatékonyan akadályozták az OSS működését abban, hogy a szükséges információkhoz nem engedték hozzáférni.

Az ilyen akadályok ellenére Donovan gyorsan kiépítette szervezetének strukturáját, új munkatársakat alkalmazott és létrehozta teljes körű műveleteit Európában, Ázsiában és Afrikában.¹⁸⁸ Az OSS szinte minden létező országról gyűjtött hírszerzési információkat, de Douglas MacArthur tábornok nem engedte, hogy a csendes-óceáni térségben műveleteket folytasson, amelyet a J. Edgar Hoover által vezetett Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) irányított. Miután az OSS-t 1945. szeptember 20-án megszüntették, a legtöbb információit végül átadták a szövetségi kormány két üg-

¹⁸⁴ Oral Intelligence (OI)

¹⁸⁵ PRUITT, Sarah: *OSS: The Predecessor of the CIA*. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹⁸⁶ SALTER, Michael: *Journal of Intelligence History*. – In. LIT Verlag Press, 2011. – p. 16.

¹⁸⁷ Forrás: <https://www.archives.gov/research/military/ww2/oss> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹⁸⁸ PRUITT, Sarah: *OSS: The Predecessor of the CIA*. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

nökségének, de számos anyagát végül az újonnan létrejött Központi Hírszerző Ügy-
nökség (CIA) kapta meg, amelyet hivatalosan csak 1947. szeptember 18-án hoztak
létre.¹⁸⁹

5. kép¹⁹⁰

Roosevelt elnök, amint aláírja a szervezetet létrehozó okiratot

Ahogy Dwight D. Eisenhower amerikai elnök nyilatkozta az OSS tevékenységéről: *"Ha nem is tett volna semmi mást a Hivatal, egyedül a hírszerzési információk összegyűjtését a D-nap előtt, amely segítette csapatainkat, már az is igazolta volna létezésének jogosultságát."*¹⁹¹ A hírszerzési információk összegyűjtése, az ellenállás elősegítése és támogatása mellett az OSS tagjai sok esetben a szövetséges erők katonai állományának kimentését, gerillahadviselést és szabotázs akciókat is végeztek. Ezen kívül helyi lakosokat is oktattak az ellenséges erők elleni küzdelemre, sőt néhány speciális felszerelést és taktikát is kifejlesztettek, melyek a szövetséges hatalmaknak további előnyt biztosítottak. Az OSS Kutatási és Fejlesztési Főnöke, Stanley Lovell azt mondta, hogy *„minden ötletet meg kell próbálni, még akkor is, ha egyesek komikusnak hangzanak, az én véleményem szerint minden olyan módszert figyelembe kell venni, amely a háború megvívását segíti."*¹⁹²

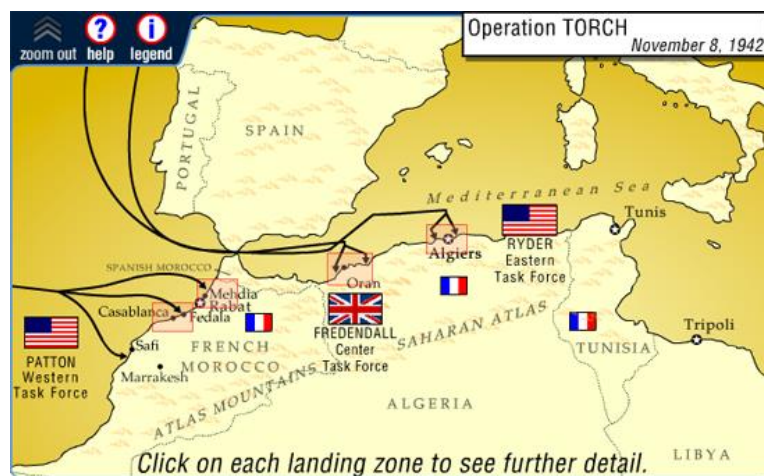
¹⁸⁹ u.o.

¹⁹⁰ Forrás: <http://wildbilldonovan.weebly.com/timeline.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

¹⁹¹ PRUITT, Sarah: *OSS: The Predecessor of the CIA*. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

¹⁹² Imminent Threat Solutions Crew: *A Brief History of the Office of Strategic Services: America's First Intelligence Agency*. 2014. Forrás: <https://www.itstactical.com/centcom/history-centcom/a-brief-history-of-the-office-of-strategic-services-americas-first-intelligence-agency/> (Letöltés ideje: 2018. 09. 25.)

Mielőtt a **Torch – hadművelet** 1942 végén megindult volna, az OSS több tucat tisztet küldött Észak–Afrikába és több kikötőbe "konzulhelyettes" beosztásban, hogy hozzanak létre helyi hírszerző csoportokat, amelyek információt gyűjtöttek. Ezek a tevékenységek később létfontosságúvá váltak a szövetséges katonák sikeres megérkezéséhez és a katonai műveletek megkezdéséhez. Az 1944-es normandiai partraszállás előtt az OSS Speciális Műveleti Osztályának ejtőernyősei a náci megszállás alatt álló francia, belga és holland területekre megérkeztek, hogy összehangolják a támadást a helyi ellenállókkal és gerillatámadásokat hajtsanak végre a német csapatok ellen. Legsikeresebb időszakában a hivatalnál, 1944 végén közel 13.000 férfi és nő dolgozott az OSS-nél, ebből körülbelül 7.500 fő a külföldi műveletekben vett részt. Személyazonosságukat 2008-ig titokban tartották, amikor a Nemzeti Levéltár megnyitotta az OSS személyi nyilvántartási adatait. A négy CIA-igazgató: Allen Dulles, Richard Helms, William Colby és William Casey mellett Pulitzer-díjas történész is szolgált az ügynökségnél, mint Arthur Schlesinger Jr., de a híres filmrendező John Ford, vagy a baseball játékos és edző, Moe Berg is a Hivatal tagja volt.¹⁹³

6. kép¹⁹⁴

A Torch – hadművelet.

A **Torch – hadművelet** lehetővé tette az angol–amerikai csapatok gyors előretörését Tunéziában, továbbá nagy szerepe volt abban, hogy a tengelyhatalmak az Észak–Afrika feletti uralmukat elveszítsék. Ezáltal a hadművelet előkészítette a ké-

¹⁹³ PRUITT, Sarah: OSS: The Predecessor of the CIA. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia>

¹⁹⁴ A térkép elérhető: <http://liberationtrilogy.com/books/army-at-dawn/maps-from-an-army-at-dawn/#map1> (letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

sőbbi szicíliai partraszállást, amellyel részben tehermentesítették a szovjet csapatokat a keleti hadszíntéren. Mivel a németek továbbra is az szovjet frontra összpontosították erőik nagy részét, a szövetségesek Észak–Afrikában, Dél– és Közép–Olaszországban gyors sikereket értek el, ami Olaszország kapitulációjához és Mussolini bukásához vezetett.¹⁹⁵

7. kép.¹⁹⁶

az OSS jelképe a „lándzsa hegye”

3.3.1.1 Az OSS szervezeténél tevékenykedő társadalomtudósok és munkásságuk

A Hivatal a japánok Pearl Harbor-i bombázása után és így az Egyesült Államok és Japán között kialakult harcok miatt döntött úgy, hogy stratégiai okokból szükséges a „kultúrák közötti” tudás interdiszciplináris megközelítésének ismerete és több kulturális szakértő alkalmazása. Ennek okai nagyon egyszerűek voltak, hiszen amíg az európai szinten ismertek voltak az európai értékek, motivációk és félelmek, addig Japánnal szemben a kulturális szakadék miatt már nem voltak olyan hatékonyak az egyes lélektani műveletek valamint a katonai stratégiák kidolgozásánál sem lehetett előre megtervezni az ellenség lépéseit.

1949 februárjában a Yale, a Harvard, a Pennsylvania, a Oklahoma és a Washington Egyetemek együttműködésüként létrehozták az Emberi Kapcsolatok Területi Adatbázisát¹⁹⁷ (HRAF), amely a világ kulturális különbségeinek vizsgálataival foglalkozott. Az Egyesült Államok második világháborúba való belépése után a kultúrák közötti felmérések és erőfeszítések főként a jövő katonai műveleti területekre

¹⁹⁵ FERWANGER Péter Ákos: *A Második Világháború Teljes Történelmi Atlasza, A Fáklya-Hadművelet.* – In. Pannon-Literatúra Kft, 2008. – p. 74.

¹⁹⁶ Forrás: <http://wildbilldonovan.weebly.com/timeline.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

¹⁹⁷ Human Relations Area File

összpontosítottak, különösen a csendes–óceáni térségre. A HRAF egyik vezetője azt mondta, hogy a kultúrák közötti kutatások és így az antropológiával való együttműködés az Amerikai Hadsereggel elválaszthatatlanul összefonódott.¹⁹⁸

Amikor a második világháború megkezdődött, felmerült a kérdés, hogy milyen gyakorlati haszna lehet a kultúrák közötti kutatásoknak, ezért a HRAF úgy döntött, hogy elsősorban olyan területekre koncentrálnak, ahol az általuk összegyűjtött anyagok a legértékesebbek lehetnek a háború megnyeréséhez, Ezzel a csendes–óceáni térség vált elsődleges kutatási helyszínné, és a társadalomtudomány a haderő eszközévé, amely elősegítette a fegyveres műveleteket a háború során.¹⁹⁹

A második világháborúban így még nagyobb számban vettek részt antropológusok az amerikai és brit hírszerző szervezeteknél, mint tették azt az első világháborúban. John Cooper 1947-es beszámolója szerint a második világháború idején az összes regisztrált amerikai antropológus több mint egyharmada valamilyen háborús kormányzati szervezetnél dolgozott teljes munkaidőben.²⁰⁰ E nagyfokú támogatás háttérében az állt, hogy az amerikai antropológiai tudományos közvéleményét a háború kirobbanása előtt is dühítette a németországi faji kutatások eredménye, ami legfőképp a zsidó népet érintette, mely természeténél fogva az antropológia etikai kódexének alapelveit sértette. Éppen ezért olyan antropológusok is csatlakoztak a Központi Hírszerző Iroda elődszervezetéhez a Stratégiai Szolgáltatások Hivatalához, mint **E. Wyllys Andrews IV, William Bascom, Gregory Bateson, Lloyd Cabot Briggs, Carleton Coon, Cora DuBois, Anne Fuller, Nelson Glueck, Gordon Hewes, Frederick Hulse, Felix Keesing, Alexander Lesser, Edwin Loeb, Alfred Metraux, George Murdock, David Rodrick, Morris Siegel, Richard Starr, David Stout és Morris Swadesh.**²⁰¹

2008. augusztus elején a Nemzeti Archívum közzétette a közel 24 ezer, a Stratégiai Szolgáltatások Hivatalában szolgálatot teljesítő személyzet névsorát,

¹⁹⁸ FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 123.

¹⁹⁹ u.o. – p. 124.

²⁰⁰ COOPER, J. M.: *Anthropology in the United States during 1939-1945*. – In. Society des Americanistes des Paris Journal, 1947. 36. évf. 1. sz. – p. 14.

²⁰¹ PRICE, David: *Lessons from Second World War anthropology*. – In. Anthropology Today, 2002. 18. évf. 3. sz. – p. 15.

amely 750.000 oldalon át taglalja az ügynökök neveit, munkájukat, jellemzésüket és még a bérezésüket is.²⁰²

Az OSS megalapításától kezdve alapvetően új típusú katonai hírszerző szolgálat volt, és újfajta multidiszciplináris módszerekre és személyekre támaszkodott, mind a titkosszolgálati adatgyűjtésekben, mind a titkos akciókban. Mivel az OSS elsődleges célpontjai a társadalomtudományban nagy tapasztalattal rendelkező személyek voltak, így Gregory Bateson egy tökéletes szövetséges volt a szervezet számára.

- **Gregory Bateson** (1904–1980) kezdetben vonakodott egy katonai szervezethez csatlakozni, mert véleménye szerint egy hírszerző rendszernek végzett munka során a kutató nem választhatja meg kutatásának témakörét és hatósugarát. Bateson a Columbia Egyetemen kezdte meg a szolgálatot az OSS-nél, majd később az amerikai haditengerészet pidzsin angol nyelvű²⁰³ oktatójaként folytatta tevékenységét a Dél-csendes-óceáni térségben.²⁰⁴ Végül a burmai Arakán hegyekbe irányították, és lett az ott állomásozó OSS csoport civil tagja 1944 és 1945 között.²⁰⁵ Bateson a háborús feladatainak nagy részét a burmai és thaiföldi titkos helyszíneken végezte.²⁰⁶ Feladata az volt, hogy tervezze meg a "*fekete propagandát*"²⁰⁷ sugárzó rádióadásokat Kínában, Indiában és Ceylonban.²⁰⁸ Ebben a munkakörben Bateson alkalmazta a saját maga által létrehozott *skizmogenezis elméletének*²⁰⁹ alapelveit azért, hogy elősegítse a dezinformációk hatását az ellenséges fegyveres csoportok körében. Mint kiderült, a

²⁰² HESSELGRAVEAUG, Barbara: *The Oss Passed its Own Intelligence Tests*. 2008. Forrás: <https://psmag.com/economics/the-oss-passed-its-own-intelligence-tests-4303> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

²⁰³ A pidzsin nyelvek keletkezése, vagyis az ún. pidzsinizálódás a spontán egyéni nyelvtanuláshoz hasonló tevékenység azzal a különbséggel, hogy ebből idővel új nyelvi rendszer keletkezik. Ennek kiváltó oka a sokféle anyanyelvű lakosság egymás közti kommunikáció iránti szükséglete olyan körülmények között, ahol egy adott nyelv tökéletes elsajátítása - műveltségi szintkülönbségek és egyéb társadalmi tényezők miatt - nem várható el egyik féltől sem. Forrás: A világ nyelvei. Fodor István főszerk. Budapest: Akadémiai Kiadó. (1999) pp. 1191-1192.

²⁰⁴ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 190.

²⁰⁵ u.o. – p. 239.

²⁰⁶ LINTON, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. – In. Merz Press. 2007. – p. 123.

²⁰⁷ A "fekete propaganda" kifejezés olyan feladatra utal, amely szerint az egyén vagy a csoport úgy tesz, mintha ellensége pozícióját képviseli, azonban a tényeket összekeverik számos hamis információval, melyek negatív színben ábrázolják az ellenséget.

²⁰⁸ PRICE, David: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*. – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 190.

²⁰⁹ BATESON, Gregory új-guineai sepi és iatmulok között végzett kutatásai során fejlesztette ki skizmogenezis elméletét.

Forrás: MÉSZÁROS Csaba: *A határkutatás néprajzi megközelítései*. – In. Hármashatárok néprajzi értelmezésben. (szerk. Turai Tünde), BTK Néprajztudományi Intézet, 2015. – p. 14.

módszert igen jól fel tudták használni a különböző csoportok társadalmi vizsgálataihoz. „*A skizmogenetikus folyamatok társadalmi csoportok egymás mellett élésének, egymáshoz való viszonyának típusait írják le. Szimmetrikus skizmogenetikus kapcsolat a hasonló egyének/csoportok között jön létre, ami rivalizáláshoz vezet; komplementáris skizmogenetikus kapcsolat pedig eltérő egyének/csoportok között jön létre, amely ezáltal hierarchikus viszonyokat hoz létre. Mindkét kapcsolattípus a társadalom, a közösség felbomlásához, belső határok kiépüléséhez vezet, a szimmetrikus skizmogenenezis esetében az állandó verseny és feszültség miatt, a komplementáris skizmogenenezis pedig a túlzott elkülönülés okán. Egy-egy közösségben éppen ezért mindkét irányú skizmogenetikus folyamatnak jelen kell lennie, hogy a rivalizálás és az elkülönülés ne szakítsa szét a közösséget.*”²¹⁰

8. kép.

Gregory Bateson²¹¹

Bateson munkájával segítette egy olyan szövetséges rádióállomás üzemeltetését is, amely hivatalos japán állomásként működött, de feladata a japán propaganda hamisítása volt.²¹² Gregory Bateson sokkal többet tett, mint a hamis japán propaganda kidolgozása. A hírszerzőelemzésekben és a stratégiai kidolgozásban is szerepet vállalt, és önként jelentkezett egy titkos tíz napos feladatra is 1944 decemberében,

²¹⁰ Mészáros Csaba - *A határkutatás néprajzi megközelítései*. – In. *Hármas határok néprajzi értelmezésben*. (szerk. Turai Tünde), BTK Néprajztudományi Intézet, 2015. – p. 14.

²¹¹ Forrás: <http://www.californiamuseum.org/inductee/gregory-bateson> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²¹² MABEE, Carleton: *Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness*. – In. *Journal of History of the Behavioral Sciences*, 1987. 23. évf. 3. sz. – p. 3–13.

amelyben mélyen az ellenséges vonalak mögé kellett behatolnia társaival együtt, hogy három, fogságba esett hírszerző társukat kiszabadítsák.²¹³ Ezen tettéért később megkapta a Csendes-óceáni Ázsiai Hadjáratának (Asiatic–Pacific Campaign) Medálját.²¹⁴ Gregory Bateson OSS szerepe abban csúcspontot ért el, hogy segítette a szövetséges hadseregeket a japánok elleni háború lélektani műveletek kialakításában antropológiai eszközöket felhasználva. A kormányzati szolgálatból való nyugdíjba vonulás iránti kérelmében Bateson megjegyezte, hogy „*az OSS elhagyásának fő oka az volt, hogy a háború véget ért*”.²¹⁵

Bateson élete végéig küzdött azzal a morális dilemmával, hogy nem feltétlenül etikus a társadalomtudományok ilyen szintű katonai alkalmazása, amelyben Ő is részt vett, de emberi kötelességének érezte, hogy a háborúban részt vállaljon és tudásával elősegítse hazája győzelmét. Élete vége felé e súlyos etikai dilemma elméjét megzavarta, majd elvált feleségétől és csendes magányban hunyt el úgy, hogy mindvégig saját munkáját és szerepét kritizálta a háborúban.

9. kép²¹⁶

A Csendes-óceáni Ázsiai Hadjáratának Medálja

²¹³ PRICE, David: *Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology*. – In. *Human Organization*, 1998. 57. évf. 4. sz. – pp. 379–384.

²¹⁴ Az Egyesült Államok érdemérme, melyet a második világháborúban az 1941-1945-ös ázsiai-csendes-óceáni hadszínterén szolgáló az Egyesült Államok fegyveres erőinek tagjai kaptak meg, ha azt tevékenységükkel kiérdemelték.

²¹⁵ FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 126.

²¹⁶ A kép elérhető: <https://www.usamilitarymedals.com/products/asiatic-pacific-campaign-medal-wwii> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

- **Margaret Mead** (1901 – 1978) 1978-ban bekövetkezett halálakor ő volt a legismertebb antropológus a világon, sokan az ő műveiből vettek egyáltalán tudomást az antropológia létezéséről. A Columbia Egyetemen doktorált, majd 1925-ben Szamoán a serdülő lányok életét tanulmányozta.²¹⁷ A szamoai serdülő lányokról szóló kis könyv 1928-ban jelent meg az akkor mindössze huszonhét éves antropológus első könyveként. Igazi tudományos bestsellerré vált, soha ennyi olvasója antropológiai szakkönyvnek addig nem volt.²¹⁸ 1929-ben férjével együtt Új-Guineába ment, ahol Mead a gyerekek játékait és fantáziájukat, valamint a felnőtt társadalomba való beilleszkedésüket figyelte. Ő volt az első, aki az antropológiai terepmunkában fényképezőgépet használt.²¹⁹

Mead élete és munkássága nagyon ellentmondásos volt. Korának egyik legismertebb antropológusa volt, aki nyíltan ellenezte a japán–amerikaiak internálását, mégis nyíltan megfogalmazta, hogy inkább az amerikaiak bombázzák Tokiót, mint tegyék azt a japánok San Francisco ellen.²²⁰ Mead elemzéseiben gyakran felhasználta Freud pszichológiai megközelítéseit és nagymértékben befolyásolta korának és a későbbi pszichiátria és pszichológia fejlődését, különösen a katonai pszichológia tanulmányait, amelyet összekapcsolt az antropológiával.²²¹ Mead hitt abban, hogy az antropológusok hozzásegíthetik a szövetséges erőket a győzelemhez.

Mead 1943-ban megjelent írásában kifejtette, hogy "*Hatalmas katonai jelentőséggel bír, ha megértjük az amerikai születésű japán emberek vizsgálata révén azokat a kulturális jellemzőket, melyek alapjai megtalálhatók egy japán katona viselkedésében, különösen azok erősségeire és gyengeségeire*".²²² Mead a kutatás egyik legfontosabb elemeként hangsúlyozta a japán–amerikai civilek személyes tanulmányozását. Továbbá rámutatott, hogy az antropológiai módszerekkel vizsgált nemzeti karakter jellegű tanulmányok és eredmények hozzájárulhatnak a szövetséges nemzetekkel való szorosabb együttműködés kialakításához, és felkészítik a katonai álló-

²¹⁷ Forrás: <https://nokert.hu/cs-20171130-1501/2284/8/margaret-mead-antropologus-1901-1978> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

²¹⁸ HUSZÁR Ágnes: *Margaret Mead megvezetése*. – In. Buksz, 2003. – p. 278.

²¹⁹ Forrás: <https://nokert.hu/cs-20171130-1501/2284/8/margaret-mead-antropologus-1901-1978> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

²²⁰ FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 126.

²²¹ u.o. – p. 124.

²²² u.o.

mányt a különbségekre, valamint az idegen környezetben való feladatvégrehajtásra.²²³

Margaret Mead, Gregory Bateson volt feleségeként került kapcsolatba az OSS hivatalával. Házasságuk 1936–1950 között tartott, de amíg antropológiai munkája kiemelkedő és igazán nagy publicitást kapott, addig katonai múltja nem igazán vált ismertté a nyilvánosság számára. Amíg Bateson hírszerző karrierje vége felé egyre inkább elveszett az antropológia és a haderő együttműködésének elvi és etikai dilemmái között, addig Mead-et nem zavarták erkölcsi kérdések. Csatlakozásának fő okaként nevezte meg, hogy nagyon felkavarták a háború borzalmai, úgymint a németországi zsidóüldözés és a japánok Pearl Harbor-i támadása. Ahogy megfogalmazta, „*a háborúval kapcsolatos szociokulturális kutatások az erőszak ellenőrzéséről és a nukleáris háború megakadályozásáról szólnak.*”²²⁴ Mead és Bateson válásához e komoly etikai nézeteltérés is hozzájárult.

10. kép

Margaret Mead²²⁵

Mead munkásságát a csendes-óceáni térségben a terület kulturális különbségeinek karakter-tanulmányozása határozta meg, melynek eredményeit a lélektani műveletekben használták fel. Mead nagy hatással volt a kor lélektani műveleteinek kialakításában is és annak felhasználásának bővítésében, hiszen mint fogalmazott, „*a*

²²³ u.o. – p. 125.

²²⁴ u.o. – p. 324.

²²⁵ Forrás: <https://www.overstock.com/Home-Garden/Margaret-Mead-History/24380177/product.html>
(Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

pszichológiai hadviselés feladata, hogy az általunk tervezett „akarat” a lehető leggyorsabban és leghatékonyabban eljusson a célközönséghez, melynek célja az érintett lakosok viselkedésének és gondolkodásmódjának befolyásolása”. Felhasználták diplomáciai, gazdasági, ideológiai, de katonai célokra is. A célcsoport lehetett helyi lakos, akár szövetséges, semleges vagy ellenséges. A Mead által kialakított lélektani műveletek hozzájárultak a különböző kulturális csoportok társadalmi felfogásainak és szervezeti felépítésének megértéséhez, az ellenség megzavarásához, vagy azok gyengítéséhez.²²⁶

A második világháború alatt Mead sikeresen érvelt az amerikai kormány előtt, hogy antropológusokat is vonjanak be a háborúba, hogy segítsenek megérteni az ellenséget és a szövetségeseket. Antropológiai módszereket használt civilizációs karakterkutatásaihoz. A háború után férjével 1948-tól 1950-ig a RAND szervezeténél²²⁷ dolgoztak és több „nemzeti jellegű” karakter tanulmányt írtak elsősorban a Szovjetunióról, de a britekről is. Mead kutatásaival orosz emigránsoktól, könyvekből, folyóiratokból, archívumokból és filmekből nyert ki információkat, mivel a Szovjetunió elérhetetlen volt számára. Eredménye az „*Interdiszciplináris megközelítés a szovjet karakter problémáira, megvizsgálja a bolsevik eszmék és a szovjet valóság közötti eltérést*” címmel jelent meg. Mead jelentésében előre jelzi a Szovjetunió jövőbeli erősségeit és gyengeségeit, amelyeket az Egyesült Államok kihasználhat.²²⁸

Mead elsősorban a náci Németország ideológiája ellen küzdött a második világháborúban. Egy évvel a hirosimai és nagaszaki atomrobbantások után az Egyesült Államok végrehajtotta első nukleáris tesztjét a Marshall-szigeteken, így új kutatási területek jelentek meg az antropológia számára együttműködve a hadsereggel. Azonban Mead elítélte az amerikai robbantásokat és aggodalmának adott hangot több fórumon, amelyen követelte a tesztek leállítását, annak élettani hatásai miatt. Így tett 1957-ben, a pszichiátriai világszervezet dán albizottságának ülésén is, ahol az atomenergia békés felhasználásának mentális egészségügyi szempontjaival foglalkozó igazgatótanácsa ülésezett.²²⁹

²²⁶ FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 129.

²²⁷ A RAND szervezetét bővebben az 5. fejezetben tárgyalom.

²²⁸ BAUMAN, Melissa: *Studying Soviets, Not Sex: Margaret Mead's Research at RAND*. 2018.

Forrás: <https://www.rand.org/blog/rand-review/2018/03/studying-soviets-not-sex-margaret-meads-research-at.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

²²⁹ FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 128.

A Nemzeti Karakter Kutatási Program

Mivel a második világháború olyan nemzetközi problémákat vetett fel, amelyhez a másik fél kulturális ismerete szükséges, ezért 1940-ben létrehozták a Nemzeti Karakter Kutatási Programot²³⁰ a háborús erőfeszítések támogatásáért.

A pszichológiában általánosan elfogadott elképzelés, hogy bármely nemzet lakosságán belül közös, csak az adott csoportra jellemző mentális pszichológiai jellemzők vannak, amelyek általában elválasztják őket más népektől. A társadalomtudósok a második világháború idején és azután is elutasították a hitleri elképzelést, miszerint a nemzeti lakosság örökletes „faji” tulajdonságokkal rendelkezik. Sokan megvizsgálták annak lehetőségét, hogy bizonyos jellemzők a nevelésben és oktatásban közös értékeket adnak, amelyek csak és kizárólag az adott ország kulturális jellemzője. A nemzeti jelleget így az a fajta szociál-pszichológiai tulajdonságok összessége adja, amelyek az egyén és az adott ország kulturális háttéréből manifesztálódnak.²³¹ Bár a második világháború új lendületet adott a nemzeti jellegű tanulmányoknak, a koncepció már azelőtt létezett. Például 1938-ban brit diplomata, Sir Harold Nicolson javasolta a nemzeti karakter és a nemzeti magatartás közötti kapcsolat vizsgálatát a *Nemzeti karakter és nemzeti politika* című könyvben, még azelőtt, hogy számos mű elemezte volna a különböző nemzetek karaktereit.²³² A nemzeti jellegű tanulmányok a kultúra és a személyiség aspektusaiból az antropológián belüli vizsgálatok eredménye. Franz Boas antropológus a huszadik század elején, „*Az egyén és a társadalom*” című kurzusaként oktatta ezen területek kapcsolatait, amely megalapozta később Ruth Benedict munkásságát a nemzeti karaktertanulmányok során.²³³ Ruth Benedict hatalmas hatással volt egykori tanítványára, későbbi barátjára, Margaret Mead-re. Bár a második világháború után a nemzetek jellegeit vizsgáló tanulmányok önmagukban elvesztették a népszerűségüket, a transznacionális tanulmányok általában folytatódtak és hozzájárultak a „nemzeti jelleg” megértéséhez.

Margaret Mead és Gregory Bateson munkássága rámutatott (amely igen rövid idő alatt divatossá vált az antropológia világában), hogy egyértelmű mintákat lehet felfedezni minden kultúra tanulmányozásával, amely az egyes népcsoport és közösség sajátja, így elkülönül és önmagában vizsgálható. **Az ilyen típusú antropológiai**

²³⁰ National Character Research Program (NCRP) - Nemzeti Karakter Kutatási Program

²³¹ TERHUNE, Kenneth W.: *From National Character to National Behavior: A reformulation the journal of conflict resolution*. – In. Sage Publications Inc, 1970. 14. évf. 2. sz. – p. 203.

²³² u.o. p. 204.

²³³ u.o. p. 205.

vizsgálatok elősegíthetik a kultúrák közötti különbségek felderítését és azok jobb megértését.

- **Ruth Benedict** (1887 – 1948) Franz Boas egyik kedvenc tanítványa volt, és annak ellenére, hogy mentora minden fórumon kritizálta azokat az antropológusokat, akik kutatásaikkal, részvételükkel szerepet vállaltak a háborúban, **Benedict-et** és tanítványát, későbbi barátnőjét Margaret Mead-et is megrémítette a japánok Pearl Harbor-i támadása. Benedict Mead korábbi tanára és Boas elkötelezett tanítványa volt, aki a nemzetbiztonsággal együttműködve elősegítette a japánok legyőzését, a japán nemzeti karakter vizsgálatainak megírásával. Benedict szintén híres antropológus a tudomány világában, kinek neve Mead-del együtt egyet jelentett a modern antropológiai gondolkodás kialakításával és ahogy Mead esetében, úgy Ruth Benedict antropológiai kutatásai is sokkal közismertebbek, mint munkásságának katonai jelentőségei. Benedict későn kezdett foglalkozni az antropológiával, hiszen 32 évesen kezdte meg tanulmányait és 1923-ban doktorált.

Benedictet a figyelem középpontjába az 1927-ben, az észak-amerikai pima indiánok között végzett kutatásai emelték, ahol bizonyította az egyes indián kultúrák kulturális különbségeit és azok személyiségjegyük megkülönböztetésével különítette el a vizsgált törzseket. Kutatásai nem az egyes személyek vizsgálatára, hanem a csoportok közötti különbségekre fókuszáltak. Eredményeit 1934-ben publikálta *A kulturális minták* című könyvében, melyben három indián civilizáció kutatását mutatja be. Benedict munkája felkeltette az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági szolgálatának kíváncsiságát is, hiszen akkoriban az amerikai haderő egy olyan nemzeti karakter tanulmányt szeretett volna készíttetni a japán kultúráról, mint amilyen a primitív társadalmakat leíró korábbi munkája volt, hogy megértsék a japán katonák motivációt. A japán kultúra teljes mértékben ismeretlen volt és nagyban különbözött az amerikai kultúrától, így az amerikai katonai és politikai vezetők számára nagy kihívást jelentett az ellenük vívott stratégiai lépések kidolgozása. A kormány szándéka az volt, hogy ez a munka tegye lehetővé az amerikai katonák és diplomáciai hivatalnokok számára, hogy megértsék, hogyan léphetnek kapcsolatba a japán társadalom tagjaival és ezáltal hogyan érvényesítsék az amerikai kormány akaratát. Tapasztalataink, miszerint a japán katonák egy vesztes helyzetből is nyertesnek tudtak kijönni egyes harcok során, félelmet keltett az amerikai katonák körében, hiszen az európai

tapasztalatokat többé már nem tudták felhasználni a japánok elleni véres háborúban, melyet szigetről–szigetre vívtak meg. Az elhúzódó háború gondolata a vezetőket azzal fenyegette, hogy mind gazdaságilag, mind az emberi veszteségek nagy terhet rónak a társadalomra, így az a politikai vezetés ellen fog fellépni, a pacifisták megerősödésével.

Habár Benedictet nem a Stratégiai Szolgáltatások Hivatal (OSS), hanem egy másik nemzetbiztonsági szolgálat, a Háborús Információs Hivatal, az Office of War Information²³⁴ (OWI) kereste meg azzal az egyértelmű céllal, hogy segítsen megérteni a japán nemzet különbségeit, elősegítve az ellenük való harcot. Benedict 1943–tól 1945–ig dolgozott a hivatalnak, mint különleges tanácsadó, akinek elsődleges vizsgálati területe a megszállt és az ellenséges japán területek lakosainak kulturális feltérképezése volt. A japán kultúráról írt jelentését 1946–ban kiadták '**Krizantém és kard**' címen és így a civil embereknek is elérhetővé vált Japán nemzeti karaktervizsgálata.²³⁵

11. kép
Ruth Benedict²³⁶

²³⁴ **Az Amerikai Háborús Információs Hivatal:** "Pearl Harbor" megtámadását követően Roosevelt amerikai elnök 1942 júniusában létrehozta a Hivatalt azzal a céllal, hogy összefogja a számtalan nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját és elősegítse az információk áramlását, egykézbe összpontosítva azt. Két osztálya volt, a belföldi ügyekkel foglalkozó osztály és a tengerentúli ügyek osztálya. A hivatal 1945 szeptemberében bezárták. Forrás: <https://journals.openedition.org/ejas/9629#ftn4> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²³⁵ GINKEL, Rob van: *Ruth Benedict over Nederlanders*. – In. *Artikelen*, 1991. 18. évf. 2. sz. – p. 39.

²³⁶ Forrás: http://c250.columbia.edu/c250_celebrates/remarkable_columbians/ruth_fulton_benedict.html (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

A *Krizantém és a kard* címmel megjelent műben,²³⁷ melynek legnagyobb elismerését egy japán kultúrakutatótól, Mori Szadahiko²³⁸-tól kapta, miszerint: „*Benedict kulturális relativizmusa a másokénál mélyebb éleslátáson alapszik, és már csak ezért is magában foglalja a lehetőséget, hogy nagyban hozzájáruljon a béke megteremtéséhez a világon. Ez a munka azért nagy jelentőségű, mert ezidáig egy antropológiai kutatás csak és kizárólag a helyszínen történhetett meg, együtt élve a „vad emberrel”.*”²³⁹ Azonban Benedict karaktervizsgálata bebizonyította, hogy az általa kifejlesztett módszerekkel már beazonosíthatók a kulturális különbségek és személyiségjegyek a vizsgált területtől távol is.

Ruth Benedict kutatását az Egyesült Államokban élő japán–amerikaiak körében végezte és csupán három hónapig gyűjtötte be az információkat majd tette meg jelentését, rövidebbel azelőtt, hogy az Egyesült Államok ledobta az atombombát Hirosimára. Az antropológiai kutatásokkal teljesen ellenkező módon végrehajtott vizsgálat sok antropológus szakmai rosszallását kiváltotta, hiszen maga az antropológia módszere nem a gyorsaság és nem az adott vizsgálati területtől távolról történik. Az antropológus mindig az adott kulturális környezetben, saját otthonától távol végzi a vizsgált csoport kulturális sajátosságait, hogy a lehető legrészletesebben megismerje az egyes viselkedési minták hátterét, melyek elemzésével feltárul az adott kultúra.

A jelentés fontosságát az adja, hogy megírása után a kormányzati munkák legértékesebb forrásává vált, amelyet az amerikaiak a Japán megszállás alatt felhasználtak. A tény, hogy a megszállás idején a katonai erők ilyen szinten támaszkodtak a kulturális antropológia tudományára a második világháború időszakában teszi érthetlenné azt a körülményt, hogy a 21. század iraki és afganisztáni műveletekben miért nem sikerült ezt a fajta együttműködést kialakítani. Bizonyos tekintetben a mai Afganisztán és az akkori Japán megszállása között párhuzam is vonható a tekintetben, hogy az amerikai katonák nem értették és rettegetek a japán katonák elhivatottságától, például a kamikaze pilóták önfeláldozásának motivációjától. Irakban és Afganisztánban az öngyilkos akciók és a vallási fundamentalizmus kulturális háttere is félelemet

²³⁷ Forrás: <http://www.nndb.com/people/786/000097495/> (Letöltés ideje: 2018. január 18.)

²³⁸ 1932-ben született Kóbéban és az Oszakai Egyetemen szerzett PhD-t összehasonlító kultúrakutatásból

²³⁹ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben.* – In. *Hadtudományi Szemle*, 2010. 3. évf. 4. sz. – p. 1–5.

és értetlenséget hozott a szövetséges katonák körében, mert közép-ázsiai műveletek során értették az ellenség meggyőződésében rejlő kulturális és vallási motivációt.

Benedict elképzelése a mai napig az iszlám világ szakértőinek is véleményét tükrözi, miszerint *"Az egyes vallások szerepei átalakulnak a megváltozott körülmények hatására, de nem lehet megváltoztatni kívülről anélkül, hogy annak súlyosabb következményei ne legyenek"*.²⁴⁰ Az USA által indított terrorizmus és a felkelők elleni harcok ugyanis kulturális és vallási kérdéssé váltak, ahol ezek ismerete nélkül a szövetségesek nem voltak képesek irányítani a műveletek civil dimenzióját.

- **Carleton Stevens Coon** (1904 – 1981) amerikai antropológus volt, aki jelentősen hozzájárult a kulturális és fizikai antropológia, valamint a régészet fejlődéséhez a 20. században. Coon az őskori mezőgazdasági közösségek, az akkori törzsi társadalmak összehasonlító kutatását végezte Közel–Keleten, Patagóniában és Indiában. Tanulmányait a Harvard Egyetemen végezte és 1927-től 1948-ig, 1948-tól a Pennsylvániai Egyetem Antropológia kar oktatójaként és a Philadelphiai Egyetem Múzeum etnológia kurátoraként dolgozott 1963-ig. Coon azért volt hatékony tagja az OSS ügynökségnek, mert tíz nyelven beszélt, köztük az általuk kutatott afrikai népek nyelvein is.²⁴¹ Carleton Coon, azzal a **William A. Eddy** munkatársaként dolgozott együtt Észak–Afrikában, akit az „*amerikai Arábiai Lawrence*”-nek is neveznek²⁴² és együtt képezték ki közösen azokat a francia szabad ellenálló csoportokat Marokkóban, akik később nagyban hozzájárultak a szövetségesek Észak–afrikai Torch – műveletéhez.²⁴³ **William A. Eddy** ezredes az OSS Észak–afrikai műveletekért felelős vezetője volt abban az időszakban, amikor a Torch – hadműveletet megtervezte és végrehajtotta az amerikai és angol haderő.

William A. Eddy Libanonban született és nőtt fel, mint a helyi presbiteriánus misszionárius fia, így folyékonyan beszélt arab nyelven, ami ritkaságnak számított az

²⁴⁰ STILLE, Alexander: *Experts Can Help Rebuild A County*. – In. New York Times, 2003. Forrás: <https://www.nytimes.com/2003/07/19/arts/experts-can-help-rebuild-a-country.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

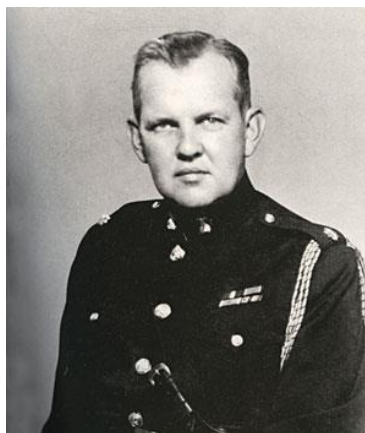
²⁴¹ Forrás: <https://www.britannica.com/biography/Carleton-Coon> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²⁴² EDDY, William A., mint az amerikai arábiai Lawrence Forrás: <https://www.economist.com/books-and-arts/2008/11/06/an-earlier-envoy> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²⁴³ HOLLINGER David A.: *The life of Colonel William Eddy*. 2005.

Forrás: <https://blog.oup.com/2015/04/life-colonel-william-eddy/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

Egyesült Államokban, abban az időszakban, amikor az ország belépett a második világháborúba.²⁴⁴

12. kép²⁴⁵

William A. Eddy ezredes

William A. Eddy Franciaországban az első világháború idején megsebesült, majd hírszerző tiszt lett és segített előkészíteni a Torch – hadművelet, az észak–afrikai megszállást a helyszínen. Később Franklin Rooseveltnél elnök és Abdel Aziz Szaúd–Arábia megalapítója és első királya között szervezte meg azt a történelmi találkozót 1945-ben a USS Quincy (CA–71) Baltimore osztályú nehézcirkálón a Szezi–csatornán,²⁴⁶ ahol máig fennmaradó együttműködés kezdődött a két ország között és vált az Egyesült Államok legnagyobb arab támogatójává Szaúd–Arábia. Azonban katonai tettei az OSS tagjaként is nagy elismerést hoztak számára, hiszen Eddy volt az, aki személyesen tájékoztatta 1942-ben George Pattont amerikai tábornokot az észak–afrikai megszállást megelőzően. A második világháború után William A. Eddy ezredest visszahívták Washingtonba és a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) egyik tervező tisztje lett, majd Truman elnök közel–keleti tanácsadójaként összekötő szerepet töltött be a Fehér Ház és a CIA között.

²⁴⁴ u.o.

²⁴⁵ A kép elérhető: <https://mikemclaughry.wordpress.com/the-reading-library/world-government/british-security-coordination-compendium-the-book-and-the-lords/colonel-william-eddy-was-hws-president/> (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

²⁴⁶ TAYLOR, Adam: *The first time a U.S. president met a Saudi King*. – In: Washington Post, 2015. Forrás: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/01/27/the-first-time-a-u-s-president-met-a-saudi-king/?noredirect=on&utm_term=.98049afeabb7 (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

13. kép²⁴⁷

Franklin D. Rooseveltt amerikai elnök és Abdel Aziz Szaúd–Arabia első királyának találkozója, ahol William Eddy ezredes, térdel és tolmácsol a két fél között (1945. február 14.)

Carleton S. Coon 1980-ban könyvében részletesen leírta részvételét az észak–afrikai harcokban, mint az OSS egyik tagja, amely *Egy észak–afrikai történet: egy antropológus, mint OSS ügynök*²⁴⁸ címmel jelent meg. A könyvet 1943-ban kezdte írni, de a kéziratot abban az időben nem lehetett közzétenni a benne lévő érzékeny hírszerzési anyagok miatt.²⁴⁹ A terepen töltött ideje alatt összegyűjtött létfontosságú információit később felhasználták a Torch – hadművelet megtervezésében is. Coon Észak–Afrikában az OSS ügynökség egyik speciális osztályán dolgozott, a **Különleges Műveleteket Végrehajtó** (Special Operations Executive – COE) csoportjánál. Egyes források²⁵⁰ szerint Coon passzívan részt vett *Jean Francois Darlan*²⁵¹ admirális megölésében is, ami után egy időre el kellett hagynia Algíriát. 1942–

²⁴⁷ HOLLINGER, David A.: *The life of Colonel William Eddy*. 2005. Forrás: <https://blog.oup.com/2015/04/life-colonel-william-eddy/> (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

²⁴⁸ COON, Carleton: *A North Africa Story: The Anthropologist as OSS Agent, 1941-1943*. – In. Ambit Publications, 1980. – p. 146.

²⁴⁹ Forrás: <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/anthropology-biographies/carleton-stevens-coon> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²⁵⁰ ATKINSON, Rick: *An Army at Dawn: The War in North Africa, 1942-1943*. – In. Henry Holt and Company. 2007. – p. 276.

²⁵¹ DARLAN, Jean Francois (1881-1942) francia admirális, politikus. 1939-40-ben a francia flotta főparancsnoka. Darlan Franciaország veresége után ígéretet tett Churchillnek, hogy a francia hajóhadat, nem adja német kézre, de később csatlakozik a vichyi kormányzathoz. 1940-től tengerészeti miniszterként a francia flottát Észak-Afrikába küldi és megkísérel együttműködni Hitlerrel, hogy a franciákat minél kedvezőbb pozícióba hozza. Ezután átállt az Észak-Afrikában partra szállt szövetségesekhez, és elrendelte az ellenállás beszüntetését. Az amerikaiak hajlandók lettek volna államfőként elismerni a britek által támogatott de Gaulle-lal szemben, de december 24-én Algír városában egy

ben ugyanis Algériában szolgált és Ain Taya városában a helyi COE csoport tagjainak nyelvi és kulturális képzéseket tartott, ahol tanítványa Bonnier de la Chapelle, egyik előadása után elmesélte tervét Darlan admirális megölésére. Habár bizonyítható információk nem kerültek elő Coon szerepével kapcsolatban az admirális meggyilkolását illetően, mégis Eddy ezredes Tunéziába küldte, Cap Serrat városába a helyi COE egységhez, amíg lecsendesül az admirális halálát követő politikai légkör.²⁵² A COE feladata volt, hogy működjön együtt és támogassa a brit és az amerikai hadsereg előre nyomulását Tunézia területén, különböző hírszerzési információk begyűjtésével, az ellenséges kommunikáció és a közlekedési útvonalak szabotálásával.²⁵³ Coon Tunéziába érkezésekor Retinitis százados néven brit egyenruhát viselt, és ahogy Coon megjegyezte, „*a tolvaj és orvgyilkos század így teljessé vált*”.²⁵⁴ Coon egy 50 fős orvgyilkos osztagot vezetett, akik vasúti hidakat robbantottak fel és rejtették el speciális robbanó eszközüket, melyet Coon által összeállított számárürülékekből gyártottak. A csoport hamarosan túszoikat is ejtett, akik általában a német- és olaszbarát falvak vezetőinek fiai voltak. Ezeket a fiatalokat a Cap Serrat világítótoronyban tartották fogva, amíg édesapjuk olyan információkkal nem látta el Coon alegységét, melyek stratégiai szempontból fontosak voltak a szövetségesek számára. Ez a fajta túszejtés volt legfőbb hírszerzési forrásuk, saját járőr feladatuk mellett.²⁵⁵

Coon személyének és egységének szerepe kimagasló volt a Torch – hadműveletben, hiszen olyan hírszerzési információkat gyűjtöttek, melyek kulcsfontosságúnak bizonyultak a művelet során. Alegységével segítettek a fasiszták és árulók azonosításában, még a Vichy kormány felállításának idején is gyűjtötték azon francia nemzetiségűek neveit, akik a németek és az olaszok elleni küzdelemben segítettek.²⁵⁶

diák agyonlőtte. Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/darlan.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²⁵² ATKINSON, Rick: *An Army at Dawn: The War in North Africa, 1942-1943*. – In. Henry Holt and Company. 2007. – p. 276

²⁵³ O'DONNELL, Patrick K.: *Operatives, Spies, and Saboteurs: The Unknown Story of the Men and Women of World War II's OSS*. – In. Free Press; Reprint edition. 2014. – p. 39.

²⁵⁴ Tunéziába érkezésekor fogalmazta meg Coon. Forrás: ATKINSON, Rick: *An Army at Dawn: The War in North Africa, 1942-1943, Volume One of the Liberation Trilogy*. – In. Holt Paperbacks, 2007. – p. 277.

²⁵⁵ ATKINSON, Rick: *An Army at Dawn: The War in North Africa, 1942-1943*. – In. Henry Holt and Company. 2007. – p. 277

²⁵⁶ PINCK, Dan: *A North Africa Story: The Anthropologist as OSS Agent 1941-1943*. 2008. Forrás: http://www.ossreborn.com/index_files/9.html (Letöltés ideje: 2018. 09. 25.)

14. kép
Carleton S. Coon²⁵⁷

Coon a háború után 1947-ben visszatért Marokkóba egy harvardi régész csoport tagjaként, Hugh Hencken vezetésével. A következő tíz évben Coon ásatásokat folytatott az iraki (1948), iráni (1949 és 1951), afganisztáni (1954) és a szíriai (1955) paleolitikus és neolitikus helyszíneken a Pennsylvania Egyetem kutatóival. Coon volt az egyik első olyan antropológus, aki az újonnan kifejlesztett radiokarbon módszer felhasználásával vizsgálta az iráni Belt-barlangban talált leleteket. 1955-től tagja volt az Amerikai Antropológia Szövetségnek és az Amerikai Fizikai Antropológusok Szövetségének, aminek 1962-től 1963-ig elnöke is volt. Coon 1963-ban nyugdíjba vonult és Massachusettsbe költözött, majd 1968-ban a Harvard Peabody Múzeum etnológiai kutatómunkatársa lett.²⁵⁸

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A fejezetben tudatosan arra törekedtem, hogy kronológiailag és a lehető legnagyobb részletességgel bemutassam az érintett időszakokban az USA haderejének és az antropológiának az együttműködését. Kutatásom szerint az a fajta együttműködés, amely az első és második világháborúban jellemezte a társadalomtudományokat és a kormányt, a vietnámi időszak után kopni kezdett és egyre inkább elítélték az együttműködés lehetőségeit. Azzal, hogy az amerikai kormány elvesztette az antropológiai kutatások mélységeiben a lehetőséget és mindinkább hírszerzőként tekintett rájuk,

²⁵⁷ Forrás: <http://www.colchestercollection.com/authors/C/carleton-s-coon.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

²⁵⁸ Forrás: <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/anthropology-biographies/carleton-stevens-coon> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

nem tette lehetővé a további együttműködést az akadémiával. Azon antropológusokat, akik Hickey-hez hasonlóan mégis próbáltak a kormánynak segíteni, a tudományos közösség számkivettként kezelte és szakmailag elítélte, pedig véleményem szerint hatalmas bátorságról tettek tanúbizonyságot azok a tudósok, akik karrierjüket és életüket kockáztatták azért, hogy számukra ismeretlen embereken segítsenek.

4. A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK MEGJELENÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI IDŐSZAKBAN

„A második világháború után alapvetően megváltozott a világ geopolitikai térképe, mert a korábbi nagyhatalmak – Nagy-Britannia, Franciaország, Japán, Németország, Amerikai Egyesült Államok, Szovjetunió – közül Nagy-Britannia és Franciaország, bár győztes hatalmakként kerültek ki a háborúból, gazdaságilag meggyengültek. Japán és Németország vesztesként elveszítette befolyási övezeteit, gazdaságuk romokban volt. A háború utáni nemzetközi rendben nyilvánvalóvá vált, hogy az Egyesült Államok, amely 1949-ig atommonopóliummal rendelkezett, valamint a Szovjetunió szerepe lett meghatározó a világpolitika formálásában.”²⁵⁹ „Washington és Moszkva gyorsan szembekerült egymással, valamint a nyugat-európai nagyhatalmak nem várt mértékű meggyengülése következtében az eredetileg globális méretekben tervezett háború utáni amerikai terveket térben szűkíteni kellett.”²⁶⁰ A második világháború után számos problémával találkozott az USA kormánya, mint a világ első számú vezető országa, melynek gazdasága hihetetlen mértékben növekedésnek indult. Az amerikaiak optimizmussal tekintettek a háború utáni idősakra és betöltött szerepükre a világgazdaságban, azonban a háború után két évvel új kihívások és fenyegetések merültek fel, hiszen 1948-tól újfajta feszültség alakult ki az Egyesült Államok és szövetségesei, valamint a Szovjetunió és szövetségesei között.

„A hidegháború egyszerre jelentett gazdasági, politikai és – a folyamatos nukleáris fenyegetés miatt – katonai konfliktust az Egyesült Államok számára. Ennek két legfontosabb példája az 1950–53 között zajló koreai háború és az 1964–1973 között zajló vietnámi háború.”²⁶¹

4.1 A KOREAI HÁBORÚ ÉS AZ ANTROPOLÓGUSOK

²⁵⁹ IGNÁTH Éva: *A koreai háború kitörése és az ENSZ*. – In: Grotius Tanulmányok, – p. 1. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/ALMUHJ/2015-07-31_ignath-eva_a-koreai-haboru-kitorese-es-az-ensz.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁶⁰ MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában*. – In: MKI-Tanulmányok, 2011. 21. sz. – p. 4.

²⁶¹ RADA Péter: *Észak-Amerika: az Amerikai Egyesült Államok*. – In: Regionális tanulmányok, 2016. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, – p. 50.

A szovjet csapatok 1945. augusztus 8-án elindították támadásaikat a japán csapatok ellen és pár nap alatt bevették Szöült. Amikor az amerikaiak pár héttel később partra szálltak, a szovjet csapatok már minden stratégiailag fontos területet biztosítottak, azonban a potsdami megállapodásnak megfelelően a szovjet csapatokat visszarendelték az északi szélesség 38. fok mögé. Ezután a szovjet politikai vezetés megalakította az észak–koreai kongresszust, amely szeptember 6-án kikiáltotta a Koreai Népköztársaságot. „*A résztvevők nem tudtak megállapodásra jutni a koreai egység megvalósítása mikéntjében sem. A két megszálló hatalom közötti fő nézeteltérés abban rejlett, hogy mindketten a saját maguk által támogatott politikai erőket szerették volna befolyásos pozícióba juttatni az átmeneti koreai kormányban s ezáltal befolyást gyakorolni az egységesülő ország politikájára.*”²⁶²

A szovjet csapatok japán kapitulációja után körülbelül egy héten keresztül még harcolniuk kellett Észak–Korea területén. Ellenben az amerikaiaknak, akik szeptember 8-án szálltak partra már nem volt további komoly konfliktusuk a térségben. A háború után az országban demokratizálódó csoportok és pártok jöttek létre, melyet az amerikai erők feloszlattak, de a szovjet politika megpróbálta felhasználni saját törekvéseihez, ezáltal létrehozva 1945 augusztusában és szeptemberében a 38. szélességi foktól délre és északra a két megszállási övezetet, melyet saját katonai és polgári közigazgatással irányítottak.²⁶³

1950-ben az észak–koreai elnök Kim Ir–Szen egyezséget kötött Sztálinnal és Mao Ce–tun–gal, a Kínai Népköztársaság teljhatalmú vezetőjével egy lehetséges észak–koreai támadásról, de Sztálin félt az amerikai erők beavatkozásától.²⁶⁴ Kim Ir–Szen csapatai ennek ellenére átlépték az északi szélesség 38. fokot és behatoltak a Koreai Köztársaság területére 1950. június 25-én. Az észak–koreai csapatok igen hamar elfoglalták Szöült majd két hónap alatt a teljes félszigetet az ellenőrzésük alá vonták, melynek hatására az ENSZ felhatalmazta az Egyesült Államokat és szövetségeseit katonai beavatkozás megkezdésére.²⁶⁵ Így kezdődött el a véres, három éven

²⁶² IGNÁTH Éva: *A koreai háború kitörése és az ENSZ.* – In. Grotius Tanulmányok, – p. 4. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/ALMUHJ/2015-07-31_ignath-eva_a-koreai-haboru-kitorese-es-az-ensz.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁶³ FALUDI Péter: *A „koreai kérdés” eredetéről.* – In. Kül-Világ, 2004. 1. évf. 3. sz. – p. 8.

²⁶⁴ IGNÁTH Éva: *A koreai háború kitörése és az ENSZ.* – In. Grotius Tanulmányok, – p. 10. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/ALMUHJ/2015-07-31_ignath-eva_a-koreai-haboru-kitorese-es-az-ensz.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁶⁵ FALUDI Péter: *A „koreai kérdés” eredetéről.* – In. Kül-Világ, 2004. 1. évf. 3. sz. – p. 8.

át tartó konfliktus a koreai félszigeten, ami a két nagyhatalom hidegháborús viszonyainak első komolyabb összecsapása volt a második világháború óta.²⁶⁶

A koreai háborút megelőző időszakban számos antropológus talált új kutatási területet az amerikai kormány finanszírozásában az USA gazdasági és politikai érdekeltségeihez köthető területeken. 1950-ben Edward Jandy a Wayne Állami Egyetem antropológiai professzora elhagyta kampuszát, hogy kulturális tisztviselőként dolgozzon az amerikai nagykövetségen Tel Avivban. Dale Stewart a koreai háború idején segített azonosítani az Egyesült Államok halott katonáinak maradványait a hadsereg számára. Edward T. Hall és Glen Fisher kulturális kompetencia-képzéseket tartott a Külügyminisztérium Külügyi Szolgálatánál. John Pelzel, a Harvard egyik antropológusa jelentést készített az észak-koreai csapatok által elfoglalt falvakról John Bennett és Clyde Kluckhohn kérésére 1950 végén.²⁶⁷

Clyde Kluckhohn, (1905–1960) jelentősen hozzájárult a navajo indiánok tanulmányozásához. Úttörő munkái révén fontos információkat gyűjtött a kultúra és a lakossági személyiségjegyek területén, részt vett a nyelvészet és az emberi genetika kutatásában és publikálta is régészeti eredményeit. Tanulmányait a Princeton Egyetemen kezdte meg, majd folytatta a Wisconsin-i, a Bécsi Egyetemen, végül Oxfordon. 1935-ben Kluckhohn a Harvard antropológiai tanszék egyik oktatója, ahol később professzor lett. Ő volt az egyik alapítója a Társadalmi Kapcsolatok Tanszéknek és az Orosz Kutatóközpont (**Russian Research Center** – RRC) első igazgatója a Harvardon.²⁶⁸ Clyde Kluckhohn „*társadalomtudományi technikákat (mélyinterjúk menekültekkel, tartalomelemzés) alkalmazott a szovjet szándékok kipuhatolására és megghiúsítására.*”²⁶⁹ 1942-től 1948-ig az Indiai Ügyek Hivatalának tanácsadója volt, majd a Háborús Információs Nemzetbiztonsági Hivatal (OWI) munkatársa 1944 és 1945 között. MacArthur tábornok tanácsadója volt Tokióban 1946 és 1947 között, 1947 után pedig olyan szervezeteknél és hivataloknál helyezkedett el, mint a Külügyminisztérium (Department of State), a Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency), ezt követően pedig az Amerikai Védelmi Minisztérium légierő

²⁶⁶ FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ, 1945-1989.* – In: Dialóg Campus Kiadó, 2005. – p. 68.

²⁶⁷ PRICE, David: *Cold War anthropology.* – In: Duke University, 2016. – p. 142.

²⁶⁸ Forrás: KLUCKHOHN, Clyde. 2008. <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/sociology-biographies/clyde-kluckhohn> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁶⁹ Forrás: C3 Alapítvány: *Clifford: Geertz Diszciplínák.* – p. 3.

<http://www.sze.hu/mtdi/gyoreuropa/Tudom%20E1ny-%20%20E9s%20kutat%20E1st%20F6rt%20E9net/Clifford%20Geertz%20az%20ANTROr%20F3l.doc> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

és szárazföldi osztályának kutatási és fejlesztési bizottság tagja, 1956-tól haláláig a Külügyminisztérium Külügyi Szolgálatának tanácsadó bizottságának tagja, 1958-tól 1960-ig az Amerikai Antropológusok Szövetségének elnöke volt.²⁷⁰

Az Orosz Kutatóközpont kialakítása azért vált fontossá, mert a második világháború után a Szovjetunió olyan nagyhatalommá vált, amely törekvése révén komoly kihívások elé állította az Egyesült Államok politikai vezetőit, melynek politikai törekvéseit és működését nem ismerték. Így 1947 tavaszán a Carnegie Corporation egy olyan program létrehozását javasolta, amely további hangsúlyt fektet a pszichológia és az antropológia területeire. A program eredménye a Harvard Kutatóközpont megalapítása lett, amely 1948. február 1-jén kezdte meg működését Clyde Kluckhohn antropológia professzor irányítása alatt. Az Orosz Kutatóközpont, ahogy a neve is jelez, egy tudományos kutatóműhely, amely megjelentetett tudományos kötetekben általában a szovjet életmód és kultúra bizonyos területein végzett egyes tudósok tanulmányait publikálta.²⁷¹

A Harvard Egyetem a kor társadalomtudományi fellegvára volt, hiszen az orosz kutatóközpont mellett ott volt a társadalmi kapcsolatok laboratóriuma Samuel Stouffer vezetésével, a statisztikai mérések és felmérési technikák fejlesztésére. Az egyetemen alakult meg a **Ramah projekt**²⁷², szintén Kluckhohn irányítása alatt, amely hosszú távú komparatív értékvizsgálatot végzett öt szomszédos kultúrában az amerikai délnyugaton. A szociálpszichológus Jerome Brunar-féle csoport annak fejlesztését tervezte, ami utóbb kognitív pszichológia néven vált ismertté. Egy másik csoport a szociológus George Homans vezetésével pedig kiscsoport-kutatásokat végzett.²⁷³

4.2 A VIETNÁMI HÁBORÚ ÉS ANTROPOLÓGIA

²⁷⁰ PRICE, David H.: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 17.

²⁷¹ ROTHENBERG, Peter J.: *Studying the Enigmas of the Soviet Union - Russian Research Center Seeks Scholarly Knowledge of U.S.S.R.* 1959. Forrás: <https://www.thecrimson.com/article/1959/10/28/studying-the-enigmas-of-the-soviet/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁷² A programba 15 diplomás hallgató és oktató vett részt többségében a Harvardról, akik számos technikai monográfiát és cikket publikáltak. A projekt célja az volt, hogy hosszú távú, intenzív tanulmányokat készítsen egy kis közösségről a ramákról, annak érdekében, hogy nagyon pontosan leírja a navajo kultúra mintáit és elemezze a változási folyamatokat. Forrás: KLUCKHOHN, Clyde. 2008. <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/sociology-biographies/clyde-kluckhohn> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁷³ PRICE, David: *Cold War anthropology.* – In. Duke University, 2016 – p. 115.

A második világháborút követően a tengerentúlon a nagyhatalmak gyarmatai függetlenséget követeltek maguknak, ez alól a Francia Indokína sem volt kivétel. „*Franciaország nem volt hajlandó lemondani Indokínáról annak ellenére, hogy a háború befejezésével kapcsolatos legfontosabb döntésekben nem vehetett részt.*”²⁷⁴ 1946 és 1954 között tartott a Franciaország által indított ún. „piszkos” háború Indokínában. A második világháborút követően „*a japán fegyverletétel után Indokínát angol és kínai csapatok foglalták el, majd a franciák jó néhány hónappal a háború után visszatértek, hogy visszavegyék egyik legértékesebb birtokukat – melyet már 100 éve birtokoltak. Indokína lakossága azonban függetlenségi harcba kezdett, amely nyolc évig tartó véres gyarmati háborúvá fejlődött. A franciák mindent megtettek, hogy megtartsák területüket. A nyolc évig tartó háború nagyon költséges és véres volt. A hagyományos francia gyarmati alakulatok mellett a híres idegenlégiót is bevetették a hadszíntéren. A franciákból toborzott európai egységeket nem szívesen küldték Indokínába. A piszkos munkára ott volt a gyarmati katonaság és a külföldiekből toborzott idegenlégió.*”²⁷⁵

1954-ben a genfi egyezmény biztosította a háború lezárását és több fejlesztési programról is tárgyalások folytak. Miközben az egyezmény és az azt körülvevő egyezkedések folytak, a francia csapatok döntő vereséget szenvedtek Dien Bien Phunál 1954. május 7-én. Habár az amerikai elnök ellenezte a francia gyarmatpolitika újjáélesztését, mégis sokáig fenn állt a lehetősége egy amerikai beavatkozásnak, ám ez elmaradt, köszönhetően annak, hogy az USA szövetségese, Anglia nem támogatta volna egy újabb beavatkozást a térségben.²⁷⁶

A francia csapatok kapitulálását követően, létrejött Észak- és Dél-Vietnám, a független Laosz, majd Kambodzsa. Az amerikai politika igen nyitott álláspontot képviselt a térségben és több támogató projektet indított el a régióban 1959-ig. Ebben az évben az északi kommunista párt fegyverrel és katonai erővel támogatni kezdte a dél-vietnámi kommunista forradalmat, amelynek fontos részévé vált a Ho Si Minh-ösvény logisztikai rendszer kiépítése és a leendő felkelő csoport tagjainak mozgatása. A Népi Felszabadítási Front (National Liberation Front – NLF) tagjai, – amelynek közismertebb megnevezése a vietkong (VC) – Saigonhoz közeli települése-

²⁷⁴ BODNÁR László, BRUHÁC S. János: *A vietnámi háború néhány kérdése az új szellemű nemzetközi jog tükrében.* – In. Acta Juridica et Politica, 1973. 20. évf. 5. sz. – p. 6.

²⁷⁵ BOGNÁR István: *Harcoltak és haldokoltak Indokínában. Az első vietnámi háború és a csehszlovákok az idegenlégióban.* – In. Történettudományi Szemlélő, 2013. 22. évf. 1. sz. – p. 118.

²⁷⁶ BODNÁR László, BRUHÁC S. János: *A vietnámi háború néhány kérdése az új szellemű nemzetközi jog tükrében.* – In. Acta Juridica et Politica, 1973. 20. évf. 5. sz. – p. 10.

ket támadott, ezzel komoly aggodalmat kiváltva az amerikai politikai vezetők közül, habár Kennedy elnök nem kívánta folytatni Dél–Vietnám támogatását, halála után, Lyndon Johnson elnök a beavatkozás mellett döntött. *„Az első amerikai szárazföldi egységek az amerikai légi egységek védelmére érkeztek az országba. Dél–Vietnám támogatása több szempontból is komoly kihívást jelentett az Egyesült Államok számára. Észak–Vietnám közvetlenül határos volt Kínával, amely jelentős támogatást nyújtott az országnak a franciák elleni harcban és várható volt, hogy a továbbiakban is segíteni fogja. Az amerikai vezetés tartott attól, hogy Kína be fog avatkozni, ha az Egyesült Államok szárazföldi hadműveleteket indít, ezért a háború regionális korlátozása fontos”*²⁷⁷

4.2.1 Gerald C. Hickey munkája a vietnámi háborúban

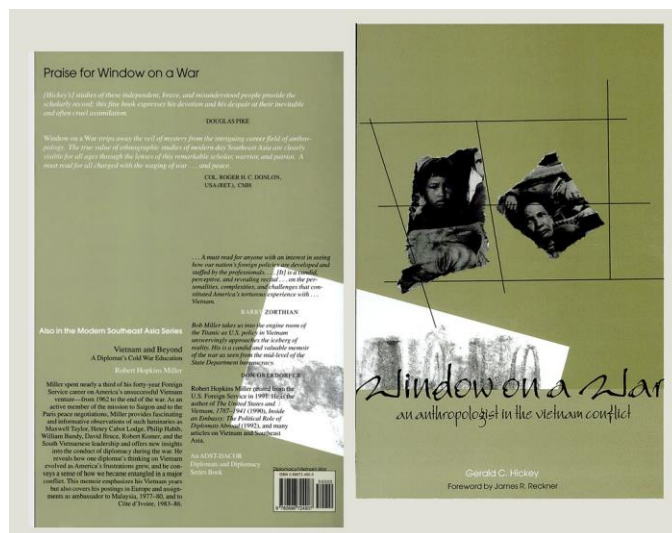
Gerald C. Hickey a vietnámi Közép–hegység területének fő etnográfusa volt. Gerald Cannon Hickey először 1956–ban utazott Vietnámba, hogy kutatást folytasson a Michigan Állami Egyetem Vietnámi Tanácsadó Csoportja számára, majd e témából 1958–ban szerzett doktori fokozatot a Chicago Egyetemen. Elsődleges kutatási érdeklődése Vietnám felföldjein élő montagnard törzs volt. Több mint 13 évet töltött az országban, és amíg kutatásának első időszakában a helyi hegyvidéki népek között élt és tanulmányozta mindennapjaikat, az egyre gyűrűző konfliktus miatt Saigon városában időzött sokat. Hickey a háború kitörése után nem tudott a terepen kutatásokat végezni anélkül, hogy elfogadja a RAND Corporation²⁷⁸ támogatását. Hickey tudta, hogy kutatási eredményeit a helyi lakosság ellen is felhasználják, ám ennek tudatában is maradt az országban, mert úgy érezte, hogy legalább így képes tenni valamit a hegyvidéki lakosság érdekében és képviselni nézeteiket. Munkájával próbálta meggyőzni a RAND vezetését és általa az Egyesült Államok kormányát, hogy tanulmányozzák ezeket a kultúrákat és szükségleteiket, mert ez hozzásegítheti őket a civil lakosság megértéséhez. Azonban a RAND és az Egyesült Államok kormánya kevéssé volt türelemmel Hickey kutatásai iránt, hiszen azt lassúnak és drágának vélték. Azt akarták, hogy minél több felhasználható információt adjon át, ami Hickey–nek nem tetszett.²⁷⁹

²⁷⁷ KEMÉNY János: *A vietnámi kudarc hatása az amerikai felkelésellenes elméletre.* – In. Nemzet és Biztonság, 2016. 7. évf. 5. sz. – pp. 121–142.

²⁷⁸ A szervezetről bővebben a 4.2.2. alfejezetben.

²⁷⁹ KOSZYKOWSKI, Myra Drazul: *“Huts and Nuts” or “Hearts and Minds”?* - *Anthropologists and operational art.* – In. Naval War College, 2008. – p. 11.

Hickey a vietnámi háború idején önként vállalta fel azt a mediátori szerepet, melyet a háború kitörése után kellett betöltenie a RAND, az amerikai haderő és civil lakosság között. Próbált rámutatni, hogy az amerikai hadsereg által alkalmazott eszközök nem érik el a kívánt célt, sőt a lakosság szép lassan a megszálló erő ellen fordult. A háború egésze alatt írt leveleket, tartott beszámolókat, hogy mire kellene jobban odafigyelnie az amerikaiaknak, ám folyamatos érdektelenségbe ütközött.²⁸⁰

15. kép.

Gerald C. Hickey könyve, a *Window on a War – An Anthropologist in the Vietnam Conflict*²⁸¹

Gerald Hickey híres műve, a **Window on a War – An Anthropologist in the Vietnam Conflict** az első néprajzi tanulmány Vietnámról, mint országról. A szerző könyvében időrendi sorrendben mutatja be a vietnámi konfliktus időszakát, kezdve a francia csapatok vereségével, mely időpontban Hickey az országba érkezett. Ez azt a ciklust követi végig, amely egy békés és virágzó időszaknak indult, ám az amerikai csapatok egyre növekvő katonai ereje megállította ezt a fejlődést. A könyvben több szörnyű tapasztalatát is megfogalmazta Hickey, melyeket kellő távolságból próbált visszaadni. A háború utáni időszakban vissza akart menni egyetemére oktatni, de a Vietnámban betöltött szerepe miatt elutasították. Hickey annak ellenére, hogy etikai dilemmái voltak, mégis betöltötte azt az összekötő szerepet, amely a RAND, a saigoni kormány és az Amerikai Egyesült Államok érdekeit szolgálta. Kétségei voltak a

²⁸⁰ SZTANKAI Krisztián: *A társadalomtudományok alkalmazásának szükségességének a Magyar Honvédségben.* – In. Hadtudományi Szemle, 2018. 11.évf. 1. sz. – pp. 253–269.

²⁸¹ A kép elérhető: <https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/11325446396> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

pozícióval kapcsolatban, mert túlságosan szimpatizált a vietnámi és a hegyvidéki területeken élő kisebbségekkel, ugyanakkor szerződés kötötte, hogy segítse az amerikai kormányt olyan információk gyűjtésében, melyekkel közelebb jutnak saját céljaik eléréséhez.²⁸²

1963-ban Hickey a RAND-hoz való csatlakozásakor még hitt abban, hogy az amerikai kormányt érdeklik a hegyvidéki törzsek, így az ő kutatása fontos szerephez fog jutni a helyi lakosok megértésében és a felesleges konfliktusok csökkentésében. Könyvében nyíltan megfogalmazza érzéseit: „*először naivan azt gondoltam, hogy Saigon, Washington és a RAND döntéshozatalának fontos része leszek, de idővel felismertem, hogy Washington egy hihetetlenül közömbös és meggondolatlan hely, amelyben középszerű emberek vannak egy hatalmas fantáziával teli mocsárban*”²⁸³. Csalódása után szinte elmenekült Vietnámból és Amerikában keresett munkát, de a RAND-nál eltöltött időszak miatt sok egyetem nem akarta foglalkoztatni.

4.2.2 RAND és a vietnámi kutatások

A második világháború egyértelműen bebizonyította az amerikai hadsereg számára, hogy a társadalomtudományok és a haderő kapcsán további fejlesztéseket kell eszközölni a jövő kihívásainak megfelelően. Az ipar mellett több új területen is elkezdődtek állami és civil kutatások és fejlesztések. A második világháború idején az amerikai kormány több egyetemmel és kutatóközponttal együttműködve érte el sikereit, amelyet továbbra is fenntartott és különböző anyagi források ellentételezésért cserében együttműködést és több célirányzott kutatást és fejlesztést kért. Ennek megfelelően 1945. október 1-jén a kaliforniai Santa Monicában lévő Douglas repülőgépgyárában elindult az úgynevezett **Research ANd Development**, azaz a **RAND Projekt**²⁸⁴, amely mára behálózta a világot és olyan helyen vannak irodái, mint Mexikó, az Egyesült Királyság, Katar és Európa több országa. A RAND tulajdonképpen egy multinacionális céggént működik, melyet az amerikai központból igazgatnak és az

²⁸² SOUCY, Alexander D.: *Soucy on Hickey, 'A Window on a War: An Anthropologist in the Vietnam Conflict'*. – In. H-War, 2005. Forrás: <https://networks.h-net.org/node/12840/reviews/13229/soucy-hickey-window-war-anthropologist-vietnam-conflict> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

²⁸³ HICKEY, Gerald C.: *Window on a War - an anthropologist in the vietnam conflict*. – In. Yale Press, 1964. – p. 281.

²⁸⁴ KISS Péter: *RAND Corporation*. 2009. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/KHBYEM/2009_149_kiss_peter_RAND_corp.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

Amerikai Egyesült Államok politikáját képviselve erősíti az USA szerepét a térségekben.²⁸⁵

A Vietnámban dolgozó „RAND antropológusok” számos mezőgazdasági programot támogattak. Az 1960-as években a katonai stratégiát kidolgozó vezetők és a hírszerző elemzőtiszték újra felfedezték az antropológia tudományának legfontosabb értékeit és bizakodtak, hogy a kultúra megismerése választ adhat a katonai problémáikra.

Számos amerikai antropológus az 1960-as évek közepén lehetőséget kapott, hogy bizonyítsa az antropológia szükségességét a háborúban. Az antropológia katonai felhasználása, mint elsőszámú hírszerző forrás kényszerítette az AAA szervezetét arra, hogy kidolgozzák az antropológia első etikai kódexét, amely kimondta, *„hogy az antropológusok nem végezhetnek titkos kutatást, nem adhatnak titkos jelentéseket, használhatnak álneveket és elsődleges lojalitást mutatnak a vizsgáltakkal szemben.”*²⁸⁶

4.2.3 CORDS

Az amerikai haderő a háború megkezdésekor a magas intenzitású harcokra fókuszált, így nem maradt energiája a civil lakosságot érintő támogató projektek megindítására. Az amerikaiak elsődleges célja a déli csapatok, és nem a civil lakosság védelme volt a közeledő északi agresszorokkal szemben. Sem a dél–vietnámi vezetés, sem az amerikai erők nem engedhették, hogy a vietkong növekvő befolyást nyerjen a lakosság körében, akiket faluról–falura az ügyük mellé állítottak. A program kivitelezésére, irányítására és koordinálására létrehozták a **Civil Operations and Revolutionary Development Support – CORDS** programot. *„A CORDS tartományi és kerületi szinten vette át az irányítást, és gyakorlatilag az összes olyan program fölött rendelkezett, amely segíthette az új élet megteremtését és a kormány támogatásának megszerzését a falvakban a harcok lecsendesítésével”*.²⁸⁷ Sir Robert Thompson brit specialista megpróbálta meggyőzni a katonai vezetést, hogy a helyi lakosságot helyezték stratégiájuk középpontjába, ám a katonai vezetők bíztak technikai fölényükben

²⁸⁵ DOBOS Arnold: *Carnegie Alapítvány a Nemzetközi Békéért - Az első globális agytröszt*. 2011. Forrás: <https://gondola.hu/cikkek/76552-Carnegie-Alapitvany-a-Nemzetkozi-Bekeert-Az-első-globalis-agytröszt.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

²⁸⁶ HYNDMAN, David, FLOWER, Scott: *The Crisis of Cultural Intelligence: The Anthropology of Civil-Military Operations*. – In. World Scientific Publishing Company, 2019. – p. 95.

²⁸⁷ ERDŐS Attila: *Modern hadviselés a vietnámi háborúban*. – p. 13. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/OALUMH/2011_158_erdos_attila_modern_hadviseles_a_vietnami_haboruban.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

annak ellenére, hogy az első komolyabb katonai műveletük, a Szivárvány hadművelet²⁸⁸ is teljes kudarcba fulladt.

Az 1967 májusában létrejött CORDS koordinálta az Egyesült Államok civil és katonai béketeremtési programjait, így a stratégiai faluprogramot is. Ezt az egyedülálló hibrid szervezetet William C. Westmoreland²⁸⁹ tábornok irányította, amely koordinálta és összefogta az összes katonai nemzetbiztonsági és polgári ügynökséget, annak érdekében, hogy sikeresen lefolytathassák a helyi békéltetési/pacifikációs programokat. A CORDS ezáltal összekapcsolta a hírszerző- és a vidékfejlesztési projekteket, összekapcsolta a USAID, a CIA és az Egyesült Államok Információs Szolgálatát egy központi irányítás alá, amely közvetlenül az amerikai katonai parancsnokságnak számolt be.²⁹⁰

A **stratégiai faluprogram** volt a legnagyobb ilyen program, melynek ötlete „*Sir Robert Thompsontól, a britek gerillaellenes hadviselési szakértőjétől, egyben a dél-vietnámi brit tanácsadó misszió vezetőjétől származott*”²⁹¹ Az ötlet, miszerint a helyi lakosságot egy biztonságos zónába, újonnan felépített falvakba költöztetik nem volt példa nélküli, hiszen a *malájföldi japán hadjárat*²⁹² idején a britek is már sikeresen alkalmazták ezt a fajta áttelepítést.

²⁸⁸ SZIVÁRVÁNY-hadművelet célja a vietkong ellenőrzés alatt tartott Binh Dinh tartomány megtisztítása lett volna, és a parasztok teljes áttelepítését is magába foglalta, ám az teljes kudarcra végződött. Forrás: ERDŐS Attila: *Modern hadviselés a vietnámi háborúban*. http://www.grotius.hu/doc/pub/QALUMH/2011_158_erdos_attila_modern_hadviseles_a_vietnami_haboruban.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁸⁹ WESTMORELAND, William Childs (1914-2015) a West Point elvégzése után 1942-ben Tunéziában szolgált és ütközött meg katonáival Erwin Rommel Afrika Korps elemei ellen. Ezután Szicíliában és Normandiában is további katonai sikereket ért el. A japán és a koreai háborúban teljesített szolgálatot, miután dandártábornokká léptették elő, majd 1956 decemberében vezérőrnagy és ezzel 42 éves korában a legfiatalabb vezérőrnagy lett az amerikai hadsereg történetében. Forrás: <https://www.britannica.com/biography/William-Westmoreland> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

²⁹⁰ HYNDMAN, David, FLOWER, Scot: *Crisis Of Cultural Intelligence, The: The Anthropology Of Civil-military*. – In. World Scientific Publishing Company. 2019. – pp. 91-97.

²⁹¹ Forrás: https://vietnamihaboru.blog.hu/2013/09/07/a_strategiai_falu-program (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

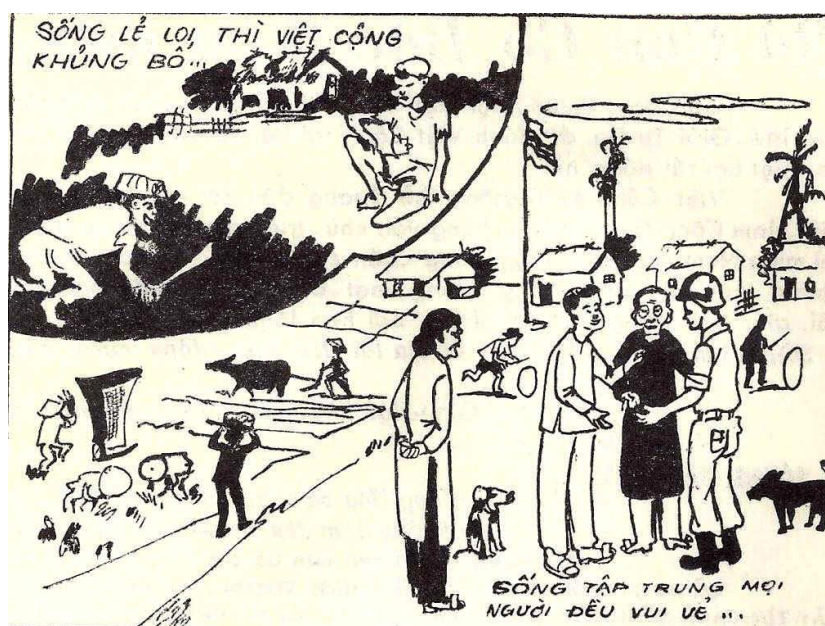
²⁹² A malájföldi felkelés a második világháború idején, 1948 és 1960 között zajlott a csendes-óceáni háború idején a japán és brit csapatok között. A brit gyarmatot megszerző japán csapatok folyamatosan kiszorították a briteket, majd a szigetet is bevették. Ebben az időszakban fejlesztették ki a britek a stratégiai falu elnevezésű projektet. Forrás: ONDRÉK József: *Nemzetközösségi légi szerepvállalás a malájföldi felkelés leverésében*. – In. Repüléstudományi Közlemények, 2018. 30.évf. – p. 55. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2018_1/2018-1-04-0461_Ondrek_Jozsef.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

16. kép.

Egy stratégiai falu a levegőből²⁹³

A program célja az volt, hogy olyan közösségbe szervezzék a vidéki lakosságot, amely jól körülhatárolt és jobban védhető, mint a kis hegyi falvak települései. Ezeket a területeket olyan stratégiai biztonságos helyszíneken kívánták létrehozni, ahol a szükséges infrastruktúra mellett a vietkong-befolyástól távol esnek.

17. kép.

A CORDS stratégiai falu program egyik röplapja²⁹⁴

²⁹³ Forrás: Monty H.: *A stratégiai falu-program*. 2013.

https://vietnamihaboru.blog.hu/2013/09/07/a_strategiai_falu-program (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁹⁴ "A vietkong terrorizálni fog, ha egyedül éltek. Együtt azonban jó sorotok lesz" - a saigoni kormány által terjesztett röplapok egyike. A hátoldalon folytatódik a szöveg: "Ha egy helyen csoportosultok, a hadsereg és a kormány megvéd. A vietkong nem mer előjönni és terrorizálni; vagyonodat így meg-

A CORDS részvétele a stratégiai faluprogramban és más lakossági áthelyezési programokban kiterjedt volt, az USAID²⁹⁵ évente 25 millió dollárt biztosított a tervek megvalósításához és a hadsereg részéről is több mint hatezer személy dolgozott a CORDS-nál.²⁹⁶ Dale Andrade és James H. Willbanks a 'CORDS/Phoenix Counterinsurgency Lessons from Vietnam for the Future' című cikkében a programot eredményesnek nevezték, s hivatkozással a programra azt nyilatkozták, hogy a vietnámi háború „*nem a csatatéren veszett el, hanem az emberek lojalitásáért való küzdelemben.*”²⁹⁷ Jacob Kipp írja cikkében, hogy a CORDS-program egyetlen problémája az volt, hogy hiányzott a megfelelő támogatottság, és hogy túl korán véget ért. Azonban sok fontos tanulságot nyújtott az amerikai haderő számára a "HTS" fejlesztésének idején, melynek egyik fontos feladata a lakosság lojalitásának biztosítása lett volna.²⁹⁸

4.2.4 A Phoenix program és a társadalomtudományok szerepe

1967 novemberében a Hudson Intézet²⁹⁹ politikai megbízásra tervet dolgozott ki, amely a Phoenix program ötletével állt elő, melynek célja a vietnámi forradalmi mozgalom vezetésének lerombolása volt a helyi rendőrség és a hírszerzők közötti jobb koordináció segítségével. A Phoenix program koordinátora és végrehajtója a CIA volt, melynek szándéka az volt, hogy azonosítsák és semlegesítsék a DNFF NLF³⁰⁰ infrastruktúráját. A CIA úgy jellemezte, mint egy sor programot, amely arra

védhetik. Hogy békében és jólétben élhessenek, drága honfitársaink, nagyobb csoportban kell élnetek. A hadsereg és a kormány szívesen segít és gondoskodik a biztonságokról."

Forrás: Monty H.: *A stratégiai falu-program*. 2013.

https://vietnamihaboru.blog.hu/2013/09/07/a_strategiai_falu-program (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁹⁵ United States Agency for International Development - USAID (Az USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatala)

²⁹⁶ PRICE, David: *Cold War anthropology*. – In. Duke University, 2016. – p. 187.

²⁹⁷ ANDRADE, Dale, WILLBANKS, James H.: *CORDS/Phoenix Counterinsurgency Lessons from Vietnam for the Future*. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a489376.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁹⁸ KIPP, Jacob, GRAU, Lester, PRINSLOW, Karl, SMITH, Don: *The Human Terrain System: A CORDS for the 21st Century*. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a457490.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

²⁹⁹ A **Hudson Intézetet** Herman KAHN, Max SINGER és Oscar RUEBHAUSEN alapították meg 1961-ben. A Hudson küldetése az volt, hogy nem-szokásos módon gondolkodjanak a jövőről, ami számos figyelemre méltó eredményt és jelentést eredményezett. Forrás: <https://www.hudson.org/about/history> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

³⁰⁰ NLF: National Liberation Front of South Vietnam, magyarul **Dél-Vietnámi Nemzeti Felszabadítási Front** (DNFF)

törekedett, hogy megtámadják és elpusztítsák a vietkong³⁰¹ politikai szerveződést. A program két legfontosabb összetevője a tartományi felderítés és a regionális központok (PRU) kialakítása volt. A program részeként megölték vagy foglyul ejtették a feltételezett DNFF tagjait, valamint azokat a civileket, akikről azt gondolták, hogy információval rendelkeznek a csoport tevékenységéről. A gyanúsítottakat ezután elvitték kihallgatási központokba, ahol sokukat megkínóztak, hogy információt adjanak a vietkong tevékenységéről és hollétéről. A központban kinyert információkat ezután katonai parancsnokok kapták meg, akik arra használták, hogy megbízzák a PRUs³⁰² –t további személyek és információk beszerzésével és célzott likvidálásokkal. A program 1965 és 1972 között működött, de hasonló tevékenységek ezen időszak után is léteztek. 1972-ig a Phoenix tevékenysége 81.740 DNFF gyanúsítottat semlegesített.³⁰³

A központot és a résztvevő csapatokat a CIA saigoni állomása szervezte meg, melynek a vezetője **Peter DeSilva** volt. DeSilva volt a fő szószólója annak a katonai stratégiának, amit „**counter terror**”-nak nevezett és amely kimondja: hogy a hagyományos hadviselésben jogos a terrorizmus eszközét használni, sőt azt alkalmazni is kell az ellenséges civileken annak érdekében, hogy csökkentsék a vietkong polgári támogatását. Ezt szem előtt tartva kezdték el terrorizálni a vietkonggyanús tagokat 1964-ben. 1967-ben minden megbékítési erőfeszítés az Egyesült Államok részéről a civil szervezetek felügyelete mellett zajlott. Ugyanebben az évben a CORDS részeként hozták létre az **Intelligence Coordination and Exploitation Program (ICEX)**³⁰⁴-ot. A Nelson Brickham által megfogalmazott tervet David Galula könyve³⁰⁵ ihlette. A könyv alapja Galula tapasztalatai voltak az algériai háborúról, amelyet Brickham alkalmazni kívánt Vietnámban. A szervezet célja az volt, hogy összegyűjtse az információkat az DNFF-ről, ez lett később átnevezve Phoenixre. 1970-ben 704 amerikai Phoenix tanácsadót helyeztek ki Dél-Vietnámba.³⁰⁶

A Phoenix program hadműveletei

³⁰¹ A DNFF fegyveres ellenálló szervezete

³⁰² PRUS: Provincial Reconnaissance Units - Tartományi Felderítő Egységek

³⁰³ Forrás: http://es.dbpedia.org/page/Programa_Phoenix (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

³⁰⁴ ICEX: Intelligence Coordination and Exploitation Program - hírszerzési koordináció és felhasználási program

³⁰⁵ GALULA, David: *Pacification in Algeria 1956-1958*. Forrás: https://www.RAND.org/content/dam/RAND/pubs/monographs/2006/RAND_MG478-1.pdf (Letöltés ideje: 2018. január 22.)

³⁰⁶ Forrás: http://es.dbpedia.org/page/Programa_Phoenix (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

Habár a CORDS és a Phoenix program két külön működő terv részeként végezte feladatait, sok információ megosztott a két szereplő között. Ahogy a CORDS munkatársai között, úgy a Phoenix program keretein belül is dolgoztak társadalomtudósok, akiknek fő feladata olyan hírszerzési információk gyűjtése volt, amelyeket később felhasználhattak az egyes DNFF tagok semlegesítésére (elfogás, átállítás vagy likvidálás). A műveletben hangsúlyos volt a kényszerítés, amelyet a helyi szervezetek és a rendőrség végzett. Douglas Valentine történész azt írta³⁰⁷, hogy a Phoenix fő tevékenységének központjában a civilek álltak, nem a katonák. A semlegesítésre külön jogszabályok alatt került sor, amelyek lehetővé tették a letartóztatást és a büntető eljárást az őrizetbe vett „kommunistákon”. A visszaélések elkerülése miatt (pl. hamis vádak) három különböző forrásból származó bizonyítékot kellett bemutatni, hogy semlegesítésre ítéljék a gyanúsított DNFF tagot. Az elfogott illetőt 2, illetve 6 évig is fogva tarthatták. A rendszer brutalitása miatt a közvélemény igen negatívan ítélte meg a programot, melyben sok társadalomtudós vállalt szerepet.³⁰⁸

4.2.5 A Camelot projekt

A 'Camelot project' az Egyesült Államok hadserege által megkezdett felkelőellenes program volt, amelyet a **Special Operations Research Office (SORO)**³⁰⁹ vezetett, az American University-n, Washington államban. A csapat pszichológusokból, antropológusokból, szociológusokból és más társadalomtudósokból állt, akik számos kultúrát elemeztek főleg Latin-Amerikában, melyben Chile volt az első esettanulmányi helyszín. A projekt célja az volt, hogy a hadsereg képes legyen megjósolni és befolyásolni a vizsgált országok helyzetét, előrelátható fejlődését. Egy 1964. december 5-ei feljegyzésben ez állt: „*Ahhoz, hogy az amerikai hadsereg hatékonyan végezze a munkáját a felkelőellenes műveletekben, először a felkelők társadalmi szerkezetét és folyamatait kell megértenie.*”³¹⁰

³⁰⁷ VALENTINE, Douglas: *The Phoenix Program: America's Use of Terror in Vietnam*. 2014. – p. 9. Forrás: <https://www.lobster-magazine.co.uk/free/lobster68/lob68-phoenix.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

³⁰⁸ PRICE, David H.: *Threatening Anthropology: McCarthyism and the FBI's Surveillance of Activist Anthropologists*. – In. Duke University, 2004. – p. 330.

³⁰⁹ SORO: „A SORO munkája, adatgyűjtése terepmunkán alapult, célja pedig azon lehetőségek feltérképezése volt, amelyek alapján egy olyan társadalmi rendszer létrehozása válna lehetségessé, ami lehetővé tenné a fejlődő országok társadalmi változásfolyamatainak politikai szempontból fontos előrejelzését és befolyásolását. Forrás: KÁNTOR Barbara: *Antropológusok katonai célú kormányzati szerepvállalásának etikai dilemmái az Egyesült Államokban - tudománytörténeti áttekintés*. -In. 2015. 13. évf. 2–3. sz. – p. 176.

³¹⁰ LOWE, George E.: *The Camelot Affair*. – In. Bulletin of the Atomic Scientists, 1966. – p. 44–48.

A SORO 1956-ban jött létre azért, hogy a hadsereg Psychological Warfare³¹¹ irodáját támogassa. (Valójában ez volt az első úgynevezett Lélektani és Gerilla hadviselést Kutató Hivatal, de ez a név megváltozott, amikor az egyetem és az amerikai Védelmi Minisztérium együttműködési szerződést írt alá a program létrehozásáról.) Kezdetben a SORO arra összpontosított, hogy kézikönyveket szerkesszenek a tengerentúli amerikai katonai állomány tagjainak, ám tevékenységük hamarosan kibővült a felkelők kulturális környezetének tanulmányozásával.

1964. december 4-én Theodore Vallance egy levelet küldött szét a programban résztvevő tudósoknak, melyben ismertette a vállalkozás lényegét³¹²: eszerint a Camelot Project kutatási célja az volt, hogy meghatározza egy fejlődő társadalmi modell megvalósíthatóságát, amely lehetővé tenné (a fejlődő országokban) hogy előre jelezzék a társadalmi változásokat, melyek befolyásolják a politikát.

A fentiek mellett:

1. dolgozzon ki eljárásokat a belső problémák felismerésére,
2. gyűjtse össze azon személyek névsorát, akikkel a kormány bizalmi kapcsolatot tarthat fent a körülmények enyhítésére,
3. olyan rendszerek létrehozását segítse elő, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy megszerezzék és felhasználják az alapvető információt, amely szükséges a fenti két dolog megvalósításához.

A vietnámi háborút követő időszakban hatalmas ellenállás volt tapasztalható a társadalomtudósok és a kormány közti együttműködésben, köszönhetően a Camelot Projekt és a CORDS tevékenységének, valamint a Phoenix-programnak és azon kegyetlen módszereknek, melyet az USA kormánya alkalmazott a vietnámi civilekkel szemben a társadalomtudósok segítségével.

A RAND vállalat viszont egy civil programként jött létre és számos kutatással és fejlesztéssel foglalkozott, és mivel nem csak az Amerikai Egyesült Államok kormánya megbízásából, így az ott dolgozó antropológusokat nem lehetett megbélyegezni, mint hírszerzős ügynököket a kormány kezében. A hidegháború idején számos antropológus tanácsadóként dolgozott a RAND vállalatnál, Thaiföldön, va-

³¹¹ pszichológiai hadviselés

³¹² SOLOVEY, Mark: *Project Camelot and the 1960s Epistemological Revolution: Rethinking the Politics-Patronage-Social Science Nexus*. Forrás: <http://individual.utoronto.ca/solovey/papers/CamelotArticle.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

lamint Vietnámban. Kisfalvak tanulmányozását végezték, olyan témákban, mint a Himalája kultúráinak elemzése, a laoszi hagyományok, a japán társadalmi szervezetek tanulmányozása, vagy a szovjet hatósági struktúrák elemzése.³¹³

Már korábban a 4. fejezetben említett Ruth Benedict volt az egyetlen olyan antropológus és egyben nő, aki részt vett a RAND által szervezett első szociokulturális konferencián 1947-ben New Yorkban, melynek fő témája „*a nemzetbiztonság támogatása a RAND társadalomtudományi programjainak keretein belül*” volt. Benedict a konferencián kiemelt témaként említette a kommunista pártok tagjainak vizsgálatát az Egyesült Államokban, az atomfegyverek kulturális megítélésének különbségeit, az orosz érzelmek mértékét. Az antropológiát igyekezett a béke érdekében használni, de a résztvevőket nem ezek a témák érdekelték, így a RAND projektek címei a következők lettek: „*A támadás pszichológiája*”, „*A fizikai biztonság fenyegetéseinek közvéleménye*”, „*Az atombombázás érzelmi hatása*” és „*A megfigyelő műhold pszichológiai hatása*”. A konferencia résztvevői azt is megvitatták, hogy a társadalomtudományok miként alakíthatják át a háború utáni világot a közelmúltbeli háború során kifejlesztett módszerekkel.³¹⁴

4.2.6 Pat Roberts Intelligence Scholars Program

A vietnámi háború utáni időszakban több katonai program jött létre, melynek célja a felkelők, az ellenség és az idegen kultúra megismerése volt, majd a szerzett információk integrálása az amerikai szárazföldi haderő egyes fegyvernemeibe és azok műveleteibe.

2004-ben indult és a mai napig tart a **Pat Roberts Hírszerzési Ösztöndíj Program (PRISP)**, amely az antropológia szakra jelentkező diákoknak nyújt támogatást (körülbelül 2 év/50 ezer dollár értékben) azzal a feltétellel, hogy egy nyári gyakorlatot és a diploma megszerzése után legalább 18 hónapot valamelyik hírszerzési ügynökségnél kell eltölteniük. Az érintett személyek részvétele titkos, továbbá az is, hogy melyik ügynökség támogatja őket, így a végzett kutatások, terepmunkák is rejtve maradnak. Az AAA véleménye szerint ez veszélyezteti más diákok életét és munkáját, mert gyakorlatilag bárki kötődhet valamelyik hírszerző ügynökséghez, és ezáltal az élete is veszélybe kerülhet egy külföldi terepmunka során. Kezdetben néhány

³¹³ PRICE, David H.: *Cold War Anthropology: The CIA, the Pentagon, and the Growth of Dual Use Anthropology*. – In. Duke University, 2016. – p. 134.

³¹⁴ u.o. – p. 93.

száz diákot érintett a program, de 2009–ben véglegesítették, így jóval több támogatást fordítanak rá.³¹⁵

4.2.7 Training & Education Command

Az Egyesült Államok Tengerészgyalogságának kiképzésért és oktatásáért felelős parancsnoksága (röviden: TECOM) 2005–ben létrehozott egy olyan központot, amely a „kulturális felkészítésért” és kiképzésért felel (CAOCL)³¹⁶. A cél az, hogy a tengerészgyalogosokat felruházzák a szükséges tudással és kompetenciákkal a bevétési területek társadalmi, kulturális és nyelvi sajátosságainak megértésére. Kezdetben ezek a „tanfolyamok” élőben zajlottak, de ma már a katonák a TECOM honlapján bejelentkezve választhatják ki, hogy melyik kontinens, melyik terület kulturális vagy nyelvi „kurzusán” szeretnének részt venni.³¹⁷ Lehetőségük van akár a Dél–nyugat ázsiai területet kiválasztani, vagy akár tanulhatnak a katonák online perzsa fárszi, urdu, pasthun és dari nyelveket is.

4.2.8 A Minerva Research Initiative

A **Minerva Kutatás Kezdeményezés** (Minerva Research Initiative – MRI) egy olyan program, amelyet 2008–ban indított el az USA Védelmi Minisztériuma. A program társadalomtudományi kutatásokat támogat, például egyetemeket, kutatóközpontokat, tudósokat/kutatókat azokon a területeken, amelyek kiemelt fontosságúak az amerikai biztonságpolitika számára, többek között az arab iszlám (legfőképp Irak) és Kína területein. A program célja, hogy az adott területeken olyan információkhoz jusson a minisztérium (ezáltal a hadsereg és a nemzetbiztonság), amelyek segíthetnek megoldani vagy megelőzni bizonyos konfliktusokat.³¹⁸

Öt fő kontextusban határozza meg a támogatási irányokat:

1. Kína hadviselési és technológiai kutatása;
2. az iszlám világ vallási és kulturális változásainak stratégiai hatásai;
3. Irak helyzetének kilátásai;

³¹⁵ FORTE, Maximilian C.: *Zero Anthropology*. Forrás: <https://zeroanthropology.net/tag/pat-roberts-intelligence-scholars-program-prisp/> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

³¹⁶ Center for Advanced Operational Culture Learning (CAOCL)

³¹⁷ A Training & Education Command honlapja. Forrás: <https://www.tecom.marines.mil/> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

³¹⁸ A Minerva Initiative honlapja. Forrás: <https://web.archive.org/web/20150308192036/http://minerva.dtic.mil/overview.html> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

4. terrorista szervezetek és ideológiák kutatása; valamint
5. nemzetbiztonságot, konfliktusokat és együttműködést érintő kutatások.³¹⁹

4.2.9 Cultural Awareness For Marine Operation Program

A **Training & Education Command** kezdeményezéséhez hasonló a 2008–óta működő **Tengerészgyalogság Műveleteinek Kulturális Tudatossága (CAMO)** program, ami szintén a helyi kultúra elsajátítására fekteti a hangsúlyt. Ezek a képzések alapvetően öt dimenziót különítenek el az ismeretlen kultúra megértésének folyamatában:

- (1) fizikai környezet;
- (2) gazdaság;
- (3) társadalmi struktúra;
- (4) politikai struktúra;
- (5) a hit és a szimbólumok dimenziója.

Egy-egy képzés a tanulásmódszertant tekintve három részből épül fel: felderítő tanulás (*exploratory learning*), didaktikus tanulás (*didactic instruction*) és a megfontolt/átgondolt gyakorlás (*deliberate practice*). Ezzel a módszerrel tudnak megalapozott tudást elsajátítani a résztvevők, amit később hatékonyan tudnak felhasználni. A képzéseket számítógépes szoftverekkel és az interneten keresztül végzik el a tengerészgyalogosok.³²⁰

4.2.10 Az AFRICOM és a Scart Program

Az amerikai erők afrikai parancsnoksága (AFRICOM), melynek elsődleges célja az USA befolyásának kibővítése és elmélyítése Afrikában. Amerika számára kulcsfontosságú, hogy Kína mellett az ő gazdasági szerepe is jelen legyen a kontinensen. Az Egyesült Államoknak sok érdekeltsége van Afrikában, különösen a gazdaságban és most már a politikában és katonailag is jelen van. Amerikai csapatok vannak Malitól egészen a Közép–Afrikai Köztársaságig, Etiópiában Szomáliában és építettek egy amerikai katonai bázist Djiboutiban. 2008 óta az Egyesült Államok létrehozta az Egyesült Államok Afrikai Parancsnokságát a katonai tevékenységek koordinálására. Kína inkább a gazdasági oldalra összpontosít, míg az Egyesült Államok katonai

³¹⁹ ASHER, Thomas: *Making Sense of Minerva Controversy and the NSCC*. Forrás: <http://essays.ssrc.org/minerva/files/2008/10/asher.pdf> (letöltés ideje: 2015.05.06.)

³²⁰ SCHMORROW, Dylan D., NICHOLSON, Denise M.: *Advances in Design for Cross-Cultural Activities*. – In. CRC Press, 2012. – p. 281.

szempontból tett lépéseket, hogy biztosítsa érdekeit.³²¹ „Ugyanakkor ennek kapcsán fontos hangsúlyoznunk, hogy összehasonlítva egyes európai államok, elsősorban Franciaország robusztus katonai szerepvállalásával, az USA még mindig a „korlátozott jelenlét” (light footprint) politikájához ragaszkodik Afrika viszonylatában, és elsősorban a terrorizmus elleni küzdelemre, ezen belül is kiképzési, illetve mentortevékenységre, valamint korlátozott számú különleges műveletre szorítkozik”.³²²

A **Társadalomtudományok Kutatói Tanácsa** (Social Science Research Center – SSCR) a németországi Stuttgartban található szervezet, melynek tagjai olyan társadalomtudósok, akik széleskörű tudományos kutatásokat végeztek és nagy tapasztalattal rendelkeznek az egyes kutatási területekről, így Afrika kontinenséről is.

Az SSCR egy független, nemzetközi, nonprofit szervezet, amelyet 1923-ban alapítottak és amely az innovatív kutatást ösztönzi, új társadalomtudósok generációit segíti és támogatja, kísérletet tesz az egyes a tudományágakon belüli vizsgálatokra, és fontos közérdekű kérdésekben a szükséges ismereteket terjeszti. Az SSCR munkatársai olyan társadalomtudósok, humán és természettudományok szakemberei, akik politikai döntéshozókkal és tudományos kutatókkal dolgoznak együtt. Interdiszciplináris és nemzetközi kapcsolatokat építenek ki, együttműködve a világ minden táján lévő partnerekkel, hogy a kutatást a gyakorlathoz és a politikához kössék, erősítve az egyéni és intézményi tanulási képességeket, és fokozzák az információhoz való nyilvános hozzáférést.³²³

A SCART csoportja Djibouti Camp Lemonnier-ben (CJTF-HOA) található és feladatuk a kelet-afrikai etnikai és kulturális környezet jobb megértése. A csoport a kutatások tapasztalatait adja át a CJTF-HOA műveleti tervezéseibe. A SCART az egyetlen állandó AFRICOM támogatását biztosító társadalomtudósokból álló csoport, amely 2009 szeptemberében jött létre.

A SCART célja, hogy segítsék a parancsnok munkáját abban, hogy jobban megértése a helyi kulturális és társadalmi, valamint politikai helyzetet, továbbá in-

³²¹ PENNEY, Joe: *Cold battle' for Africa: China's economic interest vs. US military activity.* – In: Reuters, 2014. Forrás: <https://www.rt.com/op-ed/176664-africa-china-us-rivalry/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³²² MARSÁI Viktor: *Az első USA-Afrika-csúcstalálkozó értékelése.* – In: Nemzet és Biztonság, 2014. 5. sz. – pp. 3–14.

³²³ SSCR honlapja: <https://www.ssrc.org/about/mission/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

formálják a helyi lakosság motivációról és az egyes katonai projektek civil támogatásáról.³²⁴

4.2.11 Foreign and Commonwealth Office és az Economic and Social Research Council

Az amerikai haderő mellett természetesen más nemzetek hadseregei is fejlesztik képességeiket és próbálnak lépést tartani a kor kihívásaival. 2006 júliusában a brit **Foreign and Commonwealth Office** (FCO) és az **Economic and Social Research Council** (ESRC) közösen elindított egy 1.3 millió fontos kezdeményezést, melynek célja a szélsőséges iszlám csoportok elemzése volt, hat különböző régióban és öt országban. A program feladata, hogy jobban megértse a terrorista csoportok működését és hogy kifejlesszen egy hatékony fellépést ellenük. Tény, hogy a kutatási programot nyíltan nem hirdették meg, de az MI5³²⁵ Joint Terrorism Analysis központja részt vett a tervezésben és az eredményeket felhasználták.³²⁶

4.3 AZ IRAKI ÉS AFGANISZTÁNI KONFLIKTUS

A második világháború időszakában a kor antropológusai Sun Ce gondolatait egy új szintre emelték, miszerint „*Ismerd ellenséged és ismerd magad*”³²⁷. A nagy háborúk időszakaiban működött az előrelátás, az együttműködés és a kölcsönös tisztelet a társadalomtudományok iránt, majd az idő előrehaladtával és a haditechnikai eszközök fejlődésével, már kezdett háttérbe szorulni ez a kapcsolat, amely a vietnámi háborúban vált igazán érezhetővé. Az előrelátás, az emberi kommunikációban való hit már nem képezte a katonai vezetés döntéshozatalainak részét, inkább az erő oldaláról tekintettek a háború megoldása felé, így a légifölény, a különböző direkt katonai eszközök váltak dominánssá.

A kultúrantropológusok, akik korábban támogatták a haderővel való kapcsolatot, a vietnámi háború után szintén szkeptikussá váltak, hiszen Hickey példája jól mutatta, hogy amíg a második világháborúban megvolt a támogatás és a befogadó-

³²⁴ EIDSON, Shad: *Socio-Cultural Research and Advisory Team Adds Community Perspective to CJTF-HOA*. 2010. Forrás: <https://www.africom.mil/media-room/Article/7548/socio-cultural-research-and-advisory-team-adds-com> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³²⁵ brit titkosszolgálat

³²⁶ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz. – pp. 187–192.

³²⁷ KENDER Tamás: *Machiavelli: Hadtudós vagy kontár?* – In. Állam és katona, (szerk. Gőcze István) Dialóg Campus, 2017. – p. 35.

készség, addigra Vietnámban már csak informatornak akarták felhasználni és meg sem próbálták megérteni a civil lakosság szerepét a konfliktusban. Az antropológia jelentősége kevésbé elismert tudományos szerepet játszott a koreai– és a vietnámi háborúban. A Camelot Projekt és a Phoenix–program pedig végleges ellenállást szított, amely ahhoz vezetett, hogy a vietnámi háború után az együttműködés gyakorlatilag megszűnt.

Természetesen a teljes együttműködés sosem szakadt meg, hiszen néhány akadémikus a háború utáni időszakban is dolgozott az egyes nemzetbiztonsági ügynökségeknél és munkáikkal támogatták azok katonai és a nemzetbiztonsággal összeköthető műveleteit, különböző vizsgálataikkal és az ellenséges magatartás tanulmányozásával segítették a folyamatokat.³²⁸

A 2001. szeptember 11–ei terrortámadás azonban mindent megváltoztatott. A második világháborúhoz hasonlóan a közös ellenség megjelenésével olyan nemzeti összefogás alakult ki az Egyesült Államokban, amely a társadalomtudósokat sem kerülhette ki. Montgomery McFate az elsők között volt, akiben a nemzeti érzelm keveredett szakmai etikai dilemmájával és így félelemmel töltötte el. Félt attól, hogy az amerikai katonáknak az afgán társadalmi közegben kell megtalálni a terrortámadás felelőseit és attól is félt, hogy a társadalomtudósok milyen szinten állnak a nemzeti ügy mellé. Tudta, hogy ha a vietnámi háborúhoz hasonlóan az Egyesült Államok kormánya figyelmen kívül hagyja a helyi társadalmi szükségleteket és a speciális kulturális hátteret, akkor ismét hatalmas áldozatokkal járó harcok elé néz az USA nemzete.

A 2001–es terrortámadáskor az Al–Kaida terroristái Mohamed Atta vezetésével eltérítettek négy személyszállító repülőgépet. Két géppel lerombolták a WTC New–Yorki ikertornyait, ezzel 2996 ember halálát okozva, egy további repülőgéppel a Pentagon épületében tettek kárt és a United 93–as gépe Pennsylvania államban, Shanksville közelében zuhant le, miután az utasok vissza próbálták foglalni a gépet. A 2001. szeptember 11–ei támadás után a CIA gyors nyomozásba kezdett, melynek során kiderítette, hogy a terrorista csoport szoros kapcsolatban áll afganisztáni kiképzőhelyekkel és az afgán Tálib mozgalommal, akiket a szervezetük képzett ki 20 év-

³²⁸ KOSZYKOWSKI, Myra Drazul: *“Huts and Nuts” or “Hearts and Minds”?* - *Anthropologists and operational art.* Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a494426.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

vel korábban a szovjet–afgán háború idején.³²⁹ Az egész világot sokkoló terrortámadást követően az amerikaiak azonnali megtorlást követeltek, így George W. Bush 2001. október 7–én parancsot adott az "**Operation Enduring Freedom**" azaz a Tartós Szabadság hadművelet megindítására, az afganisztáni terrorista bázisok felszámolására és **Oszama bin Laden**³³⁰ elfogására, akit 2011. május 2–án a pakisztáni Abbottabad városában egy amerikai különleges egység talált meg és a helyszínen likvidált.³³¹

Az afganisztáni és iraki megszállás tapasztalatai olyan eredményeket hoztak az amerikai kormány számára, melyek visszahozták a második világháborús elméleteket, miszerint a lakosság megnyerése fontos cél kell legyen a szövetségesek katonai stratégiájának, ezzel együtt a katonai jelenlétet is jobban el tudják fogadtatni. Ez a fajta megközelítés igen újszerű volt a korábban modernnek hitt katonai műveletekben, hiszen a **Human Terrain System** programban civil társadalomtudósok dolgoztak együtt amerikai harcoló katonai alakulatokkal azért, hogy jobban megértsék az ellenség és a helyi lakosság motivációit és hagyományait. Afganisztán politikai stabilitása sosem volt egyszerű a múltban sem, éppen ezért az országot sokan sokféleképpen jellemezték már a történelem során. Az ókori perzsák „*engedetlen népnek*”, Milton Bearden³³² egyenesen a "*birodalmak temetőjének*" nevezte ezt a területet³³³ és az ikertornyok ledöntése után az Obama–kormány a „*terrorizmus központjának*” titulálta. A történelem ma már rámutatott, hogy igen ambiciózus terv volt a Bush–kormány és az Obama adminisztráció részéről, hogy olyan ország lakosait akarják befolyásolni és fizikai erővel térdre kényszeríteni, amelyet a régi idők nagy katonai stratégiái, Nagy Sándor, vagy Dzsingisz kán, de még a britek sem tudtak.³³⁴ Tovább rontotta az amerikai esélyeket céljuk elérésében, hogy a terrorellenes műveleteket a haditechnikai fölényükre építették és az erő oldaláról közelítették meg, nem pedig a lakosságéról.

³²⁹ WTC Commission Report.. Forrás: https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/0B/0B72A302B86EECAD443BBCDCDC76A5B1_911Report.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³³⁰ Oszama bin Laden vállalta a felelősséget az amerikai terrortámadásokért, melyek 2001. szeptember 11–én történtek.

³³¹ GLASS, Andrew: *U.S. invades Afghanistan, Oct. 7, 2001.* 2018. Forrás: <https://www.politico.com/story/2018/10/07/this-day-in-politics-oct-7-2001-867332> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

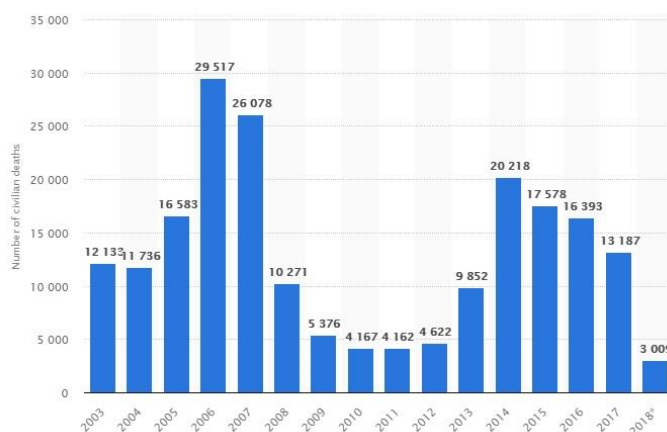
³³² Afganisztánban dolgozó CIA-állomásvezető

³³³ BLAKE, John: *Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly'?* 2009. Forrás: <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltés ideje: 2018. 11. 28.)

³³⁴ u.o.

A háború kirobbanásának korai szakaszától kezdve, egészen a mai napig a meglévő kulturális különbségekből fakadó konfliktusok miatt sem alakulhatott ki az a kölcsönös bizalom, amely szükséges lett volna a térség stabilitásához a szövetségesek fegyveres erőkkel együttműködve, Afganisztán kormányával és lakosaival. Ehhez persze hozzátartozik, hogy a háború kirobbanásának korai időszakában, mindössze **kilenc hét leforgása alatt, összesen 3.767 polgári halálesetet okoztak az amerikai dróntámadások.**³³⁵ Az a fajta etnocentrizmus, amely a korai időszakban telepített katonákban és a katonai és politikai vezetésben magasan jelentkezett, valamint a tolerancia és kulturális ismeretek magas hiánya elegendő ellenséges érzelmet gerjesztett a helyi lakosság körében, hogy ezt a harcot minimális veszteséggel, gyorsan ne lehessen lezárni. 2001. október 7–ei nyilatkozatában Bush elnök elmondta, hogy „*mi nem kértük ezt a harcot, de be fogjuk fejezni*”³³⁶, azonban ahogy a történelem ismét rámutatott, az afganisztáni műveleteket sem neki, sem pedig Obama elnöknek nem sikerült sikeresen lezárni, mert **a múlt tapasztalatával és fizikai erővel akarták megnyerni a jövő háborúját.**

Kijelenthető, hogy a téves katonai döntések során a civil lakosságot érintő hatalmas embervesztéssel járó bombázások nem segítették elő egy hosszútávú katonai akció helyi támogatását. 2001 óta Afganisztánban és 2003 óta Irakban olyan mértékű volt a NATO, elsősorban az amerikai katonai beavatkozások következtében a civil áldozatok száma, amely eleve kudarcra ítélte a további együttműködést a helyi lakosság és a szövetséges erők között, akik már nem felszabadítóként, hanem megszálló erőként tekintettek az idegen katonákra.

³³⁵ HEROLD, Marc W.: *A Dossier on Civilian Victims of United States' Aerial Bombing of Afghanistan: A Comprehensive Accounting*. Forrás: <http://educ.jmu.edu/~vannorwc/assets/ghist%20102-150/pages/readings/afghan casualties.html> (Letöltés ideje: 2018. 12. 26.)

³³⁶ Forrás: <https://abcnews.go.com/US/us-involved-afghanistan-difficult/story?id=49341264> (Letöltés ideje: 2018. 11. 28.)

1. ábra

az iraki civil áldozatok száma 2003 és 2018 között³³⁷

2. ábra

az afganisztáni civil áldozatok száma 2009 és 2016 között³³⁸

2016-ban olyan rossz volt a helyzet Afganisztánban, hogy az afgán és amerikai kormány titkosan kezelte az afgán katonai áldozatok számát, hiszen naponta átlagosan 22 embert öltek meg, de voltak olyan időszakok is, ahol naponta 57 halálos áldozata volt a helyi rendőri és katonai erőknek.³³⁹ Habár ma már a szövetségesek inkább támogató funkciót látnak el, még mindig vannak harcoló alakulatok az országban, melyek **felkelésellenes műveletekben**³⁴⁰ vesznek részt, vagy az afgán erők légi támogatását biztosítják.³⁴¹

A rengeteg civil áldozat miatt érthető okokból a helyi lakosok Afganisztánban már nem támogatják a szövetségeseket és az új kormány erőfeszítéseit, hiszen csalódtak a szövetségesek munkájában. Mára olyan rossz lett a helyzet, hogy nincsenek újoncok, akik csatlakoznának a fegyveres erökhöz. Az afgán kormány és a szövetség-

³³⁷ Forrás: <https://www.statista.com/statistics/269729/documented-civilian-deaths-in-iraq-war-since-2003/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

³³⁸ RUTTIG, Thomas: *More Violent, More Widespread: Trends in Afghan Security in 2017*. Forrás: <https://www.afghanistan-analysts.org/more-violent-more-widespread-trends-in-afghan-security-in-2017/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

³³⁹ NORDLAND, Rod: *The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why*. – In. New York Times, 2018. Forrás: <https://www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

³⁴⁰ angolul counterinsurgency (COIN): átfogó civil és katonai kísérlet a felkelés elfojtására és a felkelés alapvető okainak kezelésére.

Forrás: MEZŐ András: *Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban* http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/9_MEZO_ANDRAS.pdf (Letöltés ideje: 2018. 11. 28.)

³⁴¹ SZTANKAI Krisztián: *A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben*. – In. Hadtudományi Szemle, 2018. 11.évf. 1 sz. – pp. 253–269.

ges erők parancsnokai több projekttel és a katonai képességek növelésével próbálják helyrehozni a helyrehozhatatlant, de mára bebizonyosodott, hogy a civil lakosság már nem motivált a tálibok elűldözésében, mert jobb alternatívának látják a jelenlegi kormány helyett.

Az egykori magyar PRT felelősségi területén Baghlan tartományban is egyre rosszabb a helyzet. 2018. szeptember 20-án például öt afgán katona halt meg és négy súlyosan megsebesült a felkelők támadásában. Az egyik afgán katona elmondta, hogy *„nincs utánpótlás és segítség, így nem vagyunk motiváltak a küzdelemben, mert nem kapunk a kormánytól támogatást, akkor miért küzdünk?”*³⁴²

Az afgán erők fegyveresei mellett több szövetséges katona is életét vesztette a harcok során Afganisztánban.

	Teljes*	USA	UK	Kanada	Németország	Franciaország
2001	12	12	0	0	0	0
2002	70	49	3	4	10	0
2003	58	48	0	2	6	0
2004	60	52	1	1	0	3
2005	131	99	1	1	4	2
2006	191	98	39	36	0	6
2007	232	117	42	30	7	3
2008	295	155	51	32	3	11
2009	521	317	108	32	7	11
2010	711	499	103	16	9	16
2011	566	418	46	4	7	26
2012	402	310	44	0	0	8
2013	161	127	9	0	1	0
2014	75	55	6	0	0	0
2015	27	22	2	0	0	0
2016	16	14	0	0	0	0
2017	17	15	0	0	0	0
2018**	2	2	0	0	0	0

3. ábra

2001 és 2018 között a nyugati szövetségesek veszteségei támadások következtében³⁴³

Az afganisztáni háború okai

³⁴² NORDLAND, Rod: *The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why.* – In. New York Times, 2018. Forrás: <https://www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

³⁴³ A kép elérhető: <https://www.statista.com/statistics/262894/western-coalition-soldiers-killed-in-afghanistan/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

A Talibán néven ismert csoport 1996 óta irányította Afganisztán legnagyobb részét, de 2001 novemberében a brit és az amerikai fegyveres erők, valamint az afgán szövetségesek csoportjához tartozó harcosok felszámolták tevékenységüket. Amikor a tálibok ellenőrizték Afganisztánt, engedélyezték az al-Kaida szervezet számára, hogy az országban legyen a szervezet kiképző tábora. Mivel a tálib politikai vezetés támogatta az al-Kaida terrorszervezetet, így egész Afganisztán vált az amerikai boszú célpontjává 2001. szeptember 11.-e után. Az amerikai elnök, George W. Bush parancsára már október 7-én bombázások indultak meg, melynek célja az volt, hogy megzavarják az Afganisztán területét felhasználó terrorista csoportokat, és megtámadják a tálib rezsim katonai apparátusát.

Az amerikai kormány célja kezdetben nagyon egyszerű volt: „**megbuktatni a tálib kormányt, majd eljönni**”.³⁴⁴ Az afgán kormány megbuktatásával és a terrorizmus ilyen módon való felszámolásával kívántak megsemmisítő hatást gyakorolni az al-Kaidára. Afganisztánban az amerikai kormányt támogató vezetést akartak létrehozni, hogy ezáltal a terrorszervezet elveszítse legfontosabb támogatóját, magát az afgán kormányt, így ezt követően könnyebb lett volna megsemmisíteni magát az al-Kaidát. Azonban még a Bush adminisztráció idején rá kellett jönni a kormánynak, hogy a megfogalmazott célt, a terrorellenes műveleteket ki kell bővíteni, ha marandó és hosszútávú eredményt kívánnak létrehozni a térség stabilitása érdekében. Első lépésként egy raj szintű katonai alakulatot küldtek Afganisztánba, elsősorban a területet bombázó pilóták földi támogatásaként, majd ez a feladat kibővült az al-Kaida szervezet utánpótlás-útvonal felszámolásával és a tálib kormány helyi szintű destabilizálása a hadurak támogatásával. Ezt az történetet még Hollywood is megfilmesítette „**12 katona**” címmel.

³⁴⁴ Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

18. kép³⁴⁵

Donald Rumsfeld védelmi miniszter 2001. november 16-án nyilvánosságra hozott egy fotót, amelyen az Egyesült Államok katonái láthatók Darya tábornok és más afgán harcosokkal együtt a Darya Suf-völgyben³⁴⁶

George W. Bush az **Anakonda-hadművelet** elindításával 2002 októberében egy nagyobb intenzitású műveletbe kezdett, melynek célja az volt, hogy az amerikai légi erő bombázásokkal csapást mérjen az al-Kaida hálózatára és a tálibok fegyveres csoportjaira a Gardez hegyekben lévő barlangrendszerekre. A bombázásokat követően a barlangokat szárazföldi egységek fésülték át.³⁴⁷

³⁴⁵ A kép elérhetősége: <https://www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

³⁴⁶ ZIMMERMAN, Dwight Jon: *21st Century Horse Soldiers - Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom. Operation Enduring Freedom: The First 49 Days - Part 4*. 2011. Forrás: <https://www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 26.).

³⁴⁷ HASTERT, Paul L.: *Operation Anaconda: Perception Meets Reality in the Hills of Afghanistan*. – In. *Conflict and Terrorism*. 2005. 28. évf. 1. sz. – pp. 11–20.

22. ábra

a baloldali képen Mark Nutsch százados az egység parancsnoka látható lóháton Afganisztánban és jobboldalon filmbéli megszemélyesítője Chris Hemsworth a 12 katonára című filmben³⁴⁸

Az iraki katonai beavatkozás nagyon látványos volt abból a szempontból, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei gyors konvencionális győzelmét követően egy olyan felkelés indult meg az országban, amelyen látszólag nem tudtak úrrá lenni. Bush elnök 2003. május 1-jén jelentette be a nagyarányú katonai műveletek befejezését, vagyis a győzelmet, azonban a merényletek 2003 augusztusával kezdődtek meg. Ezzel párhuzamosan Afganisztánban a 2002-re legyőzöttnek hitt tálib mozgalom részben a pakisztáni határvidék segítségével néhány év alatt újra jelentős fenyegetéssé tudott válni, amit az amerikai és a koalíciós erők szintén nem tudtak semlegesíteni. 2011-ben tíz évvel az afganisztáni háború megkezdése után Oszama bin Laden-t Pakisztánban amerikai katonák megtalálták és lelőtték. A szakértők Oszama elfogásától azt várták, hogy megváltozik a terrrorszervezet működése és motivációja, azonban ez nem történt meg, hiszen a mai napig tárgyalások folynak a tálib csoport vezetésével a NATO és az afgán kormány között egy békés lezárás érdekében.

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Több hipotézisemet is igazoltnak látom ebben a fejezetben, miszerint ha csak a múlt eszközeivel vívjuk meg a jelen (és a jövő) háborúit, akkor az igen sok áldozatot követel minden oldalról. A bemutatott példákkal bizonyítottam az „emberi dimenzió” megértésének szükségességét, ahhoz viszont elengedhetetlen a katonai műveleteknek a társadalomtudományok szociokulturális kutatásaival történő támogatása. Az iraki és afganisztáni katonai műveletek bizonyítják azon hipotézisemet is, hogy a civil lakosság kultúrájának ismerete és a bizalom hiánya nélkül, egy hosszabb és véresebb műveletekkel kell szembe nézni a jövő katonai műveleteiben.

³⁴⁸ Forrás: <https://www.clickorlando.com/inside-edition/us-soldiers-who-inspired-12-strong-film-walk-the-red-carpet-at-premiere> (Letöltés ideje: 2018. 12. 26.)

5. A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA JELEN KATONAI KAPCSOLATÁNAK BEMUTATÁSA

A 21. század háborúi nem korlátozódnak egy adott kultúrára vagy földrajzi környezetre. Az elrettentés és a hagyományosan strukturált fegyveres erők, valamint a hírszerző szolgálatok eszközei már nem olyan hatékonyak a mindenkori ellenséggel szemben, mint korábban. Habár a vietnámi háború véget vetett a társadalomtudományban csak „igazságos háborúként” nevezett első és második világháborús dogmáknak, a 2001-es események olyan háborút hoztak el az Egyesült Államoknak, melyre nem volt felkészülve. A kor katonai kihívásai közé tartozik az ellenség jobb megismerése és a civil lakosság megnyerése, amely nélkül ma nem vívható háború. Ebben az új korszakban azonban szoros együttműködésre van szükség a haderő és a társadalomtudományok között és meg kell találni azokat a módszereket, amelyek elfogadható eszközzé válnak a hadsereg kezében. A múlt tapasztalatait muszáj ismerni, de azokon túl kell tudni lépni. A világ megváltozott és a kockázatok is átalakultak a globalizáció hatására. A katonai szerepvállalás a többdimenziós térben, multikulturális környezetben nem teszi lehetővé, hogy hagyományos eszközökkel és csak a múlt tapasztalataival nyerjük meg a jövő háborúit.

A katonáknak legtöbb esetben olyan műveleti területen kell tevékenykedniük, amely szociokulturálisan akár teljesen eltérhet a saját ismert környezetétől. Ahhoz, hogy a műveletek sikeresek lehessenek a tervezés, a kiképzés és a végrehajtás fázisában, egyaránt szükséges, hogy a résztvevők tájékozódjanak a helyi kultúráról, és elsajátítsák az úgynevezett „operational culture”-t. Ez magában foglalja mindazt a kulturális és kommunikációs tudást, képességet, amely segíti az adott területen sikeres műveletek végrehajtását.

„Az Egyesült Államok 20. és a 21. század történelmében szinte minden katonai beavatkozása során kulturális hibákat követett el, amelyek gátolták politikai céljainak elérését. A stratégiai bombázások Vietnámban, a Korán elégetése Afganisztánban, a helyi kulturális hagyományok és a vallás folyamatos megsértése és figyelmen kívül hagyása, olyan társadalmi ellenállást okozott a fogadó nemzet részéről, melynek hosszú távú hatásait a mai napig érzi az Egyesült Államok hadereje és an-

nak szövetségesei. Az antropológia hasznos tudomány, különösen hogy megértsék a hatalom dinamikáját az eltérő társadalmakban.”³⁴⁹

5.1 AZ AMERIKAI HUMAN TERRAIN SYSTEM

A program bemutatásához először le kellett fordítanom a **Human Terrain System** (HTS) nevet, és meg kellett értenem az amerikai rendszer működését, helyét és szerepét a katonai műveleti feladatokban. Mivel a rendszer megnevezésének szó szerinti fordítása magyartalan és nem alkalmazható a magyar katonai terminológiában, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetének munkatársaival közösen sikerült mind a hadtudomány, mint a kulturális antropológia által érthető és értelmezhető fordítást találni. A továbbiakban a Human Terrain System-re, mint **Kultúra Elemző Rendszerre** hivatkozom.

A Kultúra Elemző Rendszer elsődleges feladata a felkészítéseken felül az volt, hogy szociokulturális kutatásokkal támogassa a hadszíntéren működő amerikai katonai csapatokat. A szervezet társadalomtudósait nem csak Irakban és Afganisztánban alkalmazták, hanem 2010 óta Afrikában is szolgáltak Kulturális Elemző Csoportok az **U.S. Army Africa Command** (AFRICOM) kötelékében.

Irakban és Afganisztánban az egyedi helyzet megkövetelte az „idegen kultúra” ismeretét. A stabilitás megteremtéséhez szükséges volt egyeztetni a kulturális, politikai, vallási és szociológiai rendszereket. Ebben a „békeépítési” folyamatban is fontos szerepet játszottak azok az antropológusok, akik vállalva a veszélyt, nap mint nap tárgyalásokat és kutatásokat végeztek az egyes hadszíntereken. Steve Fondacaro a HTS program egyik vezető beosztású menedzsere, aki 30 évnyi katonai pályafutás után csatlakozott a szervezethez úgy nyilatkozott, hogy *„Nem vagyunk rossz emberek, csak eléggé ostobák. Most a butaság ellen kell védeni magunkat, méghozzá az oktatás révén és kik képesek oktatni minket, ha nem az antropológusok?”³⁵⁰* Fondacaro az amerikai hadsereg előtt álló kihívásokra és konfliktusokra célzott, melyek többsége a kulturális félreértésekből és a különbségből erednek. A katonai vezetők jelentették, hogy a „humán környezet” ismerete nélkülözhetetlen a helyi feladatok sikeres végrehajtásához, jelentéseikben megfogalmazták tapasztalataikat, melyek eljutottak a

³⁴⁹ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban.* – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz., – pp. 187–192.

³⁵⁰ BONHOMME, Julien: *Anthropologues embarqués.* Forrás: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/801904/filename/Anthropologues_embarques.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

Pentagonhoz. Ennek eredményképp létrehoztak egy kísérleti programot, mely a Human Terrain System megnevezést kapta.

A Pentagon 2004-ben indította el azt a programot, melyben – intézményes formában – társadalomtudósokat, de főként kultúranropológusokat alkalmaztak az amerikai harcoló alakulatoknál. A program támogatója a **U.S. Army Training and Doctrine Command** (TRADOC), vagyis az Amerikai Hadsereg szárazföldi kiképzési és doktrinális parancsnoksága volt, azon belül a Felderítés (G2) szintjén volt létrehozva.³⁵¹ A program létrehozása előtt 2004-ben az Anthropology Today egy rövid cikket közölt arról, hogy a CIA azt tervezi, hogy a szervezet újoncait titokban beírattja antropológia szakokra különböző egyetemeken.³⁵² Azonban ezt sosem bizonyították, hiszen az író még saját nevét sem merte felvállalni a cikk megírásakor.

Montgomery McFate 2006-ban részt vett az *FM 3–24 Counterinsurgency* tábori kézikönyv megírásában, melyet az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi hadereje a tengerészgyalogsággal közösen adott ki. „*Öt évvel később, az FM 3–24 lényeges elemeit lényegében változatlan formában áttemelve a NATO is kiadta az AJP–3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN) szövetséges összhaderőnemi doktrínát. A két dokumentumnak köszönhetően ismert és kevésbé ismert klasszikusok írásai kerültek ismét a figyelem középpontjába.*”³⁵³

McFate úgy fogalmaz, hogy a dokumentumban „*nem az antropológiát militarizálja, hanem a katonaságot antropológizálja*”³⁵⁴. McFate olyan képzést és együttműködést szeretett volna, ami a programban résztvevő antropológusok részére lehetővé teszi, hogy elősegítsék az amerikai hadsereg számára az iraki és az afgán szemszögből láttatni a problémákat.

Az amerikai hadsereggel szerződésben álló BAE Systems nem volt partner abban, hogy szakképzett antropológusokkal támogassa a programot. A hadsereg a BAE Systems segítségével szerződtette azokat az antropológusokat és más társadalomtudományokat végzett kutatókat, akik a Kultúra Elemző Rendszer munkatársaként saját országában elemzőként, vagy a műveleti területeken szociokulturális információk begyűjtésére fókuszált aktív résztvevőként segítették kutatásaikkal a kato-

³⁵¹ SUDAKOV, Dmitry: *Human Terrain System in the Kill-Pacify Chain*. Forrás: <http://www.pravdareport.com/world/108746-hts/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³⁵² ismeretlen író: CIA seeks anthropologists, *Anthropology Today*, (2004) 20/4, p.29.

³⁵³ JOBBÁGY Zoltán: *Globalizáció és a felkelés elleni műveletek*. – In. *Hadtudomány*, 2015. 25. évf. 1-2. sz. – pp. 95–98.

³⁵⁴ STANNARD, Matthew B.: *Montgomery McFate's Mission / Can one anthropologist possibly steer the course in Iraq?* 2007. Forrás: <https://www.sfgate.com/magazine/article/Montgomery-McFate-s-Mission-Can-one-2562681.php> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

nai műveleteket. Az ügynökség hirdetésében korábban állt: "A HTS egy új katonai program, amelynek célja, hogy fokozza a katonai képességeket azért, hogy jobban megértsék az iraki és afganisztáni társadalmi–kulturális környezetet."³⁵⁵ Sajnos egy idő után akkora volt a kereslet az antropológusok iránt, hogy minden fajta relevancia nélkül felvették és küldték ki őket műveleti területre, ami később hatalmas káoszt eredményezett egyes helyszíneken.³⁵⁶

Az amerikai haderő igen optimista volt a társadalomtudósok megjelenésével kapcsolatban, hiszen úgy gondolták, hogy a helyi lakosok jobb megismerése lehetővé teszi majd a hadsereg számára, hogy hatékonyabban tervezhessék meg és hajthassák végre műveleteiket, kevesebb fizikai erő felhasználásával. 2007. október közepén hat HTS egység jelent meg a műveleti területen Afganisztánban. Az első időszak sikerén felbuzdulva megnövelték a program finanszírozási keretét, hogy a társadalomtudósok további 26 afganisztáni és iraki amerikai alegységnél megjelenhessenek. Minden HTS egységet legalább egy antropológus, egy helyi tolmács, valamint egy nyugdíjas katona, általában volt hírszerző, egy polgári kapcsolatokkal foglalkozó személy vagy különleges műveleti tiszt alkotott. A programhoz szerződött antropológusok katonai kiképzést kaptak, és a helyszínen amerikai katonai egyenruhát és fegyvert viseltek a kutatásuk időszakában.³⁵⁷ A terepen megjelenő antropológusok feladata volt, hogy segítsék kiépíteni a hadsereg és a helyi lakosság között a bizalmat, amely elősegítette a "pacifikációs" műveleteket. Azt várta a katonai vezetés a HTS tagjaitól, hogy nyerjék meg a helyi törzsek támogatását az amerikaiak ügyéhez, az al-Kaida felszámolásához és a Tálib rendszer legyőzéséhez, valamint akadályozzák meg a helyi lakosság csatlakozását a felkelőkhöz.

Azonban az amerikaiak rendelkezésére csupán a hatalmas katonai és technológiai fölény állt, amellyel a harcok során képesek győzelmeket kivívni, de az „emberi dimenzió” megértése nélkül a háborút nem képesek megnyerni. A helyiek ismerete szükséges volt az amerikaiaknak ahhoz, hogy a lakosságot egy aszimmetrikus háború összefüggésében irányítsák. A hadsereg számára érdekes kulturális adatokat és információkat gyűjtöttek össze az antropológusok a törzsek társadalmi szervező-

³⁵⁵ BONHOMME, Julien: *Anthropologues embarqués*. Forrás: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/801904/filename/Anthropologues_embarques.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³⁵⁶ STANTON, John: *US Army Human Terrain System, 2008-2013: The Program from Hell*. – In. Create Space Independent, 2013. – p. 14.

³⁵⁷ PRICE, David: *Human Terrain Systems, Anthropologists and the War in Afghanistan*. 2009. Forrás: <https://www.counterpunch.org/2009/12/01/human-terrain-systems-anthropologists-and-the-war-in-afghanistan/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

déséről, a tiszteletre vonatkozó hagyományrendszerről, melyet aztán egy adatbázisban összegezték és frissítettek nap mint nap.³⁵⁸

A 2006 előtt Irakba és Afganisztánba vezényelt amerikai csapatok nagyon kevés információval rendelkeztek a helyi politikai rendszerről, a gazdasági állapotokról, valamint az eltérő kultúráról, ami akár országon belül is hatalmas eltéréseket mutatott. Stanley McChrystal³⁵⁹ tábornok fogalmazta meg, hogy: „**legtöbbünknek, engem is beleértve, nagyon felületes ismeretünk van a helyi történelemről, az elmúlt 50 év eseményeiről pedig rémisztően keveset tudunk**”, amely nem segítette elő a kitűzött célok megvalósítását. Figyelembe kell venni, hogy a felkeléssel szembeni műveletek során - ahol a súlypont maga a helyi lakosság - ez nagy mértékben akadályozta a koalíciós erők és a helyiek közti kapcsolatok kiépítését és erősítését.³⁶⁰

2007-ben a tálibok és az al-Kaida által szervezett támadások Afganisztánban 31 %-kal nőttek. 2008 januárjától az amerikai és a NATO csapatok halálozási mutatója 26 %-kal emelkedett a statisztikák szerint. Az afgán biztonsági erők halálozási mutatója 64 %-kal nőtt ugyanebben az időszakban csak azért, mert rossz katonai stratégiát alkalmaztak és a terrorszervezetek civil támogatását nem tudták csökkenteni. A pilóta nélküli repülőeszközök bombázása Afganisztánban igen súlyos civil áldozatokkal járt, ami hatással volt az amerikai és a szövetséges csapatok elutasítására a helyi lakosok körében, ahogy azt Said T. Jawad, az afgán nagykövetség 2009-ben hangsúlyozta.³⁶¹

Az Egyesült Államok a politikai döntéseket befolyásoló stratégiáját úgy alkotta meg az afganisztáni és iraki műveletek előtt, hogy közben nem vették figyelembe annak hatásait a helyi társadalomra. A terv az volt, hogy legyőzik a helyi hadsereget úgy, hogy az intézményrendszer fennmarad a vezetőktől egészen a beosztottakig. Ez a feltevés nagy félreértéshez vezetett Irak esetében, hiszen egy **technokratikus bürokrácia**³⁶² működésképtelen egy olyan országban, ahol a **totalitarizmus**³⁶³

³⁵⁸ BONHOMME, Julien: *Anthropologues embarqués*. Forrás: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/801904/filename/Anthropologues_embarques.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³⁵⁹ MCCHRISTAL, Stanley 2009-2010-ben az afganisztáni koalíciós erők parancsnoka volt.

³⁶⁰ LAURENCE, Janice H: *The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward*. – In. Oxford Scholarship Online, 2016. – p. 334.

³⁶¹ BLAKE, John: *Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly'?* Forrás: <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltés ideje: 2018. 11. 29.)

³⁶² Kormányzati formáció, melyben a vezető beosztású, műszaki és gazdasági szakemberek csoportja irányítja egy ország gazdasági életét.

³⁶³ jelentése önkényuralom

a kultúra része. 2004 első felének végéig a magas rangú amerikai tisztségviselők terroristáknak nevezték azokat, akik támadásokat szerveztek a koalíciós erők ellen és legfeljebb ötezer főre becsülték számukat és „külső elemeknek” vagy „farmer rezsim lojalistáknak” tartották őket. Nem vették figyelembe a lappangó feszültséget a szuniták és síiták között, épp ahogy az etnikai viszályt sem az ország északi részén.

Amikor **David Petraeus tábornok**³⁶⁴ 2007 februárjában átvette a többnemzeti erők parancsnokságát, addigra Irakban jelentősen romlottak a körülmények. A koalíciós erők napi szinten estek áldozatul az improvizált robbanó eszközökkel, aknavetőkkel, páncéltörő rakétavetőkkel, valamint kézfegyverekkel kivitelezett támadások miatt. Naponta átlagosan 150 embert öltek meg a vallási–etnikai tisztogatásokban Bagdadban. Petraeus tábornok szavait idézve láthatjuk, hogy a „*fegyverrel megoldok mindent*” koncepció már az amerikaiaknak sem vált be: „*Igazság szerint 2001-ben nem voltunk felkészülve az Afganisztánban és Irakban vívott háborúkra, azonban ezeket a háborúkat vívjuk ma és mára már egyértelmű, hogy a hadviselés ezen formáját kell elsajátítanunk.*”³⁶⁵

A „cultural intelligence” kifejezést magyarra legjobban talán „kulturális hírszerzőként”, „kulturális felderítésként” lehet lefordítani. Legegyszerűbb megfogalmazásában olyan társadalmi, politikai, környezeti és más demográfiai információk feltárását jelenti, amelyek segítenek megérteni egy adott közösség történelmét, intézményeit, lélektanát, hiedelemvilágát és viselkedését. Megpróbálja értelmezni a cselekedetek okait és az azt végrehajtó emberek gondolkodását, indokait. Alkalmazása segítheti a számunkra idegen kultúrából származó emberekkel való kommunikációt, együttműködést. Számos területen alkalmazzák, többek között az üzleti életben, oktatásban, kormányzati politikában, és a katonaságnál is. A katonai műveletekben résztvevőknek nem csak abban segít, hogy az idegen műveleti területen megértsék a helyiek viselkedését, hanem abban is, hogy megfelelően és hatékonyan tudjanak reagálni az eseményekre.

A Kultúra Elemző Rendszer befejezése

³⁶⁴ Az iraki invázió idején a 101. légi szállítású hadosztály parancsnoka volt, majd Bush elnök felkérte, hogy 2007-ben irányítsa a katonai műveleteket és vegye át a parancsnokságot. Petraeus tábornok tudatosan alkalmazta azt a stratégiát, miszerint a lakosság megnyerése mellett a katonai jelenlét megnövelésére is szükség van az ellenség legyőzéséhez. Ez később Petraeus doktrínaként híresült el.

³⁶⁵ Forrás: <https://www.nytimes.com/2013/01/27/books/review/fred-kaplans-insurgents-on-david-petraeus.html> (Letöltés ideje: 2018. 11. 29.)

A felszámolás okairól először a *Nature* nemzetközi tudományos magazin adott hírt, ami különös, hiszen először pozitív beszámolókat adott közre a HTS munkásságáról, mint hogy a katonák sikeresen elsajátítják a kulturális háttértudást és az antropológusok terepen történő részvételével az emberi és anyagi károk számottevően csökkentek. Néhány hónap után azonban váratlan fordulat állt be a magazin szemléletét illetően. Arról jelentek meg cikkek, hogy a HTS program megbukott minden aspektusában, mert bár az elmélet jónak tűnt, a gyakorlatban „katasztrofális” volt. Nem érte el eredeti célját, ugyanis a résztvevő antropológusok nem voltak megfelelő képzettségűek és ez a felvételi eljárás során sem derült ki, vagyis a szűrésük nem volt szakszerű, melyet a BAE Systems végzett, továbbá az együttműködéssel a terepre küldött tudósok életét veszélyeztették. A cikkben megjelent az is, hogy a drasztikus szemléletváltás oka, hogy pár hónappal a program elindulása után már két antropológus is meghalt és egy (a cikk közreadásakor még) súlyos sérültje lett, aki később behalt sérüléseibe. A történet hatására a cikk a program életképes mivoltát is megkérdőjelezte. Valószínűleg nem számoltak kellően azzal a komoly rizikófaktorral, hogy a művelési területen dolgozó antropológusok elméleti felkészültségük ellenére is életveszélynek voltak kitéve.³⁶⁶

A HTS befejezését követően és az azóta fellelhető dokumentációk után elmondhatjuk, hogy a 2014-ben lezárt amerikai program, habár úttörő volt a maga nemében, de a szervezési és kommunikációs problémák miatt mégsem lehetett hosszú életű.

Az American Anthropological Association és a HTS program közötti konfliktus

Az amerikai hadsereg HTS programja antropológusokat, mint civil személyeket, mint vállalkozókat³⁶⁷ foglalkoztatott háborús körülmények között a hadseregben, akik együttműködtek az amerikai katonákkal azért, hogy szociokulturális adatokat gyűjtsenek a kormány számára. E tevékenységek által felvetett etikai aggodalmak az AAA szerint a következők voltak:³⁶⁸

1. A háborús körülmények között dolgozó antropológusok olyan helyzetben tevékenykednek, ahol nem képesek megkülönböztetni magukat a katonai személyzettől és ezáltal az adatközlő nem tudja, hogy a kérdést feltevő egy kutató, vagy

³⁶⁶ DAJKA Viktória: *A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái.* – In: *Hadtudományi Szemle*, 2015. 8. évf. 1. sz. – pp. 401–410.

³⁶⁷ Private Military Contractor (PMC)

³⁶⁸ u.o.

katonai alkalmazott. A beazonosítás igen fontos az antropológiai terepmunkában, melynek kölcsönösnek kell lennie.

2. A HTS társadalomtudósai felelősek voltak a helyi lakosság, valamint a kijelölt katonai személyzet közötti kapcsolat kiépítéséért, amely szintén etikai kérdéseket vet fel, hiszen ezáltal egy háborús helyszínen az adatközlő élete akár veszélybe is kerülhet.
3. A társaság szerint a HTS antropológusai olyan körülmények között vették fel az adatokat, ahol az adatközlő nem dönthetett önként az információ átadásáról. Ezáltal meghiúsult az önkéntes tájékoztatás elve.
4. A HTS csapat feladatai közé tartozott, hogy tájékoztassa a katonai parancsnokokat, amely azzal a kockázattal járt, hogy a kapott információkat a helyi lakosság ellen fordítja.
5. Mivel a HTS-nél tevékenykedő antropológusokat az antropológiával azonosítják, ezért féltő, hogy a jövőben antropológusként megjelenő kutatót a helyszínen kémként vagy katonaként azonosítják, így életük veszélybe kerülhet.

E pontok fényében az Amerikai Antropológia Szövetség Igazgatótanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a HTS program olyan feltételeket teremt, amelyek valószínűleg az antropológia nevét és a kutatói munka tisztaságát sértik, ezáltal minden antropológusra veszélyt jelentenek.

Az ellenzők mellett természetesen megtalálhatóak voltak a támogatók is, mint például Felix Moos, aki a Kansasi Egyetem egyik antropológusaként, határozottan kiállt az antropológia és a hadsereg közötti együttműködés mellett. Moos szerint minden embernek (képzettségétől függetlenül) elsődleges feladata a nemzet és az emberi élet védelme. Ezt nem írhatja felül semmi és éppen ezért segíteni kell az amerikai kormányt abban, hogy jobban megértse a globális konfliktusokat, melyek közvetlenül, vagy közvetett módon hatással vannak, vagy veszélyeztetik életüket, vagy bármely más ember életét. Javasolta, hogy a főiskolai hallgatók, mint elemzők gyakorlati munkát végezzenek a hírszerző ügynökségeknél. Ez az elgondolás akkori-ban még nem volt elég népszerű javaslat a hírszerző ügynökségek körében.³⁶⁹

³⁶⁹ SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz. – pp. 187–192.

5.2 A BRIT DEFENCE CULTURAL SPECIALIST UNIT

Az antropológiai kutatásokat Nagy-Britanniában az 1940-es évektől 1970-ig terjedő évekig Radcliffe Brown strukturális funkcionalizmusa határozta meg. Paradigma, melyet alkalmasnak találtak arra, hogy megmagyarázzák azon társadalmak működését, melyek nélkülözték az állam összetartó erejét.³⁷⁰ A fenti időszak vezető brit antropológusai jelentős döntési jogkörrel rendelkeztek a fiatalok és az autokratikusan ellenőrzött kutatási támogatások és kinevezések felett. 1968-ban a diákok és a felsőoktatásban tanítók politikai kritikát fogalmaztak meg a brit strukturális funkcionalizmus ellen. Talal Asad könyve, az *Anthropology and the Colonial Encounter* (1973) kritizálta a kor antropológiai kutatásait és ahogy fogalmazott könyvében, „az általános emberi természet-megismerésnek törekvése mögött nagyon valóságos társadalmi megrendelések húzódtak meg, mint a gyarmatok fölötti uralom fenntartásának igénye.”³⁷¹

A könyv tárgyalja, hogy az antropológusok különbözőképpen fogalmazták meg a gyarmatosítást, a modernizáció evolúciós előrehaladását, a kizsákmányolás stratégiáját, amelyektől a tudomány már nem tudott elhatárolódni. A fiatal kutatók megkérdőjelezték a gyarmati uralomhoz szükséges antropológiai ismeretek jellegét és igényüket fogalmazták meg a gyarmati körülményektől független tudományos kutatásokra, mert az antropológusok és más gyarmatosítók, valamint a gyarmatokon élő lakosok közötti hatalmi viszonyok torzították a terepmunka és az antropológiai ábrázolás gyakorlatát.³⁷²

A gyarmati időszakot követően az első és második világháborúban megváltozott az antropológia és más brit társadalomtudományok megítélése a haderővel való együttműködés terén. T.E. Lawrence példáján keresztül már bemutattam, hogy a brit társadalomtudományok is – hasonlóan az Egyesült Államokhoz – az „igazságos háború” időszakában a nemzeti együttműködés jegyében készek voltak támogatni kormányuk haderőit ismereteikkel, kutatásaikkal.

³⁷⁰ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont honlapja. Forrás: http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=242:2%E2%80%93a%E2%80%93politikai%E2%80%93antropologia%E2%80%93kivalasa%E2%80%93a%E2%80%93kulturalis%E2%80%93antropologiabol&catid=23 (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

³⁷¹ SÁRKÁNY Mihály: *Néprajz és szociokulturális antropológia*. Forrás: http://real.mtak.hu/10433/1/Sarkany%20Mihaly_pdfa.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

³⁷² HYNDMAN, David, FLOWER, Scott: *The Crisis of Cultural Intelligence: The Anthropology of Civil-Military Operations*. – In. World Scientific Publishing Company, 2019. – p. 98.

A 21. század kihívásai azonban újabb fordulatot mutatnak ebben az együttműködésben. Az amerikai programhoz hasonlóan a britek is megpróbálták létrehozni egy saját csoportot, amely az eltérő kultúra megismerését és a kulturális különbségek csökkentését célozta meg Irakban és Afganisztánban. A **Defence Cultural Specialist Unit** (DCSU korábbi nevén: *Human Terrain Mapping Unit*)³⁷³ ellentétben a HTS-sel a brit haderő saját katonai állományából választja ki azokat a hallgatókat, akiket társadalomtudományi oktatásra beiskoláz és egy vegyes szemlélettel és kompetenciával rendelkező katonatiszteteket képez, akiket hatékonyabban alkalmazni lehet a hadszíntereken.

A **Kulturális Kutató Egység** egy brit katonai szervezet, melynek célja, hogy fejlessze és ápolja a haderő és az idegen környezetben élő helyi közösségek közötti kapcsolatot a műveleti területen. A szolgálatot teljesítő katonáknak elengedhetetlen, hogy tudják, hogyan érznek a helyiek a jelenlétükkel kapcsolatban, és ők hogyan értelmezhetik a helyiek reakcióit. A szervezetet 2009-ben hozta létre a Brit Hadügyminisztérium (Ministry of Defence – MoD) azzal a céllal, hogy ezúttal ne antropológusokat vigyenek a terepre, hanem a program részeként kiválasztott, vagy önkéntesen jelentkező katonákat ruházzanak fel antropológiai ismeretekkel, így kulturális specialistaként segítve a műveleti területen dolgozó katonák munkáját. Az amerikai HTS programhoz hasonlít, de mégis egy másik oldalról kezdték megközelíteni a problémát.³⁷⁴

A Program elsődleges feladata Helmand tartományban, Afganisztánban a beazonosítás és megértés segítése a helyi kulturális, politikai, gazdasági, társadalmi és történelmi környezetet érintő kérdésekben, valamint a parancsnokok jobb katonai döntések meghozatalában való segédkezése.³⁷⁵

Ezt módszertanilag úgy képzelték, mint egy antropológiai terepmunkát: a kiválasztott katonák a terepen élnek, így szedik fel magukra a közösség kultúráját és fejlesztik nyelvtudásukat, majd ismereteiket továbbadják a többi katonának. Ezek a személyek nem kulturális antropológusok, hanem *kulturális specialisták* vagy *tanácsadók* (*cultural specialist* vagy *cultural advisor*). Felkészítésük 3–5 hetes kulturá-

³⁷³ A HTS-hez hasonlóan a DCSU-nak sincs a magyar katonai terminológia számára értelmezhető fordítása. Továbbiakban, mint Kulturális Kutató Egységre fogok hivatkozni.

³⁷⁴ Forrás: <https://www.britishbadgeforum.com/forums/showthread.php?t=16546> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³⁷⁵ MACCLANCY, Jeremy: *Anthropology and Public Service: The UK Experience*. – In. Berghahn Books. 2017. – p. 19.

lis és történelmi képzésből áll. Ezen kívül kiemelkedően fontos, hogy tanulják a helyi közösség nyelvét.³⁷⁶

A szervezet 2016-ban nyilvánossá tett egy videót³⁷⁷, melyben a kulturális specialistaként dolgozó tagok számolnak be arról, hogy mit csinálnak pontosan, mi a feladatuk, miért tartják ezt fontosnak. Egy, a DCSU programban résztvevő katona azt hangsúlyozta a riportban, hogy a mindennapi környezetben, a helyiek társadalmának elfogadott tagjaként elkövetett hibáiról beszámolt a katonáknak, hogy az a bizonyos hiba mi volt és hogyan kellene máshogy csinálni vagy mondani valamit. Így a katonák a bevetések és a kommunikáció alkalmával elkerülhették ezeket a hibákat és félreértéseket, melyek az egymástól eltérő kulturális háttér miatt alakulnak ki. Sally Engle Merry antropológus nyilatkozata is sokatmondó: *„Nem vagyok oda a háború-ér, és nem hiszem, hogy a háború a béke megteremtésének módja, de azt gondolom, hogy a hadsereg nagyon nehéz helyzetben van jelenleg és az emberek igyekeznek helyes dolgokat cselekedni. Csak azt szeretném, ha megtalálnánk azt a tudást az antropológia által, amely véget vet ezeknek a háborúknak”*.

5.3 NÉMETORSZÁG ÉS A TÁRSADALOMISMERET- KÉPZÉS

A 21. század új katonai kihívásai miatt a német tisztképzés és haderő is folyamatosan fejleszti katonai állományát és az átadni kívánt tudásanyagot is. Az egyes társadalomtudományi kutatások és a polgári egyetemekkel való együttműködés fontos lépés az új kompetenciák kifejlesztéséhez.

Németországban a katonai tisztképzés keretein belül a Bundeswehr³⁷⁸ két olyan felsőoktatási intézménnyel rendelkezik (München, Hamburg) amelyek keretein belül társadalomtudományi ismeretekre tehetnek szert az erre vállalkozók. Annak ellenére, hogy a **Universität der Bundeswehr München**³⁷⁹ intézményében a fókusz inkább a természettudományi területeken van³⁸⁰, az egyetem rendelkezik egy „Staats – und Sozialwissenschaft”³⁸¹ karral is, ahol szociális és társadalmi tanulmányokat

³⁷⁶ Forrás: <https://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-question/Commons/2014-10-27/211975/> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

³⁷⁷ megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=J9FzyhjOoKw>

³⁷⁸ A német hadsereg.

³⁷⁹ Münchener Katonai Egyetemen.

³⁸⁰ Universität der Bundeswehr München honlapja. Forrás: <https://www.unibw.de/sowi> (Letöltés ideje: 2019.01.09.)

³⁸¹ Állam- és Társadalomtudományi kar.

végezhetnek a hallgatók, a karon belül pedig még további képzéseket választhatnak. A történelmi, politikai, gazdasági és teológiai tudományok mellett megtalálható a szociológia, több, „empirikus” tanulmányként meghirdetett kurzus, valamint a pszichológia szakiránya is. *Az egyetem szerint a széleskörű képzések célja a haderőben való tudáshorizont bővítése, valamint a szolgálati idő letelte után a civil munkaerőpiacon a munkahely biztosítása.*³⁸² 2007-től mesterszakos hallgatók a Potsdami Egyetemen is tanulhatnak katonaszociológiai ismereteket. Mindezt a **Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr** (ZMSBw), Németország központi társadalomtudományokkal és haderővel foglalkozó központja és a Potsdami egyetem együttműködésével létrehozott „*War and Conflict Studies*” képzés keretein belül tehetik meg a diákok. A ZMSBw szerint a mesterképzés a konfliktusok okait és dinamikáját próbálja vizsgálni nemzeti és nemzetközi szinten. A tantervben többségben történelmi, kulturális és szociológiai tárgyak szerepelnek.

A Potsdam Egyetemen az 'International War Studies' (Nemzetközi Háborús Tanulmányok) szak egy négy féléven át tartó angol nyelvű mesterképzés, amely szoros együttműködésben vizsgálja a University College Dublin oktatóival az emberi dimenzió kérdéseit a háború összefüggéseiben. A Nemzetközi Háborús Tanulmányok szak kutatja a konfliktusok okait, dinamikáját és kontextusait nemzeti és nemzetközi szinten. A program elsősorban a hadtörténelemre, a politikai erőszak kulturális hátterére és a katonaszociológiára összpontosít, az egyes területek megfelelő módszereivel és elméleteivel. Az állam, a társadalom és a hadsereg közötti összefüggéseket a korai modern időszak kezdetétől a mai napig elemzik.³⁸³

A társadalomtudományok oktatása szerves részévé vált a német tisztképzésnek és más polgári egyetemekkel együttműködve az új kompetenciák és ismeretanyag átadása a cél, hogy a tisztjelöltek a katonai felsőoktatás után egy külszolgálat idején képesek legyenek nagyobb hatékonysággal együtt dolgozni más kulturális háttérrel rendelkező civilekkel és katonákkal.

Németországban a katonaság és a társadalom közötti viszonyokat már az 1970-es években az **Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften** (AMS) és a **Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr** (SOWI) megalakulásával vizs-

³⁸² Universität der Bundeswehr München honlapja: Forrás: <https://www.unibw.de/sowi> (Letöltés ideje: 2019.01.09.)

³⁸³ DAAD honlapja: Forrás: <https://www.daad.de/deutschland/studienangebote/international-programmes/en/detail/5365/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

gálták. Később 2013-ban a SOWI integrálódott a hadtörténelem és a társadalomtudományok németországi központi szervezetébe, a **Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr**-be. Az AMS egy olyan információs csatorna, amely különböző társadalomtudományi és biztonságpolitikai kérdésekben segít a német állam számára. A kutatások leginkább a hadsereg, állam, társadalom és makrószociológia, valamint politika témáival foglalkoznak. A szervezet körülbelül 100 emberből áll, gerincét azok a katonák alkotják, akik szocializációs tapasztalatokkal, motivációval, valamint csoportdinamikai tudással rendelkeznek. A szervezet a kutatásokon kívül publicisztikákkal is foglalkozik.³⁸⁴

A ZMSBw a német **Bundesministerium der Verteidigung** (BMVg), vagyis a Védelmi Minisztérium állambiztonsági szervét támogatja, amely a leggyakrabban történelmi, szociológiai és biztonságpolitikai kutatásokat végez. A kutatások korrelációs kapcsolatokról szólnak a katonaság, az állam, a társadalom, a gazdaság, a kultúra és a nyilvánosság között. A ZMSBw szerint társadalomtudományi felméréseik a katonaszociológia fejlesztésében, a biztonságpolitika támogatásában és a tudományra alapozott politikai döntésekben tudnak segítséget nyújtani. A központ kutatásainak tudományos eredményeit az állambiztonsági minisztériumnál kívánja kamatoztatni, hiszen a cél az információátadás, a döntésekben és a külföldi bevetésekben való segítség. A ZMSBw a kutatásokat nyilvánossá teszi, valamint a német média útján és a honlapokon keresztül igyekeznek színvonalas tudást nyújtani az érdeklődőknek, melyre a jövőben is szeretnének még több időt és energiát fektetni. A társadalomtudományi kutatások így szolgálhatják a politikai és katonai vezetés munkáját, de emellett a nyilvánosság tájékoztatását és a külföldi bevetések támogatását is lehetővé teszik.³⁸⁵

Az antropológia és a német hadsereg kapcsolata

Benjamin Hirschfeld írásában³⁸⁶, amelyben az antropológia fontosságát elemzi a „*Die Verteidigung der Völkerkunde – Anthropologie und Militär*” címmel, a szerző az antropológusok fontos szerepét írja le a német és az amerikai hadseregben. Szerinte az antropológusoknak nagy szerepe van mind a német haderő szerepvállalá-

³⁸⁴ AMS honlapja <https://mil-soz.de/militarsoziologie> (Letöltés ideje: 2018.06.08.)

³⁸⁵ ZMSBw honlapja http://www.zmsbw.de/html/zms_auftrag.php (Letöltés ideje: 2018.06.09)

³⁸⁶ HIRSCHFELD, Benjamin: *Die Verteidigung der Völkerkunde - Anthropologie und Militär*. Informationstelle Militarisierung, Tübingen. Forrás: https://www.imi-online.de/download/IMI-Studie10_2015_Hirschfeld.pdf (Letöltés ideje: 2019.01.09.)

saiban, mind a kulturális felkészítések során a hadműveleti területre kimenő állomány részére. Ezek a képzések nagy előnyhöz juttatnák a katonai állományt műveleti területen, amennyiben kutatásokat végezhetnének, hiszen kulcsinformációkkal és a kultúra jobb megismerésével nagyobb együttműködést eredményezne a civilek között. Hirschfeld szerint a Bundeswehr kommunikációs részlegén számos antropológus dolgozik, ahol legtöbbször tanácsadó szerepben tűnnek fel, és hasznos információkat gyűjtenek, interkulturális, kulturális és társadalomtudományi témákban. Az összegyűjtött információkat sokszor a közvélemény tájékoztatásaként (PR) használja fel a Bundeswehr és a helyi lakosság között, mint például Kongóban vagy Afganisztánban tette azt, továbbá több szociokulturális kérdésben is képesek válaszokat biztosítani az érintett vezetők számára.

A német ZMZ/CIMIC képesség a Bundeswehrben

Volker Fritze német ezredes, a CIMIC képesség szerepéről a Bundeswehrben az alábbiakat emelte ki: a legfontosabb feladatok közé tartozik a civil társadalom és a katonaság közötti kapcsolat koordinálása, valamint a fegyveres erők és a civil környezet támogatása. A fentiek mellett fontos továbbá a terrorizmus elleni fellépés, a krízis prevenció és a konfliktuskezelés. Volker hangsúlyozta, hogy *a lakosság társadalmi helyzetének tudományos eszközökkel történő felmérése is kritikus fontosságú*. Afganisztánban a legfőbb feladata a német CIMIC állománynak egy kapcsolati háló kiépítése volt a régiók integrálásához és a civilek támogatásának megnyeréséhez. Fontos szerepet játszott a civil szervezetekkel való kapcsolatépítés is, melyhez hozzásegítette az állományt saját eljárásuk, hogy begyűjtsék a szükséges információkat. A német PRT sajátossága volt, hogy ugyanannyi katonai személy szolgált az alakulat részeként, mint civil, ezért hatékonyabban tudták végrehajtani a politikai és gazdasági újjáépítést az adott területen. A CIMIC katonai képesség révén a német civil társadalomtudósok közelebb kerülhettek a civil lakossághoz, és olyan ismereteket gyűjtöttek be, melyeket önmagában a CIMIC nem tudott volna. Volker ezredes kiemelte, hogy a felsőfokú képzettség, a helyi nyelv minimális ismerete, a kutatói tapasztalatok elengedhetetlenek a stratégiák megtervezésében és kivitelezésében, amelynek fontos része az interkulturális kompetencia elsajátítása.³⁸⁷

³⁸⁷ FRITZE, Volker, FUCHS, Albert: *Zivil-militärische Zusammenarbeit aus der Sicht der Bundeswehr*. – In. *Wissenschaft und Frieden*, 2007. Forrás: <https://www.wissenschaft-und-frieden.de/seite.php?artikelID=0490> (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

A CIMIC-képesség azonban nem egyenlő a kulturális ismeretek társadalomtudományi módszerekkel történő begyűjtésével és azok elemzésével, hiszen az állomány tagjai nem társadalomtudósok, hanem katonák. A CIMIC kulturális tudása pusztán tapasztalati és átadásuk is ezen ismeretek körül dominál. Sajnálatosan sokan tévesen összekapcsolják a CIMIC-képesség feladatait a civil társadalom kulturális vizsgálataival és azok begyűjtésével.

A német tiszti oktatási rendszer igen nagy előrelátással törekszik arra, hogy katonáinak jobb kulturális felkészítést biztosítson, hiszen a jövő háborúit, fegyveres konfliktusait egy harmadik ország területén hajtják végre, ahogy azt a magyar katonák is teszik napról–napra az ENSZ, EU és NATO részeként.

5.4 OROSZORSZÁG

Oroszországban a 2000-es évektől lehet beszélni az ember és háború többdimenziós kapcsolatainak vizsgálatáról. A Cseljabinszkben tartott nemzetközi konferencia „Ember és háború – a háború kulturális jelensége” címmel foglalkozott a háború mint társadalmi jelenség antropológiai megközelítéseivel. Ebben a témában Elena Senjavskaja saját művét tekinti mérföldkönek, melyet 1999-ben írt meg *'A háború pszichológiája a huszadik században: Oroszország történelmi tapasztalata'*³⁸⁸ címmel.³⁸⁹ A könyvben Elena Senjavskaja már megfogalmazza a háború emberi dimenzióinak fontosságát és szerepét a katonai döntéshozatalra.

2000. november 23-án Moszkvában egy kerekasztal beszélgetés folytán, melyet a *"Katonai–Történelmi Antropológia: tárgya, feladatai, fejlesztési kilátások"* címmel rendeztek meg, több mint 30 szakember vett részt. A második találkozón, amely egy évvel később, 2001. november 28–29-én került megrendezésre, a kerekasztal résztvevőinek száma megduplázódott. A harmadik kerekasztal 2002. november 27–28-án került megrendezésre és nemzetközi esemény volt. A két nap alatt a résztvevők és a vendégek száma meghaladta a 80 főt. A találkozón úgy határoztak, hogy létrehozzák az „Ember és háború” *katonai–történelmi antropológia és pszichológia egyesületét*, amelynek célja az új interdiszciplináris tudományág kialakulásának

³⁸⁸ SENJAVSKAJA Elena S. *Psichologija: The psychology of war in the twentieth century: historical experience of Russia.* – In. Moscow ROS-SPJeN Publish, 1999. – p. 383.

³⁸⁹ СЕНЯВСКАЯ, Е.С.: *Военная Антропология: Опыт становления и развития новой научной отрасли.* Forrás: https://vestnik.mininuniver.ru/jour/article/view/168/169?fbclid=IwAR3PFU5CS1oMedlqI7k9X9yymIMmfwTbWRwCLmmPe3FHy_eS5QN2-CT1Wxg# (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

elősegítése, a kutatás koordinálása, a témát érintő tudományos publikációs tevékenységek szervezése, tudományos események szervezése, a katonaaantropológiai kérdések bevezetésének előmozdítása.³⁹⁰

Oroszországban a katonaaantropológia interdiszciplináris tudományként jött létre, amely az emberrel, mint holisztikus lényel foglalkozik, annak tanulmányozására koncentrálna a katonai történelem aspektusaiból a háború „emberi dimenziója” összefüggésében. Nem a háború tanulmányozása a cél, hanem a különböző humán és társadalomtudományok által megszerzett ismeretek összegyűjtése és keresztezése. Ennek hatására Moszkvában megalakult az első egyetemi kurzus is 2013-ban.

A Moszkvai Állami Pedagógiai Egyetem Történelem Tanszék egyik oktatója, Vladimir Arkadevich Litvinyenko létrehozta a *katonaaantropológia* elnevezésű kurzust. A kurzus részeként a hallgató olyan holisztikus képet kap, amely a pszichológia alkalmazásának szerepét vizsgálja az oroszországi modern történelmének fényében. Különös figyelemmel az ideológiai és pszichológiai mechanizmusok kölcsönhatásaira, amelyek befolyásolják a közvélemény tudatos befolyásolását a háborús művelési környezetben. Litvinyenko a katonaaantropológia definiálásában egy új, interdiszciplináris tudományágként hivatkozik, amely integrálja a katonai pszichológiát, a szociológiát, a pedagógiát, a történelmet, a társadalomismereteket, az orvostudományt és a katonai tevékenység keretében tanulmányozó egyéb tudományok eredményeit, tárgyerületeit és kutatási módszereit. Az új alkalmazott megközelítés lehetővé teszi, hogy a tudományág új információkat tudjon meg egy személyről megnyilvánulásairól, biopszicho-szociális paramétereiről szélsőséges helyzetekben.³⁹¹

5.5 AZ INTERNATIONAL SOCIETY OF MILITARY SCIENCES (ISMS)³⁹²

Ezt a szervezetet egy Norvégiában, 2017-ben megrendezett konferencián ismertem meg, amelyen volt szerencsém részt venni. A konferencián 150 oktató, professzor és

³⁹⁰ u.o.

³⁹¹ Moszkvai Állami Pedagógiai Egyetem honlapja: Аннотация рабочей программы дисциплины «История войн России XX века в человеческом измерении: проблемы военно-исторической антропологии и психологии» Forrás:

http://mpgu.ru/prepodavateliam/kursyi-po-vyiboru/institut-sotsialno-gumanitarnogo-obrazovaniya/annotatsiya-rabochey-programmyi-distsiplinyi-istoriya-voyn-rossii-hh-veka-v-chelovecheskom-izmerenii-problemyi-voenno-istoricheskoy-antropologii-i-psiologii/?fbclid=IwAR1pJPvmCZNB3OLwxGFPFECZyitR9SK_pJv-pzR3RC854EEy6YpAmSmtRGY (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

³⁹² International Society of Military Sciences (ISMS), Nemzetközi Hadtudományi Társaság

katonai vezető vett részt 54 különböző országból, 5 különböző kontinensről. A konferencia fő témája „*A társadalomtudományok alkalmazásának helye és szerepe a jövő haderőiben és a tisztképzésében*” volt. Ahogy a konferencia megnyitóján is elhangzott, a helyi nyelv, a szokások és hagyományok, valamint a vallás ismerete nélkül ma már nem küldhető katona békeműveletekre, pontosan a kulturális félreértésekből fakadó agresszió miatt.

Az International Society of Military Sciences szervezete is egy igen fiatal és az együttműködést preferáló rendszer, mely nem egy országon belüli együttműködést szorgalmaz, hanem nemzetközi összefogást. A szervezetet azért hozta létre az Osztrák Védelmi Akadémia, a Kanadai Királyi Katonai Főiskola, a Dán Királyi Védelmi Főiskola, a Finn Nemzetvédelmi Egyetem, a Holland Nemzetvédelmi Akadémia, a Norvég Nemzetvédelmi Egyetem, a Svéd Nemzetvédelmi Főiskola és a Balti Védelmi Akadémia 2008-ban, hogy reagáljon a ma is folyamatban lévő és a jövő katonai műveletek dimenzióira egyre nagyobb hatást gyakorló kulturális ismeretek megszerzésére és azok oktatására. Ahogyan Prof. Dr. Janne Haaland Matlary megfogalmazta: „*a harcot a katonák vívják, de a háborút a civil képességek nyerik. A haderő képezi a pajzsot és a társadalomtudományok a fegyvert*”³⁹³.

A kis- és közepes haderők sosem fogják tudni felvenni a versenyt a nagy hadseregek tömeges létszámával és technikai felszereltségével. Emiatt az olyan típusú együttműködések kellene szorgalmazni, amely segítheti hadseregünket az olyan kompetenciák és képességek átadására a jövő katonatisztjeinek, amelyek nélkülözhetetlen feltételei a 21. századi műveleti területen való megjelenésnek. Azt sem szabad elfelejteni, hogy sajnos rengeteg negatív példa árnyékolja be a nemzetközi szerepvállalásokat, amely a kulturális félreértésekből és a tolerancia hiányából fakadnak.³⁹⁴ A különbségeket az emberi faj saját kultúrájához méri, az idegent sosem fogja elismerni egyenlő szintű kultúrának. Az emberi faj sajnálatos módon természeténél fogva önmagához viszonyítva kategorizál be személyeket, csoportokat, szimbólumokat, mert ezáltal ismeri meg a másikat. Az lesz a primer kultúra, melyben az adott személy szocializálódott, és minden más csak szekunder lehet.

A társadalomtudományban az antropológusok sokat vitatkoznak azon, hogy a társadalomtudósnak mindig objektíven szabad és kell bemutatnia a vizsgált kultúrát.

³⁹³ Elhangzott: 2017. november 15-én az ISMS konferenciáján Oslóban.

³⁹⁴ SZTANKAI Krisztián: *Green-on-Blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre.* – In. Honvédségi Szemle, 2017. 6. sz. – pp. 74–80.

Azonban az antropológia egy empirikus tudomány, amely összehasonlítások sorozataként prezentálja az eltérő kultúra „romantikus” különbségeit. Az összehasonlítás alapja pedig saját kultúrája, hiszen a különbségeket mérni kell valamihez. Az antropológia éppen ezért egy sokak által bírált és sokszor félreértett tudomány, de amit mindenki elfogad, az a képesség, amely az idegen feltérképezésére irányul. Az olyan eltérő helyszínek vizsgálata, mint mondjuk Afganisztán vagy Irak, csak antropológiai kutatásokkal végezhető el. Ezen kutatások eredményeit azonban fel kell tudni használni.

A modern haderőnek egyik fontos feltétele – a 21. század kihívásainak megfelelően –, hogy képes legyen a társadalomtudományok által elért eredmények integrálására a katonai feladatokba. Ha erre nem képes, vagy torz látásmódja során nem akarja felismerni ennek szükségszerűségét, akkor azzal életeket veszélyeztet és nem csak saját katonáira jelent veszélyt az ilyen öncélú és maradi gondolkodás, de a rosszul megítélt és tévesen beazonosított civil lakosok között is súlyos veszteséget okozhat, amely a konfliktussal teli környezet eszkáladását okozza. Ez pedig az elhúzódó és konfliktusokkal teli háború időszakát hozza el. George Washington mondta, hogy *„nem kell visszatekintenünk, hacsak azért nem, hogy tanuljunk a múltbeli hibákból, és hasznunk legyen a drágán szerzett tapasztalásból.”*³⁹⁵

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A változás képessége nélkülözhetetlen a harc megívásához, hiszen a folyamatos alkalmazkodás ugyanolyan fontos egy konfliktus idején, mint maga a fizikai erő és a technikai újítások megléte. Ebben a fejezetben bemutattam, hogy a 2001. szeptember 11–ei támadások több új katonai harceljárást generáltak, melynek feltétele lett a civil lakossággal való együttműködés is. Természetesen ez sem volt ismeretlen, hiszen 1943 óta az amerikai hadsereg már foglalkozott a helyi lakosság támogatásával és hozta létre a „civil affairs”³⁹⁶ képességet, amely a délszláv háború idején CIMIC képességgé nőtte ki magát.

A fejezetben bizonyítottam, hogy rengeteg katonai tapasztalat és társadalomtudományi kutatások rámutattak arra az egyszerű tényre, miszerint a fizikai és technikai fölény nem elegendő a háború megnyeréséhez olyan kulturálisan különböző

³⁹⁵ Forrás: https://www.brainyquote.com/quotes/george_washington_165010 (Letöltés ideje: 2019. 03. 11.)

³⁹⁶ az amerikai hadsereg polgári ügyekkel foglalkozó képessége, melyet a II. világháború idején hoztak létre több civil társadalomtudós együttműködésével.

területeken, mint Afganisztán és Irak. A civil életben a változásokat gyakran külső hatások generálják, de háborús időkben a harceljárások és a technológiai újítások az ellenség egyedi taktikájához való alkalmazkodás eredménye. Az iraki és afganisztáni háborúk hatására rengeteg újítás született, hiszen az amerikaiaknak és szövetségeseiknek alkalmazkodniuk kellett az új körülményekhez és felismerték stratégiájuk, eszközeik alkalmatlanságát és az ismeretek hiányosságait. A már bevált és megszokott harcászati eljárásokat megváltoztatni egy merev rendszerben azonban nem egyszerű folyamat, kitalálni és felépíteni egy új rendszert a régi alapjaira sok bizonytalanságot eredményez, de mégis szükséges. Irakban és Afganisztánban az eltérő kulturális különbségekből fakadó ellentétek más katonai stratégiára ösztönözték a szövetséges erőket.

6. A KULTURÁLIS KÜLÖNBSÉGEK HATÁSA KATONAI MŰVELETEKRE

A háború pozitív kimenetelét ebben az évszázadban nem a fegyverek száma, vagy a haditechnikai fölény fogja a szövetséges erők felé billenteni, hanem a hadtudomány gerincének³⁹⁷ tudatos alkalmazása, azaz az olyan társadalomtudományok integrációja a katonai műveletek mélyebb szintjein, mint a szociológia, pszichológia, antropológia, politológia, a kommunikáció- és médiatudomány ismeretek, a történelem és még sok más tudomány. A katonai műveletek mélyebb szintjein azt a tudatos alkalmazást értem, miszerint a társadalomtudományok megjelenését az alapoktól egészen a jelenlétig meg kell tervezni és alkalmazni úgy, mint a kiképzés és oktatás, valamint a műveleti területen való megjelenést. A társadalomtudós szakértők felhasználása a katonai műveletekben a tervezéstől a végrehajtásig a modern hadviselés alapjaivá váltak, hiszen a jelen és jövő konfliktusaiban már nem hanyagolhatjuk el e tudományok katonai felhasználásának vizsgálatát és azok eredményeit. Az amerikaiak háborús tapasztalatai már elindították az együttműködés kiépítését, amely az iraki és az afganisztáni műveletek során csúcspontot ért el és bizonyosodott be, hogy a fent megnevezett tudományok hanyagolása miatt képtelenek voltak a szövetséges csapatok – és természetesen a helyi kormány – megteremteni a békét és az is bizonyossá vált, hogy a civil lakosság támogatása nélkül nem lehet legyőzni az ellenfelet. ***A konfliktusok mélyebb megértése ma már célja és nem eredménye kell legyen a harcok megtervezésének és annak megvívásának.*** Természetesen leírva egyszerűnek tűnik a társadalomtudományok alkalmazása a katonai feladatokban, de kivitelezni igen bonyolult. Ehhez új struktúrára, új programokra és a háború megvívásához szükséges katonai eljárások átgondolkodására van szükség. Megváltoztatni a kiképzési- és oktatási rendszert, új harceljárásokat kidolgozni, új ismereteket begyűjteni és elemezni, ezek mind idő és pénzigényes folyamatok, de elsősorban mégis a változás képessége szükséges. Ha nincs meg a döntés a változáshoz, akkor ***a múlt eszközeivel vívjuk meg a jelen és jövő csatáit,*** ami igen sok áldozatot fog követelni minden oldalról, ahogy azt bizonyítottam az előző fejezetekben. Azonban azt is ki kell emelnem, hogy

³⁹⁷ Az International Society of Military Sciences (ISMS) - Nemzetközi Hadtudományi Társaság által 2017. november 15 és 17 között Oszlóban megrendezésre került konferencián hangzott el, hogy a társadalomtudományok alkalmazása a hadtudományok gerince, mellyel fejleszhető a modern tisztképzés.

a konfliktusok többségét harcok és katonai beavatkozás nélkül nem lehet lezárni, hiszen a fegyver, a katonai erő megjelenése megakadályozza az áldozatok számának növekedését és elősegítheti az adott konfliktus szüneteltetését vagy csökkentését, amíg politikai szinten megoldást keresnek a végleges lezárásra. Így a haderő és a tudományok együttműködése nem hogy szükséges, de elválaszthatatlanok egymástól. A katonai erő a tudományok integrációjával, mint együttes képesség fog valódi megoldásokat generálni, hiszen a helyi problémák, a társadalmi hagyományok, az eltérő nyelvből adódó konfliktusok száma drasztikusan csökkenthető, ami így a civil lakosság számára felgyorsítja a katonai jelenlét elfogadását. Azonban ez egy igen hosszú és bonyolult feladat, ami hosszas tervezést és kitartást igényel. A társadalomtudományi kutatások hasznos eredményeket és információkat adhatnak a politikai és katonai vezetőknek.

Ezeket a változtatásokat szerencsére nem kell egyedül egy nemzetnek finanszíroznia, hiszen a NATO és EU országok hadseregei igen komoly összegeket fektetnek a háború mélyebb megértésére, az egyes konfliktuszónák elemzésére és az új technikai eszközök kialakítása mellett a harceljárások frissítése is folyamatosan zajlik. Ma már az sem ördögtől való gondolat, hogy civil társadalomtudósok jelenjenek meg műveleti területen, mert ilyen eljárással is találkozhatunk más haderőben, melyet az előző fejezetekben részletesen ismertettem. Nem szabad elvetni annak jelentőségét sem, hogy a különböző tudományok képviselői másképp értelmeznék egy adott problémát, amely végzettségük és szemléletmódjukból adódik és ezért nagyban különbözhet a katonai megoldásoktól. Tartja a mondás, hogy akinek kalapácsa van, az mindent szögnek tekint. Így a katonai vezető és az állomány, amely a műveleti területen jelen van és amelyet a harc megvívására képeztek ki, a fegyver visszatartó erejében bízva hisz az összecsapások csökkentésében és a háború lezárásában. Azonban a terrorizmus elleni harcokban a felkelés elleni műveletek során a nagy katonai erő alkalmazása már nem hatékony. Sőt. A katonai erő és a fegyverhasználat ilyen szélsőséges és túlzott felhasználása egy eltérő kulturális környezetben az eredeti célok inverzét idézik elő, miszerint az a helyi csoport, kinek védelmében érkeztek a szövetséges katonai alakulatok a sok hibás fegyveres akció, a civil áldozatok egyre növekvő száma és a rengeteg sértés miatt egyre inkább támogatni fogja a helyi gerillaműveleteket, mert a helyi lakosság számára a kulturális és vallási sértések sokkal mélyebb nyomot hagynak, mint az adott felkelő csoportok politikai törekvései.

Ilyen ingoványos úton előre tervezni nem lehet, előre fel kell készülni, a technika fejlődése mellett új képességek és kompetenciák kialakítása is nélkülözhetetlen. Az előre látás képessége és a helyi viszonyok felismerése hatékony képesség, amellyel befolyásolhatjuk az ellenség műveleteit és célzott eredményeket fogalmazhatunk meg a helyiekkel való kapcsolatok terén. Egy konfliktushelyzetben tudatosan döntést hozni és cselekedni meg lehet tanítani az egyéneket a kompetenciák és a gyakorlati foglalkozások révén. A 21. század modern hadseregének képességeihez az ilyen típusú tudatos képzések nélkülözhetetlenek.

Az együttműködés más civil kutatási központokkal, egyetemekkel és szakértőkkel, a több forrásból begyűjtött információk elemzése mind hozzásegíthet minket a harcok és a problémák jobb megértéséhez és az arra adható legjobb válasz megtalálásához. Csupán azért elítélni az együttműködést és az ebből adódó pozitív hatásokat, mert nem értjük az egyes tudományok képviselőit, az mind stratégiaileg, mind emberileg elfogadhatatlan. A közös munka sosem lesz felhőtlen vagy konfliktusoktól mentes, köszönhetően az eltérő gondolkodás- illetve szemléletmódnak. Ha megértjük, hogy a közös cél a konfliktus mihamarabbi lezárása a lehető legbékésebb módon, akkor talán megértéssel és nagyobb elfogadással lesznek egymásra e különös kapcsolat képviselői. Nem csak saját nemzetünkön belül kell toleránsnak lenni a másik szakmáját illetően, hanem a hatékony együttműködés érdekében a különböző nemzetiségű katonákkal is és törekednünk kell a szövetségeseink képességeinek és kultúrájának mélyebb ismeretére.

Ahogy azt Dávidné Koppányi Zsuzsa és Gasparics Zalán 2011-ben megfogalmazta közös cikkükben, hogy *„a legkézenfekvőbb megoldást a kultúraismeret katonai képzésbe történő integrálása jelentené; így a szükséges fogalomrendszer még idejében, a katonai tanulmányok, illetve a katonai szocializáció elején beépülne a tanultakba, másrésztől a kulturális tudatosság, mint képesség elfoglalná helyét a vele egyenrangú képességek között. Fontos lenne, hogy – rendfokozattól függetlenül – a Magyar Honvédség teljes hivatásos és szerződéses állománya részesüljön képzésben, hiszen a külföldi misszióban részt vevő összes katona számára szükségesek a kulturális ismeretek, elengedhetetlen a kulturális tudatosság kialakítása. Természetesen a kulcsbeosztású személyeknek magasabb szintű, részletesebb képzésre van szükségük, de nem lehet kategorikusan kijelenteni, hogy a missziós állománynak csak bizonyos része kerül kapcsolatba a helyiekkel, a helyi kultúrával. A kulturális tudatosság elsa-*

*játítását már a korai időszakban, a katonai tiszt- és tiszthelyettesképző intézmények keretein belül kellene elkezdni, két fő pillérre szervezett képzés keretében.*³⁹⁸

Az olyan kompetenciák, mint az **interkulturális kompetencia** egy olyan képesség, amely hozzásegíti a katonát egy más nyelvű, más kulturális háttérrel rendelkező személy megértéséhez és együttműködéséhez. Ez a kompetenciafejlesztés azonban igen összetett folyamat, melyet időben, a konfliktus bekövetkezése előtt el kell kezdeni kifejleszteni a katonai állományban, ha hatékony tárgyalópartnert és a különbségekre érzékenyebb személyt kívánunk kiképezni és vezényelni kulturálisan jelentősen eltérő területekre.

Amikor csatlakoztam a Magyar Honvédség szervezetéhez és megkezdtem doktori tanulmányaimat, sokan feltették nekem a kérdést, hogy miért van szükség az ilyen kompetenciákkal rendelkező személyekre a Magyar Honvédség állományában? Azonban én visszakérdeztem, hogy *Ön mit gondol, az eltérő kulturális háttérrel rendelkező ellenséget idegen kulturális környezetben a civil lakosság támogatása nélkül milyen eredménnyel és mekkora veszteségek árán lehet legyőzni?* A válasz minden esetben meggyőző volt, hiszen csak és kizárólag nagy anyagi- és embervesztés árán lehet győzelmet aratni, ha nem szentelünk nagyobb figyelmet a kulturális kompetencia fejlesztésére és ezáltal a civil társadalom megnyerésére. Ezt bizonyítja a történelem, a feldolgozott szakirodalom, személyes tapasztalataim és kérdőíves kutatásom eredménye is, amelyet ez idáig 87 fő töltött ki a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző kar hallgatói és oktatói közül.

6.1 A KULTURÁLIS KOMPETENCIA HIÁNYÁBÓL EREDŐ KONFLIKTUSOK, AVAGY A GREEN–ON–BLUE TÁMADÁSOK KULTURÁLIS HÁTTERE

A tolerancia és a mások elfogadása, az előzékenység, a másik fél gondolkodásmódjának megismerésére való készség és képesség egy jó kiindulópont saját magunk elfogadtatására és az idegen kulturális környezetben való tevékenységünk behatárolására. Napjainkban a béketámogató katonai feladatok tervezése és végrehajtása során már nem csak a klasszikusnak számító katonai szempontokat veszik figyelembe, hanem fokozott hangsúlyt kap a műveleti terület civil környezetének, ezen belül is a

³⁹⁸ GASPARICS Zalán, DÁVIDNÉ Koppányi Zsuzsa: *Kulturális felkészítés a missziók előtt - Tudás vagy tudatosság?* – In. Honvédségi Szemle, 2011. 65. évf. 4. sz., – pp. 42–43.

helyi lakosság kulturális sajátosságainak ismerete. A nemzetközi békefenntartó missziók során a katona számára egy idegen országban végzett szolgálat mindig nagy kihívást jelent mind mentálisan, mind fizikálisan. Az eltérő kulturális környezetből érkezők együttműködése sosem problémamentes, éppen a meglévő különbségek megléte, a közös nyelv és hagyományok hiánya miatt.

A katonai műveletek tervezése, vezetése és irányítása szempontjából elengedhetetlen, hogy a parancsnokok lehetőség szerint minél pontosabb képpel és információkkal rendelkezzenek a műveleti területről és annak jellemzőiről, a rajta mozgó élő erőkről, legyenek azok baráti, ellenséges, semleges, katonai, rendőri, paramilitáns vagy civil személyek, szervezetek.

A NATO-ban elfogadott *APP-6 szabályzat*: egy olyan egyedülálló katonai jelrendszer, melyet azért hoztak létre, hogy a szövetséges haderőkben egyformán jelöljék a katonai és civil köteleket, szervezeteket, csoportokat és egységeket. A jelzésrendszer egyedi színekkel lehetővé teszi a saját, szövetséges, baráti, ellenséges vagy semleges/ismeretlen erők jelölését is. Katonai műveleti területen több, különböző harci eljárásnak megfelelő színekkel ellátott támadásokat különböztünk meg egymástól. A megnevezésben lévő színek a műveleti területen tartózkodó egységek hadműveleti megjelölése, miszerint a saját erőket a kék színnel, az ellenséges erőket pirossal, a baráti erőket zöld színnel jelölik és a semlegesek a sárga színt kapják. A hadműveleti térképen ez a fajta színekkel megjelölés tiszta képet alkot a helyszínen tevékenykedő erőkről, azok mozgásáról és erejéről. Ezeket a megnevezéseket legtöbbször csak NATO-erők használják, és eszerint különböztünk meg három támadási fajtát.

Green-on-Blue támadásnak nevezzük, ha a helyi fegyveres erők (Afganisztán esetében legtöbbször ANA³⁹⁹ vagy ANP⁴⁰⁰ kötelékében szolgáló személy) egyik tagja támadást intéz a külföldi szövetséges erő katonája ellen. Ez a leghatékonyabb, a szövetséges katonák számára kivédhetetlen belső támadás, hiszen az együttműködés kialakításához bizalom szükséges. Az ISAF egyes alakulatai együtt élnek és mozognak a helyi fegyveres erőkkel és így egy esetleges belső támadás igen megsemmisítő erejű is lehet, amely nem csak a sok szövetséges katona halálában mutatkozik, hanem a későbbi együttműködésben is. Ez egy igen hatékony lélektani művelet is, amelynek elsődleges célja az együttműködés csökkentése és a konfliktusok elősegí-

³⁹⁹ Afghan National Army - Afgán Nemzeti Haderő

⁴⁰⁰ Afghan National Police - Afgán Nemzeti Rendőrség

tése a baráti csoportok között. Tapasztalatból tudom, hogy a folyamatos veszély megléte, amely a helyi fegyveres erők tagjai miatt jelen van, a szövetséges katonákban nem segíti elő a közös cél elérését.

Red-on-Blue támadásnak nevezzük, amikor egy katonai akcióban a szövetséges erők harcba bocsátkoznak az ellenséges erőkkel, például a felkelők egy beazonosított csoportjával. Ez a fajta harc szinte mindennapos a szövetséges fegyveres erők és a felkelő csoport tagjai között az olyan műveleti területen, mint Irak, vagy éppen Afganisztán. Ez az a fajta harc, amely a két ellenséges csoport között kialakul, melynek tagjai egymástól jól elkülöníthetők és a harc csak egymás megsemmisítésére korlátozódik.

Blue-on-Blue támadásnak nevezzük azt a típusú támadást, ha az egyik szövetséges csapatunkat egy másik szövetséges csapat tűz alá veszi, például téves beazonosítás miatt. Számtalan ilyen esetet rögzítettek a közelmúlt fegyveres konfliktusai folyamán. A többnemzeti, összhaderőnemi katonai akciók során nem csak szövetséges, de partner csapatok (ANA, ANP, NDS, ANSF) együttműködése is sok koordinációt igényel, mert a különböző nemzeti, szövetségi, haderőnemi sajátosságok, alkalmazott eszközök és eljárások jelentős eltéréseket mutatnak és ezáltal veszélyeket hordoznak magukban. Egyik ilyen veszély a műveleti területen tevékenykedő katonai állomány számára a Blue-on-Blue támadás. Talán a „baráti tűz” elnevezés ismerősebb az olvasó számára, hiszen a híradásokban, könyvekben, is így hivatkoznak legtöbbször az ilyen típusú támadásokra. Ez a fajta eufemisztikus kifejezés, (vagyis, ha egy szörnyű eseményt egy másik kevésbé szörnyű megnevezéssel illetjük) az ausztrál hadseregben, a vietnámi háború (1956–1975) idején jelent meg a hivatalos katonai terminológiában.⁴⁰¹

A nem szándékos, baráti erők elleni csapás egyidős a háborúval, hiszen már az ókorban büntetést kaptak azok a katonák, akik saját társaikat sebesítették meg egy-egy közelharcban, de szinte mindennaposok voltak az ilyen sebesülések ott, ahol éles eszközzel harcoltak a katonák.

Az első, általam felkutatott „*baráti tűzben*” elesett katonákat időszámításunk előtt 428-ban jegyezték fel Spárta–Athén háborúja idején. Ezen időszakban már jól tudták a katonák, hogy a sisak és a pajzs használata csökkenti a tisztán látást, vala-

⁴⁰¹ STEVENSON, Robert C: *Not-so Friendly Fire: An Australian Taxonomy for Fratricide*. Forrás: https://www.army.gov.au/sites/default/files/wp128-not-so_friendly_fire_robert_stevenson.pdf (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

mint a csata hangereje csökkenti a baráti erők közeledését, így sokszor jövetelüket tévesen azonosították be. Ilyen tragikus esemény történt meg Thucydides hadvezérrel, mikor az athéniak saját bajtársaikat mészárolták le Delium városánál i.e. 428-ban. A spártai vezetők már korábban rájöttek, hogy nagyban csökkenthetik a tévedés esélyét azzal, ha az ellenségtől eltérő, és tőlük megkülönböztethető ruházattal látják el katonáikat. A leghíresebb megjelölés az a lambda alakú jel, melyet a spártai harcosok a pajzsukra festettek. A Sparta–Athén háborúban harcolt többek között Szókratész is.⁴⁰² Később a lőpor megjelenésével és a távolsági harceszközök alkalmazásával megnőtt a saját csapatok sebzési rátája. Egy francia tábornok fogalmazta meg a 19. században: a forradalmi és napóleoni háborúk idején (1796–1815) a francia halott katonák 25 százaléka saját tüzérségi tűz által halt meg. Ez akkoriban elfogadható szám volt, hiszen ha belegondolunk, hogy egy füsttel elárasztott csatamezőn, ahol kettő–három vagy akár négy nemzet fiai is harcolnak, szinte lehetetlen távolról értelmezni a látottakat és a tüzérségi tűz bizony ebben az esetben a saját erőket is megsebzí. Más megnevezéssel is illetik ezt a fajta támadást, ez pedig a „*fratricide*”, vagyis „*testvérgyilkosság*”, de mivel ez kevésbé médiabarát kifejezés, így csak a katonai szlengben használatos.⁴⁰³

A **baráti tűz** kialakulásának három fajtája lehetséges:

1. Tűzvezetési pontatlanság miatt bekövetkezett baráti tűz,
2. Valamilyen hiba esetén bekövetkezett baráti tűz,
3. Téves beazonosítás miatt bekövetkezett baráti tűz.

A bizalom megléte, vagy ebben az esetben meg nem léte igen sok kérdést vetett fel a katonai vezetés körében, hiszen a saját katonai erő által megölt szövetséges katonák halála nagyban rombolja erőink moralitását.

A Green-on-Blue akciók tudatos belső támadások baráti erők bizonyos tagjaik részéről, akik legtöbbször jól megtervezett fegyveres akciót hajtanak végre a velük együtt szolgáló szövetséges katonák ellen. Ez a fajta támadás nagyon sokféle lehet, így robbanóeszközzel vagy fegyverrel elkövetett merénylet, de már késsel is történt

⁴⁰² RAY, Fred Eugene: *Sparta Versus Athens*. 2018.

Forrás: <https://warfarehistorynetwork.com/daily/military-history/sparta-versus-athens/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

⁴⁰³ STEVENSON, Robert C: *Not-so Friendly Fire: An Australian Taxonomy for Fratricide*.

Forrás: https://www.army.gov.au/sites/default/files/wp128-not-so_friendly_fire_robert_stevenson.pdf (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

már támadás. Egy 2011-ben készült tanulmányban olvasható, hogy az amerikai hadsereg is alkalmazza Afganisztánban a Green-on-Blue kifejezést, ahol az afgán fegyveres erők egyik tagja vallási vagy kulturális okok miatt támad az amerikai társaira. A tanulmányban elolvashatjuk, hogy egy amerikai hírszerző tiszt azt is elmondta, hogy őket is számtalan kulturális sokk éri nap mint nap, hiszen például az afgánok nem hajlandók leülni arra a WC ülőkére, amit a „hitetlenek” használnak és ezért guggolva használják azt, mely használat után minden tiszta „piszok”.⁴⁰⁴

A Green-on-Blue támadásoknak két típusát különböztetjük meg:

1. A tervezett terrorcselekmény egy, a csoportjától átállt, beszervezett, vagy akár egy megfenyegetett, tehát kényszer hatása alatt álló helyi fegyveres vagy fegyveresek által elkövetett támadás. Ezen támadások legtöbbször az elkövető életébe kerülnek, hiszen az elkövetés után szinte azonnal végeznek vele a szövetséges erők katonái. A felkelők azért preferálják ezt a típusú támadást, mert nagyon nagy a stratégiai és pszichés hatása, hiszen sok embert érint, és kevésbé számítanak rá. A bizalmatlanságkeltés az együttműködő katonák között mérhetetlen nagy stratégiai előnyhöz juttatja azt, aki él ezzel a támadás típusal.

2. A másik típusa a Green-on-Blue támadásoknak a kulturális félreértésekből adódó, sértettség által elkövetett fegyveres támadás. Ilyen esetekben a szövetséges erők valamelyik tagja olyan módon sértette meg helyi kollegáját, hogy az csak fegyverrel képes saját, családjá és törzse becsületét visszaszerezni társai szemében. Ez lehet ad hoc, azonnali agresszív reakció, vagy egy később végrehajtott támadás. Ennek egyetlen egy célja, hogy a helyiek szemében ne csökkenjen az adott személy társadalmi tekintélye, megítélése, amely igen nagy jelentőséggel bír az olyan országokban, mint Afganisztán vagy Irak.

A kulturális sértések formája lehet direkt vagy indirekt, de feltételezhető, hogy a kulturális felkészítés után egyik szövetséges katonában sem fordul meg a direkt sértés gondolata. A felkészítések egyik fontos része a kulturális ismeretek átadása mind a koalíciós, mind a szövetséges erők állományában, hiszen mindkét oldal-

⁴⁰⁴ ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data*. – In. longwarjournal.org, 2012. Forrás: https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

nak érdeke a hatékony együttműködés. A NATO statisztikája szerint érezhető volt a Green-on-Blue támadások növekedése Afganisztánban, hiszen 2008-ban az összesített támadások mintegy 1%-a volt belső támadás, 2009-ben és 2010-ben az arány 2% volt. 2011-ben már 6%-ra növekedett és 2011 előtt a NATO-parancsnokok úgy gondolták, hogy a Green-on-Blue támadások 90%-át kulturális sértés miatt követték el, később viszont, a támadás „hatékonyságát” felismerve a felkelők fokozták az ilyen típusú támadások számát és próbáltak minél több merénylőt beszervezni a szövetségesekkel együttműködő fegyveres erők tagjai közé. A helyzet olyan súlyos volt 2012-ben Afganisztánban, hogy a koalíciós erők elleni támadások 15%-át ez a fajta terrorakció tette ki, amely a 2013-as statisztikák alapján a támadási arány elérte a 20%-ot is. Összesen 116 ember halt meg és 88 ember sebesült meg a belső támadások miatt.⁴⁰⁵

A belső támadásokat elkövetők motivációjának felkutatása igen nehéz, hiszen az elkövető általában vagy nem éli túl a támadást és csak környezete tud felvilágosítást adni a lehetséges okokról, vagy az elkövető gyorsan elmenekül és lehetetlen megtalálni. A belső támadások igen veszélyesek és szinte kivétel nélkül célt érnek, mert nehezen deríthetők fel és emiatt nehezen védhetők ki. Afganisztánban az elmúlt évek tapasztalatai rádöbbenették a koalíciós erőket és az afgán kormányt annak sürgősségére, hogy különböző képzésekkel csökkentsék az ilyen típusú fenyegetettséget. Egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a kulturális különbségek részleteinek vizsgálatára azért, hogy elkerüljék a sérelmek miatt elkövetett konfliktusok számának növekedését. A kulturális félreértések halálos következményei már így is túl sok áldozatot szedtek mindkét oldalon Afganisztánban. Az afgán kormány is lépéseket tett ezen esetek csökkentésére. Interkulturális ismeretekkel készítik fel az újonc katonákat, rendőröket, a képzés során bemutatják a koalíciós erők eltérő kultúráit és szokásait, amelyekkel nem megsérteni kívánták a helyieket, hanem egyszerűen csak egy másik kultúrából érkeztek és ezért el kell tudni fogadniuk azok különös, néha sértőnek tűnő szokásait is.

Az afgán hadsereg egyik ilyen oktatási anyaga egy olyan 28 oldalas ismertető, amely bemutatja a koalíciós erők eltérő kulturális szokásait, példákkal illusztrálva az eltéréseket, ilyen például:

⁴⁰⁵ ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data*. – In. longwarjournal.org, 2012. Forrás: <https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue-attack.php> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

- „a legtöbb koalíciós katona szeret beszélni a családjáról, közös élményeiről és szeretik megmutatni barátaiknak is a családi fényképeket. Ha egy koalíciós katona megkéri Önt, hogy mutasson képet a családjáról, a feleségéről vagy lányáról, ne vegye sértésnek, nem próbál kísérletet tenni arra, hogy megalázza Önt. Ők csak baráti viszonyt kezdeményeznek Önnel. Ahelyett, hogy megsértődne, szóljon nekik, hogy a mi országunkban nem szokták megosztani a női családtagok fényképeit.
- ha egy koalíciós katona elmegy Ön előtt imádkozás közben, és véletlenül rálép az imádkozó szőnyegére csizmájával, ne vegye sértésnek, mert nincs tisztában a különbséggel az imádkozó szőnyeg és az utcai szőnyeg között.
- mint tudja, az afgánok nem fújják ki az orrukat egymás jelenlétében. Ha egy koalíciós katona kifújja az orrát az Ön jelenlétében, ne vegye sértésnek, ez normális az Ő kultúrájukban.
- ha a koalíciós katona megveregeti a vállát, vagy hátát, ne vegye sértésnek, ezzel csak a jó munka végzésének elismerését fejezi ki.
- mint tudja, az afgánok soha nem rázzák a bal kezüket, kacsintanak, jeleznek az ujjakkal, vagy mutatják meg „intim” testrészeiket más jelenlétében a zuhanyzóban. Ha ilyet tapasztal, azzal a szövetséges erők katonája nem akarja megsérteni Önt; ez csak egy a kulturális különbség. Meg kell velük beszélni ezeket a különbségeket.”⁴⁰⁶

Természetesen az amerikai erők is több megelőző intézkedést hoztak, hogy katonáik csökkentsék a kulturális különbségből fakadó esetleges sértések számát, ezért elrendelték katonáiknak, hogy:

- „viseljenek sebészeti kesztyűt, ha kézbe veszik a Korán egy példányát.
- soha ne sétáljanak el az amerikai katonák egy imádkozó muzulmán előtt.
- soha ne mutassa csizmájának talp részét egy muszlim felé, se ülve, se fekve, melyet az iszlám sértésnek tekint.
- soha ne mutassa meg a feleség vagy a lányai fotóit egy muszlimnak.
- soha ne dohányozzon, vagy egyen egy muszlim előtt a Ramadan ideje alatt.
- kerülje a kacsintást és ne fújja az orrát egy muszlim jelenlétében, mert ez sértés az iszlámban.

⁴⁰⁶ Excerpts From "Brochure for Understanding the Culture of Coalition Forces". 2012. Forrás: <https://www.rferl.org/a/excerpts-from-afghan-cultural-sensitivity-guide/24707518.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

- *kerülje a meztelen kilépést a zuhanyzóból törülköző nélkül.*
- *kerülje a bal kéz használatát, amely az iszlám számára a testi higiénia részére fenntartott és tisztátalan.*⁴⁰⁷

A felkelők által tervezett lélektani műveletek célja, hogy a belső támadásokkal nem csak emberi és anyagi veszteséget okozzanak a szövetséges erőknek, hanem óriási lélektani hatást is gyakoroljanak, amely egyenes következménye az ilyen támadásoknak. A bizalom és az együttműködés megtörése a kormány csapatai és a szövetséges erők között rövid és hosszútávon is csökkenti a kooperáció hatékonyságát, ezzel növelve a felkelők potenciális helyzetét az adott körzetben.

Egy amerikai hírszerző katoná mesélte egy interjú során, hogy „*az afgán katonák azért támadnak rájuk, mert ők hitetlenek és megszállóknak tekintik őket egy iszlám országban. A felkelők által készített egyik videóban be is mutattak egy olyan egyenruhás afgán katonát, aki közli a videófelvételen, hogy azért nyitott tüzet három amerikai katonára, mert azok elfoglalták hazáját. Ők a vallás ellenségei*”⁴⁰⁸ – mondta. A USA hadereje elismerte, hogy nagyobb a vallási probléma, mint azt gondolták. A fent látott számok alapján megállapítható, hogy a kulturális különbségekből eredő fenyegetettség és az azokra történő felkészülés éppen olyan fontos, mint a rögtönzött robbanóeszközök elleni tevékenységre való felkészülés (az angol katonai terminológiában: Countering Improvised Explosive Devices – C-IED), vagy a felkelők elleni műveletek (Counter Insurgency – COIN) ismerete.

A következő példákból látni fogják, hogy a magyar katonák is követtek el olyan figyelmetlenségből adódó sértéseket Afganisztánban, mint más nemzetek, de szerencsére nem tudunk ebből fakadó negatív következményekről:

1. Egy saját példát említenék először, ami a PRT 10. váltásában történt Afganisztánban 2011-ben, amikor az amerikai Human Terrain and Analysis Team (HTAT – Kultúra Elemző Csoport) kollégáival kutatást végeztünk Baghlan tartományban, Baghlan–e Jadid járásának egyik iskolája mellett. Ez a járás akkoriban a legveszélyesebb terület volt Baghlan tartományban. A konvoj megállását követően

⁴⁰⁷ SPERRY, Paul: *Blaming our troops.* – In. New York Post, 2012.

Forrás: <https://nypost.com/2012/09/16/blaming-our-troops/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

⁴⁰⁸ ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data.* – In. longwarjournal.org, 2012. Forrás: https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

az egyik magyar katona a biztosítási feladat ellátása közben elővette fényképezőgépét és a kapuban álló pashtun kislányt fényképezni kezdte. Hatalmas szerencséje volt a járőr csapatnak, mert a velünk utazó amerikai antropológus kutató szinte azonnal észrevette és odarohant a katonához, követelve tőle, hogy azonnal tegye el a fényképezőgépet. Odahívott magához és kérte, hogy fordítsam le mondanivalóját az ott biztosító katonák számára. Egy példán keresztül elmagyarázta ennek a tevékenységnek veszélyeit. A járőrtvékenységünk előtt 2 héttel korábban történt ugyanis Kandahar tartományban, hogy az amerikai járőr egyik katonája szintén fényképezni kezdett egy pashtun kislányt, mikor annak édesapja ezt észrevette és azonnal fegyveréhez nyúlt és lelőtte a fényképező katonát, illetve a mellette álló biztosító társát is. A többi katona azonnal viszonzta a tüzet és megölték a kislány apját. Ezzel a példával szemléltette, hogy a kulturális tudatosság hiányából, a kulturális félreértésből igen szörnyű esetek következtek be már a múltban az amerikai katonákkal és kérte, hogy mi is nagyobb tisztelettel és odafigyeléssel végezzük feladatunkat a műveleti területen. Pontosán emiatt egyre több időt és kutatást szentelnek ennek a fajta tudásnak és képességnek kiépítésére az amerikai hadseregben.

2. A következő példa is Afganisztánban történt, Kabulban, szintén a váltásunk idején 2011. április 27-én, mikor szabadságolásom miatt kellett pár napot a fővárosban töltenem. Egy amerikai helikopterpilótákból álló mentorcsoport készített fel 8 afgán pilótát, mikor a csoport vezetője, egy pashtun származású ezredes, egyszer csak elővette fegyverét és megölt 8 amerikai katonatisztet és egy vállalkozót. A későbbi vizsgálatok kimutatták, hogy tette mindezt azért, mert az emberei előtt kinevették, vagy legalábbis úgy vélte, hogy kigúnyolták az amerikai katonák, mikor egy félreértés miatt azok nevetni kezdtek az afgán ezredes mondanivalóján és ezáltal megsértették őt. A családját és törzsét érintő sértés miatt, melyet ott azonnal neki le kellett reagálni, hogy ne maradjon sérelem büszkeségén, tette a számunkra felfoghatatlan dolgot. A helyi kultúrában ugyanis egy magas beosztású személyt semmilyen körülmények között nem lehet a beosztott állomány előtt sértegetni, gúnyolódni, mert azzal a becsületébe gázolnak és olyan szégyen éri személyét és a törzsét is, melyet nem vállalhatnak fel és igen nehezen lehet lemosni ezt a fajta megalázottságot az afgán kulturális környezetben.

Szeretnék megemlíteni néhány amerikai Green-on-Blue támadást is, melyek jól reprezentálják az ebben rejlő hatalmas veszélyt és annak pusztító erejét:

1. „2011. április 4: Egy afgán határőr megölt két amerikai katonát Faryab tartományban. Az elkövető a lövések után eldobta fegyverét és elmenekült. Három nappal később megölték a helyi erők, de kiderítették, hogy állítólag Koránégetés miatt hajtotta végre ezt a támadást, mert megsértették a hitében.
2. 2011. február 18: három német katona veszítette életét és hat másik megsebesült (ebből három súlyosan) Pul-e-Khumriban, Baghlan tartományban. Az egyik jelentés azt állította, hogy Afzal már korábban kiválasztotta azokat a német katonákat, amiért azok megbántották őt.
3. 2010. július 13: Egy afgán katona megölt három brit katonát, megsebesített további hat másikat gránáttal Helmand tartományban. Az elkövető a támadás után elmenekült. Egy férfi azt állította, hogy ANA katona volt, aki azért követte el a támadást, mert "az angolok helyieket sértettek meg és öltek meg", és hogy személye nem állt kapcsolatban a tálibokkal. Tőlük függetlenül vett elégtételt.
4. 2009. december 29: Egy amerikai katona meghalt, két olasz katona pedig megsebesült, amikor egy afgán katona tüzet nyitott rájuk a Bala Morghab bázison. Az amerikai katona éppen egy orvosi ellátmányt pakolt le egy helikopterről, amikor egy ANA katona közeledett a leszállóhelyre. Két olasz katona jelzett az ANA katonának, hogy hagyja el a leszállóhelyet. Pár perccel később az ANA katona tüzet nyitott. Az ANA katona megsebesült és az ISAF katonái elfogták. Jelentések szerint az ANA katonát többször sértegették, miközben a leszállóhely elhagyására utasították.
5. 2009. november 2: Egy afgán rendőr megölt öt brit katonát és megsebesített nyolc másikat Helmand tartományban. A támadás után a támadó el tudott menekülni. A jelentések szerint, az elkövető "gyűlölte" a brit katonákat és egy "komoly vita" előzte meg a lövöldözést. Ő három évig rendőrként dolgozott a tartományban. Két helyi afgán, akik ismerték az elkövetőt, elmesélték, hogy a tettest brutálisan megverte és szexuálisan molesztálta egy magas rangú afgán tiszt, aki a britek támogatását élvezte.
6. 2009. szeptember 12: Egy afgán rendőr vitatkozni kezdett egy amerikai katonával, aki Ramadán idején nyilvánosan ivott. A vita után tüzet nyitott és súlyosan megsebesítette az amerikai katonát. Az elkövetőt az amerikai katonák lelőtték.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data*. – In. longwarjournal.org, 2012. Forrás: https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

Martin Dempsey tábornok⁴¹⁰ egy interjú során felidézte, *Sher Mohammad Karimi tábornok, az Afgán Nemzeti Hadsereg vezérkari főnökének szavait, miszerint mindkét félnek többet kell tennie azért, hogy "megtanítsák" a külföldi csapatoknak, melyek az iszlám hagyományai és értékei, és ezek ismeretében hogyan csökkentsék az erőszakos reakciókat. Éppen ezért a belső támadások magas száma arra ösztönözte a Pentagont, hogy valamennyi katonai oktatásba és felkészítésbe újra bevezessék a filozófiai képzést, ezáltal emeljék az oktatásban a kulturális tudatosságot, melynek révén jobban megértetik a katonákkal az iszlám vallás hagyományait és szabályait.* A Pentagon olyan megállapításokat tett és szabályozást vezetett be, melyben megfogalmazták, hogy bármely katona, aki megsérti az iszlám szabályait, súlyos büntetésben részesülhet, illetve arra a megállapításra jutott, hogy az amerikai katonák tehetősek felelőssé a Green-on-Blue támadások jelentős részéért, mert nem voltak kellő megértéssel a helyi kultúrára.⁴¹¹

Naivitás azt állítani, hogy a helyi fegyveres erők katonái azért támadták meg a szövetséges katonákat, mert azok bal kézzel érintették meg a helyi lakosokat, vagy a talpukat mutatták egy asztalnál ülve. Ez igen kevés indok egy gyilkosságra, de mégis a sok apró nézeteltérés és kulturális különbség vezethet el oda, hogy azt már nem tudja tolerálni a helyi muszlim katona vagy rendőr és úgy gondolja, hogy elégtételt kell vennie. Ennek egyik példáját hozza fel egy kutatás, amely egy 2011-es támadást vizsgált meg Gamberiben egy helyi FOB⁴¹²-nál.⁴¹³ A kutatás kimutatta, hogy a támadás egy mélyen gyökerező gyűlölet miatt történt, melyet többszörös társadalmi és személyes sérelem eredményezett. Ugyanebben a kutatásban azt is említik, hogy az ANSF erők igen sokszor váltak türelmetlenné és kerültek konfliktusba az amerikai

⁴¹⁰ DEMPSEY, Martin vezérezredes, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke. (2011. október 1-től 2015. szeptember 25-ig)

⁴¹¹ STEWART, Phil: *2016 U.S. pullout gives time to build Afghan force - U.S. general.* – In. Reuters, 2014. Forrás: <https://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKBN0E72R920140527> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

⁴¹² FOB - Forward Operating Base - előretolt műveleti bázis: ideiglenes bázisként szolgáló komplexum, melybe a feladatra kijelölt különböző összetételű műveleti alegységek, az úgynevezett „task units”, vagyis a feladatban résztvevő állomány tagjai a feladat előtt kitelepülnek. Berendezik az épületet, megszervezik a védelmét, megteremtik az állomány élet-és munkakörülményeit, kialakítják a napi technikai karbantartásához szükséges feltételeket és innen kiindulva hajtják végre feladataikat. A tervezett műveletek irányítása és koordinálása is erről a pontról történik.

Forrás: PRT szövívő: *Előretolt műveleti bázis.* – In. Honvedelem.hu, 2011. <https://www.honvedelem.hu/cikk/25723/eloretolt-muveleti-bazis> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

⁴¹³ ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data.* – In. RealClear Defence, 2017. Forrás: <https://www.realcleardefense.com/articles/2017/03/21/green-on-blue-attacks-in-afghanistan-the-data-111015.html> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

erőkkel, akiknek konvoja miatt a civilek és a betegek nem tudtak mozogni. Ezeket a magatartásokat a helyiek sértésnek tekintik, illetve azt látják, hogy akadályozzák a helyi lakosokat abban, hogy éljék a jól megszokott életüket.

Ezek az esetek nagyon jól bemutatják, hogy a Magyar Honvédségnek elemei érdeke, hogy felhívja a figyelmet a kulturális ismeretek fontosságára és a benne rejlő prevencióra. A katonának amellet, hogy figyelnie kell a környezetét, pszichésen nagyon megterhelő, ha a mellé rendelt helyi fegyveres egységekre is úgy kell tekintenie, mint lehetséges támadóra. A folyamatos bizonytalanság és veszélyérzet nem segít, hogy kialakítsuk azt a kapcsolatot, amely szükséges az együttműködéshez.

Tapasztalatból tudom, hogy néha igen nehéz legyőzni az emberi félelmet a mássággal szemben, amikor rá vagyunk kényszerítve egy idegennel való együttműködésre, akiről nem tudunk semmit és folyamatosan azok a hírek keringenek a területen, hogy a beszivárgott ellenség száma egyre nő. Valahol érthető a koalíciós katonák távolságtartása és bizalmatlansága, viszont ezzel nem segítjük elő a misszió feladatát. A „Green-on-Blue” támadások csökkentéséhez elengedhetetlen, hogy mindkét félnek tolerálnia kell a másik kultúráját és oda kell figyelnie egymásra. A testbeszéd, a nyelvhasználat (sok esetben a magyar nyelv egyes szavai sértő, indiszkrét jelentéssel bírnak a perzsa nyelvekben), a kulturális tudatosság mára nélkülözhetetlen eszköz a nemzetközi katonai műveletekben. Azoknak a katonáknak, akik idegen országban teljesítenek szolgálatot, fokozottan figyelniük kell önmagukra és a kulturális különbségekre, hogy ne tegyenek olyat, ami félreérthető.

Az ISAF katonai vezetői többször jelezték, hogy szükséges emelni a kulturális képzések számát és színvonalát a szövetséges haderőkben, ellenkező esetben a két csoport közötti viszony tovább romlik és elkerülhetetlen lesz a vereség. Azzal, hogy az ott szolgálatot teljesítő katonák viselkedésükkel elidegenítik és felbosszantják az afgán népet, nem járulnak hozzá az ország újjáépítéséhez. Az ilyen viselkedések viszont generálják a szélsőségek és a radikalizmus növekedését az afgán társadalomban. Sajnálatos módon a felkelők pontosan ezeket a kulturális különbségekből fakadó nézeteltéréseket használják fel arra, hogy meggyőzzék az ANSF tagjait, hogy csak azzal tudnak elégtételt venni, ha támadást intéznek a szövetséges katonák ellen, melyek előbb–utóbb azt fogják eredményezni, hogy a ISAF csapatok elhagyják az országot.

A 2. fejezetben definiáltam és röviden bemutattam az *etnocentrizmus* fogalmát és veszélyeit. Azonban hazai környezetben is akadnak negatív példák, melyet

bemutatva szeretném éreztetni, hogy a Magyar Honvédség állományában is vannak olyan személyek, akikben ott van a potenciális veszély, hiszen sokan tekintenek az afgán népre mint terroristákra, civilizálatlan ősemberekre. A média által megfogalmazott erkölcstelen, embertelen jelzők, a saját kultúránkhoz hasonlítják az idegen kulturális környezetben élők katonai cselekményeit. Ez a fajta etnocentrizmus, melyet véleményem szerint a hazai gondolkodásban is meg kell tanulnunk kezelni, mert az, hogy nem értjük az idegen lakosok vagy csoportok tevékenységének módszereit, motivációt, hagyományait, harceljárásait, az nem azt jelenti, hogy nem kell foglalkozni velük. A hazai pálya fogalma, melyet a sportban alkalmaznak, nem véletlen, hiszen otthoni környezetben minden szereplő fokozott motivációval tevékenykedik, főleg ha abban a vallás és a kultúra aspektusai is jelen vannak. Saját országát, kultúráját mindenki jól ismeri, melyek a még elfogadott viselkedési normák a helyiek szemében és melyek, amelyek már átlépik azt a lélektani határt, amiért a civil lakosság már szót emel vagy tettelegességig megy el. Egy háborús műveleti területen ez a tettelegesség azt jelenti, hogy a megsértett helyi lakosok támogatni fogják a szövetségesek ellenségeit információkkal, élő erővel.

Az etnocentrizmus miatt az adott személy nem képes saját kulturális korlátján tovább látni, mert minden cselekvést önmaga számára felállított normákhoz viszonyít. Ezen gondolatmenet mellett természetes, hogy embertelennek tűnhet a másik harcmódorának momentuma, de attól még nem biztos, hogy nincs mögötte motiváció és rendszer, csak a nyugati világ számára felfoghatatlan és elfogadhatatlan.

A közel-keleti szalafizmus⁴¹⁴ és a nyugati értékrend között talán sosem lesz teljes egyetértés. A kulturális különbségekben rejlő veszélyeket sok szakirodalom taglalja, mára már a Magyar Honvédség állományának nagyobb része is tisztában van az ebben rejlő kockázatokkal, hiszen több műveleti területen huzamosabb ideig vállaltunk szolgálatot. Irak és Afganisztán volt a két legnagyobb tapasztalattal járó misszióink, ahol számunkra egy olyan idegen világban kellett katonai feladatainkat elvégezni, melyet egyáltalán nem értettünk és nem is tudtunk felkészülni rá. Az iszlám kultúra hagyományai, szokásai, történelme és vallását tekintve teljesen mértékben különbözik a keresztény–nyugati, magyar gondolkodású kultúrától. Így az első,

⁴¹⁴ Szalafizmus: vagyis az iszlám azon irányzata, amely szó szerint értelmezi a Koránt. POCSKAI Ákos: *A szalafizmus, mint az iszlám szélsőséges irányzatok ideológiája*. – In. (T)error&elhárítás, 2014. 1. sz.
Forrás: http://epa.oszk.hu/02900/02932/00005/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2014_1_02.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 26.)

amit érez megérkezését követően a magyar katona, az a *'kultúrsokk'*, amelyből egy igen komoly mentális betegség is kialakulhat. Ha hirtelen elszakadunk az otthoni világból és minden megszokott komfortot, kapcsolatot fel kell adni, akkor az adott személy napról–napra érezni fogja a hiányt, amely egyre erősebb lesz és bizony néha agresszívvá válik a helyiekkel és saját bajtársaival szemben. Ennek pszichés tünete maga a kulturális sokk. Sajnálatos módon nem egyszer történtek verekedések szövetes katonák között műveleti területen, szobákban, kantinban egy apró félreértés miatt, melyeket idehaza is tapasztalunk, de olyan műveleti területen, ahol mindennapos a hiány és a stressz is magas, ott nem képes ugyanúgy kezelni az ember a változást. Ez persze egyéneként változó, annak mértéke és lefolyása, de a kultúrsokk jelenléte valós probléma. A toleranciaküszöb is folyamatosan csökken és egyre nehezebb elviselni a változásokat, még ha olyan kicsi dolgokra is gondolunk, mint hogy valaki megszokott egy széket az étkezdében. Ugyanis 2009-ben az MNTF–W KFOR 2 váltása idején voltam szemtanúja két magyar katona összeverekedésének az étkezdében, pont a fent említett ok miatt.

Tapasztalatom alapján állítom, hogy a magyar missziós felkészítések során sajnos nincs elegendő idő az idegen kultúra pontosabb megismerésére. Ezen ismeretek elsajátítására esetenként csak 2–3 óra áll rendelkezésre, és legtöbbször olyan katonák előadásában hallgathatjuk meg, akik nem tanulták az adott kultúra különbségeit, nem végeztek mély kutatásokat a témában, nincs pedagógiai képesítésük, hanem missziós tapasztalataikat adják át, emlékeiket osztják meg az állomány részére. Ki kell emelni, hogy a tapasztalatok átadása igen hasznos dolog a következő váltás számára, azonban annak előadásmódja, az oktatás színvonala nem mindegy. Azt minden esetben egy hozzá értő személynek kell elvégeznie, hiszen azt mélyen kódolni kell a hallgatók számára, tudatos pedagógiai módszerekkel. Továbbá egy adott kultúráról szinte semmit nem lehet megtudni alapos empirikus kutatás nélkül. Ezen kutatások az elkövetkezendő missziós műveletekben nélkülözhetetlenek lesznek. A NATO több országának hadereje (brit, francia, német, ausztrál, amerikai,) már alkalmazza a katonai szakfelkészítésekbe, illetve a katonai oktatásban a kulturális tudatosságot és a kulturális kompetencia fejlesztését mint képességet, és így próbálnak pontosabb képet nyújtani az elméleti oktatásban és gyakorlati feladatokban egyaránt.⁴¹⁵

⁴¹⁵ USA: Human Terrain System, brit: Defence Cultural Specialist Unit, francia: Frédéric Charillon - Le Centre d'Études en Sciences Sociales de la Défense (C2SD),

6.2 A KULTURÁLIS KOMPETENCIÁK STRATÉGIAI FONTOSSÁGA

Az olyan angol kifejezések, mint a *Cross–Cultural Competence* (kultúrák közötti kapcsolatok), *Cultural Understanding* (kulturális megértés), *Intercultural Communication* (interkulturális kommunikáció), *Cultural Awareness* (kulturális tudatosság), mind inkább a figyelem középpontjába kerülnek a képzések és kiképzések során. Ezen területek és képességek fejlesztése fontos fejlesztési szintjei lettek a modern katonának. Hiszen mára elképzelhetetlenné vált, hogy egy steril környezetben vívják meg katonáink a konfliktusokat, ahol se civil lakos, se infrastruktúra nincs. A 21. század katonai kihívásai egyre inkább megkövetelik a helyi lakosokkal való szorosabb együttműködést, mivel őket meggyőzve lehet katonai sikereket elérni. A helyi konfliktusok, háborúk többé nem elszigetelt, önmagában vizsgálható jelenségek, hiszen jelentős hatást gyakorolnak a nemzetközi rendszer stabilitására, a globális pénzügyi és gazdasági folyamatokra egyaránt.⁴¹⁶ A helyiek döntő fontosságúak egy katonai művelet kimenetelét illetően, mert az ő támogatásuk dönti el, hogy rövid- és hosszútávon milyen hatékonysággal és veszteségekkel fejezik be a katonák a műveleteket. A helyi lakosság meggyőzése, valamint az ehhez szükséges megismerés és elfogadás nélkül a 21. század katonai kihívásaiban nem lehet semmilyen műveletet végrehajtani idegen területen. Éppen ezért foglalkoznak olyan sokat a modern gondolkodású nemzetek katonai és politikai vezetői és szakértői e képesség fejlesztésével főképp ott, ahol túl sok áldozatot szedtek a kulturális félreértésekből adódó halálos akciók.

Idehaza még nem elismert e képesség, de az igény érezhető. Ezek a társadalomtudományok által kombinált katonai képességek preventív hatásúak, azaz a megszerzett és alkalmazott ismeretek életmentők és költséghatékonyak lehetnek a missziós feladatok során. Ugyanis, ha tudjuk melyek azok a kulturális különbségek, tevékenységek, amelyek tiltottak az adott kultúrkörben, akkor kevesebb lesz a konfliktus és magasabb lesz a katonák civil támogatottsága, egyúttal azt is tudni fogjuk, hogy melyek azok a tevékenységek, amelyekkel magunkhoz köthetjük a helyieket. A támadások és az áldozatok számában is megjelenik a változás, mert az együttműködés megnövekedése miatt hatékonyabban tudnak a katonák a térségben dolgozni.

⁴¹⁶ TÖRŐ Lajos: *A kulturális antropológia kérdései a nemzetközi műveletek támogatásában.* – In: *Hadtudományi Szemle*, 2013. 6. évf. 2. sz. – pp. 147–151.

Ideális esetben, amennyiben egy kölcsönös jó kapcsolat alakul ki a helyi közösség és az idegen katonák között, akkor a térségben a felkelő csoportok támogatása is csökkenni fog. Ha ezzel szemben folyamatos a konfliktus, a tolerancia hiányából fakadó félreértés, akkor erősödni fog az ellenséges csoportok helyi lakosság általi támogatottsága. Éppen ezért igen fontos, hogy olyan felkészült katonák vegyenek részt műveleti területen, akik ismerik és képesek megbirkózni a kulturális különbségekből fakadó ellentéttel és felismerik ennek veszélyeit. Sajnos tapasztalatból mondom, hogy igen sok magyar katona vélekedik negatívan és lenézően a számukra ismeretlen kultúráról, mint az afgán, vagy az iraki, de a koszovói albánokról is volt szerencsém durva és sértő megjegyzéseket hallani. Nem is rejtik véka alá véleményüket egyes katonák, hanem nyíltan hangoztatják azokat. Több felkészítésen vettem részt, és az egyik ilyen oktatáson magától az előadótól hallottam becsmérő szavakat, pedig a helyiek csak a napi megélhetésükért küzdenek, ki így, ki úgy. Minden tréningen, felkészítésen hangsúlyozom, valamint próbálom elmagyarázni és megértetni katonáinkkal, hogy ez a hozzáállás még több problémát eredményezhet műveleti területen. Éppen ezért úgy gondolom, hogy már korábban kódolni kell a katonákban a helyes magatartást és hozzáállást és ha lehet, már az iskolapadban el kell indítani ezen ismeretek elsajátítását.

Ahhoz, hogy kellő ismereteket át tudjunk adni a felkészítések során katonáinknak a műveletek megkezdése előtt, már a tervezés időszakában is be kell gyűjteni a lehető legtöbb és legrészletesebb információt, amelyek naprakészek és az adott terület specifikumai. Például, ha csak általánosságban beszélünk az iszlámról a felkészítések során, az igen sok félreértéshez vezethet, hiszen más a vallás megjelenésének formái Indonéziában, Koszovóban, Afganisztánban, Indiában és Marokkóban is. Ázsia rendelkezik a legnépesebb muszlim országokkal, beleértve Indonéziát, ahol 203 millióan laknak, Pakisztánban 174 millióan, Indiában 161 millióan, Bangladesben 145 millióan, Iránban és Törökországban pedig 74 millióan élnek. Ebben a hat országban a világon élő összes muzulmán több mint fele található meg⁴¹⁷, azonban minden ország vallásában, így a muzulmán országokban is megtalálhatók kisebb–nagyobb kulturális különbségek, hiszen maga a vallás a kultúra része, ezért csupán az iszlám vallás bemutatása az egyes missziós felkészítések során súlyos hiba.

⁴¹⁷ NÉMETH Csillag: *Világfelmérés az iszlámról, meglepő eredményekkel*. 2009. Forrás: http://www.hetek.hu/fokusz/200910/vilagfelmeres_az_iszlamrol_meglepo_eredmenyekkel (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

Az egyedi kulturális háttér, amely a hagyományokból és saját történelmükből ered teszi egyedivé az adott országot, azon belül az egyes régiókat. Azok etnikai és vallási összetétele, esetleg nyelvezete is sokban különbözhet egy országon belül.

6. 3 A PASHTUNWALI, AZ AFGÁN SZOKÁSJOG BEMUTATÁSA

Afganisztán vallásának vizsgálatakor nem a Sharía, mint az Iszlám jogrendszer alapjait kell tanulmányozni, hanem az annál sokkal konzervatívabb *Pashtunwalit*, amely több mint 2000 éves és a helyi törzsek etikai kódexének gyűjteménye, mely szájról-szájra terjed. Ez a jogrendszer hivatott a pashtun lakosság viselkedési normáit szabályozni, egyéni és közösségi szinten, amely ma már a törzsek által elfogadott alkotmánnyá nőtte ki magát. Ennek írásos formája nem létezik, melyet mindenhol tanítánnak, hiszen az országban a nagyarányú analfabetizmus miatt nem is lenne lehetőség annak terjesztésére. Így marad az öregek tanítása, amely emiatt apróbb eltéréseket mutat régióként. Ez a fajta, igen sok szabállyal tarkított jogrendszer, a Pashtunwali több szempontból is értelmezhetetlen a nyugati ország képviselőjének, tekintettel arra, hogy olyan hagyományokat, viselkedési kultúrát mutat, amellyel mi soha nem találkoztunk, így megérteni sem fogjuk teljesen ezáltal az afgán kultúrát, de törekedhetünk a jobb és pontosabb megismerésre, mert véleményem szerint ez a kulcsa az elfogadásnak, ez az út a biztonságos környezet kialakításához.

A Pashtunwali szokásjog néhány eleme:

- **„Melmastia – vendégszeretet:** A vendégszeretet a mély emberi tiszteleten alapul, minden látogatónak kijár tekintet nélkül a vallásra, a nemzeti hovatartozásra, és az anyagi viszonzás reménye nélkül kell megadni.
- **Badal – bosszú:** Sem az idő, sem a tér nem befolyásolja azt, aki az igazságot keresi (lehet az 1 nap, vagy 100 évvel ezelőtti sérelem, lehet az helyben, vagy másik kontinensen) a bosszú mindig él és élni fog, amíg azt le nem róják.
- **Nang – becsület:** Mindig biztosítani kell a saját magunk és a család becsületét, amely biztosítja a kulturális és vallásos függetlenséget és védelmet.

- *Namus – a nők becsülete*: a Pashtun nők becsületét mindentől kötelesek védelmezni, legyen az fizikai vagy lelki védelem.
- *Zemaka – a föld*: Egy Pashtunnak bárhol éljen is, meg kell védenie saját földjét, ahol lakik és amit birtokol.
- *Hewad – a nemzet*: Az ember nemzete iránti szeretet nagyon fontos és lényeges a Pashtun kultúrában. Egy Pashtun mindig adós a nemzetnek és arra kell törekednie, hogy javítsa, tökéletesítse azt. Egy Pashtun kötelezettsége megvédenie országát, bármilyen fajta külföldi ellenséggel szemben. A nemzet védelme egyet jelent a becsület, az értékek, a kultúra, a hagyomány és az én védelmével.
- *Dod–Pashbani – a Pashtun kultúra védelme*, Ennek értelmében meg kell tenni mindent, hogy megvédjék a Pashtun kultúrát a higitástól és annak felbomlásától, amely része a Pashtun nyelv is.⁴¹⁸

A Pashtunwali szokásjog néhány elemének bemutatásából jól látható, hogy azon pashtunok, akik hisznek saját kultúrájuk mélységében, igen büszkék és erősen kötődnek hazájuk kultúrájához, hagyományaihoz. Ennek megértése és ismerete nélkülözhetetlen a pashtun felkelők elleni küzdelemhez, akik ezen szokásjogot ismerve és felhasználva rejtőznek el a helyi lakosság körében és kérnek segítséget. Ahhoz, hogy minimális esélye legyen egy külföldi katonai csoportnak tevékenységének elfogadtatásához Afganisztánban, szüksége van arra, hogy értse a Pashtunwali fogalmait és ismerje a magatartási kódexet. Továbbá tiszteletben kell tartania a helyiek elveit, viselkedésüket, értékeit, a nők jogait és ismerje a döntéshozatali rendszer működését a Jirga intézményét. Maga a Jirga a törzs időseiből álló döntéshozatali csoport, akiknek határozatai befolyásolják a törzs életét és amely megkérdőjelezhetetlen mindenki számára. Többek között a törzs egészét érintő kérdésekben döntenek, így egy háború megkezdése, a béke megkötése, a törzsi ítékezés, vagy a viták tisztázása a feladatuk, azonban megesik, hogy kisebb ügyekben is kikérik a Jirga tanácsát. Ezen ismeretek begyűjtése és elsajátítása időigényes folyamat, de annak expeditivitása megkérdőjelezhetetlen.

⁴¹⁸ JOHNSON, Thomas H., DUPEE, Matthew C.: *Analysing the new Taliban Code of Conduct (Layeha): an assessment of changing perspectives and strategies of the Afghan Taliban*. Forrás: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02634937.2012.647844?journalCode=ccas20> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

6.4 AZ ALBÁN SZOKÁSJOG BEMUTATÁSA

A KFOR munkájához szorosan kötődik az albán szokásjog ismerete, hiszen a hegyvidéken élő koszovói albán lakosság még a mai napig ezt a törvényt ismeri el a kormány törvényeivel szemben. 2008-ban több alkalommal utaztam Szegedre, hogy beszéljek Heka Lászlóval, aki a délszláv joggal foglalkozott és könyvet is írt annak tanulmányozásáról a *Vallási és politikai konfliktusok a délszláv térségben, a Kanun i Lekë Dukagjinit (Az albán szokásjog)* címmel. A Magyar Honvédség Civilkatonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központnál eltöltött első időszakomat a Kanun felkutatása és tanulmányozása tette ki, melyet a KAFOR missziós felkészítéseken mutattam be a kijelölt állomány részére. Hasonló az afgán Pashtunwalihoz, hiszen az albán hegyvidéki muzulmánok körében sem a Sharía az alapja jogrendjüknek, hanem a sokkal szigorúbb *Kanun i Lekë Dukagjini* (Lekë Dukagjini Kanonja), amely a Pahtunwalihoz hasonlóan vált az ott élő népek kultúrájává és viselkedési kódexévé.

Lekë Dukagjini 1410 és 1480 között élt, albán herceg, hadvezér, a törökellenes harc jelentős alakjaként ismert hős Koszovóban. A mai Koszovó területén lévő Lipjanban született és apjától 1446-ban örökölte meg a hercegi címet. Részt vett a Kasztrióta György (Szkander bég) vezette török ellenes harcokban, majd 1468-tól annak élére ált. Neki tulajdonítják az albán szokásjog törvényeinek rendszerezését, és megerősítését, az általa összefoglalt törvényeket nevezzük Kanon-nak. A Kanon rendelkezései más délszláv népek szokásjogához hasonlóak és a történelem során végig a legfontosabb jogforrást jelentette az albánok számára.⁴¹⁹ A Kanon a Pashtunwalival szemben elítélt jogrendszernek számít Koszovóban, hiszen az a demokratikus, európai joggal ellentétes, így a kormánynak igen sok problémát okoz a megszüntetése. A hegyvidéken élő törzsek azonban a mai napig használják és e szerint élik mindennapjaikat.

A Kanun szokásjog néhány eleme:

- „A családfő (legidősebb férfi) joga volt a vagyon kezelése, a család tagjainak munkába állítása, a javak eladása. Kötelessége volt biztosítani a család tagja-

⁴¹⁹ ELSIE, Robert: *Northern Albanian Culture and the Kanun*. 2012. Forrás: <http://www.elsie.de/pdf/articles/A2012KanunLeiden.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 22.)

inak alapvető szükségleteit, gondozni, gyarapítani a vagyont, és a család minden nagykorúvá váló férfitagjának fegyvert biztosítani;

- A ház asszonya (legidősebb női családtag) rendelkezhetett a háztartási eszközökkel, kölcsönkérhetett és adhatott élelmiszert, kiadhatta a női családtagoknak feladataikat;
- A házasságtörő nőt halállal büntették;
- A gyerekek életével az apa rendelkezik;
- Becsület védelme: „*akit megfosztottak becsületétől, az halottnak számít*” (pl.: fegyver ellopása ezen büntett elkövetése csak vérrel mosható le, hiszen hatalmas szégyent jelent);
- A fiúgyermek 15 éves korától számított nagykorúnak, innentől jogosan visel fegyvert, és saját becsülete (besa) van;
- Vendégszeretet: az albán ház a házigazdáé és a vendégé. A vendég sérthetetlen. Más ember vendégének megsértése vérbosszúval torolható meg;
- Vérbosszú (gjakmarrja): becsület visszaállítása a cél, megtorolhat sértést vagy gyilkosságot. Vérbosszút von maga után „a megölt vendég, a megerőszakolt nő, és a meggyalázott fegyver”.⁴²⁰

Habár fellelhetők hasonlóságok a két jogrendszer között, mégis az egyedi kultúrájuk és hagyományuk összeolvadása vallásukkal teszi igazán különlegessé a helyiek szokásrendszerét. A fent leírt példákból megállapítható, hogy a vallás és a kultúra vizsgálata összekapcsolódik, hiszen ezek az egyes országok társadalmának alappillérei. Azonban, ha csak általánosságokban ismertetjük a számunkra idegen vallás elemeit, akkor nem fogunk közelebb kerülni a helyi lakossághoz, sőt, bizonyos esetekben sérelmeket is elkövethetünk. Például igazán nagy sértésnek számít, ha egy kínairól azt feltételezzük, hogy vietnámi vagy koreai. Egy európai szemével nem igazán tűnnek fel az apró különbségek a felsorolt népek rasszjegyeiben, ám az sértő lehet rájuk nézve a történelmi konfliktusaik, a kulturális és vallási eltérések miatt. Ezért szükséges az adott ország teljes kulturális vizsgálata, annak minden dimenziójának felkutatása, hogy a lehető legrészletesebben prezentálható legyen a magyar katonák részére a különbségek és az abból fakadó esetleges veszélyek. Ezeket az ismereteket nem csupán előadás keretében kell átadni, hanem azokat az egyes szak-

⁴²⁰CARA, Arben, MARGJEKA, Mimoza: *Kanun of Leke Dukagjini Customary Law of Northern Albania*. – In. *European Scientific Journal*, 2015. 11. évf. 28. sz. – p. 179.

felkészítéseken és katonai gyakorlatokon folyamatosan be kell gyakorolni és a hibákat azonnal ki kell javítani a szakértők segítségével, hogy elmélyítsük a szükséges ismereteket. Ehhez képzett aljátársók szükségesek, nem csupán a területet megjárt katonát kell beöltöztetni hagyományos népi ruházatba, azok önmagukban kevesek egy valós idejű művelet és konfrontáció imitálásához.

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Fentiekben bizonyítottam hipotézisem, mely szerint a Green-on-Blue támadások egy része a kulturális információ hiányából, az ellenség és a helyi lakosság motivációinak és hagyományainak meg nem értése következtében, valamint a kulturális félreértésekből adódó sértettség által elkövetett fegyveres támadások. A fejezetben – a bemutatott példákon keresztül – igazoltam, hogy kulturális kompetencia képességnek, illetve a kulturális tudatosságnak komoly preventív hatása van. Rávilágítottam, minél jobban ismerjük a helyi kultúrát, minél inkább foglalkozunk a katonák ilyen típusú ismereteinek bővítésével, annál inkább csökkenthető a belső támadások esélye és a helyi lakosság sokkal inkább támogatni fogja a szövetséges csapatok feladatait, ha azt látja, hogy toleránsak vagyunk a helyi hagyományokkal és a vallással.

7. A MAGYAR HONVÉDSÉG KULTURÁLIS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSE

A kultúra megismerésének és az interkulturális kompetencia kialakításának célja a kulturális félreértésekből adódó konfliktushelyzetek előrejelzése és annak elkerülése. A kulturális antropológia definiálható egy megelőző intézkedésként is, amely véleményem szerint a Magyar Honvédségben való megjelenésével csökkentheti a műveleti területek kockázatvállalásait, ezáltal hatékonyabbá és biztonságosabbá téve az adott missziós környezetet. Azonban, ha nem veszünk tudomást az idegen kultúra megismerésének fontosságáról, akkor már nem kockázatkezeléssel, hanem válságkezeléssel fogunk szembenézni a jövő műveleteiben, amire tökéletes példa Vietnám, Irak és Afganisztán.

Úgy gondolom, hogy a különböző kompetenciák kialakítása nagyban hozzájárul az egyes problémák megoldásához. Amennyiben megértjük a probléma eredetének miértjeit, megismerjük az okokat és motivációt, akkor nagyobb eséllyel a mi célkitűzésünk mentén fogjuk tudni lezárni az adott konfliktust.

7.1 A T.O.M.A.V. – RENDSZER

A **T.O.M.A.V. – rendszer a Tervezés, Oktatás, Megelőzés, Alkalmazás és Viszacsatolás** szavakból megalkotott, a katonai terminológiában jól felhasználható mozaik szó. A T.O.M.A.V. – rendszer kialakítását a Magyar Honvédségben azért látom szükségesnek, mert ezáltal a szociokulturális kutatások eredményeit hatékonyabban tudjuk integrálni a kiképzési és oktatási rendszerbe és ezáltal alkalmazhatóvá válik hadműveleti és harcászati szinteken. A rendszer továbbá hozzásegíti a Magyar Honvédség személyi állományát ahhoz, hogy jobban megismerje a kapott információk által a helyi közösségek és a területen jelenlévő ellenségek szokásait, a belső feszültségeiket, félelmeiket és sebezhetőségeit, ezáltal egy biztonságosabb környezetet teremthetünk mind a helyi lakosok, mind pedig az ott szolgálatot teljesítő magyar katonák számára.

A kutatásaim kimutatták, hogy a katonai műveletek megtervezésének időszakától egészen az oktatásban, kiképzésben, a hírszerzésben, a tapasztalatfeldolgozásban

és a műveleti környezetben is alkalmaznunk kell azokat az ismereteket és információkat, amelyet a rendszer képes összegyűjteni, értékelni és elemezni, továbbá tanítani az Altishti Akadémia és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar alap- és mesterszakos hallgatói számára. A kész információk ezen felül megjelenhetnek az egyes szakfelkészítések és gyakorlatok idején is, ahol a helyszínen releváns szakemberek alájátszásaival segítik hozzá a Magyar Honvédség állományának hatékony kiképzését és felkészülését a jövő katonai műveleteihez.

A rendszer egy több szintű társadalomtudományi és kompetenciaalapú fúzió során alakult ki, amely kizárólag a Magyar Honvédség számára lett kifejlesztve, így annak speciális képességeit és struktúráját tanulmányozva kerestem meg a kooperációhoz szükséges katonai szervezetek vezetőit. Az általam meghatározott katonai szervezetek parancsnokaival már több éve keresem az együttműködést, azonban a rendszer pontos kialakítását a folyamatos átszervezések és a vezetők személyi változásai nem segítették elő. Ennek leküzdése folyamatos felülvizsgálatot igényel: ahhoz, hogy a T.O.M.A.V. – rendszer helyét és szerepét megtaláljuk a jövőben, még további egyeztetések szükségesek.

Amit biztosan kijelenthetek, hogy a kulturális antropológia, mint az idegen kultúra megismerésének tudománya, illetve a katonaantropológia, mint tudományrészterület a lehető legalkalmasabb arra, hogy egyes vizsgált kultúrák, társadalmak részletes megismerését elvégezzük. Az ebből fakadó információkat azonban bizonyos kompetenciák megléte nélkül nem lehet átadni. Ahhoz, hogy valóban hatással legyenek az antropológia által begyűjtött és elemzett információk a későbbi katonai feladatokra, képzett és komplex kompetenciákkal rendelkező állományra van szükség, melynek célja a személyi állomány felkészítése a 21. század katonai kihívásaira, legyen az a harc megvívása, vagy egy békeművelet.

A kulturális és nyelvi kompetenciák elkerülhetetlenül fontossá váltak századunk fegyveres műveletei során, hiszen egy multikulturális környezetben alap követelmény a közös nyelv megléte. Az általam megfogalmazott kompetenciák megjelenésével és azok tudatos alkalmazásával a begyűjtött információk gyors áramlása, értékelése és elemzése révén segíti majd elő annak napi szintű felhasználását a Magyar Honvédségben, így alakítva ki hatását rendszerszinten az egyes felhasználókban.

Maga a T.O.M.A.V. – rendszer egy pontos, valós idejű alkalmazás, ami részletes információkat képes begyűjteni a szükséges témakörökben, úgymint az adott terület specifikumai (kulcsbeosztású személyek, csoportok, veszélyek, fenyegetettség, egészségügyi problémák, nyelvi sajátosságok, politikai háttér, hagyományok, vallás), hiszen ez (nem csupán egy program, mint a PMESII⁴²¹) egy kiépített összefoglalórendszer, így több szervezet együttes felhasználása teszi hatékonyá, melynek frissítését minden nap el kell végezni.

A Magyar Honvédség külföldi szerepvállalása, esetleges békeműveletekben való megjelenése a politikai döntéshozatal időszakával indul. Amennyiben a parlament jóváhagyja a magyar katonák külföldi szerepvállalását, elkezdődik a katonai műveletek megtervezésének időszaka. Sok, nagyon fontos részletre kell odafigyelni a személyi állomány missziós felkészítésétől kezdve a technikai eszközök bevetésén keresztül, a logisztikai, személyügyi és pénzügyi kihívásokig. Ennek részletes bemutatásával nem foglalkozom doktori munkámban, azonban kutatásaim során a begyűjtött információkra támaszkodva elmondható, hogy igen hosszas és bonyolult munka egy békeművelet megtervezése és végrehajtása, ami rengeteg katonai szervezet együttműködését igényli.

7.1.1 Tervezési szakasz

A tervezési szakasszal megkezdődik az adott békeműveletre való felkészülés, ahol a katonai vezetők a lehetséges feladatok részleteit aprólékosan kidolgozzák, a számukra rendelkezésre álló információk és eszközök felhasználásával. A T.O.M.A.V. – rendszer egy fontos elem lehet a tervezési időszakban, hiszen már az első munkacsoport felállításának idején a katonai vezetők döntéshozatalát a kulturális háttérinformációk is döntően befolyásolhatják. A kritikus információk megszerzése, mint a helyi szokások, törvények, hagyományok, nyelvjáráások, törzsek közötti konfliktusok, kulturális sajátosságok, tiltott tevékenységek, mind–mind ebbe az információhal-

⁴²¹ A PMESII egy mozaikszó, amely a politikai, a katonai, a gazdasági, a társadalmi, az infrastruktúra és az információs rendszerek kifejezések angol megnevezéseinek (Political, Military, Economic, Social, Infrastructure, Information systems) kezdőbetűiből áll össze. Ez a NATO által alkalmazott elemzési rendszer. Forrás: NÉMETH Bence: *A PESTEM és PMESII stratégiai elemzőrendszerek összehasonlítása - a honvédelmi minisztérium új stratégiai értékelő rendszere.* – In. Felderítő Szemle, 2014. 13. évf. 1. sz. – pp. 126–141.

mazba sorolandók. A nemzeti karaktertanulmány elvégzése során meghatározhatók az idegen kulturális közeg motivációja és esetleges célja.

A T.O.M.A.V. – rendszer nagyban hozzájárulhat a katonai stratégiai célok megfogalmazásához is, valamint a helyi fenyegetések meghatározásához, a helyszín biztonsági elemzéséhez, a helyi tolmácsok begyűjtéséhez és a kialakult helyzet és annak hatásainak megválaszolásához egyaránt. Az információkat a társadalomtudósok bevonásával kell begyűjteni és szorosabb együttműködés szükséges a hírszerzés–felderítés–hadművelet–oktatás felkészítés között is. Az így nyert pontosabb információk sokkal hatékonyabban és gyorsabban jutnak el a döntéshozókhoz, valamint a képzési rendszerünkbe is könnyebb beépíteni.

7.1.2 Oktatás és kiképzés

Az egyetemi oktatók feladata, hogy a felsőoktatás és felnőttképzés során képesek legyenek a kívánt ismereteket átadni, azokat olyan formában prezentálni, hogy a leadott anyag minél könnyebben befogadható és alkalmazható legyen. A T.O.M.A.V. – rendszer részeként olyan oktatási–képzési struktúra és anyagok összeállítása a cél, amely hozzásegíti a katonai állományt a jövő kihívásainak hatékonyabb leküzdésére. A különböző kompetencia-és társadalomtudományi képzettség révén kialakíthatóvá válik az a fajta gondolkodás- és látásmód, amelyre véleményem szerint a 21. században szükség van.

A teljesség igénye nélkül kiemelek néhányat:

- a kultúrák elfogadásának képessége, tolerancianövelés;
- az eltérő kultúrák különbségeinek tudatos megfigyelése és azok feljegyzése, majd alkalmazása;
- a nyelvi kompetenciák fejlesztése a jobb kapcsolat kialakítása miatt, non-verbális kommunikáció fejlesztése, annak kulturális különbségei;
- a kultúrák közötti kommunikáció képességének javítása, (cross culture competence);
- az interkulturális kompetencia, mint készség kialakítása;
- társadalomismeret, történelem és politikai ismeretek az adott konfliktuszóna, vagy ország bemutatásával;

- a kulturális antropológia szemléletének kialakítása, annak kutatási módszereinek felhasználása a katonai műveletek során.

A megtervezett tananyagot azonban jól strukturált módon kell beépíteni az egyes kiképzési és oktatási rendszerbe, hiszen a katonai oktatással össze kell egyeztetni, amely hozzáértő pedagógusok segítségével válik jól integrálhatóvá. Amennyiben ezek a társadalomtudományi ismeretek jól szervezett módon kerülnek átadásra, akkor képesek leszünk elérni azokat a változásokat a jövő altiszt és tiszti állományában, amelyeket az elkövetkező katonai kihívások során hatékonyan fognak tudni alkalmazni.

Csupán egy képzett társadalomtudományokkal foglalkozó oktató képes a jól megszervezett óra keretein belül úgy elmélyíteni a kulturális ismeretanyagot, hogy a hallgató számára az hosszútávon beágyazódjon. Véleményem szerint az előadásokon való passzív részvétel ritkán mélyíti el az oktató által leadott anyagot, így azt gyakorlatorientált formában kell átadni, főképp az olyan ismereteket, melyek távol állnak a katonai oktatás alapjaitól. Az antropológia és néprajzi képzésekben bevált folyamat, hogy az előadásokon hallottakat a terepgyakorlatok során használják fel a hallgatók, amelyek így saját tapasztalatuk útján rögzülnek. A katonantropológia képzés és a kulturális kompetencia képzésekből származó szükséges ismeretek tapasztalataim szerint csak ilyen formában adhatók át, ha valóban hatékony tudást kívánunk oktatni.

A stratégiai gondolkodás fejlesztése egy olyan kulcs katonai kompetencia, amely magában foglalja a *"politikai, gazdasági, kulturális, pszichológiai és a katonai erők alkalmazásának ismereteit annak érdekében, hogy a katonai műveletek támogatni tudják a nemzetközi politika által kijelölt békés úthoz vezető célokat."*⁴²² Ezen ismeretek feltétlenül szükségesek a katonai állomány részére, hiszen ezek az információk alapot képezhetnek egy adott társadalmi probléma többszintű megértéséhez és a megfelelő megoldás megtalálásához.

A társadalomtudományi képzéseket és a szükséges kompetencia kifejlesztését több szinten kell elkezdeni fejleszteni. A hallgatók számára nagyon fontos, hogy olyan ismeretekkel találkozzon tanulmányai során, amelyek lényegesek, meghatáro-

⁴²² SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success*. Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140831_art012.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

zók, naprakészek és katonai tapasztalatokkal bővítettek. Az első, ahol a honvéd- és a tisztjelöltnek találkoznia kell ezen ismeretekkel, az saját tanulmányainak alapképzése kell legyen.

Úgy gondolom, hogy az Altiszti Akadémián és a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon minél korábban meg kell kezdeni a hallgatók ilyen irányú képzettségének fejlesztését, hogy a későbbiekben egyre inkább a részletes információk átadásával tudjuk azt bővíteni. Azonban a tantermi oktatás mellett a kiképzések és a gyakorlatok alatt is találkozniuk kell a katonantropológia és a kulturális kompetenciát fejlesztő feladatokkal, amelyek képesek lehetnek felkészíteni a hallgatókat az előttük álló kulturális különbségekből fakadó kihívásokra. Az *altiszt- és tisztképzés első két évében* nem szükséges magas óraszámokban, emelt szinten oktatni az antropológia és társtudományok anyagot, de az alapokat ezekben az években kell átadni, „elültetni a programot”, amelyet a későbbiekben folyamatosan bővíteni kell. Ebben a maximum 10–10 tanórában úgy gondolom olyan alapinformációkat lehetne átadni, amely kiemeli a társadalomtudományok helyét és bemutatgatják annak hatásait a „műveleti környezetben”.

Meggyőződésem szerint ez egy egymásra épülő oktatási struktúra része kell legyen, ahol az első fázisban az iskolapadban készítjük fel a hallgatókat a külföldi műveleti területeken tapasztalható kulturális kihívásokra, a második fázisban pedig az egyes gyakorlatokon, szakfelkészítéseken oktatnánk a szükséges ismeretanyagot, a specifikumok figyelembevételével. Az oktatáshoz szükséges szakkönyvek megírása és kutatások összegyűjtése megkezdődött, azt egy adatbázisban rögzítettem. Mind a Miskolci Egyetemen 2012-ben, mind az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2017-ben olyan oktatási csomagot állítottam össze, amely a hallgatóknak bemutatta a katonantropológia felhasználásának céljait és kialakulásának okait. Azonban a kutatást folytatni kell és az együttműködést tovább bővíteni, hogy a két társegyetem oktatóinak segítségével hatékonyabb ismeretátadás valósuljon meg az altiszt- és tisztképzés éveiben. A rendszer egyik legfontosabb részeként hangsúlyosabban ki kell emelni az altiszti- és tiszthallgatók társadalomtudományi képzettségét.

Az egyes képességek fejlesztésével, és bizonyos társadalomtudományi ismeretek célzott és jól megszervezett oktatásával elérhetővé válik az a kompetencia kialakítása, amely hiányzott az Afganisztánban szolgáló szövetséges katonákból és amely

miatt nem sikerült elérni a NATO céljait Irakban és Afganisztánban. Kutatásaim alapján kijelenthető, hogy a 21. század katonai békeműveleteiben ma már az a hadsereg, amelyik nem ismeri jól az adott társadalom szerkezetét és annak kultúráját, az nem képes biztonságosan tevékenykedni egy idegen országban. Azonban ha sikeresen felkészítjük a katonákat – akiből évekkal később vezetők lesznek – az adott terület viselkedési és kulturális hátteréről, valamint kialakítjuk a szükséges nyelvi- és kulturális kompetenciákat, akkor a helyi lakosokkal is hatékonyabban tudnának együtt dolgozni a jövőben.

1. A különböző *szakfelkészítéseken*, az egyes *gyakorlatok* során, vagy missziós felkészítések alkalmával sok olyan helyzetet teremthetünk katonáink számára, amely hasonlít a külszolgálat alatt előre várható eseményekre. Olyan szakképzett emberekkel kívánok a jövőben együttműködni, akik ismerik és át tudják adni ezen kultúra sajátosságait hazai környezetben, ezáltal segítve elő a katona jobb felkészültségét. Az ilyen típusú „alájátszás”, vagyis egy idegen kultúra képviselőinek megformálása és megjelenítése nem új keletű dolog, hiszen az általam vizsgált nemzetek haderői használják képzésük és gyakorlatuk során, azonban a relevancia, a tudományos háttér és az egyes viselkedések elemzésében különbségek vannak. Én is részt vettem számos alkalommal különböző szakfelkészítésein és gyakorlaton. Voltam alájátszó, mint eltérő vallással rendelkező idegen. Azonban sosem voltak olyan megfigyelők, akik valóban jól kiértékeltek volna a látottakat, vagy hallottakat, mert a szakemberek felhasználása mindig hiányzott. A különböző missziós tapasztalatokkal rendelkező katona nem képes tudományosan feldolgozni a látottakat és a hallottakat, valamint saját élményei szubjektíven befolyásolják véleményét. Ez nagy hiba a felkészítések során. Minimum két ilyen szakértőre van szükség, egyikőjük eljátssza az adott szerepet, a másik megfigyel és elemzi a történéseket. Az ilyen információkat azonnal meg kell osztani a résztvevő állomány tagjaival, hiszen ott helyben vagyunk képesek megfogalmazni és tanácsokkal ellátni a felkészülő állományt.
2. A *missziós felkészítések* során ma is folyik kulturális felkészítés a Magyar Honvédségben, ami a különböző külszolgálatokra kijelölt állomány tagjainak mutatja be a helyi kulturális, társadalmi viszonyokat. Mint már korábban említettem, az ilyen típusú foglalkozásokra csupán 2–3 óra áll rendelkezésre, így kijelenthető, hogy ez az idő önmagában nem elegendő, ahhoz, hogy kialakulja-

nak a szükséges kompetenciák, melyek csökkenthetnék a kulturális különbségekből fakadó konfliktusokat. Már középiskolában is oktatnak társadalomismeretet, melynek alapvető célja az, hogy kifejlessze a diákokban a készséget és a hajlandóságot, hogy életük további részében tudatosan és kritikusan foglalkozzanak társadalmi kérdésekkel. Ennek az oktatásnak az igazi értékét nem az mutatná, hogy a katonák a tanítás során mit sajátítanak el, hanem azt, hogy a későbbiekben hogyan képesek viselkedni és kezelni konfliktusokat a műveleti területen, amikor számukra ismeretlen helyzetbe kerülnek. A hagyományok, szokások, hiedelmek, a helyi vallás és pár megtanult mondat, vagy szó a helyi nyelvből mindenképp szükséges ma ahhoz, hogy a helyiekkel való jobb kapcsolatot kialakítsuk és ezáltal hatékonyabb legyen az együttműködés a magyar katoná és a helyi lakos között. A társadalomismeret által oktatott politikai, szociológiai, kulturális ismeretek tágítják a katona gondolkodását és így egy problémát több oldalról tud megvizsgálni, ezáltal a leghatékonyabb megoldást fogja tudni alkalmazni.

3. ***A kulturális szakértő szakirányú továbbképzés*** indításának ötletét a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon az ELTE oktatóival dolgoztuk ki, amely egy 10 hónapos időtartamú akkreditált tanfolyam megszervezését tűzte ki célul. Együttműködő partnerei olyan civil egyetemek lennének, ahol mind alapszakos, mind mesterszakos képzések során ismerkednek meg a hallgatók ma Magyarországon az antropológia, szociológia, pszichológia és néprajz tudományágaival. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Kulturális Antropológia Tanszékével, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézetével, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Társadalmi Kapcsolatok Intézete Néprajz–Kulturális Antropológiai Tanszékével, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékével valamint a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszékkel olyan kapcsolat kialakításának alapjait hoztam létre ezalatt a 10 év alatt, amely hozzásegítheti a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kart a ***katonaantropológia*** létrehozásához.

Az antropológia egyik alapja az empirikus tapasztalatok összegzése, tehát a képzés során nagy hangsúlyt kapna a kulturális különbségek jobb megismerése. Adott ezentúl egy konfliktusokkal teli környezet, ahol napi problémaként jelenik meg az eltérő etnikumok jelenléte, együttélése, így szintén az antropológia oktatáshoz szorosan kapcsolódó terepmunka is része lenne a képzésnek, ahol több napra, előre megszervezett módon kitelepítjük a hallgatókat és ott különböző témákban kutatásokat végeznének el. Ennek a típusú terepgyakorlatoknak elsődleges célja a kapcsolatfelvétel képességének, a kommunikációs- és toleranciakészségek javítása. Ezen tapasztalatok mélyítik el igazán azokat a kompetenciákat, melyek létfontosságúak a jövő katonai műveletekben, melyeket pusztán az előadóteremben nem lehet megtanulni.

2019. első felében sikeresen pályáztam az antropológia és haderő témakörben a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon olyan kutatások megvalósítására és oktatási anyag előkészítésére, amely azt a célt szolgálja, hogy a képzéshez szükséges tananyaggal rendelkezünk. Ezen kutatások és tananyagok képezik majd az alapjait a képzéshez szükséges kompetencia ismereteknek.

7.1.3 Megelőzés és együttműködés

A fejezet bevezetésében említettem az együttműködés fontosságát más szervezetekkel, hogy a megfogalmazott tudást és információkat hatékonyan begyűjtsük és átadjuk.

Az általam megkeresett szervezetek 2015 és 2018 között voltak:

- HVK Személyzeti Csoportfőnökség,
- MH 2. vitéz Bertalan Árpád Különleges Rendeltetésű Dandár,
- HVK Felderítő Csoportfőnökség,
- MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság,
- HVK Kiképzési Csoportfőnökség,
- HVK Haderőtervezési Csoportfőnökség,
- Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat,
- MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Ezred.

A 2019. év eleji átszervezések azonban sok változást hoztak, korábbi egyeztetések félbeszakadtak. Azt azonban meg kell jegyeznem, hogy a megkeresett vezető

beosztású személyek egytől–egyig látták a lehetőséget a rendszer beindítására, azonban annak a komplexitása miatt nem sikerült eddig megtalálni a felelős irányítóját, továbbá parancsnok támogatása nélkül ez nem valósítható meg.

Mivel a történelmi esettanulmányok feldolgozásából bizonyítottam az antropológia és a hírszerzés szoros kapcsolatát, ezért kell foglalkoznunk a jövőben a kulturális hírszerzés felhasználásával a felderítésben. Fontos elemként jelenne meg a HUMINT és OSINT képességekben is, és nagy segítséget nyújtana az információk értékelés–elemzés szakaszaiban. A rendszer megjelenéséhez és pontos működéséhez szükség van a felderítőkkal való közös munkára, éppen ezért született meg az a kezdeményezés részemről, hogy az – MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Ezreddel együttműködve a személyi állomány képességnöveléseként, egy 2 hetes tanfolyammal bővítsük éves szakfelkészítési programjukat.

7.1.4 Alkalmazás a missziós műveleti feladatokban

Az egyes szociokulturális kutatásokkal foglalkozó szakértő megjelenése nélkülözhetetlen része lenne a rendszer pontos működésének és kialakításának, hiszen a naprakész információkat, a társadalomtudós csak és kizárólag a helyszínen tudja begyűjteni. Éppen ezért, már a tervezési szakaszban meg kell fogalmazni egy olyan beosztást, amelybe beilleszthető egy kultúrákkal foglalkozó szakember. Ez lehet akár HUMINT, vagy CIMIC részlegben belüli beosztás, tekintettel arra, hogy ezen két képességben jelenik meg leginkább a civilekkel való kapcsolattartás. A társadalomtudós által gyűjtött információk azonnal alkalmazhatók a parancsnok számára a helyszínen és továbbíthatók a felkészítésekhez. Természetesen nem csak kutatásokkal foglalkozna a területen tevékenykedő szociológus, vagy antropológus, hanem egyszemélyben összekötő tisztként is a helyszínen dolgozna és a parancsnok munkáját is segíthetné egy–egy tárgyalás során.

7.1.5 Visszacsatolás, az információk értékelése és elemzése

Az adatok értékelése és elemzése után az adatokat kinyerő csoport küldené az adott információt az érintett katonai szervezeteknek és épülne be napról–napra, évről–évre az oktatásba, a felkészítésbe. Így a hallgatók és a misszióba készülő katonák a lehető legpontosabb információkkal és tudással indulhatnak ki az adott műveleti területre, vagy készülhetnek fel katonai feladatuk ellátására. A Magyar Honvédségben működő tapasztalat–feldolgozó rendszerrel való együttműködés ebben az értelemben nélkülözhetetlen.

lözhetetlen, hiszen ma ez a szervezet látja el ezt a feladatot. Véleményem szerint amiben tovább lehetne fejleszteni a tapasztalat–feldolgozó rendszert, az az adatok gyorsabb begyűjtése és azok elemzése. A gyorsaság kulcsfontosságú az információ-áramlásban, melyben segíthet a T.O.M.A.V. – rendszer, mivel a szociokulturális információk már értékelve–elemzve érkezének meg a tapasztalat–feldolgozáshoz és onnan gyorsan eljuthat a hadművelethez, a hírszerzéshez, a felderítéshez, az oktató intézményekhez és a felkészítésekhez egyaránt.

7.2 T.O.M.A.V. ADATBÁZIS

A rendszer kiegészítésére jelenleg még kialakítás alatt áll egy program, *a T.O.M.A.V. adatbázis*, amely a beszerzett és elemzett információkat egy adatbankban tárolja, ahonnan a Magyar Honvédség bármely tagja bármikor hozzáférhet és könnyen lehívhatja a számára szükséges információt az általa érintett vagy érdekelt témáról, területről, akár idehaza, akár műveleti környezetben. Ilyenek lennének például a digitalizált jelentések, térképek, fényképek, videók, kérdőívek, diagramok, egy megfelelő keresőmotor alkalmazásával. Maga az adatbázis ötlete nem saját kezdeményezés, hiszen több nemzet haderejének van számos digitális adatállománya.

Az ötletet a PMESII program adta, de annak felhasználása igen bonyolult és sokszor a katonák leegyszerűsített válaszokat illesztnek be a rendszer egyes részeihez, mert nem értik annak stratégiai hatásait. Az adatok elemzéseikhez sokkal komplexebb adatbázisra, a társadalomtudósoknak pedig megfelelő módszerekre van szükségük ahhoz, hogy egyszerűbben definiálhatók legyenek a kérdések és a válaszok. A továbbiakban egy olyan eszköz kialakításán dolgozom, amely képes a PMESII stratégiai elemzőrendszert helyettesíteni, melynek eredményeit még nem publikáltam, de amennyiben a tesztek jó eredményt hoznak a közeljövőben, kezdeményezni fogom a Magyar Honvédség rendszerébe való integrálását. Ennek az új elemzőrendszernek a megnevezése a *T.O.M.A.V. adatbázis*, amely egyszerűen használható, más kérdés-csoportokat határoz meg és társadalomtudósok bevonásával készül, amely pontosabb kérdéseket és válaszokat jelenthet számunkra.

A német CIMIC által használt program hasonlítható leginkább a T.O.M.A.V. adatbázishoz, azonban abban nincs keresőmotor és nem annyira egyszerű az egyes információk feltöltése. Véleményem szerint a kérdéseknek letisztultnak, mindenki

által jól értelmezhetőnek kell lennie, hogy a programot használóknak egyértelmű legyen, mely információk fülbe kell beilleszteni a megszerzett tudást vagy tapasztalatot. A PMESII adatbázis felülete igen felhasználóbarát, de a kérdések között átfedések vannak, így a kapott információ torzul. Például, ha valaki a P, mint politikai fülbe tölt fel információkat, annak nincs hatása az S, mint szociális terület eredményeire, amelyek véleményem szerint összefüggésben vannak egymással. Az információt így több helyre kellene feltölteni, de a felhasználó sem tudja pontosan, hogy mely kérdés pontosan hova tagozódik.

Véleményem szerint ahhoz, hogy a haderő minden tagja ugyanúgy képes legyen felhasználni a programot és az eredmény minden tekintetben megbízható legyen, egyszerű kezelhetőségre és pontosan, jól behatárolt és megfogalmazott kérdéscsoportokra van szükség. Ennek összeállítása miatt szükség van a társadalomtudósokkal való együttműködésre, hogy a kapott adathalmazból egy minden tekintetben megbízható információt kaphassunk. Továbbá a keresőmotor által, amely szintén az eszköz része lenne, a korábban feltöltött információkból keresi ki a felhasználó számára a kért információkat, majd azt egy listába rendezve prezentálná. Magának a keresőnek képesnek kell lennie az információk közötti gyors munkára, amely képes a különböző file-formátumok beolvasására és az azokban való kutatásokra, úgy mint a ppt, jpeg, pdf, doc, xls, stb. formátumok. Erre azért van szükség, mert a legtöbben Word, vagy Excel programokat használnak, de sokszor a digitalizált vagy beszkennelt anyagokból is szükséges információkat kinyerni, továbbá egy térkép, vagy fotó által bedigitalizált információt is kezelnie és válogatnia kell tudni.

Erre a programra azért van szükség a T.O.M.A.V. – rendszer számára, mert a kapott információkat rendszerezve átláthatóbbá és jobban kezelhetőbbé tenné, amely felgyorsítaná a döntési folyamatokat. Az adatbázis fejlesztéséhez azonban szükség van anyagi támogatásra is, hiszen a keresőmotor kialakítása és a rendszer működtetése is pénzbe kerül, valamint a programozást szakembernek kell megvalósítania.

A program nagyon hatékony lehet és hihetetlen mennyiségű dokumentumot lesz képes egyszerre megjeleníteni. A T.O.M.A.V. – rendszer és az adatbázis együtt hatékony eszköz lehet a jövő modern magyar katonai műveletekben, beleértve a külszolgálatokat, a kiképzési és oktatási rendszert, a művelettervezési időszakot valamint a felderítésben is felhasználható. A program döntést elősegítő képessége révén

felgyorsíthatja a katonai műveleteket és alkalmazásával a képzések is specifikusabbá, pontosabbá válhatnak. Magyarországon a kulturális antropológia és a haderő együttműködése még a kezdeti szakaszban jár és valószínűleg még kis időnek el kell telnie ahhoz, hogy hazai szakemberek missziós területeken szociokulturális kutatásokat végezhesse. Remélhetőleg a jövőben nagyobb szerepet fog kapni a kulturális tudatosság a különböző katonai képzésekben és a missziós katonai feladatokban egyaránt.

RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Ebben a fejezetben bemutattam, hogy saját elemzéseim és kutatásaim, valamint a hazai egyetemekkel való együttműködéseim során sikerült megfogalmaznom a tudomány részére a katonantropológia definícióját, létrehozásának lépéseit, módszertanát és az elvárt együttműködés feltételeit. Továbbá az általam kidolgozott T.O.M.A.V. – rendszer és adatbázis hozzásegítheti a Magyar Honvédség személyi állományát ahhoz, hogy jobban megismerje a helyi közösségek és a területen jelenlévő ellenségek szokásait, a belső feszültségeiket, félelmeiket és sebezhetőségeit.

A katonantropológia új tudomány-részterületének kialakításával, a T.O.M.A.V. – rendszer és adatbázis alkalmazásával, valamint a kulturális kompetencia fejlesztésével növelhetővé válna a jövő katonai műveleteinek hatékonysága azért, hogy csökkentjük a kulturális különbségekből fakadó veszélyeket, növeljük a helyi lakosság bizalmát és jobban megismerhetjük az ellenséges csoportok motivációit. A komplex rendszer biztosíthatja a szociokulturális kutatások professzionális és hatékony alkalmazását a haderőtervezésben, a kiképzésben, az oktatásban, a hírszerzésben és a tapasztalatfeldolgozásban egyaránt. Az általam kidolgozott rendszer így egy pontosabb képet biztosít az idegen területről, ahol magyar katonai műveletek zajlanak, legyen az béketámogatás, békekikényszerítés és béketeremtés.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉS

A kutatómunka végrehajtásához választott kutatási módszerek lehetővé tették a kutatási területek átfogó megismerését, a közöttük lévő összefüggések feltárását és a kitűzött célok elérését. Mindezek együttes eredményeként olyan összegzett következtésekre jutottam, amelyek hozzásegítettek ahhoz, hogy megállapítsam a haderő és a kulturális antropológia együttműködésének létfontosságát. A kölcsönös munkának vannak ellenzői és támogatói mind a civil, mind a katonai oldalon, hiszen sok kérdést és félelmet fogalmaz meg egy olyan empirikus tudomány felhasználása katonai körülmények között, mint az antropológia. E társadalomtudomány képviselőinek joggal vannak aggódalmi a lehetséges közös munkával kapcsolatban, mert maga az antropológus mindig egyedül tevékenykedik azzal a céllal, hogy minél mélyebben megismerje a vizsgált kultúrában rejlő különbségeket. Azonban, ha a jövőben az antropológia egyet jelent majd a kormánnyal való szoros együttműködéssel, akkor egy antropológus sosem lesz biztonságban egy idegen társadalom vizsgálatakor, mivel joggal hiszik róla, hogy egy idegen kormánynak gyűjt információkat. Ezt a félelmet és felvetést azonban a sok évi együttműködésnek köszönhetően sikerült olyan pozitív megvilágításba helyeznem és kommunikálnom, amely egy igen szoros kooperációt eredményezett ma Magyarországon az antropológia és a haderő között. Ez a tudományos elfogadottság és segítőkészség egyedülálló a világon, mert ma hazánkban mind az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Társadalomtudományi Kar Kulturális Antropológia Tanszéke mind a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézete, mind a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Társadalmi Kapcsolatok Intézete Néprajz–Kulturális Antropológiai Tanszék és a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke is látja ennek a kapcsolatnak a szükségszerűségét. Érdekes tapasztalat, hogy az együttműködés kialakításának első időszakában amiatt aggódtam, hogy a civil társadalomtudósok támogatását miként szerezzem meg, hogyan magyarázzam el számukra, hogy az általam definiált katonantropológia nem hírszerzési célokat fogalmaz meg, hanem kompetenciafejlesztést, kutatási módszertan kialakítást és a kiképzési és oktatási rendszerben való megjelenést, közös oktatással. Azonban ma már inkább az a kérdés, hogy hazánk hadereje mikor látja be ezen együttműködés szükségszerűségét és mikor dönt annak katonai felhasználásá-

ról. A Magyar Honvédség állományában végzett kutatásom alapján elmondható, hogy jelenleg a beosztott állomány legnagyobb félelme a meg nem értésen és a társadalomtudományokkal szembeni elutasításon alapszik, nem értik mivel foglalkozik az antropológia, ezért eleve elutasítóan állnak az együttműködéshez. Azonban, amikor volt lehetőségem bemutatni az antropológia diszciplínát, illetve annak kutatási módszertanát és felhasználhatóságát a katonai feladatrendszerben, nyitottá váltak a közös munkára és további együttműködést fogalmaztak meg elsősorban azok a katonák, akik missziós tapasztalattal rendelkeznek.

A nemzetközi tapasztalat és haderőfejlesztések azt mutatják, hogy a korszerű katonai felkészítések és technikai eszközök fejlesztése mind területspecifikusabbak lettek, továbbá kritikus stratégiai előnyként fogalmazzák meg a helyi civil társadalom jobb megismerését. Számunkra tehát ezen tudás- és gondolkodásmódbéli változások kialakítása már nem tudományos hóbortként írható le, hanem kötelességünk az ilyen típusú kompetenciák fejlesztése. Multikulturális környezetben elég egy katona tévedése ahhoz, hogy több évre visszavesse a helyiekkel való bizalom kialakulását, így erősítve az ellenfél támogatottságát. A 21. század katonai kihívásai és azok tapasztalatai bizonyítják az antropológia katonai felhasználásának létfontosságát, ahogy azt több esettanulmány bemutatásával érzékeltettem. Azt is bemutattam, hogy az eltérő kulturális különbségekből fakadóan egy rosszul dekódolt üzenet vagy kézmozdulat háborús körülmények között helyi áldozatokkal és a katonai állomány megtámadásával járhat, ami egyáltalán nem segíti elő a katonai erők civil támogatását műveleti környezetben. Ez a lakossági támogatás azonban létfontosságú ahhoz, hogy akár egy felkelők elleni küzdelemben, vagy akár egy terrorizmus elleni harcban felülkerekedjünk, de igaz ez a szemlélet az országvédelemre is, ha a határunkon a bevándorlás kezelésére gondolunk, ahol többnemzetiségű, fáradt és saját hazáját kényszerűségből elhagyó emberekről, családokról beszélünk.

Doktori tanulmányaimat nemcsak a doktori fokozat megszerzése ösztönözte 2012-ben, hanem a preventív katonai feladatok megerősítése is, hiszen mind Koszovóban, mind Afganisztánban láttam, tapasztaltam és hallottam azokat a feszültségeket, amely a kialakult háborús helyzet mellett még fokozták az ellentétet a helyi lakosság és a segítségükre érkező katonai erők között. Számomra érdekes és félelmetes tapasztalat volt megélni azt a fajta kompetenciahiányosságot, valamint érdektelenséget, melyet egyes magyar és más nemzetközi ISAF vagy KFOR katonáknál láttam. Ekkor fogalmazódtak meg bennem a kiképzési rendszerünk hiányosságai és e tudo-

mány nyújtotta lehetőségek felhasználásának igénye. Ezt természetesen csak megerősítette a Human Terrain Systemmel való közös munkám a PRT 10. váltása során, ahol rádöbentem arra az egyszerű tényre, hogy a kulturális információk begyűjtése igenis pozitív változást generálhat a civil lakosok és a katonák motivációiban. Ha a tudományos tényeket egybeillesztjük a katonai tapasztalattal és bemutatjuk, akkor látványos fejlődés érhető el a katonák viselkedésében, hiszen addig nem értették tetteik következményét rövid és hosszútávon. Továbbá nem elhanyagolható tény, hogy a jobb kulturális megismerés nem csak a katonák elfogadását eredményezi, de az ellenség támogatottságát is csökkenti, amely a parancsnok számára egy igen komoly stratégiai előny, melyet felhasználva az ellenséges erőkkel szemben, azokat hamarabb megadásra kényszerítheti.

A „*Hearts and Minds*” azaz a helyi lakosság szívének és támogatásának elnyerése a vietnámi háborút követően ma még inkább időszerű. Az olyan képességek fejlesztése, mint a CIMIC, PSYOPS, vagy az INFOOPS ma ugyanolyan fontos és nélkülözhetetlen folyamat, mint a második világháború idején, amikor az amerikaiak létrehozták a „*civil affairs*” képességet 1943-ban azzal a céllal, hogy az európai államokban elősegítsék az infrastruktúra újjáépítését és az együttműködés kialakítását a katonai erőkkel. Azonban maga a katonák felkészítése egy CIMIC vagy PSYOPS műveletre nem elegendő, ahogy arról már értekeztem korábban, hanem ki kell egészíteni más képességek megalkotásával, mert a mélyebb társadalmi problémák gyökereit a CIMIC beosztott tiszt képtelen felkutatni, megérteni, elemezni, a vizsgált eredményeket feldolgozni és annak hatását felfogni. Ehhez különböző társadalomtudósok bevonása szükséges a katonai műveletekbe, hogy a mélyebb és pontosabb információkat feldolgozzák, azt lefordítsák a parancsnok és a katonák számára, hogy mikor mit és hogyan kell cselekedniük ahhoz, hogy eredményesebb együttműködés valósulhasson meg a vizsgált közösséggel.

Tapasztalataim alapján el vagyunk maradva más modern nemzetek kiképzése mögött, hiszen a missziós felkészítések során csupán alig 2 órában van lehetőség valamilyen kulturális információ átadására, amely nem elegendő a helyi probléma, a társadalmi szerkezet és az együttműködéshez szükséges alapok megértéséhez. Egy ilyen előadáson való passzív részvétel csupán arra elegendő, hogy a katonák minimális rálátást kapjanak a kulturális és vallási különbségekre, de magához a kompetencia kialakulásához kevés.

A kompetencia, mint készségek és képességek együttes tudatos alkalmazása azonban mindenképp szükséges minden olyan katonára, aki külszolgálatra megy, hiszen amennyiben a cél a konfliktusokat csökkenteni és a hatékonyságot növelni, akkor a kulturális kompetencia fejlesztése nélkülözhetetlen. Az ilyen kompetenciák kialakítása azonban nem megy egyik napról a másikra. Ezeket hosszú évek során lehet elsajátítani és még akkor is ott van az információ egyéni értelmezésében és annak felhasználásában rejlő veszély. Azonban ahogy azt a nyugati kis- és közepes haderőket tömörítő Nemzetközi Hadtudományi Társaság (ISMS) is megfogalmazta, ez a tudás kialakítása teszi a jelen katonáit képessé a feladatvégrehajlásra a jövő kihívásaiban, hiszen nem csak a múlt tapasztalatait kell felhasználni, hanem folyamatosan és párhuzamosan kell fejlesztenünk a technikai eszközök mellett a képzési és oktatási rendszerünket, ha naprakész információkkal kívánjuk útba indítani katonáinkat.

Mint bizonyítottam, a katonantropológia alkalmazása nem róna túl nagy anyagi terhet a Magyar Honvédségre, hiszen csupán a meglévő nemzetközi és hazai tapasztalatot egészítené ki a tudományos eredményekkel, melyek a rendszerbe való integrálással komoly eredményeket hozhatnak a Magyar Honvédség számára az olyan kulturálisan eltérő területek civil lakosai között, mint amilyen Afganisztán, Szíria vagy Irak.

A *katonantropológia célja* olyan antropológiai módszertan alkalmazása, amely;

1. segítségül szolgál katonai műveletek feltérképezésében,
2. segít a kapcsolatok kialakításában az adott katonai egység vezetése és a helyi törzsek, vagy népek vezetői között,
3. fontos adatokkal szolgál az adott térség kultúrájáról, társadalmi struktúrájáról,
4. világos képet ad a hagyományokról, amelyek segítségével képes alaposan felkészíteni a katonákat az adott veszélyekre,
5. elősegíti a parancsnok munkáját és döntéshozatalát,
6. a begyűjtött információk átadásával és azok integrálásával a műveleti környezetben dolgozó katonák biztonságát növeli.

A helyi hagyományok, szokásrendszer megismerésének legnagyobb előnye abban áll, hogy az ellenség stratégiája kiismerhetőbb lesz, annak kapcsolatai és céljai gyorsabban meghatározhatóvá válnak számunkra. Ezáltal felkészíthetjük katonáinkat és megelőző tevékenységekkel csökkenthetjük az ellenség működési hatékonyságát, valamint a felkelők, vagy terrorista csoportok tagjainak motivációit is gyengíthetjük. A helyi lakosok számára biztonságosabb megélhetést biztosíthatunk azzal, hogy ismerjük a helyi igények mellett a hosszú távú hatásokat, melyeknek nem az ellenséges csoportokhoz való csatlakozás, hanem a nyugodt együttélés irányába kell mutatniuk.

Ahogy Montgomery McFate fogalmazta meg találóan, hogy *„minél kevésbé konvencionális ellenséggel van dolgunk, annál fontosabb, hogy megértsük társadalmát és az ennek mélyén húzódó kulturális dinamikát. Hogy legyőzhessük az olyan nem–nyugati jellegű ellenséget, amely méreteiben nemzeteken átívelő, struktúrájában nem hierarchikus, jellegét tekintve rejtőzködő és a nemzetállam kontextusán kívül működik, fejlesztenünk kell a társadalmi és kulturális megértést.”*⁴²³

A már említett együttműködésből fakadó félelem az amerikai és a világ társadalomtudósait igencsak megosztja, hiszen a legfőbb aggodalom az akadémikusok részéről, miszerint a műveleti környezetben tevékenykedő társadalomtudós a szakma hírnevét csorbíthatja. 1995–ben, Felix Moos a Kansasi Egyetem egyik antropológusa fogalmazta meg az antropológia és a haderő kapcsolatának pozitív hatásait és állt ki az antropológia és a hadsereg közötti együttműködés mellett. Moos szerint: minden embernek (képzettségtől függetlenül) elsődleges feladata **a nemzet és az emberi élet védelme**. Ezt nem írhatja felül semmi és éppen ezért segíteni kell a kormányt abban, hogy jobban megértse a globális konfliktusokat, melyek közvetlenül vagy közvetett módon hatással vannak vagy veszélyeztetik életünket, vagy bármely más ember életét. Javasolta, hogy az antropológiai főiskolai hallgatók, mint elemzők gyakorlati munkát végezzenek a hírszerző ügynökségeknél.⁴²⁴ Ez az elgondolás akkoriban még nem volt elég népszerű javaslat a hírszerző ügynökségek körében, azonban a 2001. szeptember 11–i terrortámadás után ezek az ügynökségek váltak e kapcsolat legnagyobb felhasználóivá.

⁴²³ MCFATE, Montgomery: *Does Culture Matter? The Military Utility of Understanding Adversary Culture*. Forrás: http://www.e-mapsys.com/Cultural_Matters.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

⁴²⁴ SZTANKAI Krisztián: A társadalomtudományok alkalmazásának szükségessége a Magyar Honvédségben. – In. *Hadtudományi Szemle*, 2018. 11. évf. 1. sz. – pp. 253–269.

Az antropológia már bizonyította az elmúlt időszakban, hogy katonai műveletek során hasznos információkkal tudja segíteni a hírszerző ügynökségek, a katonai és politikai vezetők munkáját. Sokban egyetértek Montgomery McFate kijelentésével, melyet a *Building Bridges or Burning Heretics?* című írásában megfogalmazott, miszerint *a társadalomtudósok tényleg csak úgy képesek humanitárius szempontból is pozitívan befolyásolni egy háború menetét, ha jelen vannak a műveleti területeken*⁴²⁵.

A társadalomtudósok folyamatos jelenlétével, vizsgálataival és eredményeivel elérhetővé válik az adott régióban a kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolat, ami a hosszútávú hatékony együttműködés alapja, és ezáltal a váratlan események negatív hatásait minimalizálni lehet. Ahogy korábban Clausewitz a háború ködéről fogalmazott⁴²⁶, úgy számomra is világossá vált, hogy a külszolgálatban résztvevő katonai állomány kulturális kompetenciájának növelésével a csapatok hatékonysága is emelhető, azonban ehhez a katonai vezetők előrelátása is szükséges.

A törékeny biztonsági helyzetet az olyan háborús környezetekben, ahol a NATO, az ENSZ és az EU nemzetközi szervezetei jelen vannak és törekednek a béke megteremtésére, *a túlzott katonai jelenlét és az eltérő kultúrából fakadó különbségek*, valamint a folyamatos *apró konfliktusok* a demobilizálási⁴²⁷ folyamatokat nem segítik elő. A béke megteremtésének első feltétele a nemzetközi csapatok elfogadatlása, helyi és kormányzati szinten. Ha nem törekszünk a kölcsönös együttműködésre az adott műveleti területen, akkor egy elhúzódó, véres katonai művelet elé nézünk, ahogy ezt Irakban és Afganisztánban is tapasztalta a Magyar Honvédség.

Az ilyen típusú új harcjelzés nagy kihívás a katonai vezetőknek és a beosztott állománynak, hiszen az idegen kulturális környezetben való békeműveletekre felkészíteni a katonai állományt igen hosszú folyamat, valamint egy újfajta katonai attitűd megléte szükséges, melynek elsődleges feladata nem az ellenség megsemmisítése, hanem a non–kinetikus műveletek támogatása, a folyamatos párbeszéd a helyiekkel és a helyi lakosság megnyerése, akár a biztosító katona által.

⁴²⁵ Forrás: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8322.2007.00513.x> (Letöltés ideje: 2019. 01. 21.)

⁴²⁶ JOBBÁGY Zoltán: *Clausewitz és a kaméleon színe: Az aszimmetrikus hadviselés.* – In. Hadtudomány, 2015. 25. sz. (E-szám). – pp. 4–13.

Forrás: http://mhht.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/1_JOBBAGY_ZOLTAN.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

⁴²⁷ A fegyveres erők létszámának a békés állapotoknak megfelelő csökkentése, továbbá a gazdaság átállítása a háborús termelésről a békésre. Forrás: http://www.kislexikon.hu/demobilizacio_demobilizalas.html (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)

A non–kinetikus műveletek részeként már nem a félelemkeltés és az elrettenés kell, hogy megfogalmazódjon a parancsnokban, mint elsőszámú katonai feladat, sokkal inkább a nyugodt, higgadt viselkedést és a tolerancia képességét kell erősíteni a beosztott állományban amellet, hogy képesek legyenek megvédeni magukat és a civil lakosságot, valamint gyorsan reagálni tudjanak egy helyi problémára, legyen az egy természeti katasztrófa, vagy az ellenség legyőzése. Ez az új és komplex feladatrendszer, egy újfajta tudatos és előrelátó oktatási és kiképzési struktúra kiépítését teszi nélkülözhetlenné, amely pozitív változást generálhat a Magyar Honvédség egészére, mind a gondolkodásban, mind az oktatásban egyaránt.

A 21. század katonáinak ma már nem elegendő megtanítani hogyan vívják meg a harcot, hanem annak elkerülésére és csökkentésére is fel kell készíteni őket, melyet a lehető leghamarabb integrálnunk kell. Úgy gondolom, így még inkább aktuálisabb doktori disszertációm, melyben kiemelt szerepet kap a társadalomtudományok megjelenése, ezen belül is a kulturális antropológia, a kulturális kompetencia, az interkulturális kommunikáció és a kultúráközi kapcsolatokkal foglalkozó tantárgyak beépítése a honvédtisztképzésbe, az altisztképzésbe, mesterképzésbe, felsőfokú vezetőképző tanfolyamba, valamint minden olyan gyakorlaton sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni a kulturális különbségek megértésére, ahol felkészítés zajlik a Magyar Honvédség katonái számára. Ez a fajta tudatos oktatás eredményezheti azt a változást, melyre véleményem szerint a modern katonának szüksége van egy külföldi műveleti területen: a beosztott biztosító katonától egészen az állományilletékes parancsnokig bezárólag ismerniük kell a kulturális különbségekben rejlő veszélyeket és annak csökkentési módjait, amelyet természetesen differenciáltan kell, hogy megkapjanak.

A kulturális tudatosság kialakításához, annak mennyiségét és az oktatási rendszerben való megjelenését pontosan meg kell határozni, például egy tanulmány elkészítésében meg kell fogalmazni, hogy mekkora az a szükséges óraszám, amely még nem csökkenti a katona harci tevékenységét, morálját és hatékonyságát, de alapjaiban változást generál a helyi civil lakossághoz való viszonyában és kommunikációs készségében. Ennek a tanulmánynak foglalkoznia kell a lehetséges helyszínekkel, az oktatandó anyagokkal, a pedagógusokkal, és az adott oktatási segédanyagok létrehozásával egyaránt. Pontosán meg kell mérni milyen típusú kompetenciákat kell erősíteni, azokat hogyan és milyen eszközökkel lehet kialakítani. Az ehhez szükséges képességek ismeretanyagait több hazai egyetemmel közösen lehet és kell meghatá-

rozni, ezt követően megkezdeni az oktatást a Magyar Honvédségben. Ennek kidolgozásán és az együttműködés alapjain már 10 éve dolgozom.

Az amerikai haderő a Kultúra Elemző Rendszer megszüntetésével elismerte a program hibáit, azonban nem tett le arról, hogy továbbra is alkalmazzon antropológusokat a helyi társadalom megismerésére és a különbségek felkutatására. Maga az ötlet úttörőként hatott több nemzet haderejére, miszerint a modern katonai műveleteknek része kell legyen a társadalomtudományok megjelenése, legyen az fizikai megjelenés vagy a tudás felkutatása és azok elemzése hozzáértő személyek által.

A brit királyi hadsereg **Defence Cultural Specialist Unit** (DCSU) programja folyamatosan fejlődik, melyben törekednek a résztvevő tisztek számának növelésére, hiszen tudják jól, hogy az ilyen típusú kompetencia, nézőpont és tudástár nem csupán a világ jelenlegi konfliktusokkal teli területeire alkalmazható, hanem a jövő kihívásaira is felkészítheti a programban résztvevő katonákat és a katonai vezetőket. A DCSU programban résztvevő brit katonák egy olyan szemléletváltást és gondolkodásmódbeli különbséget kapnak, kiegészítve tárgyi tudással, amely hosszútávon biztosítja a jobb megértést és a különbségek begyűjtését, amely a külszolgálatok során a katonai vezető számára igen fontos információ. Ennek a képességbővítésnek a tudatában a brit királyi haderő sokkal inkább alkalmassá válik a békeműveletekben való hatékony szerepvállalásra, mint az az ország, ahol nem jelenik meg ezen képesség kialakítására való igény.

A **német Bundeswehr** is folyamatosan emeli át azokat az ismereteket saját tisztképzésébe, amelyek tágítják a katonák gondolkodásmódját és ezáltal hatékonyabban hoznak meg stratégiai döntéseket, figyelembe véve a helyi viszonyokat. A jelen és jövő kihívásai igen komplex dimenzióban zajlanak, mind politikai, társadalmi, vallási és kulturális szinten, melynek megértése igen bonyolult és hosszas folyamat, de ez kezdet ahhoz, hogy megértsük az adott konfliktuszóna mélyebb problémáit. Ez a német kezdeményezés, amely a társadalomtudományok megjelenését erősíti a német tisztképzésben, ma már inkább tűnik preventív eszköznek és hatékonyabbnak, mint maga a fegyverhasználat. Természetesen a kettő nem zárja ki egymást, sőt jelen kell lennie ugyanúgy a fegyverzeti anyagoknak és a haditechnikai eszközöknek a területen, de a külszolgálaton résztvevő állomány elsődleges feladata a békeműveletekben nem a harceszközök mihamarabbi bevetése, hanem annak tudatos elkerülése, a civilek és a katonák életének védelme. Mint korábban bemutattam, a helytelen fegyverhasználat Irakban és Afganisztánban csak elmélyítette a konfliktusokat, emi-

att egy idő után a teljes népesség elítélte a szövetségesek jelenlétét csakúgy, mint a helyi kormányt, pontosan a kulturális félreértésekből adódó konfliktusokból eredően, melynek száma igen magasra rúg e két műveleti területen.

A NATO ma már béketárgyalások útján kívánja normalizálni az afganisztáni helyzetet, hiszen a többéves katonai akciók során elhunyt több ezer civil áldozat miatt elképzelhetetlen az a cél, amely következtében a Bush-kormány elindította háborúját a terrorizmus és a tálibok ellen. Mára az is elfogadható opcióvá vált az amerikai kormány számára, hogy a tálib vezetéssel béketárgyalásokat folytassanak a háború mihamarabbi lezárására. Ennél nagyobb bizonyosság nem kell ahhoz, hogy lássuk: az amerikai hadsereg és megannyi technikai eszköz és fegyver bevetésével sem voltunk képesek a tálib rendszert felszámolni, támogatását aláásni és felkelő csoportokat megsemmisíteni. Ennek egyetlen oka van, még hozzá az a hozzáállás az amerikaiak részéről, miszerint haditechnikai fölényvel legyőzhető az ellenség saját területén is, olyan pusztító technikai eszközök bevetésével, amelyek százával ölték meg az ellenséget, azonban a civil áldozatok száma is több ezerre tehető.

A szövetséges erők képtelenek voltak megérteni a helyi lakosság motivációit, nem hallgatták meg kérésüket, valamint a katonákat sem nem készítették fel a civil társadalom problémáira és annak kezelésére, továbbá nem foglalkoztak a civil áldozatok számának csökkentésével. Egy dróntámadás idején a civil halottak száma legtöbbször az elfogadható szinten volt, csak azok családjaival és a társadalom megítélésével nem számoltak. Az amerikaiak által alkalmazott dróntámadások olyan negatív lakossági reakciók lavinaszerű terjedését eredményezték, melyek ma is tapasztalhatók, így fordították a civil lakosság támogatását a szövetséges csapatok ellen.

SZAKADÉK A TÁRSADALOMTUDÓSOK ÉS A HADERŐ TAGJAI KÖZÖTT

Talán elkésve, de a történelem során a nemzetközi haderők, ezen belül is az amerikai hadsereg még sosem volt ennyire nyitott a társadalomtudósokkal való együttműködésre, hiszen az elmúlt két évtized tapasztalatai bizonyították a politikai és katonai vezetők számára, hogy a társadalomtudósok és kutatásaik felhasználása nélkülözhetetlen a modern katonai műveletekben. A vietnámi háború óta a társadalomtudósok nem végeztek ennyi önvizsgálatot a szakma és a kormány közötti kapcsolatok lehetséges kialakításáról. Sok társadalomtudós visszautasította a hadsereggel való együtt-

működést, ahogy azt egy, az amerikai Külügyminisztériumnak dolgozó antropológus megjegyezte „*ha a DoD⁴²⁸ holnapra felajánlana 1 millió dollárt olyan antropológusoknak, akiknek feladata a haderő támogatása lenne műveleti környezetben, akkor is nehéz lenne jelentkezőket találniuk.*”⁴²⁹ Ez a kijelentés is megmutatja nekünk azt a rossz üzenetet, amelyet az amerikai hadsereg kialakított magáról és a titkos antropológus projektekről, valamint a HTS hibás feladatrendszeréről.

A HTS beszüntetésekor több amerikai katonai vezető nem értette, hogy az AAA miért kritizálja és zárkózik el az együttműködéstől, hiszen az al-Kaida támadást intézet országuk ellen és az ok, amiért Afganisztánban katonai műveleteket folytatnak az amerikaiak, az a terrorizmus felszámolása. Sok társadalomtudós azonban a hadsereg motivációját nem értette, mivel úgy érezték, hogy a tudományág etikai feddhetetlensége ily módon veszélybe került. Természetesen a haderő és a társadalomtudományok együttműködését a különböző nézetek és hagyományok is megnehezítik, hiszen egy civil munkahelyhez képest a katonai intézmények sajátos szervezeti kultúrával rendelkeznek. Ezt az egyedi szervezeti kultúrát részben a normák, az értékek, az egyedi hagyományok, a csapatszellem, a szigorú hierarchikus vezetési struktúra, a rengeteg szabályzó, a megannyi csapatszolgálat és a történelmi tapasztalatok alakították ki. Egyedülálló továbbá abban a tekintetben is a haderő, hogy a katonai intézmények előre tervezhető módon oktatják és képzik ki azokat az egyéneket, akik a hadsereghez csatlakoztak, és akik individuusként új és különböző értékekkel érkeztek. A hadsereg intézménye gyakran olyan tudatosan hat az egyén személyiségére, amely befolyásolja azt több tekintetben is, például erősíti a vallásgyakorlás lehetőségét, a személyiségi jogokat korlátozza, a hazafias érzelmeket erősíti és emellett új identitások létrehozása is előkerül, mint például a „harcos”-ethosz. Ezzel szemben a társadalomtudományok szakemberei sokkal inkább tükrözik a civil kultúra normáit és értékeit. Tekintettel a tudományágak sokszínűségére és sokféleségére, nehéz széles körű általánosságot találni a társadalomtudományok kultúráiról, de néhány megfigyelést azért meg lehet állapítani. A tudósok több területen is jobban képzettek, mint az átlag lakosság és a katonák. Azonban a társadalomtudósok politikailag jobban érdekeltek, szemben a hadsereggel, ahol a politikai aktivitás tiltott. Az egyes társadalomtudományi karoknak is megvan a sajátos szervezeti kultúrája, amely az

⁴²⁸ USA Védelmi Minisztérium (Department of Defense - DoD)

⁴²⁹ MCFATE, Montgomery: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*. – In. Oxford University Press, 2015. – p. 37.

egy- egyes intézmények szerint változik. Erre nagyon jó példa a Miskolci Egyetemen meglévő „Selmecei hagyományok”⁴³⁰ kultúrája, amely szinte az egész kampusz hallgatóit és az egyetem vezetését is érinti, kartól, szaktól függetlenül és elkülöníti más egyetemektől.

Saját tapasztalataim és vizsgálataim, – melyek nem tartoznak a doktori témájához, de az együttműködés vizsgálata miatt szükséges megfogalmazni – kimutatták, hogy a vizsgált intézmények méretei és heterogenitása megnehezíti az együttműködést. A haderő erős kollektív munkafolyamat során éri el tevékenységének eredményét és minden tagja a rendfokozatot vagy a beosztást tekintve szerzi meg tapasztalatait a csapatszolgálat alatt a közös cél elérése érdekében, addig a társadalomtudós megszokta a saját individualista világát, melyben önállóan kutat és értelmez. A Magyar Honvédség továbbá kommunikációjában is teljesen eltér, hiszen stílusában, nyelvezetében ugyanúgy különbözik a tudományos nyelvezettől, ahol a tudósok is hajlamosak speciális terminológiát alkalmazni. A társadalomtudósok többsége olvasta és értelmezte *Michel Foucault*⁴³¹ és *Émile Durkheim*⁴³² gondolatait, melyek a világ működésével foglalkoznak, és ahogy ők a világot érzékelték és vizsgálták. Hasonlóképpen a legtöbb középszintű katonai vezető is olvasta **Sun–Ce**,⁴³³ **Clausewitz**⁴³⁴ és **Keegan**⁴³⁵ kéziratait és könyveit, mely művek az egyes szakemberek látásmódján és tapasztalatain keresztül érezteti a világot és a háborút.

Amíg a tudósok érdekes rejtvények formájában látják a világot, amelyek személyes tanulási folyamatot igényelnek és egy megoldókulcsot kell megtalálni a

⁴³⁰ E szigorúan szabályozott diákhagyományok a mai Szlovákia területén található Selmecebányáról származnak, ahol III. Károly 1735. június 22. hozta létre a Bányászati Iskolát, amit Mária Terézia egyetemi szintre emelt 1762-ben Bergakademie néven. A más országokból érkezőt diákok távoli városokból érkeztek az arany és nemesfém bányászat egyik nagy európai központjába, magukkal hozva érzéseiket, dalaikat, szokásaikat és nyelvüket, amelyet aztán egységes hagyománnyá formáltak az évtizedek. A trianoni döntés után az egyetem Sopronba tette át székhelyét, majd az 1949-ben megnyílt Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemre került a kohász és a bányász kar, Sopronban pedig az erdészek maradtak, akikkel 1864-ben egészült ki a selmecebányai egyetem. Ezért is a selmecei hagyományoknak két letéteményese van, a soproni és a miskolci egyetem diáksága és oktatói. Bizton állítható, hogy az országban nem találunk olyan egyetemet, s Európában is keveset, mint a selmecebányai két utódiskola. A hagyományok átszövik a diákok mindennapjait. Forrás: http://politikatudomany.uni-miskolc.hu/index.php?option=com_content&view=section&id=47&layout=blog&Itemid=71 (Letöltés ideje: 2019. 01. 24.)

⁴³¹ FOUCAULT, Michel (1926-1984) francia történész, filozófus; a 20. század nagy hatású gondolkodója a bölcsészet- és társadalomtudományok területén.

⁴³² DURKHEIM, Émile (1858-1917) francia szociológus, a modern szociológia és kulturális antropológia megalkotója.

⁴³³ Szun-Ce (i.e. 545 - i.e. 470) ókori kínai író, filozófus és hadvezér.

⁴³⁴ Carl Philipp Gottlieb von CLAUSEWITZ (1780-1831) porosz katona, hadtörténész, katonai teoretikus.

⁴³⁵ Sir John Desmond Patrick KEEGAN (1934-2012) angol hadtörténész.

zár felnyitásához, addig a katona a lakatot kalapáccsal nyitja fel, mert ez a feladat hatékony módja és a leggyorsabb, melynek célja a lakat felnyitása volt, nem a zár megóvása árán megoldani és rácsodálkozni a tartalomra, hiszen a lakat is rendelkezhet a megértéshez szükséges részletekkel. A katonai szakemberek a világot egy megoldandó problémaként és a nemzeti hatalom katonai eszközeként látják, amelyet csak akkor kell alkalmazni, amikor arra szükség van. A problémák, ellentétben a rejtvényekkel, megoldást igényelnek.

Ezzel a gondolatmenettel csupán azt a meglátásomat és tapasztalatomat kívántam megfogalmazni, mellyel katonai karrierem során találkoztam, valamint melyet a társadalomtudósok fogalmaztak meg, egy-egy konzultációm során. Tudom, hogy a kapcsolat kialakítása nem egyszerű, mert két, gyökeresen eltérő látásmódot kell egymáshoz közelíteni. Igaz ez az antropológiára és igaz ez a hadseregre, melyek tagjainak képesnek kell lenniük idegen kulturális környezetben feladatot/kutatást végrehajtani. Ha mégis megtörténik az együttműködés, akkor abból olyan gyümölcsöző eredmények szülehetnek, amely fejlesztheti a hadtudomány és más társadalomtudományok eredményeit, frissítheti ismereteinket, gyorsabb és hatékonyabb munkamethodikát alakíthatunk ki és képes emberéleteket menteni, ami minden ember kötelessége, függetlenül vallásától, nemétől, vagy végzettségétől.

A HIPOTÉZIS EGYBEVETÉSE AZ EREDMÉNYEKKEL

A Magyar Honvédség altiszt- és tisztképzés kulturális szakfelkészítését és az arra adott válaszokat elemezve megállapítom, hogy:

- A Magyar Honvédség katonai állományának kulturális szakfelkészítésének eddigi módszereit nem lehet elvetni, de az új kihívásoknak megfelelő új módszereket kell alkalmazni, melyek épülnek a korábban a főiskolán megtanult elemekre.
- Nagyobb arányban szükséges az idegen kultúra ismeretanyagainak elsajátítása és begyakorlása az egyes szakfelkészítések, különböző gyakorlatok és kiképzések során.
- A tiszti és altiszti állomány felkészítések reformja szükségessé teszi a Magyar Honvédségben. Elsősorban az iskolai oktatásban látom bizonyítottan a kulturális kompetencia kialakulásának első lépcsőjét, hiszen itt van lehetőség az elmélet mellett szakmai gyakorlatok végrehajtására is, ahol elmélyíthetik és begyakorolhatják az elhangzottakat.

- Kimutattam, hogy a megnevezett hazai egyetemekkel való együttműködés a Magyar Honvédség oktatási és kiképzési rendszerében szükségszerű.
- Kollégákkal együttműködve teljes egészében kidolgoztam a katonantropológia tantárgy tanórai tartalmát, melyet sikeresen teszteltük a Miskolci Egyetemen és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1–1 év időtartamban.

A Magyar Honvédség missziós tapasztalatait és a missziós környezetben a kulturális különbségekből fakadó ellentétek eredményeit elemezve megállapítom, hogy:

- A kulturális szokásokból fakadó konfliktusok növelik a biztonsági kockázatot a műveleti területen.
- Csökkentik a bizalom kiépítését az eltérő kultúrájú népek között és növelik az ellenséges erők létszámát.
- A kulturális kompetencia fejlesztésével növelhető a civil lakosság együttműködése a katonai erőkkel, azonban ehhez képzésekre és felkészült oktatókra van szükség.
- Elsőként fogalmaztam meg a kulturális antropológia tudományán belül a katonantropológia új tudomány-részterületnek a felhasználási területeit, célját, célcsoportjait, kidolgoztam annak új rendszerét, a felkészítés követelményrendszerét, meghatároztam a tartalmát.
- A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása és a felig strukturált interjúk bizonyították a katonantropológia kidolgozásának és felhasználásának szükségességét, annak a katonai műveletek hatékonyságát növelő szerepét.
- Az általam kifejlesztett T.O.M.A.V. – rendszer, mint eszköz még nem egy teljeskörűen kialakított és bevethető módszertan. Jelenleg még az antropológia alkalmazásának feltételei nem állnak azon az elfogadási és megértési szinten, hogy az integrálható legyen a mindennapi katonai feladatokba. A folyamatos egyeztetés és a korábbi Honvéd Vezérkarnál folytatott kutatásaim a lehetséges felhasználásról – a PhD megírásáig – nem várt problémákba ütköztek, így annak a Magyar Honvédség struktúrájában (képzés, oktatás, kiképzés, tapasztalatfeldolgozás, műveleti területen való megjelenés, művelet tervezés stb.) való megjelenésének ideje nem tervezhető. Azonban ajánlom felülvizsgálni a T.O.M.A.V. – rendszer felhasználásának hatékonyságát.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

Az értekezésben vázoltak alapján kutatásaim új tudományos eredményeinek tartom a következőket:

1. A kutatásaimra alapozva meghatároztam a katonaaantropológia új tudományrészterületét, annak lehetőségeit, a katonai felhasználásának rendszerét és tartalmát.
2. Bizonyítottam a kulturális kompetencia hiányából fakadó konfliktusok negatív következményeit a kulturálisan eltérő hadműveleti területen.
3. Igazoltam, hogy a katonai alap- és mesterképzésben, valamint az Altiszti Akadémia és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar oktatásában a katonaaantropológia ismeretek integrálása és a kulturális kompetencia kialakítása szükségszerű a multinacionális környezetben végrehajtott katonai kihívások miatt idegen kulturális területen.
4. Magyarországon elsőként dolgoztam ki a katonaaantropológia tantárgy követelményeit, tartalmát, a gyakorlati megvalósítás érdekében elkészítettem az oktatócsomag alapjait, melyek meghatározzák az új tudományrészterületnek kereteit.
5. Elsőként dolgoztam ki a T.O.M.A.V. – rendszer felhasználásának lehetőségeit, különös tekintettel a külszolgálatot érintő feladatokra és azok visszacsatolására az oktatási és kiképzési rendszerbe.

A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI HASZNOSÍTHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK

Az értekezésben kidolgozott elemzések és következtetések egységes rendszert alkotnak. A megfogalmazott tények alapján javaslom az értekezés felhasználását a következő folyamatokhoz:

- a Magyar Honvédség oktatási és kiképzési rendszerének új tematikájába való bedolgozásához, továbbfejlesztéséhez;
- a katonai állomány kiképzését érintő rendszer kialakításához, együttműködve más egyetemek oktatóival és kutatóközpontjaival;
- a T.O.M.A.V. – rendszer aktualizálása után annak rendszerbe állításához;

- a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar alap- és mesterszakos hallgatók számára, valamint az Altiszi Akadémia hallgatói részére a magasabb szakmai ismeretanyag elsajátítása érdekében a mihamarabbi együttműködés kialakításához a már említett hazai egyetemekkel;
- a katonaantropológia kialakításához szükséges tapasztalatok és azoknak az oktatásban való megjelenéséhez;
- a katonaantropológia-oktatás követelmény-rendszerének minisztériumi szintű meghatározásához;
- a hazai katonaantropológiai oktatói továbbképzésekhez;
- a T.O.M.A.V. – rendszer működéséhez;
- Több feladattal ellátott funkcionális tiszti beosztást javaslok a Magyar Honvédség elkövetkezendő kiemelt missziós területeire;
- a Magyar Honvédség saját állománya képzéséhez, továbbképzéséhez, a távoktatási rendszer kiépítéséhez, amely a missziós állomány felkészítését, továbbá az érintett alakulatoknak éves szinten kétszeri továbbképzés biztosítását jelenti.

JAVASLAT A KUTATÁS TOVÁBBI FOLYTATÁSÁRA

Az értekezés ráirányította a figyelmet a kulturális antropológia tudományára, valamint a kulturális kompetencia megjelenésének fontosságára a Magyar Honvédség oktatási és kiképzési rendszerében, azonban csak részben érintettem azokat. Ezek további kutatásokat igényelnek. Ilyenek többek között:

- a kulturális antropológia, a kulturális kommunikáció, a kultúraközi kommunikáció, az interkulturális kompetencia kidolgozása, vizsgálata és alkalmazásának területei a Magyar Honvédség kiképzési, oktatási területeiben;
- megvizsgálni a kulturális antropológusok alkalmazásának és megjelenésének feltételeit a katonai műveleti környezetben;
- felkutatni a kulturális kompetencia fejlesztéséhez szükséges oktatási segédanyagokat és elkészíteni és megtervezni az oktatáshoz szükséges tantárgyprogramokat;

- a katonantropológia, mint új tudomány-részterület követelményeinek, tartalmának, módszereinek kidolgozása;
- a T.O.M.A.V. – rendszer továbbfejlesztése.

Az általam megfogalmazottak között szerepel még több tanulmány elkészítése is, egy adatbázis létrehozása, több kompetencia kialakítása, az oktatási és kiképzési rendszer átdolgozása, együttműködés más polgári egyetemekkel és szervezetekkel, új oktatási segédanyagok létrehozása, de ami véleményem szerint a legfontosabb, egy új típusú gondolkodás kialakítása. Ebből a szempontból a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, valamint az Altiszti Akadémia lehet az a szervezet a Magyar Honvédségen belül, amely képes együttműködést kialakítani a civil egyetemek oktatóival és kutatóközpontjaival és ezáltal generálhatja azt a szükséges változást, amely a modern katonai oktatásban és szemléletben a kor kihívásai miatt szükségesek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÖNYVEK

ATKINSON, Rick: *An Army at Dawn: The War in North Africa, 1942-1943*. – In. Henry Holt and Company, 2007. – p. 276.

COON, Carleton: *A North Africa Story: The Anthropologist as OSS Agent, 1941-1943*. – In. Ambit Publications, 1980. – p. 146.

DORWART, Jeffery M.: *The Office of Naval Intelligence: The Birth of America's First Intelligence Agency 1865-1918*. – In. Naval Institute Press, 1979. – p. 38–39.

FERWANGER Péter Ákos: *A Második Világháború Teljes Történelmi Atlasza, A Fáklya-Hadművelet*. – In. Pannon-Literatúra Kft, 2008. – p. 74.

FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ, 1945-1989*. – In. Dialóg Campus Kiadó, 2005. – p. 68.

FOERSTEL, Lenora, GILLIAM, Angela: *Confronting the Margaret Mead Legacy*. – In. Temple University Press, 1992. – p. 123.

FORGÁCS Balázs: *A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*. – In. Hadelmélet, 2017. – p. 70.

FOSTER, George M: *Applied Anthropology*. – In. Little, 1969. – p. 54.

HARRIS, Charles H. III, SADLER, Louis R.: *The Archaeologist Was a Spy: Sylvanus G. Morley and the Office of Naval Intelligence*. – In. University of New Mexico Press, 2003. – p. 464.

HAVILAND, William A.: *Telecourse Study Guide for Haviland/Prins/McBride/Walrath's Cultural Anthropology: The Human Challenge*. – In. Cengage Learning, 2013. – p. 324.

HICKEY, Gerald C.: *Window on a War - An Anthropologist in the Vietnam Conflict*. – In. Yale Press, 1964. – p. 281.

HUSZÁR Ágnes: *Margaret Mead megvezetése*. – In. Buksz, 2003. – p. 278.

HYNDMAN, David, FLOWER, Scott: *The Crisis of Cultural Intelligence: The Anthropology of Civil-Military Operations*. – In. World Scientific Publishing Company, 2019. – p. 95.

KENDER Tamás: *Machiavelli: Hadtudós vagy kontár?* – In. Állam és katona, (szerk. Gócze István) Dialóg Campus, 2017. – p. 35.

KOSZYKOWSKI, Myra Drazul: *“Huts and Nuts” or “Hearts and Minds”?* - *Anthropologists and Operational Art*. – In. Naval War College, 2008. – p. 11.

LAJOS Veronika: *Alkalmazott szemléletű társadalomtudomány: társadalmi részvétel, kollaboratív etnográfia és akciókutatás*. – In. TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, 2013. – p. 4.

LAURENCE, Janice H: *The Human Terrain System: Some Lessons Learned and Way Forward*. – In. Oxford Scholarship Online, 2016. – p. 334.

LINTON, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*. – In. Merz Press. 2007. – p. 123.

MACCLANCY, Jeremy: *Anthropology and Public Service: The UK Experience*. – In. Berghahn Books. 2017. – p. 19.

MCFATE, Montgomery: *Social Science Goes to War: The Human Terrain System in Iraq and Afghanistan*. – In. Oxford University Press, 2015. – p. 37.

MÉSZÁROS Csaba: *A határkutatás néprajzi megközelítései*. – In. Hármask határok néprajzi értelmezésben. (szerk. Turai Tünde), BTK Néprajztudományi Intézet, 2015. p. – 14.

N. KOVÁCS Tímea: *Helyek, kultúrák, szövegek: a kulturális idegenség reprezentációjáról.* – In. Csokonai Kiadó Kft., 2007. – p. 172

O'DONNELL, Patrick K.: *Operatives, Spies, and Saboteurs: The Unknown Story of the Men and Women of World War II's OSS.* – In. Free Press; Reprint edition. 2014. – p. 39.

PRICE, David H.: *Anthropological Intelligence: The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War.* – In. Duke University Press Books, 2008. – p. 211.

PRICE, David H.: *Cold War Anthropology: The CIA, the Pentagon, and the Growth of Dual Use Anthropology.* – In. Duke University Press Books, 2016. – p. 19.

PRICE, David H.: *Threatening Anthropology: McCarthyism and the FBI's Surveillance of Activist Anthropologists.* Duke University Press Books, 2004. – p. 431.

PRICE, David H.: *Weaponizing Anthropology: Social Science in Service of the Militarized State.* – In. AK Press, 2011. – p. 19.

SALTER, Michael: *Journal of Intelligence History.* – In. LIT Verlag Press, 2011. – p. 16.

SAMOVAR, Larry A., PORTER, Richard E., MCDANIEL, Edwin R.: *Communication Between Cultures.* – In. Cengage Learning, 2009. – p. 11.

SCHAFFT, Gretchen E.: *From Racism to Genocide: Anthropology in the Third Reich.* – In. Illinois Press, 2004. – p. 37.

SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success.* – In. Military Review, 2014. pp. 50–57

SCHMORROW, Dylan D., NICHOLSON, Denise M.: *Advances in Design for Cross-Cultural Activities.* – In. CRC Press, 2012. – p. 281.

SENJAVSKAJA Elena S. Psihologija: *The Psychology of War in the Twentieth Century: Historical Experience of Russia*. – In. Moscow ROS-SPJeN Publish, 1999. – p. 383.

TYLOR, Edward: *Primitive Culture Volume I*. – In. Dover Publications, 2016. – p. 1.

WILLIGEN, van John: *Applied Anthropology*. – In. Praeger, 2002. – p. 32.

DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK

BOLDIZSÁR Gábor: *A békeműveletekben való részvétel hatása a magyar honvédségre*. – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2008.

JOÓ András: *Három nagyhatalom diplomáciai háromszöge, 1900-1914: Nagy-Britannia, Németország és Ausztria-Magyarország kapcsolatai és ezek háttere*. – In. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok, 2001.

KISS Gabriella: *Interkulturális kihívások és kommunikációs kompetenciák koordinálása a NATO és egyéb katonai missziók tevékenységében*. – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2009

RÓZSA Tibor: *Az információs műveletek alkalmazásának lehetőségei a magyar honvédség feladat-rendszerében*. – In. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2016.

TANULMÁNYOK, CIKKEK

A. GERGELY András: *Kulturális antropológia Tantárgyi forrásanyag az Ember-, erkölcs- és vallás-ismeret tantárgyhoz*. – In. Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2003. – p. 12.

BESENYŐ János: „Arab tavasz” - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban. – In. Kül-Világ, 2011. 8. évf. 4. sz. – p. 51–75.

BODA József, BOLDIZSÁR Gábor, KOVÁCS László, OROSZ Zoltán, PADÁNYI József, RESPER-GER István és SZENES Zoltán: *A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök.* – In. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 2016. évi 16. sz. – p. 8–9.

BODNÁR László, BRUHÁC S. János: *A vietnámi háború néhány kérdése az új szellemű nemzetközi jog tükrében.* – In. *Acta Juridica et Politica*, 1973. 20. évf. 5. sz. – p. 6.

BOGNÁR István: *Harcoltak és haldokoltak Indokínában. Az első vietnámi háború és a csehszlovákok az idegenlégióban.* – In. *Történettudományi Szemlész*, 2013. 22. évf. 1. sz. – p. 118.

CARA, Arben, MARGJEKA, Mimoza: *Kanun of Leke Dukagjini Customary Law of Northern Albania.* – In. *European Scientific Journal*, 2015. 11. évf. 28. sz. – p. 179.

COOPER, J. M.: *Anthropology in the United States during 1939-1945.* – In. *Society des Americanistes des Paris Journal*, 1947. 36. évf. 1. sz. – p. 14.

DAJKA Viktória: *A Human Terrain Team antropológusainak etikai dilemmái.* – In. *Hadtudományi Szemle*, 2015. 8. évf. 1. sz. – pp. 401–410.

FALUDI Péter: *A „koreai kérdés” eredetéről.* – In. *Kül-Világ*, 2004. 1. évf. 3. sz. – p. 8.

GASPARICS Zalán, DÁVIDNÉ Koppányi Zsuzsa: *Kulturális felkészítés a missziók előtt - Tudás vagy tudatosság?* – In. *Honvédségi Szemle*, 2011. 65. évf. 4. sz., – pp. 42–43.

GINKEL, Rob van: *Ruth Benedict over Nederlanders.* – In. *Artikelen*, 1991. 18. évf. 2. sz. – p. 39.

GŐCZE István: *Lehet és kell-e rendszerezni a tudományokat?* – In. *Hadtudományi Szemle*, 2014. 7. évf. 3. sz. – pp. 232–250.

- HARAI Dénes: *Az alkalmazott antropológia kérdőjelei és katonáink biztonsága.* – In. *Hadtudomány*, 2011. (E-szám) – pp. 1–8.
- HARASZTI Anna: *Alkalmazott és akcióantropológia.* – In. *Világosság*, 2005. – p. 216.
- HASTERT, Paul L.: *Operation Anaconda: Perception Meets Reality in the Hills of Afghanistan.* – In. *Conflict and Terrorism*. 2005. 28. évf. 1. sz. – pp. 11–20.
- JOBBÁGY Zoltán: *Clausewitz és a kaméleon színe: Az aszimmetrikus hadviselés.* – In. *Hadtudomány*, 2015. 25. sz. (E-szám). – pp. 4–13.
- JOBBÁGY Zoltán: *David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben.* – In. *Hadtudományi Szemle*, 2017. 10. évf. 4. sz. p. – 82–97.
- JOBBÁGY Zoltán: *Globalizáció és a felkelés elleni műveletek.* – In. *Hadtudomány*, 2015. 25. évf. 1-2. sz. – pp. 95–98.
- KALÓ József: *Az első háborús év a nyugati hadszíntéren.* - In: PÜSKI Levente, KE-REPESZKI Róbert (szerk.): *A "Nagy Háború" és emlékezete. Speculum Historiae Debreceniense 22.* Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen. 2015. – pp. 105–124. old.
- KALÓ József: *Szombathelyi Ferenc és a galíciai deportálás.* – In. *Magyar Napló*, 2008. 20. évf. 8. sz. – p. 27–32.
- KÁNTOR Barbara: *Antropológusok katonai célú kormányzati szerepvállalásának etikai dilemmái az Egyesült Államokban - tudománytörténeti áttekintés.* -In. 2015. 13. évf. 2-3. sz. – p. 176.
- KEMÉNY János: *A vietnámi kudarc hatása az amerikai felkelésellenes elméletre.* – In. *Nemzet és Biztonság*, 2016. 7. évf. 5. sz. – pp. 121-142.

KOMJÁTHY Lajos József: *A műveleti környezet és körülményei változásainak hatása napjaink katonai tevékenységére.* – In. Hadtudományi Szemle, 2017. 10. évf. 3. sz. – p. 63–77.

LAJOS Veronika: *Alkalmazott antropológia a moldvai csángóknál?* – In. Erdélyi Múzeum, 2015. 74. évf. 4. sz. – p. 177.

LESSER, Alexander: *"Franz Boas" in Totems and Teachers: Perspectives on the History of Anthropology.* – In. Altamira, 2003. – pp. 1–23.

LOWE, George E.: *The Camelot Affair.* – In. Bulletin of the Atomic Scientists, 1966. – p. 44–48.

MABEE, Carleton: *Margaret Mead and Behavioral Scientists in World War II: Problems of Responsibility, Truth and Effectiveness.* – In. Journal of History of the Behavioral Sciences, 1987. 23. évf. 3. sz. – p. 3–13.

MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok szerepvállalása az 1945 utáni világrend kialakításában.* – In. MKI-Tanulmányok, 2011. 21. sz. – p. 4.

MALINOWSKI, Bronislaw: *Afrika.* – In. A Nemzetközi Afrikai Intézet folyóirata, 1929. 2. évf. 1. sz. – pp. 22–38.

MARSAI Viktor: *Az első USA-Afrika-csúcstalálkozó értékelése.* – In. Nemzet és Biztonság, 2014. 5. sz. – pp. 3–14.

MATAS, Gonzalo Linares, ROBERTS, Marco, TELFER, Nicholas: *Archaeology and Anthropology of the First World War. A Multidisciplinary Approach for the Study of a Global Conflict.* – In. Journal of the University of Exeter History Society, 2014. 3. évf. 3. sz. – p. 19.

MCFATE, Montgomery: *Anthropology and Counterinsurgency.* – In. Military Review, 2005. – pp. 27–38.

NÉMETH Bence: *A PESTEM és PMESII stratégiai elemzőrendszerek összehasonlítása - a honvédelmi minisztérium új stratégiai értékelő rendszere.* – In. Felderítő Szemle, 2014. 13. évf. 1. sz. – pp. 126–141.

ONDRÉK József: *Nemzetközösségi légi szerepvállalás a malájföldi felkelés leverésében.* – In. Repüléstudományi Közlemények, 2018. 30.évf. – p. 55.

PRICE, David: *Gregory Bateson and the OSS: World War II and Bateson's Assessment of Applied Anthropology.* – In. Human Organization, 1998. 57. évf. 4. sz. – pp. 379–384.

PRICE, David: *Lessons from Second World War anthropology.* – In. Anthropology Today, 2002. 18. évf. 3. sz. – p. 15.

RADA Péter: *Észak-Amerika: az Amerikai Egyesült Államok.* - In: Regionális tanulmányok, 2016. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, – p. 50.

RESPERGER István: *A „diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a nemzeti válságkezelési feladatok megoldásánál.* – In. Hadtudományi Szemle, 2012. 5. évf. 1-2. sz. – p. 141–165.

SETZEKORN, Eric: *The Office of Naval Intelligence in World War I: Diverse Threats, Divergent Responses.* – In. Studies in Intelligence, 2017. 61. évf. 2. sz. – pp. 43–54.

STONE, Dan: *Nazism as Modern Magic: Bronislaw Malinowski's Political Anthropology.* – In. History and Anthropology, 2003. 14. évf. 3. sz. – p. 203.

SZENDY István, SZTERNÁK György: *Gondolatok az új Nemzeti Katonai Stratégia elkészítéséhez.* – In. Hadtudományi Szemle, 2017. 10. évf. 3. sz. – p. 580–591.

SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban.* – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 1. sz. – p. 187–192.

SZTANKAI Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben.* – In. Hadtudományi Szemle, 2010. 3. évf. 4. sz. – p. 1-5.

SZTANKAI Krisztián: *A társadalomtudományok alkalmazásának szükségszerűsége a Magyar Honvédségben.* – In. Hadtudományi Szemle, 2018. 11.évf. 1. sz. – pp. 253–269.

SZTANKAI Krisztián: *Green-on-Blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre.* – In. Honvédségi Szemle, 2017. 6. sz. – pp. 74–80.

TERHUNE, Kenneth W.: *From National Character to National Behavior: A reformulation the journal of conflict resolution.* – In. Sage Publications Inc, 1970. 14. évf. 2. sz. – p. 203.

TÖRŐ Lajos: *A kulturális antropológia kérdései a nemzetközi műveletek támogatásában.* – In. Hadtudományi Szemle, 2013. 6. évf. 2. sz. – pp. 147–151.

VINCZE Lajos: *A kultúraközi kommunikáció aktuális kérdései a hadseregben.* – In. Új Honvédségi Szemle, 1999. 8. sz. – pp. 53–61.

WALLACE, Colin: *Private Collecting, Exhibitions, and the Shaping of Art History in London: The Burlington Fine Arts Club.* – In. Routledge, 2017. – p. 23–36.

WOHLSTETTER, Roberta: *Pearl Harbor: Warning and Decision.* – In. Stanford, 1962. – p. 382–388.

ZÁN Krisztina: *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikája.* – In. Határrendészeti Tanulmányok, 2004. 2. sz. – p. 99.

JOGSZABÁLYOK

Kormány határozat 1656/2012. (XII. 20.)

INTERNETES FORRÁSOK

Amerikai Antropológia Szövetség dokumentuma: *Executive Board Statement on the Human Terrain System Project*. 2007. Forrás: http://s3.amazonaws.com/rdcms-aaa/files/production/public/FileDownloads/pdfs/pdf/EB_Resolution_110807.pdf (Letöltés ideje: 2018. április 11.)

ANDRADE, Dale, WILLBANKS, James H.: *CORDS/Phoenix Counterinsurgency Lessons from Vietnam for the Future*. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a489376.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

ARCURI, Anthony P.: *The Importance of Cross-Cultural Awareness for today's Operational Environment*. – In. U.S. Army War College, 2007. p. – 5. Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a469379.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

ASHER, Thomas: *Making Sense of Minerva Controversy and the NSCC*. Forrás: <http://essays.ssrc.org/minerva/files/2008/10/asher.pdf> (letöltés ideje: 2015.05.06.)

BARÁTH Árpád: Kulturális kompetencia és szociális munka. –Forrás: https://www.researchgate.net/publication/330360547_Kulturalis_kompetencia_es_szocialis_munka (Letöltés ideje: 2019. 05. 08.)

BAUMAN, Melissa: *Studying Soviets, Not Sex: Margaret Mead's Research at RAND*. 2018. Forrás: <https://www.rand.org/blog/rand-review/2018/03/studying-soviets-not-sex-margaret-meads-research-at.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

BICZÓ Gábor: *Az alkalmazott antropológia és a gyakorlati értékű tudás: a történeti előzmények, a kritikai fordulat és az etikai önreflexió társadalomfilozófiai háttere*. – In. Tabula Online, 2014. 15. évf. 2. sz. Forrás: http://epa.oszk.hu/03100/03125/00027/pdf/EPA03125_tabula_2014_2_01.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

BLAKE, John: *Afghanistan: Can Obama succeed in the 'land of the unruly'*? 2009. Forrás: <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/02/Obama.afghan/index.html> (Letöltés ideje: 2018. 11. 28.)

BONHOMME, Julien: *Anthropologues embarqués*. Forrás: https://halshs.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/801904/filename/Anthropologues_embarques.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

Browman, David L.: Spying by American Archaeologists in World War I. – In. *Bulletin of the History of Archaeology*, 2011. 21. évf. 2. sz. pp. – 10–17. Forrás: <https://www.archaeologybulletin.org/articles/10.5334/bha.2123/> (Letöltés 2018. január 16.)

C3 Alapítvány: *Clifford: Geertz Diszciplínák.* p. – 3. Forrás: <http://www.sze.hu/mtdi/gyoreuropa/Tudom%E1ny-%20%E9s%20kutat%E1st%E6rt%E9net/Clifford%20Geertz%20az%20ANTROr%F3l.doc> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

CRONIN, Audrey Kurth: *The Changing Face of Warfare in the 21st Century*. 2015. Forrás: <https://www.aspistrategist.org.au/the-changing-face-of-warfare-in-the-21st-century/> (Letöltés ideje: 2018. 10. 19.)

DOBOS Arnold: *Carnegie Alapítvány a Nemzetközi Békéért - Az első globális agytröszt.* 2011. Forrás: <https://gondola.hu/cikkek/76552-Carnegie-Alapitvany-a-Nemzetkozi-Bekeert-Az-első-globalis-agytröszt.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

EIDSON, Shad: *Socio-Cultural Research and Advisory Team Adds Community Perspective to CJTF-HOA.* 2010. Forrás: <https://www.africom.mil/media-room/Article/7548/socio-cultural-research-and-advisory-team-adds-com> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

ELSIE, Robert: *Northern Albanian Culture and the Kanun.* 2012. Forrás: <http://www.elsie.de/pdf/articles/A2012KanunLeiden.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 22.)

ERDŐS Attila: *Modern hadviselés a vietnámi háborúban.* p. – 13. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/QALUMH/2011_158_erdos_attila_modern_hadvisel_es_a_vietnami_haboruban.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

ERIKSEN, Thomas H.: *Az antropológia rövid története*. 2008. p. – 2. Forrás:

https://lib.pte.hu/csomag/FEEK/MA-Lev/01felev/Minorics_T-

[Kultura-](#)

[lis Antropologia/anyag_szetbontva/ambrusa/Antropologia%20rovid%20tortenete.pdf](#)

(Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

FINNEGAN, Terrence J. GILBERT, James L.: World War I and the Origins of U.S.

Military Intelligence. – In. The Scarecrow Press, 2012. pp. – 272. Forrás:

[https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-](https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol.-57-no.-1-a/vol.-57-no.-1-a-pdfs/Finnegan-)

[studies/studies/vol.-57-no.-1-a/vol.-57-no.-1-a-pdfs/Finnegan-](#)

[WWI%20Military%20Intelligence%20History.pdf](#) (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

FIRTH, Raymond William: *Bronisław Malinowski*. Forrás:

<https://www.britannica.com/biography/Bronislaw-Malinowski> (Letöltés ideje: 2018.

január 16.)

FORTE, Maximilian C.: *Zero Anthropology*. Forrás:

<https://zeroanthropology.net/tag/pat-roberts-intelligence-scholars-program-prisp/>

(Letöltés ideje: 2018. január 1.)

FRITZE, Volker, FUCHS, Albert: *Zivil-militärische Zusammenarbeit aus der Sicht*

der Bundeswehr. – In. Wissenschaft und Frieden, 2007. Forrás:

<https://www.wissenschaft-und-frieden.de/seite.php?artikelID=0490> (Letöltés ideje:

2019. 03. 11.)

GALULA, David: *Pacification in Algeria 1956-1958*. Forrás:

https://www.RAND.org/content/dam/RAND/pubs/monographs/2006/RAND_MG47

[8-1.pdf](#) (Letöltés ideje: 2018. január 22.)

GLASS, Andrew: *U.S. invades Afghanistan, Oct. 7, 2001*. 2018. Forrás:

<https://www.politico.com/story/2018/10/07/this-day-in-politics-oct-7-2001-867332>

(Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

HESSELGRAVEAUG, Barbara: *The Oss Passed its Own Intelligence Tests*. 2008.
Forrás: <https://psmag.com/economics/the-oss-passed-its-own-intelligence-tests-4303>
(Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

HIRSCHFELD, Benjamin: *Die Verteidigung der Völkerkunde - Anthropologie und Militär*. Informationstelle Militarisation, Tübingen. Forrás: https://www.imi-online.de/download/IMI-Studie10_2015_Hirschfeld.pdf (Letöltés ideje: 2019.01.09.)

HOLLINGER David A.: *The life of Colonel William Eddy*. 2005. Forrás:
<https://blog.oup.com/2015/04/life-colonel-william-eddy/> (Letöltés ideje: 2019. 02.
17.)

IGNÁTH Éva: *A koreai háború kitörése és az ENSZ*. – In. Grotius Tanulmányok, p.
– 1. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/ALMUHJ/2015-07-31_ignath-eva_a-koreai-haboru-kitorese-es-az-ensz.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

JOHNSON, Thomas H., DUPEE, Matthew C.: *Analysing the new Taliban Code of Conduct (Layeha): an assessment of changing perspectives and strategies of the Afghan Taliban*. Forrás:
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02634937.2012.647844?journalCode=ccas20> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

KIPP, Jacob, GRAU, Lester, PRINSLOW, Karl, SMITH, Don: *The Human Terrain System: A CORDS for the 21st Century*. Forrás:
<https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a457490.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

KISDI Barbara: *A kulturális antropológia története, elméletei és módszerei*. - In Pázmány Péter Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2012. (egyetemi jegyzet)
Forrás: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/kisdi_barbara-kulturalis_antropologia.pdf (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

KISS Péter: *RAND Corporation*. 2009. Forrás:
http://www.grotius.hu/doc/pub/KHBYEM/2009_149_kiss_peter_RAND_corp.pdf
(Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

KISSINGER, Henry: Otto von Bismarck, Master Statesman. – In. New York Times, 2011. Forrás: <https://www.nytimes.com/2011/04/03/books/review/book-review-bismarck-by-jonathan-steinberg.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

KOSZYKOWSKI, Myra Drazul: “Huts and Nuts” or “Hearts and Minds”? - *Anthropologists and operational art.* Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a494426.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

LAJOS Veronika: *Alkalmazott antropológia a moldvai csángóknál?* 2012. Forrás: http://real.mtak.hu/29931/1/EM_2012_4_009_Lajos_Veronika-Alkalmazott_antropologia_a_moldvai.pdf_sequence%3D3 (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

MCCRACKEN, Grant: Montgomery McFate: *Anthropologizing the Anthropologists.* 2007. Forrás: <https://cultureby.com/2007/10/montgomery-mcfa.html> Letöltés ideje: 2018. 06. 25.

MCFATE, Montgomery: *Does Culture Matter? The Military Utility of Understanding Adversary Culture.* Forrás: http://www.e-mapsys.com/Cultural_Matters.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 12.)

MEYRAT, Pierre: Hieroglyphs For Your Eyes Only - Samuel K. Lothrop and His Use of Ancient Egyptian as Cipher. – In. Mesoweb Articles, 2014. pp. – 17. Forrás: <http://www.mesoweb.com/articles/meyrat/Meyrat2014.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

NÉMETH Csillag: *Világfelmérés az iszlámról, meglepő eredményekkel.* 2009. Forrás: http://www.hetek.hu/fokusz/200910/vilagfelmeres_az_iszlamrol_meglepo_eredmenyekkel (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

NORDLAND, Rod: *The Death Toll for Afghan Forces Is Secret. Here's Why.* – In. New York Times, 2018. Forrás: <https://www.nytimes.com/2018/09/21/world/asia/afghanistan-security-casualties-taliban.html> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

PENNEY, Joe: *Cold battle' for Africa: China's economic interest vs. US military activity*. – In. Reuters, 2014. Forrás: <https://www.rt.com/op-ed/176664-africa-china-us-rivalry/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

PINCK, Dan: *A North Africa Story: The Anthropologist as OSS Agent 1941-1943*. 2008. Forrás: http://www.ossreborn.com/index_files/9.html (Letöltés ideje: 2018. 09. 25.)

POCSKAI Ákos: *A szalafizmus, mint az iszlám szélsőséges irányzatok ideológiája*. – In. (T)error&elhárítás, 2014. 1. sz. Forrás: http://epa.oszk.hu/02900/02932/00005/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2014_1_02.pdf (Letöltés ideje: 2015. március 26.)

PRICE, David: *Human Terrain Systems, Anthropologists and the War in Afghanistan*. 2009. Forrás: <https://www.counterpunch.org/2009/12/01/human-terrain-systems-anthropologists-and-the-war-in-afghanistan/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

PRICE, David: *Lessons from Second World War anthropology*. – In. *Anthropology Today*, 2002. 18. évf. 3. sz. pp. – 14–20. Forrás: <http://web.mnstate.edu/robertsb/445/lessons%20from%20second%20world%20war%20anthropology.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 02. 14.)

PRUITT, Sarah: *OSS: The Predecessor of the CIA*. 2016. Forrás: <https://www.history.com/news/oss-the-predecessor-of-the-cia> (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

RADA Péter: *Átalakuló biztonsági kihívások. A biztonság dimenziói*. – In. *Grotius*, 2006. 1. sz. Forrás: <http://www.grotius.hu/doc/pub/KZQSCF/rada%20p%C3%A9ter%20%C3%A1talakulo%20biztons%C3%A1gi%20kih%C3%ADv%C3%A1sok.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

RAY, Fred Eugene: *Sparta Versus Athens*. 2018. Forrás: <https://warfarehistorynetwork.com/daily/military-history/sparta-versus-athens/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

ROGGIO, Bill, LUNDQUIST, Lisa: *Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data*. – In. longwarjournal.org, 2012. Forrás: https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

ROHDE, David: *Anthropologists help U.S. Army in Afghanistan and Iraq*. – In. The New York Times, 2007. Forrás: <https://www.nytimes.com/2007/10/04/world/asia/04iht-afghan.4.7755039.html> (Letöltés ideje: 2019. 03. 01.)

ROTHENBERG, Peter J.: *Studying the Enigmas of the Soviet Union - Russian Research Center Seeks Scholarly Knowledge of U.S.S.R.* 1959. Forrás: <https://www.thecrimson.com/article/1959/10/28/studying-the-enigmas-of-the-soviet/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 25.)

RUTTIG, Thomas: *More violent, more widespread: Trends in Afghan security in 2017*. Forrás: <https://www.afghanistan-analysts.org/more-violent-more-widespread-trends-in-afghan-security-in-2017/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 19.)

SÁRKÁNY Mihály: *Néprajz és szociokulturális antropológia*. Forrás: http://real.mtak.hu/10433/1/Sarkany%20Mihaly_pdfa.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

SCHMIDT, Matthew J.: *War as Political Work, Using Social Science for Strategic Success*. – In. Military Review, 2014. Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20140831_art012.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 13.)

SIMS, Christopher: *Academics in Foxholes*. – In. Snapshot, 2016. Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/articles/afghanistan/2016-02-04/academics-foxholes> (Letöltés ideje: 2018. 10. 01.)

SOLOVEY, Mark: *Project Camelot and the 1960s Epistemological Revolution: Rethinking the Politics-Patronage-Social Science Nexus*. Forrás:

<http://individual.utoronto.ca/solovey/papers/CamelotArticle.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

SOUCY, Alexander D.: *Soucy on Hickey, 'A Window on a War: An Anthropologist in the Vietnam Conflict'*. – In. H-War, 2005. Forrás: <https://networks.h-net.org/node/12840/reviews/13229/soucy-hickey-window-war-anthropologist-vietnam-conflict> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

SPERRY, Paul: *Blaming our troops*. – In. New York Post, 2012. Forrás: <https://nypost.com/2012/09/16/blaming-our-troops/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

STANNARD, Matthew B.: *Montgomery McFate's Mission / Can one anthropologist possibly steer the course in Iraq?* 2007. Forrás: <https://www.sfgate.com/magazine/article/Montgomery-McFate-s-Mission-Can-one-2562681.php> (Letöltés ideje: 2018. november 20.)

STEVENSON, Robert C: *Not-so Friendly Fire: An Australian Taxonomy for Fratricide*. Forrás: <https://www.army.gov.au/sites/default/files/wp128-not-so-friendly-fire-robert-stevenson.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

STEWART, Phil: *2016 U.S. pullout gives time to build Afghan force - U.S. general*. – In. Reuters, 2014. Forrás: <https://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKBN0E72R920140527> (Letöltés ideje: 2019. 01. 28.)

STILLE, Alexander: *Experts Can Help Rebuild A County*. – In. New York Times, 2003. Forrás: <https://www.nytimes.com/2003/07/19/arts/experts-can-help-rebuild-a-country.html> (Letöltés ideje: 2019. 02. 17.)

SUDAKOV, Dmitry: *Human Terrain System in the Kill-Pacify Chain*. Forrás: <http://www.pravdareport.com/world/108746-hts/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 27.)

TAYLOR, Adam: *The first time a U.S. president met a Saudi King*. – In. Washington Post, 2015. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/01/27/the-first-time-a->

[u-s-president-met-a-saudi-king/?noredirect=on&utm_term=.98049afeabb7](https://www.foxnews.com/world/2019/01/18/saudi-king-president-trump) (Letöltés ideje: 2019. január 18.)

ÚJVÁRI Edit: *Bevezetés a kulturális antropológia történetébe*. Forrás: <https://doksi.hu/get.php?lid=7482&order=DisplayPreview> (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)

VALENTINE, Douglas: *The Phoenix Program: America's Use of Terror in Vietnam*. 2014. p. – 9. Forrás: <https://www.lobster-magazine.co.uk/free/lobster68/lob68-phoenix.pdf> (Letöltés ideje: 2018. január 1.)

WEINBERGER, Sharon: *Anthropology Ass'n Blasts Army's "Human Terrain"*. 2007. Forrás: <https://www.wired.com/2007/11/anthropology-as/> (Letöltés ideje: 2018. április 11.)

ZIMMERMAN, Dwight Jon: *21st Century Horse Soldiers - Special Operations Forces and Operation Enduring Freedom. Operation Enduring Freedom: The First 49 Days - Part 4*. 2011. Forrás: <https://www.defensemedianetwork.com/stories/operation-enduring-freedom-the-first-49-days-4/> (Letöltés ideje: 2018. 12. 26.).

СЕНЯВСКАЯ, Е.С.: *Военная Антропология: Опыт становления и развития новой научной отрасли*. Forrás: https://vestnik.mininuniver.ru/jour/article/view/168/169?fbclid=IwAR3PFU5CS1oMedlqI7k9X9yymIMmfwTbWRwCLmmPe3FHy_eS5QN2-CT1Wxg# (Letöltés ideje: 2019. 02. 28.)

FÜGGELÉKEK

KÉPEK, ÁBRÁK JEGYZÉKE

Képek

Sorszám	Megnevezés	Oldal
1. kép	Prof. Dr. Montgomery McFate	34.
2. kép	Dr. David H. Price	37.
3. kép	A National Geographic magazin 1913, 1925 és 1931–es borítói, melyben Morley publikációit és kutatási eredményeit közölték	79.
4. kép	Sylvanus Morley és filmbéli megformálója, Harrison Ford, mint Indiana Jones	81.
5. kép	Rosevelt elnök, amint aláírja a szervezet létrehozó okiratot	92.
6. kép	A Torch – hadművelet	93.
7. kép	az OSS jelképe a „lándzsa hegye	94.
8. kép	Gregory Bateson	97.
9. kép	A Csendes-óceáni ázsiai hadjáratának medálja	98.
10. kép	Margaret Mead	100.
11. kép	Ruth Benedict	104.
12. kép	William A. Eddy ezredes	107.
13. kép	Franklin D. Roosevelttel amerikai elnök és Abdel Aziz Szaúd–Arabia első királyának találkozója, ahol William Eddy ezredes, térdel és tolmácsol a két fél között (1945. február 14.)	108.
14. kép	Carleton S. Coon	110.
15. kép	Gerald C. Hickey könyve, a Window on a War – An Anthropologist in the Vietnam Conflict	118.
16. kép	Egy stratégiai falu a levegőből	122.
17. kép	A CORDS stratégiai falu program egyik röplapja	122.
18. kép	Donald Rumsfeld védelmi miniszter 2001. november 16-án nyilvánosságra hozott egy fotót, amelyen az Egyesült Államok katonái láthatók Darya tábornok és más afgán harcosokkal együtt a Darya Suf-völgyben	138.
19. kép	Mark Nutsch százados egység parancsnok lóháton Afganisztánban és filmbéli megszemélyesítője Chris Hemsworth a 12 katona című filmben	138.

Ábrák

Sorszám	Megnevezés	Oldal
1. ábra	az iraki civil áldozatok száma 2003 és 2018 között	134.
2. ábra	az afganisztáni civil áldozatok száma 2009 és 2016 között	135.
3. ábra	2001 és 2018 között a nyugati szövetségesek veszteségei támadások következtében	136.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Angol rövidítés	Angol meghatározás	Magyar meghatározás
AAA	American Anthropological Association	Amerikai Antropológia Szövetség
AFRICOM	United States Africa Command	Az amerikai erők afrikai parancsnoksága
AJP	Allied Join Doctrine	egyreszakterületre, képességre megfogalmazott NATO doktrína
AMNH	American Museum of Natural History	Amerikai Természettudományi Múzeumban
AMS	Arbeitskreis Militär und Sozialwissenschaften	Katonai és Társadalomtudományok Munkacsoport
ANA	Afghan National Army	Afgán Nemzeti Haderő
ANP	Afghan National Police	Afgán Nemzeti Rendőrség
ANSF	Afghan National Security Forces	Afgán Nemzeti Biztonsági Erők
APA	American Psychological Association	Amerikai Pszichológiai Szövetség
BMVg	Bundesministerium der Verteidigung	Védelmi Minisztérium
CAMO	Cultural Awareness For Marine Operation Program	Tengerészgyalogság Műveleteinek Kulturális Tudatosság
CAOCL	Center for Advanced Operational Culture Learning	Fejlett Kulturális Oktató Központ
CCOE	Civil–Military Cooperation Centre of Excellence	Civil–katonai Együttműködési Kiválósági Központ
CEAUSSIC	Commission on the Engagement of Anthropology with the US Security and Intelli-	Az antropológia és az amerikai biztonsági és hírszerző ügynökségek

	gence Communities	együttműködésének vizsgálata
CIA	Central Intelligence Agency	Amerikai Központi Hírszerző Ügynökség
C-IED	Countering Improvised Explosive Devices	robbanóeszközök elleni tevékenység
CIMIC	civil-military cooperation	civil-katonai kapcsolatok
CIW	Carnegie Institution of Washington	Carnegie Tudományos Intézet
COE	Special Operations Executive	Különleges Műveletek Végrehajtó csoport
COI	Office of Coordinator of Infomation	Információs Koordinátori Iroda
COIN	counterinsurgency	felkelés elleni művelet
CORDS	Civil Operations and Revolutionary Development Support	Polgári műveletek és forradalmi fejlesztési támogatás
DCSU	Defence Cultural Specialist Unit	Kulturális Kutató Egység
DoD	United States Department of Defense	Amerikai Védelmi Minisztérium
ELTE	Eötvös Loránd University	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ESRC	Economic and Social Research Council	Gazdasági és Szociális Kutatási Tanács
EU	European Union	Európai Unió
FBI	Federal Bureau of Investigation	Amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda
FCO	Foreign and Commonwealth Office	Külföldi és Közösségi Hivatal
FN	Foreign Nationalities Branch	Külföldi Állampolgárokat figyelő Osztály
FOB	Forward Operating Base	előretolt műveleti bázis
FOIA	Freedom of Information Act	Információs Szabadságról szóló Törvény
HRAF	Human Relations Area File	Emberi Kapcsolatok Területi Adatbázisát
HTAT	Human Terrain and Analysis Team	Kultúra Elemző Csoport
HTS	Human Terrain System	Kultúra Elemző Rendszer
HUMINT	Human intelligence	emberi erőforrásokkal folytatott hírszerzés
ICEX	Intelligence Coordination and Exploitation Program	Hírszerzési Koordinációs és Fejlesztési Program

INFOOPS	Information Operations	Információs Műveletek
ISAF	International Security Assistance Force	Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők
ISMS	International Society of Military Sciences	Nemzetközi Hadtudományi Társaság
KFOR	Kosovo Force	Kosзовóban tevékenykedő, a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő
KWIA	Kaiser Wilhelm Institute of Anthropology	Kaiser Wilhelm Antropológiai Intézetben
MENA	Middle East and North Africa	A Közel–Kelet és Észak–Afrika térség
MI5	Security Service	Brit titkosszolgálat
MI6	Secret Intelligence Service	brit titkos hírszerző szolgálat
MID	military intelligence division	katonai hírszerző osztály
MINUSCA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic	ENSZ Közép–afrikai Békefenntartó Missziója
MoD	Ministry of Defence	Brit Hadügyminisztérium
MRI	Minerva Research Initiative	Minerva Kutatás Kezdeményezés
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Észak–atlanti Szerződés Szervezete
NCRP	National Character Research Program	Nemzeti Karakter Kutatási Program
NDS	National Directorate of Security	Afgán Nemzetbiztonsági Hivatal
NKE	NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE	Nemzeti Közszolgálati Egyetem
NLF	National Liberation Front	Népi Felszabadítási Front
NSA	National Security Agency	Amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség
OI	Information Operations	Kommunikációs Hírszerzési osztály
ONI	Office of Naval Intelligence	Amerikai Haditengerészeti Hírszerző Hivatal
OSINT	Open–source intelligence	Nyílt–forrású információszerzés
OSS	Office of Strategic Services	Stratégiai Szolgáltatások Hivatal
OWI	Office of War Information	Háborús Információs Hivatal
PESTEM	political domestic and interna-	hazai és nemzetközi politikai,

	tional, economic, socio-cultural, techno-scientific, environment, and military	gazdasági, társadalmi-kulturális, technotudományi, környezeti és katonai
PMC	Pennsylvania Military College	Pennsylvania Katonai Főiskola
PMESII	Political, Military, Economic, Social, Infrastructure, Information systems	politikai, a katonai, a gazdasági, a társadalmi, az infrastruktúra és az információs rendszerek
PRISP	Pat Roberts Intelligence Scholars Program	Pat Roberts Hírszerrzési Kutató program
PRT	Provincial Reconstruction Team	Tartományi Újjáépítési Csoport
PRU	Provincial Reconnaissance Unit	Tartományi felderítés és a Regionális Központ
PSYOPS	psychological operations	Lélektani műveletek
R&A	research and Analysis	Kutatás és Elemzési osztály
RAND	Research ANd Development	
RRC	Russian Research Center	Orosz Kutatóközpont
SF	Special Forces	Különleges erők
SORO	Special Operations Research Office	Különleges Műveletek Kutató Iroda
SOWI	Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr	A Német Haderő Társadalomtudományi Intézet
SPAe	Section Photo-Aerienne	Légi fényképek szakasz
SRA	Service des Renseignements de l'Artillerie	Tüzérségi Információs Hivatal
SROT	Service des Renseignements de l'Observation du Terrain	Területi Megfigyelési Információs Hivatal
SSCR	Social Science Research Center	Társadalomtudományok Kutatói Tanács
TECOM	Training & Education Command	Kiképzési és oktatási parancsnokság
TRADOC	U.S. Army Training and Doctrine Command	Amerikai Hadsereg szárazföldi kiképzési és doktrinális parancsnoksága
UN	United Nations	Egyesült Nemzetek Szervezete
USA	United States of America	Amerikai Egyesült Államok
USAID	United States Agency for International Development	Az USA Nemzetközi Fejlesztési Hivatala
VC	Viet Cong	vietkong
WTC	World Trade Center	Világkereskedelmi Központ
ZMSBw	Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr	Németország központi társadalomtudományokkal és haderővel foglalkozó központja

ZMZ	Zivil–militärische Zusammenarbeit	civil–katonai kapcsolatok
-----	--------------------------------------	---------------------------

A TÉMÁVAL KAPCSOLATBAN TARTOTT ELŐADÁSOK TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁN

(Az előadás sorrendjében)

Fsz.	A konferencia			
	Címe	Nyelve	Helye	Ideje
1.	The experiences and future of the civil–military cooperation and the psychological operations in the Hungarian Defence Forces	Angol	Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem	2007.12.10–11.
2.	Alkalmazott antropológia szerepe a 21. század katonai műveleteiben	Magyar	Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék	2010.05.13.
3.	A kultúraantropológia lehetőségei a nemzetközi műveletek támogatásában	Magyar	Nemzeti Közszerológiai Egyetem	2012.05.31.
4.	Az MHTT konferenciája: Az aszimmetrikus hadviselés – Kulturális tudatosság az aszimmetrikus hadviselésben című előadásom	Magyar	Nemzeti Közszerológiai Egyetem	2014.11.12.
5.	„Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány”	Magyar	Nemzeti Közszerológiai Egyetem és ELTE Társadalomtudományi Kar	2017.11.30.
6.	Jó Állam – Hatékony Haderő: Antropológia és hadtudomány 2.0	Magyar	Nemzeti Közszerológiai Egyetem és ELTE Társadalomtudományi Kar	2018.11.20.

A TÉMÁVAL KAPCSOLATBAN MEGJELENT CIKKEIM

(A megjelenés sorrendjében)

	Cikk címe	Nyelve	Megjelenés helye	Éve
1,	A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben	Magyar	Hadtudományi Szemle, 3. évf. 4. sz. – pp. 1–5.	2010

2.	A kulturális antropológia alkalmazása az ISAF misszióban	Magyar	Honvédségi Szemle, 140. évf. 2. sz. – pp. 38–39.	2012
3.	A civil-katonai együttműködés, a lélektani műveletek és a kulturális antropológia kapcsolata	Magyar	Hadtudomány, 22. évf. 10. sz. – pp. 1–7.	2012
4.	A kulturális antropológia a terror elleni háborúban	Magyar	Hadtudományi Szemle, 6. évf. 1. sz. pp. – 187–192.	2013
5.	Cultural Intelligence (IC/CULTINT): Avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben	Magyar	Hadtudományi Szemle, 6. évf. 3. sz. – pp. 131–137.	2013
6.	A külföldi missziók pszichés kockázatai	Magyar	Hadtudományi Szemle, 7. évf. 1. sz. – pp. 289–295.	2014
7.	Place and role of cultural anthropology in the Military	Angol	ARMA, 13. évf. 1. sz. – pp. 113–117.	2014
8.	A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben	Magyar	Felderítő Szemle, 13. évf. 3. sz. pp. – 64–72.	2014
9.	Kulturális tudatosság az aszimmetrikus hadviselésben	Magyar	Hadtudomány, 25. évf. 1-2. sz. – pp. 104–105.	2015
10.	A kulturális tudatosság szerepe az aszimmetrikus hadviselésben	Magyar	Sereg Szemle, 13. évf. 1. sz. – pp. 87–91.	2015
11.	A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen, és egy új, hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére	Magyar	Honvédségi Szemle, 143. évf. 5. sz. – pp. 150-160.	2015
12.	A kulturális antropológia alkalmazásának lehetőségei a haderőben	Magyar	A hadtudomány és a 21. század 2015 : Tanulmánykötet. – pp. 25–44.	2015
13.	Green-On-Blue: A belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre	Magyar	Honvédségi Szemle, 2017/6. – pp. 47–80.	2017
14.	A társadalomtudományok alkalmazásának szükségesszerűsége a Magyar Honvédségben	Magyar	Hadtudományi Szemle, 11. évf. 1. sz. – pp. 253–269.	2018
15.	A társadalomtudományok katonai alkalmazásának tapasztalatai	Magyar	Hadtudományi Szemle, 11. évf. 4. sz. – pp. 286–301.	2018
16.	A társadalomtudományok nélkülözhetetlensége a jövő tisztképzésében	Magyar	Hadtudományi Szemle, 12. évf. 1. sz. – pp. 216–232.	2019

AZ ALKALMAZOTT FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV KATONAI FELSŐVEZETŐKNEK

Kérdőív a kulturális antropológia katonai felhasználásáról

Készítette: Sztankai Krisztián szds. ([NKE,HHK](#))

Téma: *A kulturális antropológia a honvédelem rendszerében* (PhD értekezéshez)

A kitöltés dátuma:

1. Neve, rendfokozata, beosztása?

2. Vett-e már részt külszolgálaton?
igen nem

3. Ha igen milyen beosztásban?

4. Ha igen, akkor külszolgálatára idején dolgozott-e együtt más nemzetiségű katonákkal, vagy civilekkel?
igen nem

5. A külszolgálatát megelőzően, Ön tovább szélesítette ismereteit a magyar és az adott idegen kultúra különbségeinek?
igen nem

6. Volt-e bármi félreértés, vagy konfliktus az eltérő kultúrából adódóan?
igen nem

7. Ha igen, milyen természetű volt a konfliktus és hogyan oldódott meg?

8. Ön szerint az idegen kultúra jobb megismerésének harcászati és stratégiai előnyei:

a, stratégiákáig meghatározó,

b, fontos,

c, nem annyira fontos, de a jelenlegi óraszámban szükséges,

d, szükségtelen.

9. Ha úgy gondolja, hogy meghatározó vagy fontos a kultúra jobb megismerése, akkor hol és milyen körülmények között?

10. Az amerikai haderőben úgy vélekednek, hogy a társadalomtudományok alkalmazása igen magas hatékonysággal segíti a katonai vezetők és a műveleti területen dolgozó állomány feladatvégrehajtását az idegen kulturális környezetben. Mit gondol a Magyar Honvédség állományának is szüksége lehet e képesség kifejlesztésére?

igen

nem

11. Elegendőnek tartja a missziós felkészülés során a 2 órás kulturális tájékoztatást?

igen

nem

12. Ön szerint a kulturális ismereteket adó képességek kifejlesztését milyen szinten és milyen mélységben kellene elsajátítania az állománynak?

a, már a felsőoktatásban el kellene kezdeni ezen ismeretek átadását,

b, elég a misszió előtt, de sokkal több óraszámban,

c, elég a jelenlegi (felkészülési időszak során 2 óra),

d, egyáltalán nem fontos.

13. Az idegen – mint esetleges veszélyforrás pl. felkelők - leküzdésében látja-e ezen ismeretek felhasználásának szerepét?

a, Igen, nagyon is látom,

b, igen,

c, elég a jelenlegi ismeret,

d, nincs rá szükség.

14. Ön parancsnokként műveleti területen elfogadná-e egy civil társadalomtudós tanácsait?

igen nem

15. Ön szerint alkalmazható az olyan társadalomtudományi kutatás műveleti területen, ahol a kutatók mérni tudnák a helyiek motivációit, szükségességét, esetleg elemzéseikkel kimutathatnák az adott kultúra gyengeségeit, erősségeit?

igen nem

16. Ön szerint az ilyen jellegű célzott kutatások elősegítenék a parancsnok hatékonyabb döntéseit?

igen nem

17. Lát-e kizáró okot, hogy együttműködjön civil társadalom tudósokkal műveleti területen?

igen nem

18. ha igen, miben látja a problémát?

19. Ön szerint a civil társadalomtudósok megjelenése a Magyar Honvédségbe mint szerződéses katonatisztek lehet a megoldás, vagy egy jól kiválasztott tiszti állomány ilyen szintű felkészítése az egyszerűbb?

a, civilek behozatala b, képzettség növelés saját állomány részére

20. A civil lakosokkal való tárgyalások hatékonyságát, illetve a kulturális félreértésből fakadó konfliktusokat mennyire befolyásolhatja ezen ismeretek elsajátítása?

*a, nagyon is befolyásolhatja pozitívan,
b, befolyásolja, de nem meghatározó,
c, nem befolyásolja egyáltalán.*

21. A határszolgálatot teljesítők vajon hatékonyabban tudnák felhasználni az idegen kultúráról kapott ismereteiket?

igen nem

22. Hogyan ítéli meg, milyen szinten kell elsajátítani a kulturális ismereteket?

- a. az állomány egészének ismernie kell az alapokat, de a tárgyalást vezetőnek kimagaslóan,*
- b. csak zászlóaljparancsnok számára és a hadműveletet tervezőknek,*
- c. csak a CIMCI/PSYOPS és LMT beosztottaknak,*
- d. egyéb:*

AZ ALKALMAZOTT FÉLIG STRUKTURÁLT KÉRDŐÍV KATONATISZTEKNEK

Kérdőív a kulturális antropológia katonai felhasználásáról

Készítette: Sztankai Krisztián szds. (NKE,HHK)

Téma: *A kulturális antropológia a honvédelem rendszerében* (PhD értekezéshez)

1. Vett már részt külszolgálaton?

igen *nem*

2. Ha igen milyen beosztásban?

3. Ha igen, akkor külszolgálat idején dolgozott-e együtt más nemzetiségű katonákkal, vagy civilekkel?

igen *nem*

4. A külszolgálatát megelőzően, Ön utána olvasott a hazai és helyi kultúra különbségeinek?

igen *nem*

5. Volt-e bármilyen félreértés, vagy konfliktus az eltérő kultúrából adódóan?

igen *nem*

6. Ha igen, milyen természetű volt és hogyan oldották meg?

7. Ön szerint az idegen kultúra jobb megismerésének harcászati és stratégiai előnyeiről?

- a, stratégiákáig nagyon meghatározó,*
- b, fontos,*
- c, nem annyira fontos, de minimálisan szükséges,*
- d, szükségtelen.*

8. **A társadalomtudományok alkalmazása a nemzetközi tapasztalatok szerint igen magas hatékonysággal segíti a katonai vezetők és a műveleti területen dolgozó állomány feladatvégrehajtását az idegen kulturális környezetben.** Mit gondol a Magyar Honvédség állományának is szüksége lehet e képesség kifejlesztésére?

igen nem

9. Elegendőnek tartja-e a missziós felkészülés során a 2 órás kulturális tájékoztatást?

igen nem

10. Ön szerint a kulturális ismereteket adó képességek kifejlesztését milyen szinten és milyen mélységben kellene elsajátítania az állományoknak?

*a, már a felsőoktatásban el kellene kezdeni ezen ismeretek átadását,
b, elég a misszió előtt, de sokkal több óraszámban,
c, elég a jelenlegi (felkészülési időszak során 2 óra),
d, egyáltalán nem fontos.*

11. Az idegen – mint esetleges veszélyforrás pl. felkelők - leküzdésében látja-e ezen ismeretek felhasználásának szerepét?

*a, Igen, nagyon is látom,
b, igen,
c, elég a jelenlegi ismeret,
d, nincs rá szükség.*

12. Ön parancsnokként műveleti területen elfogadná-e egy civil társadalomtudós tanácsait, amely hozzásegíthet megérteni a helyiek motivációit, szükségességét?

igen nem

13. Ön szerint az ilyen jellegű célzott kutatások elősegítenék a parancsnok hatékonyabb döntéseit?

igen nem

14. Lát-e kizáró okot, hogy együttműködjön civil társadalom tudósokkal műveleti területen?

igen nem

15. ha igen, miben látja a problémát?

|

16. Ön szerint az ilyen információknak van stratégiai (a műveleteke befolyásoló) előnyük?

igen nem

17. Ön szerint a civil társadalomtudósok és képességeik behozatala a Magyar Honvédségbe lenne a megoldás, vagy egy jól kiválasztott tiszti állomány ilyen szintű felkészítése az egyszerűbb?

a, civilek behozatala b, képzettség növelés saját állomány részére

18. A civil lakosokkal való tárgyalások hatékonyságát, illetve a kulturális félreértésből fakadó konfliktusokat mennyire befolyásolhatja ezen ismeretek elsajátítása?

*a, nagyon is befolyásolhatja pozitívan,
b, befolyásolja, de nem meghatározó,
c, nem befolyásolja egyáltalán.*

19. Hogyan látná a jövőben e képesség felhasználását a mindennapi katonai feladatokban?

a, mindenképp szükséges b, elég a jelenlegi ismeret c, nem szükséges

20. A határszolgálatot teljesítők vajon hatékonyan tudnák felhasználni az idegen kultúráról kapott ismereteiket?

igen nem

21. Hogyan ítéli meg, milyen szinten kell elsajátítani a kulturális ismereteket?

- a. az állomány egészének ismernie kell az alapokat, de a tárgyalást levezetőnek kimagaslóan,*
- b. csak a tiszteknek,*
- c. csak zászlóaljparancsnok és a felett,*
- d. nem szükséges.*

A MISKOLCI EGYETEM KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA SZAKON 2012-BEN, VALAMINT AZ ELTE ANTROPOLÓGIA SZAKON 2017-BEN LEOKTATOTT KATONAANTROPOLÓGIA TANTÁRGY, TANTÁRGYPROGRAMJA

ELTE TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
Kulturális Antropológia Tanszék

1. számú példány

TANTÁRGYI PROGRAM

1. A tantárgy kódja:
2. A tantárgy megnevezése (magyarul): Katona antropológia I.
3. A tantárgy megnevezése (angolul): Militaryanthropology.
4. A szak(ok) megnevezése (ahol oktathatják):
 - 4.1. Alap szakos
 - 4.2. Mester szakos
 - 4.3. Levelező
5. A tanórák száma (előadás+gyakorlat)
 - 5.1. össz óraszám: 30
 - 5.2. heti óraszám: 2
6. Kreditérték: 2 kredit
7. A tantárgy meghirdetésének gyakorisága/a tantervben történő félévi elhelyezkedése: 4
8. Az oktatás nyelve: Magyar
9. Előtanulmányi kötelezettségek: Nincs
10. A tantárgyfelelős kar/tanszék/szakcsoport (intézet) neve: ELTE Társadalomtudományi kar, Kulturális Antropológia Tanszék
11. A tantárgyfelelő oktató neve, beosztása: Dr. Jobbágy Zoltán alezredes, egyetemi docens
12. A tantárgy oktatói: Dr. Jobbágy Zoltán alezredes, egyetemi docens
Dr. Boldizsár Gábor ezredes, egyetemi docens
Sztankai Krisztián főhadnagy, gyakorlati oktató
13. A tantárgy szakmai tartalma: Magas szintű elméleti ismeretek átadása a hallgatóknak a multinationális környezetben telepített szövetséges összhaderőnemi műveletek egyes humán dimenzió / antropológiai aspektusairól. A tantárgy általános és alkalmazott antropológiai modulokból áll. Az első modulban megszerzett alapozó ismeretek a második modulban a műveleti / missziós tapasztalatokon keresztül kerülnek feldolgozásra.
14. A tantárgy tananyagának leírása: (tematika)
 - 14.1. Bemutató előadás
 - 14.2. Általános antropológiai modul
 - 14.2.1. Háború és a kulturális antropológia
 - 14.2.2. A háború, hadviselés és a biológiai antropológia
 - 14.2.3. Esettanulmány: T. E. Lawrence és az alkalmazott antropológia
 - 14.2.4. A háború megjelenési formái és a vizuális antropológia II. (Dead Birds című 1963-ban forgatott dokumentumfilm megtekintése és értelmezése)

14.3. Alkalmazott antropológiai modul

- 14.3.1. A kulturális antropológia bemutatása, helye és szerepe a katonai műveletekben,
- 14.3.2. A háború, mint társadalmi probléma,
- 14.3.3. A kulturális tudatosság és a haderő kapcsolatának történeti háttere,
- 14.3.4. Kulturális hírszerzés,
- 14.3.5. Külföldi haderők társadalomtudományi alkalmazása,
- 14.3.6. A kulturális antropológia a Magyar Haderő lehetséges együttműködése az egyes feladat-rendszerekben,

14.4. Szeminárium

15. Kompetenciák leírása: Magas szintű és átfogó elméleti tudás megszerzése a háború és benne a hadviselés, valamint az antropológia kapcsolatáról.

16. Évközi tanulmányi követelmények, az aláírás megadásának feltételei:

- 16.1. Az aláírás megadásának feltétele a tanórak (80%) látogatása.

17. Az értékelés módszere:

- 17.1. A vizsga (kollokvium) értékelése a felkészülési kérdések alapján összeállított tételek szóbeli megválaszolása alapján történik.
- 17.2. Egy tudományos cikk megírása a témában.

18. Vizsgakövetelmények: Kollokvium

19. Irodalomjegyzék:

19.1. Kötelező irodalom:

- 1) Sims, Christopher J.: *The Human Terrain System: Operationally Relevant Social Science Research in Iraq and Afghanistan*. Strategic Studies Institute (SSI) / U.S. Army War College Press, 2015.
- 2) Jobbágy, Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere, *Hadtudomány*, 25. évfolyam, 3-4. szám, (2015), pp. 67-78.
- 3) Jobbágy Zoltán: *Háború, hadviselés és a biológiai antropológia*, kézirat (Hadtudomány által befogadva).
- 4) Sztankai Krisztián: Kulturális antropológia a terror elleni háborúban, *Hadtudományi Szemle*, 6. évfolyam, 1. szám (2013), pp. 187-192.
- 5) Törő Lajos: A kulturális antropológia kérdései a nemzetközi műveletek támogatásában, *Hadtudományi Szemle*, 6. évfolyam, 2. szám (2013), pp. 147-151.
- 6) ...

19.2. Ajánlott irodalom:

- 1) Leblanc, Steven A. / Register Katherine E.: *Constant Battles. The Myth of the Peaceful Noble Savage*. St. Martin's Press, 2003.
- 2) Keeley, Lawrence H.: *War Before Civilization. The Myth of the Peaceful Savage*. Oxford University Press, 1996.
- 3) Wrangham, Richard / Peterson Dale: *Demonic Males. Apes and the Origins of Human Violence*. Mariner Book, 1996.
- 4) Gardner, Robert / Heider, Karl G.: *Gardens of War. Life and Death in the New Guinea Stone Age*. Random House, 1968
- 5) ...

19.3. Egyéb információk: